C. NEGRUZZI

Păcatele tinereţelor

180

BIBLIOTECA PENTRU TOŢI

Clubul cărții digitale 2022

C. NEGRUZZI

180

BPT

DRAGI CITITORI,

Biblioteca pentru toţi îşi alcătuieşte în momentul de faţă un plan de apariţii de 1.000 de numere. Pentru ca acest plan să reflecte dorinţele dv. vă rugăm să ne scrieţi :

— ce titluri aţi vrea să apară în următorii ani ?

— ce cărţi apărute în colecţia noastră v-au plăcut mai mult ?

— ce prefeţe vi s-au părut mai interesante, care dintre ele au fost mai puţin utile şi de ce ?

— dacă tabelul cronologic vă ajută în sistematizarea datelor despre scriitorul respectiv ?

— precum şi orice alte propuneri pentru îmbunătăţirea colecţiei noastre.

Scrieţi-ne pe adresa :

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Redacţia *Biblioteca pentru toţi*
B-dul Ana Ipătescu nr. 39
Raionul 30 Decembrie — Bucureşti

Lei 5

Ediție îngrijită, prefață, tabel cronologic, note și glosar de *Liviu Leonte*.

Ediția de față reproduce textul revăzut al ediției C. Negruzzi — *Păcatele tinereților*, „Biblioteca pentru toți", E.S.P.L.A., 1959. Au fost adăugate la vechiul sumar : *Aprodul Purice*, *Regele Poloniei și Domnul Moldaviei* și *Scrisoarea VI (Catacombele M. Neamțu)*. Au fost eliminate următoarele titluri : *Precuvîntare [la „Maria Tudor" de V. Hugo]*, *Precuvîntare [la „Antoni" de A. Dumas, tradusă de A. Hrisoverghi]*, *[Scrisoare către Eliade Rădulescu]*, *[Scrisoare către redactorul „Albinei românești" — Gh. Asachi]*.

Notațiile de la sfîrșitul fiecărei scrieri indică prima apariție.

PREFAȚĂ

Crescut într-o epocă în care, înțelegînd ce e de înțeles, *„literatura romînă era la darea sufletului"*, în care jargonul grecizant al protipendadei sufoca manifestările și așa destul de firave ale vieții culturale, Costache Negruzzi s-a format în atmosfera specifică Țărilor Romîne de la începutul secolului al XIX-lea, fără a beneficia, ca mai tinerii săi colegi de generație, de un contact strîns cu ideologia revoluționară a vremii.

Controversată, data nașterii scriitorului trebuie probabil pusă în anul 1808. Negruzzi aparținea unei familii boierești mijlocii, ținînd de acea clasă a doua a boierimii despre care vorbește Alecsandri (*Introducere* la *Scrierile* în 3 volume ale lui C. Negruzzi, Socec, 1872—1873), apreciind-o ca *„numeroasă, însă totdeodată și mărginită în aspirările sale"*. Tatăl, Dinu Negruzzi, coborîtor dintr-un neam de răzeși, era iubitor de cultură, așteptînd cu nerăbdare calendarele de la Buda sau Brașov, singurele care mai întrețineau gustul pentru urgisita carte romînească într-o vreme în care se mai simțeau efectele de iradiație ale Școlii ardelene, aflată în faza pozitivă a activității sale.

Micul Costache ia lecții de franceză și greacă, apoi,

CONSTANTIN
NEGRUZZI

Păcatele tinereţelor

1963

BIBLIOTECA PENTRU TOTI

EDITURA PENTRU LITERATURĂ

Clubul cărții digitale 2022

după o experiență nereușită cu dascălul Socoleanu (= Alboteanu), de la seminarul Socola, învață a citi romînește, folosind *Istoria pentru începutul romînilor* a lui Petru Maior. Izbucnind în 1821 Eteria, mișcare de eliberare a grecilor din imperiul otoman, Dinu pleacă împreună cu fiul la moșia Șărăuți, din ținutul Hotinului. Vorbind despre întîmplările anului 1821, Negruzzi nu are cuvinte rele pentru eteriști, în ciuda necazurilor pricinuite de acea tulbure perioadă. El crede că *„eccesurile"* făcute nu s-au datorat patrioților, ci oportuniștilor introduși în mișcare. După ce eteriștii au fost înfrînți la Sculeni și Drăgășani, capii lor au fugit peste graniță, *„iar țările noastre rămaseră în prada birbanților"*. În refugiu Negruzzi cunoaște în vara anului 1822 pe Byronul Rusiei, Pușkin, și stă timp de o lună în compania lui și a frumoasei Calipso. *„Pușkin mă iubea și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțozește. Cîteodată ședea și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de-a lui, pre care mi le traducea" (Scrisoarea VII).* Din această perioadă, profitul este, în afară de întîlnirea cu Pușkin, învățarea, după propria-i mărturisire, a limbii ruse și, desigur, contactul cu literatura rusă, din care va traduce mai tîrziu. Tot acum înregistrăm și primele compuneri literare, traduceri din M-me de Genlis, Lesage, Dimitrie Darvari, înmănuncheate în manuscrisul *Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Șărăuți din raiaua Hotinu.*

Revenirea la Iași, în primăvara anului 1823, aduce multe neplăceri întregii familii. Casa din Iași fusese jefuită. Dinu Negruzzi se trezește suportînd și consecințele unei nenorocite afaceri a poștelor în care intrase, împreună cu alți boieri, în 1817. Tracasat de

necazuri, Dinu moare în 1826, iar răspunderile cad în continuare asupra fiului, purtat încă mulți ani prin judecăți. Din 1826 Costache Negruzzi intră în cariera administrativă, pe care nu o va părăsi întreaga viață, deținînd ca prim post din *cursus honorum* funcția de diac (copist) la Vistierie. Pînă în 1835, cînd intră în viața literară, știrile despre el sînt foarte avare. Se ocupa de treburile moșiei de la Trifeștii-Vechi, făcea lecturi, compunea, fără a se manifesta însă public.

Prima lucrare publicată de Negruzzi este melodrama *Trizeci ani sau viața unui jucători de cărți*, tradusă după V. Ducange și M. Dinaux, la Iași, în Tipografia Albinei, în anul 1835. Apariția aceasta este destul de tîrzie, dacă ne gîndim că primele încercări ale scriitorului datează de aproape cincisprezece ani înainte. Desigur că și posibilitățile de publicare erau reduse pînă atunci ; mișcarea culturală a țării se înviorează o dată cu primele ziare *Curierul românesc* și *Albina românească* (1829) și apoi cu suplimentele lor literare. Este de asemenea de presupus că în toată această etapă, pînă în 1835, Negruzzi și-a continuat preocupările literare, căci unele din bucățile apărute după acest an poartă o dată anterioară. Nuvela *Zoe*, din periodul I al *Curierului de ambe sexe* (1837, oct.), are înscrisă la sfîrșit luna aprilie a anului 1829. Ce-l va fi determinat totuși să aștepte pînă în 1835 ? Lipsa unor mari ambiții literare ar putea fi o cauză, confirmată de volumul restrîns al întregii opere a scriitorului. Dar iată că, începînd cu anul 1835, Negruzzi este prezent aproape în toate revistele și ziarele vremii, epuizînd, în preajma anului 1848, aproape toată creația sa originală, care după aceea începe a scădea, devenind ca și inexistentă în ultimii zece ani ai vieții. Explicația acestei prezențe active rezidă, probabil, în avîntul

care cuprinde întreaga noastră cultură, pregătitor, în ultimă instanţă, al revoluţiei de la 1848 şi al Unirii. Acum începe a fi auzit în toate colţurile ţării glasul lui Eliade, preconizînd o limbă literară unitară, pe baza vechilor cărţi şi cu contribuţia tuturor regiunilor. Acum se agită şi în Moldova ideea constituirii unui teatru naţional, sprijinit de oficialitate. Acum se dezvoltă învăţămîntul în limba naţională (la 16 iunie 1835 este inaugurată la Iaşi Academia Mihăileană), se vorbeşte de inspiraţia din trecutul istoric al patriei şi din folclor, se repetă des ideea funcţiei realiste a artei. Costache Negruzzi va căuta să răspundă, punct cu punct, marilor deziderate ale vremii, fie în modul poligrafic, preconizat de Eliade, fie, mai ales, în spiritul *Daciei literare,* al cărei exponent de seamă va deveni.

Negruzzi intră în aprigile dispute lingvistice din epocă, începînd prin schimbul de scrisori cu Eliade, publicate în *Muzeu naţional* din 1836 şi terminînd cu *Studiile asupra limbei romîne,* în revista lui Hasdeu *Din Moldova* (1862). El sprijină tezele elaborate de directorul *Curierului,* se desparte prudent de el o dată cu aberaţiile italieniste, păstrîndu-i însă întreaga viaţă o mărturisită admiraţie. Scriitorul nostru se pronunţă împotriva stricătorilor de limbă, a celor care în loc de creatori se fac *„croitori"*, şi încă răi croitori, apelează adesea la bunul-simţ. Raţionalismului alcătuirilor de sisteme el le opune sursa vie a limbii vorbite, iar cînd teoretizează, o face fără pedanterie. Permanent, revine sistematic asupra propriei opere, perfectînd-o la fiecare nouă apariţie, silindu-se să elimine tot ce i se pare regional, depăşind chiar uneori măsura. El se află alături de cei ce doresc un teatru naţional, exprimîndu-şi punctul de vedere într-o scrisoare din 1838 adresată lui Asachi. Iar cînd, în 1840, se constituie direcţia colectivă a Teatrului

Național din Iași, figurează în conducere, împreună cu Vasile Alecsandri și Mihail Kogălniceanu, luptînd timp de două stagiuni ca și trupa românească să se afirme. Mai presus de orice, însă, Negruzzi scrie. Scrie în toate genurile, publicîndu-și lucrările în revistele și ziarele din Iași, București și Brașov. Colaborează statornic la *Albina românească* a lui Asachi, cu suplimentul ei literar, *Alăuta românească*. Pînă în 1840 este nelipsit aproape din fiece număr al *Curierului de ambe sexe* al lui Eliade, trimițînd colaborări și la *Muzeu național*, *Gazeta Teatrului Național* ori *Curierul românesc* al aceluiași Eliade. Numele lui figurează în paginile *Spicuitorului moldo-romîn*, în *Calendarele* și *Almanahurile de învățătură și petrecere* dirijate de Asachi sau Kogălniceanu, în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* de la Brașov, de sub conducerea lui Bariț. Îndeosebi, Costache Negruzzi este legat de revistele de prestigiu și atitudine progresistă, ca *Dacia literară* (1840), unde îi apar *Alexandru Lăpușneanul* și *Cîntece populare a Moldaviei*, *Propășirea* din 1844, cu *Toderică* și patru scrisori despre limba românească, *Romînia literară* din 1855, unde semnează compendiul de istorie a patriei, intitulat *Ochire retrospectivă*. În prima perioadă, creația lui se orientează pe direcțiile pașoptiste de luptă, tăișul ei antifeudal aducîndu-i sancțiuni. Pentru articolul *Vandalism* din *Albina* anului 1837, unde deplînge distrugerea monumentelor trecutului, este surghiunit, și aceeași pedeapsă însoțește publicarea „nevinovatei" nuvele *Toderică* din *Propășirea*.

Dar același Negruzzi, militant pentru ideile ce subminau orînduirea de stat feudală, era totodată el însuși boier și funcționar conștiincios în ierarhia administrativă. Din 1825, cînd ocupă postul de diac la Vistierie, și pînă în 1861, cînd e pentru ultima oară ministru (de finanțe), el urcă mereu treaptă de

treaptă, cîştigă cu fiecare an noi gradaţii. Avîntul revoluţionar se află şi el în raport invers proporţional cu ascensiunea administrativă, aşa că în 1848, cînd se petrec la Iaşi evenimentele din martie, scriitorul se retrage prudent la moşie. De altfel, încă din 1845 el participase la lucrările unei comisii de cercetare a şcolilor din Moldova, care, indiferent de intenţiile bune ale lui Negruzzi, făcuse jocul reacţiunii. Deşi va încerca mai tîrziu să-şi arate — cu unele confuzii — aderenţa la revoluţia de la 1848, adevărul e că de aici încolo el se găseşte tot mai izolat de frămîntările epocii, depăşit oarecum de evenimente pe care nu le mai putea înţelege. Ecouri ale idealurilor din tinereţe răzbat şi acum, dar, în ansamblu, producţia descreşte simţitor, trădînd o anume oboseală. Luptele din jurul anului 1859 nu-l găsesc nici la unionişti, nici la antiunionişti, deşi scriitorul e suspectat de trădare a Unirii. Nu dispunem de probe şi nici nu avem motive să ne îndoim de bunăcredinţa celui care, prin întreaga sa operă, pledase în favoarea unirii romînilor.

În ultimii zece ani, Negruzzi, bolnav, continuă să deţină un timp posturi importante pe linie administrativă, apoi se retrage definitiv din viaţa publică. La constituirea Societăţii Literare Romîne (1 aprilie 1866), viitoarea Academie, figurează printre membri, dar nu poate participa la lucrări. Moare la Iaşi în anul 1868, scriitor cu reputaţie, dar practic ieşit de mult din circuitul literelor. [1]

Cea mai bună selecţie a operei a făcut-o tot scriitorul, care, în volumul-bilanţ din 1857, a publicat producţiile reprezentative, ordonîndu-le pe cicluri. Conţinutul volumului, intitulat cu oarecare cochetărie

[1] Amănuntele vieţii şi cronologia operei se pot consulta în tabelul de la pag. XXXI—XLI.

Păcatele tinereţelor, includea în patru mari secţiuni piesele ilustrative ale unei întregi activităţi creatoare : *Amintiri de juneţe,* bucăţi dintr-o primă fază, considerată depăşită ; *Fragmente istorice,* punctul de rezistenţă al volumului cu *Alexandru Lăpuşneanul* ; *Neghină şi pălămidă,* unde intră poeziile şi teatrul ; în sfîrşit, *Negru pe alb,* cuprinzînd binecunoscutele scrisori.

Ironia din subtitlul *Neghină şi pălămidă* era justificată. Negruzzi nu a fost poet şi nici nu s-a străduit să dea în genul dramatic măsura posibilităţilor sale. Cînd nu a tradus — şi a tradus mult — sau cînd nu a prelucrat, a scris poezii fie pentru a răspunde unui comandament patriotic (*Aprodul Purice*), fie pentru a-şi cînta amorul, nedepăşind producţiile de album *(La Maria, Gelozie). Aprodul Purice,* deşi trecut la *Fragmente istorice,* poate foarte bine figura la *Neghină şi pălămidă.* Poemul dovedeşte totuşi un remarcabil zel patriotic, inspirîndu-se din istoria naţională, înainte ca Mihail Kogălniceanu să-şi publice celebra *Introducţie* la *Dacia literară* (1840) şi înainte ca acelaşi Kogălniceanu să-şi ţină prelegerea de deschidere a cursului de istorie de la Academia Mihăileană (1843). *Aprodul Purice* reînvie un episod glorios din timpul domniei lui Ştefan cel Mare, lupta cu oştile invadatoare ale lui Hroiot, *„generalul cel mai falnic a dîrjilor ungureni".* Dacă e adevărat ce spune autorul, poemul *(„anecdot istoric")* este un fragment dintr-o încercare mai vastă, *Ştefaniada,* din care restul capitolelor s-au pierdut. Întîlnim deci şi la Negruzzi tentativa de a scrie o epopee a poporului romîn, tentativă în care au eşuat şi alţi scriitori. Urmărind îndeaproape firul capricios al luptelor lui Ştefan cu Hroiot, *Aprodul Purice* nu e lipsit de oarecare dinamism şi mişcare neprevăzută. Trecerea trupelor ocupanţilor prin ţară ocazionează cîteva bune

scene de război, care, fără a fi dominant plastice, reușesc să sugereze spaima și urgia acelor vremuri :

„Orice-ntîmpină nainte robesc, taie, pîrjolesc,
Cu omor și pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza și-n urmă foc fumega."

Fiecare din tabere are pe rînd inițiativa, nu sînt ocolite inerentele cruzimi, poetul consemnînd spre sfîrșit ultimul zvîcnet al bătăliei, după care combatanții cad epuizați :

„Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins,
Se împrăștie ca apa pe șesul acel întins,
Împlu dealurile, cîmpii, unde pot se mistuiesc :
Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc,
Alții iar rămîn pe drumuri călcați de cai și zdrobiți,
Cei mai mulți cad și-și dau duhul, d-osteneală obosiți."

Ceea ce mai salvează poemul este o anume naivitate sinceră, necontrafăcută, cu care sînt privite și comentate faptele eroilor, proiectate într-o viziune apropiată de legendă. Influențat de retoricile clasice, după modelul cărora și-a construit comparațiile ample și greoaie, Negruzzi nu a știut însă să beneficieze de influența rodnică a poeziei populare. Versurile de 15 silabe au destule poticneli și se împotmolesc adesea în cel mai plat prozaism. Mai ales că Negruzzi, amator de cuvinte noi, nu pierde ocazia de a le plasa în veacul al XV-lea : pîrcălabul trimite un *„curier"*, Purice e al lui Ștefan *„favorit"*, pîrcălabul dă semn de *„retiradă"*, Ștefan îi zice lui Purice că îi cunoaște *„bravura"*.

Poezia erotică, prilejuită de pasiunea pentru Maria Gane, e artificioasă, văduvă de o emoție autentică. *La Maria* e dedicată viitoarei soții. Poetul, după clișeu romantic, e neînțeles, are un chin care-i *„darmă"* *„junia"*, și numai prezența femeii iubite îi înseninează, din cînd în cînd, zilele. *Gelozie* se vrea o ex-

presie a acestui sentiment, dar sfîrşeşte în versuri imposibile.

Din producţia originală, pe lîngă poeziile în spirit popular, precum *Marşul lui Dragoş*, mai e de reţinut *Apolog*, unde preconizează o existenţă liniştită, cu suport raţional. Filozoful, cel ce se călăuzeşte de *„raţie"*, *„cunoaşte jucăriile vicleanului noroc"* şi trăieşte calm, aşteptînd moartea fără teamă. Este în *Apolog* o filozofie stoică, dublată de un uşor scepticism.

Mult mai bogată este opera de traducător a lui C. Negruzzi. Uneori scriitorul a operat unele mici modificări în textul original şi atunci şi-a permis să nu pomenească numele celui care l-a inspirat, procedeu frecvent la începutul secolului al XIX-lea şi care nu trebuie judecat cu o măsură severă. *Melancolia*, care comunică un sentiment elegiac, reculegerea tristă în mijlocul naturii, a fost asemănată cu o poezie a lui Asachi, imitată după Jukovski, dar s-a dovedit că e o traducere după Delille şi Legouvé, poeţi francezi ai secolului al XVIII-lea. Este în *Melancolia* un sentiment adînc al naturii, o înclinaţie pentru culorile discrete şi semitonuri, pentru lucrurile mai mult sugerate, care nu-i sînt proprii scriitorului romîn. Negruzzi obişnuieşte totdeauna să spună net ce are de spus, într-o formulare limpede şi fără ocolişuri. Aici el cîntă căderea serii, cînd ochiul mai caută lumina soarelui care nu se vede, dar *„se simţeşte"*, zgomotele indistincte ale naturii, toamna, ruinele. În faţa ruinelor, ochii poetului se umplu *„de un patriotic plîns"*, contemplînd un cimitir, el opune mausoleelor falnice ale celor bogaţi — mormintele săracilor, pe care creşte iarbă. Elogierea celor săraci, folositori societăţii, în comparaţie cu *„trîntorii"* care se îngraşă din sîngele ţării, a necesitat intervenţia cenzurii, suprimarea unor versuri. *Potopul* e o imitaţie după poemul în proză al Teocritului elve-

ţian, Salomon Gessner, *Ein Gemälde aus der Sündfluth : Semira und Semin.* Cei doi tineri, deveniţi în versiunea romînească Selmina şi Edvin, ameninţaţi de cataclismul potopului, se refugiază pe o stîncă, aşteptînd să-i cuprindă apele. Ei îşi mărturisesc dragostea, cu destule dulcegării atît la Gessner, cît şi la Negruzzi, şi-şi încredinţează, într-o criză mistică, soarta în mîna lui Dumnezeu. Pentru partea aceasta, poezia ar merita citată ca interes documentar, atestînd circulaţia străvechiului mit al diluviului în literatura universală (Gessner l-a influenţat şi pe Vigny în *Le déluge).* La începutul poeziei se află însă patru strofe aparţinînd traducătorului. Chiar dacă şi aici se pot găsi asemănări cu poemul lui Vigny (partea a II-a din *Le déluge),* versurile ne arată un Negruzzi apt pentru marea poezie, capabil de a transmite imaginea grandioasă şi înfiorătoare a prăbuşirii universului. E întuneric, aerul sufocă, deşi vîntul bate, soarele se ascunde, luna e scăldată în sînge, tunetul bubuie şi „*clăteşte*" pămîntul, făcînd marea să se reverse din matca sa :

„Negur-ameninţătoare orizonul învălise,
Iar prin năduşitul aer vîntul ager vîjîia,
După nouri groşi şi negri soarele-acum asfinţise,
Şi scăldată-n sînge luna în prejma lui răsărea.

Iată mare întunerec preste univers se lasă,
Şi grozavul ceresc tunet începu a bubui,
Tot pămîntul se clăteşte ; marea din matca sa iasă,
Preste lumea vinovată năvălind a se lăţi."

Traducerile mărturisite sînt mai numeroase şi se îndreaptă mai cu seamă către marea poezie a romantismului revoluţionar : Hugo, Puşkin, Byron, Thomas Moore. Afinităţi Negruzzi nu are cu această poezie, şi de cele mai multe ori tălmăcirile sînt instructive doar pentru orientarea progresistă a gîndirii lui. Oricum, efortul de a face cunoscut publicului marile va-

lori ale literaturii universale se cere și el semnalat, ca și strădania de a ridica limba romînă la înălțimea marilor modele străine. Hugo l-a atras cu precădere, cele 15 *Balade* traduse apărînd întîi în *Albina românească*, reunite apoi în volum (două ediții), perfectate cu ocazia fiecărei noi publicări. Chiar dacă ele se situează sub suflul larg al originalului, fiind aduse la un nivel terestru, încercarea de a familiariza limba cu noi armonii era un pas care trebuia făcut în evoluția poeziei romînești.

Mai firești, mai potrivite cu spiritul realist de observator lucid al lui Negruzzi sînt tălmăcirile din Antioh Cantemir *(Satire și alte poetice compuneri*, publicate și ele în două ediții), în colaborare cu Alecu Donici. Cu toată desfășurarea greoaie a unora din satire, alcătuite pe tiparul demonstrațiilor retorice, adesea ele comunică, și în traducere romînească, imagini vii ale corupției aristocrației și clerului din vechea Rusie.

Impulsionat de nevoile vremii, Negruzzi a scris și teatru ; a scris este deja prea mult spus, întrucît toate lucrările sale dramatice sînt traduceri sau prelucrări, declarate sau nu, ale unor texte străine. Sursele descoperite pînă acum aparțin literaturii franceze. Într-o primă etapă a tradus cu nădejdea că *„să va învrednici a auzi pe stenă limba patriei"*. Acum publică melodrama lui V. Ducange și M. Dinaux *Triizeci ani sau viața unui jucători de cărți* (1835, ed. a II-a, 1863), apoi dramele istorice ale lui Hugo, *Maria Tudor* și *Angelo, tiranul Padovei* (1837). Curînd, însă, simpla reprezentare în romînește a unor piese străine nu mai satisfăcu. Era necesar și un repertoriu romînesc, piese care să oglindească, în limba națională, realități naționale. Și cum repertoriul nu se putea improviza peste noapte, s-a apelat tot la piese străine, care, ușor modificate și localizate, suplineau cerințele

de moment. Evocînd în 1862 epoca eroică a începuturilor, cînd ajunsese la direcția teatrului, alături de Alecsandri și Kogălniceanu, Negruzzi va scrie în cunoscutul și spiritualul său stil : *„Ce e dreptul, la început actorul uită că nu trebuie să steie decît cu fața spre public ; actorița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin părete, dar publicul era indulgent ; el rîdea și aplauda. Acum trupa cam șchioapă, cam nemernică, era plină de dorință a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cîrpise, nu mai lipsea decît materia... piesele ! La toate se gîndise, afară de repertoriu.*

Adunîndu-se toate traducerile ce se găsiră pe la librerii și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici Orest, *nici* Mahomet, *nici* Alzira. *Chiar cele mai ușoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu rămase altă decît tot impresarii să se facă autori sau traducători. Se puseră tustrei pe lucru ; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori și traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentațiile începură ; publicul se mulțămi, actorii se-ncuragiară și treaba mergea strună.“*

Din adaptările lui Negruzzi, unele au rămas în manuscris, de la cîteva nu avem decît titlurile, trei au fost tipărite. Piesele sînt foarte ușurele, comedioare și vodeviluri, care nu se pot citi fără un zîmbet de îngăduință. De oarecare valoare rămîne *Muza de la Burdujăni*, o prelucrare după *La Sapho de Quimpercorentin ou il ne faut pas courir plusieurs lièvres à la fois* de Théodore Leclercq. Păstrînd tiparul francez, Negruzzi a localizat cu abilitate actul lui Leclercq, îndreptînd umorul piesei spre satirizarea unor direcții lingvistice compromise. Eroina este Cucoana Caliopi Busuioc, o altă Chiriță, cu veleități de parvenire, nu pe scara socială, ci în ierarhia literelor, o prețioasă

autohtonă, în genul Gahiței de Rozmarinovici din *Iorgu de la Sadagura*. Un personaj o caracterizează de minune: *„O alcătuire de toate ridiculele trecute, prezente și viitoare, o fată bătrînă și nebună care-și închipuiește că nebunește pe toți bărbații, și socoate că nu-i poți zice bună dimineața fără să-i faci o declarație de amor. Cînd rea și nesuferită, cînd simtimentală și cochetă, s-aprinde și se alintă ca o copilă brudnică, și deodată o vezi că se aruncă în disertații metafizice și în dispute literare de n-o mai înțălege nici dracul. Toată dorința ei e s-audă vorbind de dînsa. Închipuiești-ți că se socoate poetă și muzicantă, încît bietul tîrgușorul nostru geme de versurile și de sonatele ei; de aceea noi toți o numim Muza de la Burdujăni.“* S-a pus întrebarea dacă tipul acesta de snobă e veridic pentru societatea noastră de la mijlocul secolului al XIX-lea, sau dacă nu cumva el răspunde doar unei realități străine, cunoscută prin intermediul textului tradus. Eugen Lovinescu, plecînd de la o altă bucată a lui Negruzzi, *Au mai pățit-o și alții*, unde se întîlnesc femei romînce care *„joacă“* din Haydn, Beethoven, Paganini, și au voci mai ceva decît La Malibran, sînt păgîne ca Lord Byron și poete ca George Sand, a contestat autenticitatea unor asemenea figuri localnice. Într-o strălucită pagină din *Istoria literaturii romîne*, G. Călinescu recompune tabloul Iașilor din jurul anului 1840, demonstrînd veridicitatea tipurilor de prețioși autohtoni, epatați de ultimul saltimbanc venit din străinătate. Negruzzi însuși, într-o scrisoare din 1838, către Asachi, unde discuta soarta teatrului romînesc, lua în rîs, citîndu-l pe Gr. Alexandrescu, publicul aristocratic, care refuza să vadă spectacolele unde lui Jean i se spune Ion. Satirizarea Cucoanei Caliopi corespundea deci unor necesități ale epocii. Exagerată în modul naiv, pașoptist, e doar plasarea ei în Burdujăni, menită mai degrabă să stîrnească rîsul

decît să ilustreze o situaţie tipică tîrgurilor moldoveneşti de la mijlocul secolului trecut. Exagerată în acelaşi mod naiv e şi cumularea de către Cucoana Caliopi a tuturor curentelor de stricare a limbii, de care voia să-şi bată joc Negruzzi. Astfel, în primul cuplet, prin abuzul sufixului *ciune*, ea se manifestă ca o adeptă a pumnismului :

„Azi cu o petiţiune
M-adresăi către Amor,
Şi-l rugăi cu-ncordăciune
Să astîmpere-al meu dor.
De-a mea tristă pusăciune
Te îndură, zeu de foc!
De nu vrei protestăciune
Să întind în orice loc!"

În altă parte, expresiile ei sînt ale jargonului grecizant, la modă încă în tinereţea scriitorului : *„stilul lui îmi place mai mult, se servirarisariseşte de espresiiuni mai alese"*, sau în cupletul : *„Amorul glumeşte, / Jucării iubeşte, / Deci trebuie strunit, / Menajarisit"*. În sfîrşit, Cucoana Caliopi e şi o franţuzită, în genul eroinelor lui Facca din *Comodia vremii* : *„Ai nişte vorbe inconvenante care sînt insuferibile" ; „feblele mele talente cum vor răspunde la aşteptarea dumitale ?" ; „sînt în neglije, în cel mai mare neglije" ; „Ce va să zică ? Ce ghetapan ?"* Este greu de admis ca una şi aceeaşi persoană să fie totodată pumnistă, franţuzită şi adeptă a jargonului grecizant, dar astfel de probleme nu persecutau pe întemeietorii repertoriului romînesc. Iar publicul, vorba lui Negruzzi, *„era indulgent ; el rîdea şi aplauda"*.

Contribuţia fundamentală a lui Negruzzi rămîne proza, în care a făcut operă durabilă, de pionierat. Parte din producţii sînt şi aici tributare unei mode, scriitorul, conştient, trecîndu-le la *Amintiri de junete*, apreciate ca fază depăşită a creaţiei. E vorba de nu-

velele *Zoe* și *O alergare de cai*, construite după tipic romantic, cu ecouri din romanul sentimental al secolului al XVIII-lea. Mai ales în *Zoe*, povestea tristă a fetei căzute în corupția orașului (Iașul anilor 1827), abundă clișeele, într-o intrigă de melodramă. Nu lipsesc din nuvelă nici declarațiile patetice de dragoste, nici tentativele de omor, nici travestirile, contrastele violente și pedepsirea seducătorului vinovat, care moare curînd după victimă, de *„o straşnică inflamație de crieri"*. *O alergare de cai*, repetînd într-un fel formula, încearcă și depășirea ei. Povestea de dragoste între Ipolit și Olga reia într-o nouă variantă istoria tragică a Zoei. Eroina, singură și neînțeleasă, se îndrăgostește de Ipolit, care, în scurtă vreme, o părăsește. Olga se va sinucide, iar Ipolit va orbi, pedepsit de același destin necruțător care se abătuse asupra lui Iancu B. din *Zoe*. Paralel cu această nefericită poveste de dragoste și în continuă contradicție cu ea, scriitorul a intercalat episodul relațiilor dintre el și doamna B. Aparent, între doamna B. și Negruzzi sentimentele sînt la fel de aprinse ca între Ipolit și Olga, mărturisirile la fel de patetice. Scriitorul comentează însă de la bun început cu o anume îngăduință ironică declarațiile doamnei B., insinuînd că e vorba de o cochetă, atrasă de petrecerile mondene, incapabilă de o afecțiune durabilă. Plecat din Chișinău, el va afla dintr-o scrisoare infidelitățile iubitei, înfățișîndu-și cu haz supărarea, convertită rapid într-o resemnare amuzată. După atmosfera tenebroasă care înconjura relațiile dintre Ipolit și Olga, realismul lucid al celei de-a doua narațiuni constituie un adevărat duș rece. Este în *O alergare de cai* prezent deja acel Negruzzi lucid și spiritual care își va da întreaga măsură în *Scrisori*.

Cînd, în 1857, scriitorul își tria opera, închipuind cîteva cicluri, el lăsa pentru ultima împărțire *(Ne-*

gru pe alb, Scrisori la un prieten) producții foarte eterogene, risipite prin revistele și ziarele timpului, și a căror aducere la același numitor artistic putea părea arbitrară. În adevăr, celelalte cicluri aveau rațiuni clare de ordin tematic *(Fragmente istorice)*, însumau producții despre, sau ale unei prime tinereți *(Amintiri de juneție)*, sau includeau lucrări în genuri în care scriitorul nu prea excelase *(Neghină și pălămidă)*. În *Scrisori* însă erau alăturate piese disparate, de un conținut deconcertant : mici studii de istorie și însemnări filologice, evocări ale unui trecut nu prea îndepărtat, schițe de moravuri, articole de critică literară, însemnări de călătorie, publicistică curentă. Ce putea unifica acest material diversificat pe cele mai neașteptate direcții ? Nu cumva adunarea lui însemna un expedient, scriitorul neavînd alt mod de a-l așeza și vrînd să evite fărîmițarea ? Întrebarea ar rămînea fără răspuns dacă și în ultimul ciclu am căuta motivele care ordonaseră producțiile celorlalte diviziuni din *Păcatele tinereților*. În *Negru pe alb*, însă criteriul nu e nici tematic, nici valoric. Unitatea *Scrisorilor* e dată de un factor de altă natură, e o unitate de formulă artistică. În *Negru pe alb* Negruzzi se dovedește inițiator al unei noi specii în literatura noastră. Scrisorile lui nu sînt altceva decît niște eseuri, conversații agreabile pe teme diverse, în care personalitatea scriitorului e pe primul plan. Tonul lor degajat, expunerea cursivă, trecerile de la o idee la alta se fac fără ceremonie, încheierea aduce mai totdeauna o vorbă de duh. Materialul e redactat sub formă de scrisori — scrisori fictive, adresate unor prieteni fictivi. În centru stă scriitorul, care notează impresii, schițează peisaje sau portrete, disertează despre o anume problemă. Scrisorile se numără așadar între sursele de preț pentru a afla opiniile omului social Negruzzi. Autorul lor are însă și darul dis-

creției : el nu transformă expunerea într-o etalare a propriului eu, știind a dispărea cînd e cazul după imaginile evocate. Ca tehnică, scrisorile oscilează între însemnarea reportericească din *Pelerinagiu* sau *Băile de la Ems* și dezlănțuirea vehement retorică din *Vandalism,* între discuțiile de oarecare specialitate în chestiunile de limbă *(Critică)* și lucrările beletristice *(Fiziologia provințialului, Istoria unei plăcinte).* Scurte ca dimensiuni, de o concentrație fără efort, ele arată în Negruzzi pe primul eseist din literatura noastră.

În *Scrisori* se descoperă cele două tendințe contradictorii ale scriitorului : de o parte, pașoptistul însuflețit de idei generoase ; de cealaltă, boierul retrograd, speriat de schimbarea ordinii în care se născuse. El însuși o recunoaște în discuția cu vecinul său de moșie, Bogonos, „floarea vecinilor". *„Nu știi că în mine sînt doi oameni deosebiți, romînul vechi și romînul nou."* *„Romînul nou"* e cel din *Ochire retrospectivă,* unde vibrează la suferințele populare, determinate de fricțiunile boieri-domni, cel din *Scrisoarea XXIII,* încheiată cu apologia Anei Ipătescu. Tot aici are cuvinte dure pentru acei *„ticăloși parveniți"* (reacțiunea boierească) *„ce voiau să stîngă în noaptea despotismului steaua Romîniei abia răsărindă".* Împotriva despotismului și pentru ca steaua Romîniei să nu se stingă scrisese violentul articol *Despre ruinele și ruinările Moldaviei,* devenit apoi *Scrisoarea III, Vandalism,* strigăt salutar de alarmă față de acțiuni barbare ca dărîmarea cetăților antice, folosirea pietrei din zidurile lor pentru pavarea ulițelor. Tonul devine — lucru rar la Negruzzi — intens demascator, verbul îndurerat deplînge distrugerea vestigiilor trecutului. Continuînd așa, vom șterge *„vechia"* nației și vom pierde drepturile ce rezultă din ea. Că aprinsa ieșire lovea *„noaptea despotismului"* o dovedește și faptul că pentru *Vandalism* scriitorul a fost exilat,

deşi se afla deputat, *„pentru ca să înveţe a nu mai spune adevăruri crude"*, cum sună nota adăugitoare a volumului din 1857.

„Romînul vechi" de care vorbea recomandîndu-se vecinului Bogonos, poate fi şi el depistat, deşi în măsură redusă, în paginile *Scrisorilor*. El se produsese mai ales în coloanele *Săptămînii*, unde dăduse ţăranilor sfaturi moralizatoare, învăţîndu-i să trăiască în armonie cu moşierii şi cu stăpînirea. În *Scrisori*, pe lîngă unele ieşiri naţionaliste (vezi chiar *Vandalism*) şi şovine, ar fi de menţionat, pe linia conservatorismului, *Omul de ţară (Scrisoarea XXV)*, care anticipează viziunea sămănătoriştilor de la începutul secolului al XX-lea. În *Omul de ţară* satul este opus artificial oraşului, un bătrîn răzeş e sfătuit să nu-şi trimită copiii la învăţătură, întrucît asta ar însemna ruinarea lor. După Negruzzi, soluţia este ca fiii ţăranilor să nu părăsească satul, să înveţe cu dascălul cinstirea părinţilor şi a lui Dumnezeu, respectul stăpînirii care le arată cum să se ferească de lene şi de beţie.

Majoritatea *Scrisorilor* infirmă însă această ieşire retrogradă, ilustrînd cealaltă faţă, progresistă, a scriitorului. El vede racilele orînduirii feudale şi le notează cu o privire care nu iartă, chiar dacă o face zîmbind. *Istoria unei plăcinte* e o scurtă schiţă satirică din vremea fanarioţilor, *Pentru ce ţiganii nu sînt romîni* se constituie ca o pledoarie în favoarea eliberării ţiganilor. Negruzzi vorbeşte aici ca un bonjurist, însufleţit de ideile înaintate ale timpului, respingînd mistificările şi prejudecăţile.

Critica mentalităţii provinciale (de pe poziţia *„iaşanului"* din *„capitalie"*) prilejuieşte două bune tablouri de moravuri, *Reţetă* şi *Fiziologia provinţialului*. Cea dintîi e o persiflare prin subliniere a indiscreţiei provinciale, cea de a doua, superioară, aduce

un tip reprezentativ al boierimii ţinutaşe. Termenul de fiziologie e balzacian, dar metoda vine de la clasicul La Bruyère. Provinţialul e un tip esenţializat, fără nume şi biografie personală, totuşi neobişnuit de viu în suma trăsăturilor specifice ale categoriei pe care o exprimă. Portretul fizic se întregeşte cu sugestia, peste datele determinării materiale pluteşte o atmosferă, un aer de *„nu ştiu ce“ :*

„Provinţialul îmblă încotoşmănat într-o grozavă şubă de urs ; poartă arnăut în coada droşcii, înarmat cu un ciubuc încălăfat şi lulea ferecată cu argint ; şuba de urs, arnăutul şi ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ţinutaş ; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut ; cele mai adese este gros şi gras, are faţă înflorită, favoriţi tufoşi şi musteţi răsucite, dar pre lîngă aceste fireşti podoabe, natura, ca o miloasă mumă, a răspîndit asupră-i şi un nu ştiu ce *care vorbeşte mai tare ochilor ispitiţi decît orice altă ; un* nu ştiu ce *care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoşti şi să gîceşti din ce ţinut soseşte, sau din ce bortă iese ; un* nu ştiu ce, *în sfîrşit, care te face să rîzi cum îl zăreşti.“*

Un loc aparte îl ocupă cea de a XII-a scrisoare, *Pîcală şi Tîndală.* Scriitorul, care în *Dacia literară* atrăsese atenţia asupra *Cîntecelor populare a Moldaviei,* recoltează din folclor un număr apreciabil de proverbe şi zicători, le înnoadă într-o succesiune plină de voioşie, în care, peste performanţa tehnică a legăturii, e de remarcat şi un anume tîlc social. Cîteva grupe de zicători servesc o filozofie generală de comportare, ecou al unei grele experienţe de secole. Altele formulează explicit critica societăţii unde dreptul umblă totdeauna cu capul spart, iar ciocoismul e în floare :

„Nu te vîrî în judecăţi. În ţara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e şi mai mare, şi dreptul

îmblă totdauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd, şi mai bună e o învoială strîmbă decît o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mîţă şoareci prinde, şi lupul părul schimbă, iar naravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, şi din coadă de cîne, sită de matasă nu să mai face. Nu fii duşmănos, căci cine face, face-i-se, şi nu e nici o faptă fără plată."

Încolo, lumea *Scrisorilor* e o imagine fidelă a experienţei scriitorului, cu locurile şi oamenii întîlniţi: impresii dintr-o călătorie de la Iaşi la Piatra *(Primblare)* sau la Tîrgu-Ocna *(Pelerinagiu)*; cronica primei deplasări peste hotare a boierului moldav la Emsul unde a ajuns cu *„feara de apă şi cea de uscat" (Băile de la Ems)*; amintiri din refugiul de la Chişinău, unde l-a văzut pe Puşkin, istoria neobişnuită a claustrării frumoasei Calipso la mănăstirea Neamţului *(Calipso)*; în *Scrisoarea XIII* ne întîmpină pitorescul cerşetor evangelic *Lumînărică*, în *Scrisoarea IV*, poetul „necunoscut" Daniil Scavinski, cel cu sfîrşit tragicomic. Oameni şi locuri care se imprimă cu o pregnanţă uimitoare, chiar dacă privirea lor se face în treacăt, cu un aer, cum s-a spus, de diletantism. Sentimentul nu vine să întunece puritatea imaginii, şi un Daniil Scavinski, prieten al scriitorului, e observat de la aceeaşi distanţă ca şi laşul din *Iepurărie*. Peste tot pluteşte convingerea că viaţa trebuie privită aşa cum e, că o imagine „la rece" e preferabilă încărcării cu balast afectiv. O lectură agreabilă şi instructivă, în care fastidioasă devine numai tendinţa de a epata prin cultură, transformată în multiple asociaţii livreşti. Prudent însă, Negruzzi, cînd o observă, o converteşte în autoironie, întorcîndu-şi în glumă aprecierile.

Cu *Alexandru Lăpușneanul*, piesa de rezistență a *Fragmentelor istorice*, intrăm în zona rarefiată a marilor creații. Nuvela aduce un conflict intens, dezvoltat într-o impetuoasă progresiune, cu explozii violente de patimi, revărsate în bălți de sînge, și o înțelegere adîncă a sensului istoriei. Ea rămîne pînă astăzi un neîntrecut tablou de epocă, cu înfiorări și spasme de dramă istorică shakespeareană. Ca și Shakespeare, scriitorul romîn a făcut să trăiască monștrii, ca și el a dezvelit, sub marea de pasiuni dezlănțuite, mersul înainte al istoriei.

Eroul central, domnul Moldovei, construit după model romantic, are ceva diabolic, o înclinație bolnăvicioasă de a vedea curgînd sînge, cam în felul lui Ștefăniță din *Viforul* lui Delavrancea. La prima întîlnire cu boierii el amenință și blestemă, își termină vorbele cu un rîs contorsionat, spasmodic, însoțit de clipiri frecvente ale ochilor. Lui Moțoc, iertîndu-l, îi dă avertismente sinistre, ale căror sensuri cel în cauză nu are cum a le bănui : *„Eu te iert, însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mînji în sîngele tău"*. Pregătind omorul boierilor, e agitat și vorbește singur, apoi după ce a asistat, rîzînd sadic, la măcel, aranjează cu o demență rece piramida din capetele celor uciși, *„leacul de frică"* pentru doamnă. După ce a hotărît soarta lui Moțoc, cerut de mulțime, pretrungește cu cinism o discuție inutilă, numai din dorința de a-și teroriza și psihic victima, înainte de a o sacrifica. Scîncetelor aproape copilărești ale vornicului (*„Pune să deie cu tunurile într-înșii... Să moară toți ! Eu sînt boier mare ; ei sînt niște proști"*), Lăpușneanul le răspunde ironic, invitîndu-l să se sacrifice pentru binele obștesc, așa cum el însuși mărturisea altă dată : *„să omor o mulțime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat ? Judecă dumneata singur. Du-te*

de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ziceai însuţi cînd îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubeşte ţara.“

Eliminarea tiranului ar putea părea, aşadar, salutară, dacă şi în tabăra adversarilor lui nu am da peste vicii similare. Moţoc, exponentul tipic al boierimii, este un exploatator rapace, care vinde domn după domn, în plus, de o slugărnicie care-l dezgustă şi pe Lăpuşneanul. Doamna Ruxanda, apariţie luminoasă în capitolul al doilea, dă mai tîrziu cu mîna ei paharul cu otravă soţului. Cuviosul Teofan, care o consiliază, complice la asasinat, îşi ascunde duplicitatea sub vorbe pioase: *„Crud şi cumplit este omul acesta, fiica mea; Domnul-Dumnezeu să te povăţuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul domn; şi pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte, şi să te ierte şi pre tine.“* Nicăieri nu se găseşte, în vorbele lui, alăturarea explicită la cumplita faptă care se pregăteşte. El lasă în seama lui Dumnezeu hotărîrea ce urmează să ia Ruxanda, dar se duce să se îngrijească de purcederea cu noul domn, îndemnînd deci la crimă. Nici Spancioc şi Stroici, deşi *„prea buni patrioţi“* ca să nu aducă oşti străine în ţară, nu sînt înconjuraţi cu aura simpatiei. La fel de cruzi ca şi Lăpuşneanul, ei desăvîrşesc uciderea tiranului, ţintuindu-l cu priviri *„infernale“* pînă în clipa expirării.

Cititorul obişnuit ca într-un conflict să vadă lupta dintre nou şi vechi, deprins ca una din părţi să-i colecteze simpatia, iar cealaltă aversiunea, se găseşte aici într-o situaţie specială. Dacă boierimea este intrigantă şi abuzivă, dacă domnul e *„crud, tiran, viclean“*, unde se află adevărul şi cine e sortit să întrunească sufragiile noastre? Cu alte cuvinte, care e poziţia scriitorului în ciocnirea ireductibilă a celor două tabere? Condamnînd ambele partide, Negruzzi dovedea

vederi progresiste, atrăgîndu-şi, după mărturisirile prietenului său Alecsandri, şi fulgerele palatului, şi iritarea boierimii. Dar condamnarea nu cade cu aceeaşi putere pe domn ca pe boieri. Alexandru e rău, de un sadism gratuit cîteodată, nu ştim dacă iubeşte sau nu poporul (în final se spune chiar că domnia lui a lăsat *„o pată de sînge în istoria Moldaviei"*). Omorîrea lui Moţoc e, probabil, o lovitură cu dublu efect: eliminarea unui intrigant şi cîştigarea masei de tîrgoveţi. Totuşi, obiectiv, actele lui ajută la consolidarea unui proces care, privit în perspectivă istorică, îşi dezvăluie semnificaţia pozitivă. Ele întăresc autoritatea centrală a şefului statului, anihilator al tendinţelor feudale centrifuge. Întreaga epocă feudală e ocupată de ciocnirea domn-boieri, în care dreptatea era de partea domnului. Negruzzi a înţeles-o în *Alexandru Lăpuşneanul* şi a înţeles-o mai bine în articolul *Ochire retrospectivă* (apărut în *Romînia literară* din 1855), unde dă întreaga vină pe boieri şi aruncă asupra altora calificarea domnului de tiran. El îl învinovăţeşte chiar pe Alexandru de a nu-şi fi dus pînă la capăt misiunea, strivind *„furnicarul"* şi sprijinindu-se pe popor; acuză exagerată, dacă o raportăm la acel moment istoric. Cu unele inconsecvenţe, ideea nuvelei nu e alta. La revenirea în ţară, Lăpuşneanul face o declaraţie programatică foarte concludentă, dezvăluind în cuvinte tari exploatarea sîngeroasă a ţării. Întrebat de Spancioc cu ce va sătura lăcomia *„păgînilor"* care îl însoţesc (Lăpuşneanul venise cu oşti turceşti), viitorul domn răspunde: *„Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pre care-i jupiţi voi. Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi."* Iar cînd Moţoc îl roagă să dea cu tunul în mulţimea de *„proşti"*, el aruncă memorabila replică: *„Proşti, dar mulţi"*, implicînd luarea în seamă a intereselor populare, indiferent de simpa-

Clubul cărţii digitale 2022

tiile sau antipatiile personale. Chiar dacă norodul — cum comentează undeva scriitorul — era *„indiferent"* la luptele dintre domni şi boieri, de unde nu putea obţine un folos imediat, el avea de profitat în devenirea istorică de biruinţele domnului împotriva aristocraţiei hrăpăreţe. Spre deosebire de Ureche, care vedea în tăierea boierilor de către Lăpuşneanul o *„nedumnezeire"*, spre deosebire şi de Delavrancea, care în *Viforul* făcea din Ştefăniţă exclusiv un scelerat şi din boieri stîlpii ţării, Negruzzi priveşte istoria cu un ochi critic, într-o interpretare uimitor de dreaptă. Neidealizînd nici una din tabere, dezgolind viciile şi dintr-o parte şi din cealaltă, nuvela lui Negruzzi transmite acut sentimentul că, peste agitaţia şi dramele indivizilor, istoria îşi urmează sigură cursul.

Calităţile nuvelei au impresionat totdeauna. *Alexandru Lăpuşneanul* a fost comparată cu o dramă, capitolele au fost asimilate actelor unor piese cu desfăşurare violentă şi unitară. Fiecare capitol are o unitate strîngentă, putînd fi citit ca un act de sine stătător, fiind în acelaşi timp perfect încadrat ansamblului. O puternică tensiune subterană se instaurează de la primele replici şi nu cedează decît cu ultimele acorduri ale morţii tiranului. Dinamismul nuvelei se susţine pe o mare economie de mijloace. Scriitorul narează cu sobrietate, lasă eroii să se descopere în cîteva replici, sau, regizor nevăzut, mînuieşte masele în mişcare. Lupta între boierii surprinşi pe neaşteptate şi slugile înarmate ale Lăpuşneanului este o secvenţă scurtă, în care mişcarea se epuizează fără comentarii, văzută de la distanţă. Ea se desfăşoară într-un cadru redus la minimum. Odobescu, de pildă, înclinat spre descripţii erudite, nu ar fi reuşit într-o astfel de scenă. Abundenţa verbelor la imperfect îi transmite zbaterea deznădăjduită, încleştarea se stinge în sîngele amestecat cu vin pe lespezile de piatră :

„Închipuiască-şi cineva într-o sală de cinci stînjini lungă şi de patru lată, o sută şi mai mulţi oameni ucigaşi şi hotărîţi spre ucidere, călăi şi osîndiţi, luptîndu-se unii cu furia desnădejdei şi alţii cu aprinderea beţiei. Boierii, neavînd nici o grijă, surprinşi mişăleşte pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai împrotivi. Cei mai bătrîni mureau făcîndu-şi cruce ; mulţi însă din cei mai juni se apărau cu turbare ; scaunele, talgerele, tacîmurile mesii se făceau arme în mîna lor ; unii, deşi răniţi, se încleştau cu furie de gîtul ucigaşilor, şi, nesocotind ranele ce priimeau, îi strîngeau păn-îi înnăduşeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, îşi vindea scump viaţa. Mulţi lefecii periră, dar în sfîrşit nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci şi şepte de trupuri zăceau pe parchet ! În lupta şi trînta aceasta, masa se răsturnase, ulcioarele se spărsesără şi vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei."

Totul este antologic în *Alexandru Lăpuşneanul*, Negruzzi nu a mai avut nevoie să apeleze la scriitori străini pentru a extrage citate pentru mottouri, cum procedase în *Zoe*, ci le ia din însuşi corpul nuvelei. Oprindu-se la replicile memorabile, el sintetizează fericit cuprinsul fiecărui capitol : *„Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreu"* e lupta pentru putere dintre boieri şi domn din capitolul I ; *„Ai să dai samă, doamnă !"* rezumă opoziţia Ruxandei la omorîrea boierilor ; *„Capul lui Moţoc vrem"* ne duce la mişcarea populară a capitolului al III-lea ; *„De mă voi scula, pre multi am să popesc"* sînt ultimele cuvinte ale domnului. Tot aşa, finalul fiecărui capitol anunţă întîmplările următoare. *„Dar oare vor veni ?"* întreabă Lăpuşneanul pe armaş la sfîrşitul capitolului al II-lea. *„Vor veni"*, răspunde armaşul, şi cititorul e pregătit să asiste la măcelul boierilor. *„Spuneţi celui ce v-au trimis,* strigă Spancioc oamenilor tiranului, *că ne vom*

vedea păn-a nu muri." Această replică, de la sfîrșitul capitolului al III-lea, ne anunță cumplita răzbunare a boierilor din capitolul următor.

Sînt în *Alexandru Lăpușneanul* și unele inadvertențe lexicale, ecou al preferințelor neologice ale scriitorului. Termeni intrați tîrziu în limbă sînt atribuiți, forțat, realităților secolului al XVI-lea. Bogdan e *„curtezanul"* lui Alexandru, Moțoc devine și el *„mîrșavul curtezan"*, curtea o salută pe Ruxanda de *„regentă"* ; fire de praf care, chiar dacă nu se mai pot șterge, nu alterează cu nimic strălucirea capodoperei.

Importanța scriitorului crește dacă o raportăm mai strîns la literatura vremii în care a creat. În introducerea la primul volum al *Scrierilor* din 1872, prietenul său Vasile Alecsandri întreprindea un colorat tablou de epocă și, subliniind puținătatea elementelor de cultură, aprecia că *„în anii de secetă, rodurile copacilor sînt mai cu seamă prețioase"*. Oricît de exagerată, din rațiuni lesne de înțeles, formularea lui Alecsandri invită la o cunoaștere atentă a epocii, în care multe lucruri trebuiau abia începute. Contribuția lui Negruzzi se constituie așadar ca o operă de pionierat într-o diversitate de domenii. Alături de colegii de generație și idei, a pus bazele limbii literare moderne, a sprijinit începuturile teatrului romînesc, a justificat prin operă necesitatea inspirației din trecutul patriei și din istoria vie a contemporaneității. A trebuit adesea să umple goluri. De aici, aerul convențional al unor lucrări. A scris poezii, a prelucrat piese de teatru și a tradus mult. Pentru toate acestea era prețuit în epocă. Dar cititorul posterității e inclement și nu vrea să știe decît despre ce e persistent peste timp, decît despre ce intră în *moștenirea literară* și nu în cea *culturală* în general. Pentru el Negruzzi a pus o piatră

de temelie. Cu *Scrisorile* sale aduce un început, iar cu *Alexandru Lăpușneanul,* un început și o culme.

Ca majoritatea pașoptiștilor, a avut o natură contradictorie, dualâ. În el au sălășluit în deplină înțelegere observatorul critic al lumii feudale și boierul îmbătrînit repede, căruia i se părea că nu trebuie schimbate vechile rînduieli. Și erau doar rînduielile împotriva cărora pledase prin ce are mai bun în opera sa ! Același om care vedea cum în trecut crîncena exploatare a boierimii făcea țăranul să se tăvălească în mizerie credea că de la Regulament încoace lucrurile s-au schimbat, stăpînirea e bună și trebuie respectată. Curios, nu și-a făcut niciodată probleme din propria divergență de impulsuri. Negruzzi era departe de sondările patetice de conștiință ale unui Bălcescu, iar romantismul îl încercase ca pe o formulă de artă, fiindcă era convins de utilitatea ei pentru literele de atunci, fără însă a-i pătrunde toate implicațiile. Scriitorul are totuși meritul de a nu fi exagerat niciclnd și de a nu-și fi transformat conservatorismul într-un principiu activ. El nu i-a afectat opera în nici una din direcțiile ei majore.

A fost o natură foarte echilibrată în propriile-i „antiteze" într-o epocă de mari revărsări afective, pe o direcție sau alta. A știut să nu se entuziasmeze facil și a înțeles că mai presus de jocul personal al preferințelor stau privirea și înțelegerea realității. Intuise că istoria are un curs obiectiv al ei, pe care sentimentele noastre nu-l pot răsturna. Din acest echilibru și această intuiție a ieșit *Alexandru Lăpușneanul,* și e destul.

LIVIU LEONTE

TABEL CRONOLOGIC

1808 Anul probabil al naşterii lui Constantin Negruzzi, fiul lui Dinu Negruţ şi al Sofiei, născută Hermeziu. (Unele surse ne trimit însă fie la anul 1807, fie la 1809, fie la 1810, fie chiar la anul 1800.)

Puţin timp după naştere, mama viitorului scriitor moare.

Învaţă, alături de alţi copii de aceeaşi vîrstă, limba greacă cu dascălul Chiriac, şi limba franceză, se pare cu un emigrant, Bancovitz.

1820 Învaţă a citi romîneşte de unul singur, după *Istoria pentru începutul romînilor* a lui Petru Maior, în urma unei experienţe nereuşite cu dascălul Socoleanu (= Alboteanu) de la seminarul din Socola.

1821 La 22 februarie izbucneşte revoluţia eteriştilor cu ascuţişul îndreptat împotriva turcilor. Autorităţile părăsesc Iaşul, Dinu şi cu fiul său Constantin se refugiază la moşia Şărăuţi din ţinutul Hotinului.

1822 În vară, plecînd la Chișinău pentru a se întîlni cu prieteni și rude, cunoaște pe „Byron-ul Rusiei", poetul Pușkin, și stă, timp de o lună, în compania lui și a frumoasei Calipso.

În timpul refugiului învață, după propria-i mărturisire, limba rusă. Tot de atunci datează și primele încercări literare, rămase în manuscris *(Zăbăvile mele din Basarabia în anii 1821, 1822, 1823 la satul Șărăuți din raiaua Hotinu)*, traduceri din M-me de Genlis, Dimitrie Darvari, Lesage.

1823 În primăvară se întoarce la Iași, unde găsește casa jefuită de „volintiri" și ieniceri.

Traduce *Memnon* de Voltaire, după un text grecesc.

1824 Traduce *Pirostia Elenei*, după Marmontel.

1825 Își începe cariera administrativă ca diac (copist) la Vistierie.

1826 Este numit căminar.

La 19 aprilie moare tatăl său, Dinu, ajuns la rangul de paharnic.

1829 La 8/20 aprilie apare la București primul număr din *Curierul romînesc*, sub redacția lui I. Eliade Rădulescu.

La 1 iunie apare la Iași primul număr din *Albina romînească* sub conducerea lui Gh. Asachi. C. Negruzzi face parte dintre binevoitorii „prenumeranți".

Într-o scrisoare din 9 septembrie salută cu mari speranțe pacea de la Adrianopol : „*Poate*

vom mai vide seninînd văzduhul nostru cel acoperit pînă acum cu groşi nouri! Poati vom mai gusta minute fericite în umbra liniştii".

1833 Eliade înfiinţează împreună cu I. Cîmpineanu şi alţii Societatea filarmonică, cu scopul de a promova mişcarea artistică din Ţara Romînească şi de a întemeia un teatru naţional.

1835 C. Negruzzi publică în tipografia *Albinei* traducerea *Triizeci ani sau viaţa unui jucători de cărţi,* melodramă de V. Ducange şi M. Dinaux.

De acum începe a se afirma ca o prezenţă masivă în viaţa literară a ţării, colaborînd la ziarele şi revistele din Moldova, din Ţara Romînească, precum şi la *Foaie pentru minte, inimă şi literatură* de la Braşov.

1835 La 16 iunie este inaugurată la Iaşi Academia Mihăileană.

1836 Schimb de păreri între Negruzzi şi Eliade în problemele limbii. Scrisoarea lui Negruzzi şi răspunsul lui Eliade au fost publicate în *Muzeu Naţional,* sub titlul *Corespondenţă între doi rumîni, unul din Ţara Romînească şi altul din Moldova.*

Gazeta Teatrului Naţional, foaia periodică a Societăţii filarmonice din Bucureşti, îl citează printre membrii societăţii şi îi publică o scrisoare elogioasă despre traducerea tragediei lui Alfieri, *Saul,* realizată de Aristia.

1837 Este deputat al judeţului Iaşi, după alegerile de la 15 octombrie.

Tipografia *Albinei* îi editează „anecdotul" istoric în versuri, *Aprodul Purice*, după mărturisirile lui Negruzzi, un fragment dintr-un poem, *Ştefaniada*, pierdut. Ediţia a II-a nu se cunoaşte, ediţia a III-a la Iaşi, în tipografia institutului *Albinei*, 1846, ediţia a IV-a la Bucureşti, în tipografia Lessicografică, 1857.

Negruzzi publică în tipografia lui Eliade două traduceri din dramele istorice ale lui Victor Hugo : *Maria Tudor* şi *Angelo, tiranul Padovei.*

Apare *Curierul de ambe-sexe*, care se bucură de o bogată colaborare din partea lui Negruzzi. Astfel în periodul I al *Curierului de ambe-sexe* (iulie 1837—decembrie 1838) întîlnim : *Cîrjaliul* şi *Şalul negru*, traduse după Puşkin, nuvela *Zoe*, poezia *Dervişul*, tradusă din V. Hugo, *Impresii de călătorie*, de A. Dumas, piesa memorialistică *Cum am învăţat romîneşte*.

1838 Deşi deputat, este surghiunit la moşie din cauza articolului *Despre ruinele şi ruinările Moldaviei* (devenit apoi *Scrisoarea III, Vandalism)*, publicat în *Albina romînească* (suplimentul nr. din 26 dec. 1837).

La 21 iulie trimite o scrisoare lui Gh. Asachi, în care preconizează măsuri practice de constituire a unui teatru naţional, sprijinit de oficialitate. Tot aici ridiculizează gustul pentru spectacolele ieftine şi cosmopolitismul publicului aristocratic.

Alături de alţi bine intenţionaţi se adresează direcţiei Conservatorului filarmonic (aga Gh. Asachi şi spătarul V. Alecsandri), cu dorinţa

de a se relua reprezentațiile întrerupte (30 noiembrie).

La 8 decembrie este ales secretar al Obștești Adunări.

1839 Lucrează la alcătuirea *catagrafiei,* a recensământului, colindînd cinci luni de zile satele Moldovei.

Ajunge spătar (4 mai).

Se căsătorește cu Maria Gane, fiica spătarului Dumitrache Gane (6 iulie). Din căsătorie a avut patru copii : Iacob, Leon, Gheorghe și Eliza.

Colaborează la *Albina românească* (14 balade traduse din V. Hugo, *Rețetă* — devenită mai tîrziu *Scrisoarea II, Catacombele Monastirei Neamțului — Scrisoarea VI, Riga Poloniei și Prințul Moldaviei), Alăuta românească,* suplimentul literar al *Albinei (Daniil Scavinschi* — mai tîrziu *Scrisoarea IV, Un poet necunoscut),* periodul al II-lea al *Curierului de ambe-sexe (Au mai pățit-o și alții,* poeziile *Potopul, La Maria), Curierul românesc* (nuvela *Vergiss mein nicht* după Alphonse Karr), *Almanahul literar pe anul 1839,* editat de Eliade (poezia *Melancolia*) etc.

1840 Devine prezident al Eforiei orășenești (primar al municipalității capitalei). Deține această funcție între 15 ianuarie 1840—20 octombrie 1843.

Este director al Teatrului Național, alături de M. Kogălniceanu și V. Alecsandri. Direcția co-

lectivă luptă ca și trupa romînească să se afirme. deschiderea stagiunii făcîndu-se cu *Farmazonul din Hîrlău,* de V. Alecsandri (18 noiembrie). Negruzzi a stat, împreună cu Alecsandri și Kogălniceanu, aproape două stagiuni la conducerea teatrului : stagiunea 1840—1841 și stagiunea 1841—1842, pînă la 20 februarie 1842, cînd direcția este concesionată altcuiva.

Apare *Dacia literară,* revistă al cărei program îl enunță Kogălniceanu în *Introducție.* După primul tom (ianuarie-iunie), cenzura intervine cu cea mai drastică sancțiune, suprimarea. Negruzzi publică aici capodopera sa *Alexandru Lăpușneanul,* apoi *Cîntece populare a Moldaviei,* nuvela *O alergare de cai* și *Floarea florăriță romîncă* (după Levitschnigg).

Publică în *Albina : Provințialul* (mai tîrziu *Scrisoarea IX, Fiziologia provințialului).*

1841 În ianuarie Negruzzi, în continuare spătar și secretar vremelnic al Obștei Adunări, este ales „secretar suplementar".

La 18 ianuarie e numit într-o comisie pentru cercetarea „sămilor" caselor obștești.

Publică în *Spicuitorul moldo-romîn* traducerea *Oscar d'Alva* după Byron, iar în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* articolul *Slavonisme,* devenit apoi *Scrisoarea XVIII.*

La Cantora Foii sătești apare cartea *200 rețete cercate pentru bucate și alte treburi gospodărești,* o traducere probabil, semnată C. N. (= Costache Negruzzi) și M. K. (= Mihail Kogălniceanu).

1842 Este reales deputat al Iaşilor.

Colaborează la *Albina* cu *Pîcală şi Tîndală sau morală moldovenească* (mai tîrziu *Scrisoarea XII, Pîcală şi Tîndală).*

1843 E numit director al Vistieriei, adică ministru de Finanţe (15 octombrie 1843—15 septembrie 1849).

Publică articolul *Cîntec vechi* în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură.*

1844 Revista *Propăşirea,* căreia cenzura nu-i lasă decît subtitlul *Foaie ştiinţifică şi literară,* continuă programul *Daciei literare.* Revista e suprimată la 11 noiembrie 1844, acuzată de a fi publicat povestirea *Toderică,* de C. Negruzzi. Autorul este din nou surghiunit la moşie, Kogălniceanu fusese exilat din vară la mănăstirea Rîşca. În afară de *Toderică* (în fond, o localizare după Prosper Mérimée) se mai cuvin citate din *Propăşirea* cele patru scrisori despre limba romînească.

Calendarul pentru poporul romînesc, editat de Kogălniceanu, include şi scurta povestire *Lumînăricâ,* devenită apoi *Scrisoarea XIII.*

C. Negruzzi scoate la Cantora Foaiei săteşti, împreună cu A. Donici, un volum de traduceri din rusește: *Satire şi alte poetice compuneri de prinţul Antioh Cantemir.* Ediţia a II-a tot la Iaşi, tipografia lui A. Bermann, 1858.

1845 Dobîndeşte rangul de agă.

Face parte dintr-o comisie, instituită de Obşteasca Adunare, pentru cercetarea cauzelor „neprogresului" şcolilor.

Clubul cărţii digitale 2022

Reunește într-un volum *Baladele* traduse din V. Hugo (Iași, la Cantora Foaiei sătești). Ediția a II-a în 1863, la Iași, în tipografia Bermann-Pileski.

În *Calendar pentru poporul românesc* apare narațiunea istorică *Sobieski și românii.*

La Brașov se publică *Elemente de dreptul politic dupre mai mulți autori de un filo-romîn.* Autorul este C. Negruzzi. (Analiza broșurii, recent descoperită, a fost întreprinsă de Paul Cornea, într-un studiu apărut în *Viața românească*, nr. 3, 1963.)

1848 Cînd se petrec evenimentele revoluționare din martie, Negruzzi se retrage la moșie. Ziarul *Bucovina* îi va ataca violent rezerva față de revoluție.

La 24 septembrie este înaintat la rangul de postelnic.

1849 Publică în tipografia Institutului *Albinei: Doi țărani și cinci cîrlani,* „vodevil național într-un act". Piesa pare a fi o prelucrare după un original francez. Ea se reprezintă în același an pe scena Teatrului Național, în folosul emigranților din Transilvania.

1850 Este director al Departamentului public (15 iulie 1850—30 mai 1851).

În *Zimbrul* apar scene din actul al III-lea din *Femeile savante* de Molière, traduse „slobod" de C. Negruzzi. Scenele fuseseră reprezentate din 1847.

1851 Din nou director al Vistieriei (31 mai 1851—30 noiembrie 1854)

În tipografia franțezo-romînă se publică farsa *Muza de la Burdujăni* (localizare după Théodore Leclercq) și *Carantina,* comedie-vodevil prelucrată după Scribe și Mazères. Ediția a II-a din *Muza de la Burdujăni* împreună cu *Doi țărani și cinci cîrlani* apare în 1857, tipografia Adolf Bermann.

1852 În *Gazeta de Moldavia* apare *Pelerinagiu la Tîrgul-Ocnei* (mai tîrziu *Scrisoarea XXVIII, Pelerinagiu*).

1853 Negruzzi conduce *Săptămîna,* foaie sătească. El își propune să dea sfaturi practice de economie rurală, dar nu uită nici „învățăturile religioase și morale".

1855 Pleacă în străinătate pentru a-și îngriji sănătatea. La Berlin se întîlnește cu fiii plecați la studii. Trece prin Hanovra, Colonia, Koblentz și se stabilește la Ems pentru o cură de ape (vezi *Scrisoarea XXX, Băile de la Ems.*)

Revista *Romînia literară,* condusă de V. Alecsandri, continuă tradițiile progresiste ale *Daciei, literare* și *Propășirii.* Din colaborările lui Negruzzi sînt de reținut : O scrisoare către V. Alecsandri, *Un protes de la 1826* (mai tîrziu *Scrisoarea XXVII*), *Ochire retrospectivă (Scrisoarea XIX), Despre mitropolia Moldaviei (Scrisoarea X)*

1856 Este înaintat la rangul de vornic (23 ianuarie).

Din nou director al Vistieriei (16 iulie 1856—30 martie 1857).

1857 Este numit membru al Divanului domnesc (25 martie 1857—30 octombrie 1859).

Încununarea activității creatoare a scriitorului. Acum vede lumina tiparului volumul *Păcatele tinereților* (Iași, tipografia lui Adolf Bermann). Autorul își selectează din întreaga operă lucrările semnificative și le ordonează pe cicluri : *Amintiri de junețe, Fragmente istorice, Neghină și pălămidă* (poezii și teatru) și *Negru pe alb,* conținînd binecunoscutele scrisori. După acest volum, producția literară a lui Negruzzi este foarte redusă.

1859 În luptele pentru unirea Principatelor, Negruzzi nu militează în nici una din tabere. Totuși, activitatea lui culturală și literară de pînă acum înseamnă o pledoarie în favoarea Unirii.

Este numit directorul Statisticei centrale (25 octombrie).

Trimite patru scrisori lui Ion Ionescu de la Brad în problema țărănească, manifestînd vederi retrograde (în *Tribuna romînă*).

Apare o a doua ediție a *Daciei literare* (tipograf-editor, Adolf Bermann), cu o prefață de C. Negruzzi.

1861 Pentru a patra oară ministru de Finanțe, de data aceasta ad-interim (23 mai).

În broșura *Despre capitalia Romîniei* cere mutarea capitalei la Galați.

1862 Publică *Studii asupra limbei romîne* în revista lui Hasdeu *Din Moldova.*

1866 La 1 aprilie se constituie Societatea literară română, viitoarea Academie ; Negruzzi figurează printre membri.

1867 Negruzzi, bolnav, trimite două scrisori, una lui Gusti, ministru al Instrucțiunii publice, alta lui V. A. Urechia, scuzîndu-se că nu poate participa la lucrările Societății literare (20 august).

Publică în *Convorbiri literare* articolele *Alexandru Donici* și *Flora română.*

1868 Costache Negruzzi moare la Iași, în ziua de 24 august. Potrivit dorinței testamentare este înmormîntat la Trifeștii-Vechi.

PĂCATELE TINEREŢELOR

CUM AM ÎNVĂȚAT ROMÎNEȘTE

Pe cînd uitasem că sîntem romîni și că avem și noi o limbă, pe cînd ne lipsea și cărți și tipografie ; pe cînd toată lumea se aruncase în dasii și perispomeni ca babele în căței și motani, căci la școala publică se învăța numai grecește ; cînd, în sfîrșit, literatura romînă era la darea sufletului, cîțiva boieri, ruginiți în romînism, neputîndu-se deprinde cu frumoasele ziceri : parigorisesc, catadicsesc ș.c.l., toate în *esc*, create de diecii vistieriei, pentru că atunci între ei se plodea geniul, ședeau triști și jăleau perderea limbii, uitîndu-se cu dor spre Buda sau Brașov, de unde le veneau pe tot anul calendare cu povești la sfîrșit, și, din cînd în cînd, cîte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahar din ciocălăi de cucuruzi, sau pîne și crohmală de cartofe.

Tot însă mai rămăsese o școală pre care acești buni bătrîni o priveau ca singur azilul prigonitei limbi, școală unde se învăța încă romînește, aproape de Iași, în monastirea Socola.

Tatăl meu era unul din romînii aceștia. Nu ieșea nici un calendar care să nu-l aibă el întăi, nici o carte bisericească care să n-o cumpere, nici o traducție care să nu puie să i-o pescrie.

Într-o zi, viind de la şcoală, l-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte.

— Ceteşti-mi, îmi zise, o viaţă d-a sfinţilor din cartea aceasta.

— Iartă-mă, părinte, eu nu pot ceti romîneşte.

— Cum ! apoi dar ce înveţi tu ?

— Elineşte, am răspuns păunindu-mă. De vrei, să-ţi cetesc toată tragedia Ecubei, unde e acest frumos hor a troienelor, pre care îl ştiu pe dinafară :

„Αὔρα, ποντιὰς αὔρα,
Ἄτε ποντοπόρους κομίζεις
Θοὰς ἀκάτους ἐπ' οἴδμα λίμνας
Ποῖ με τὰν μελεὰν πορεύῃς !" [1]

— Poate să fie frumoase acele ce tu spui, zise tatăl meu, dar e ruşine să nu ştii limba ta ! Mîne vei veni cu mine la Socola, unde este examen. Voi vorbi pentru tine cu dascalul, care e un om preînvăţat ; şi nu mă îndoiesc că tu te vei sili a învăţa degrabă, pentru că ştii că asta îmi face mulţămire.

— O, negreşit ! am răspuns cu bucurie.

Ne întîrziesem a doua zi, căci, cînd am ajuns, am găsit examenul pe la sfîrşit. Se cercetase istoria, geografia ş.c.l. Sala era plină. Auditoriul se alcătuia mai ales din dame bătrîne, mume a băieţilor, care ascultau într-o religioasă tăcere.

Profesorul romîn avea un nas cu totul antiromîn, căci las' că era grozav de mare, dar apoi era cîrligat, încît semăna mai mult a proboscidă decît a nas.

— Preevghenicoşilor boieri şi cucoane, zicea el, am avut cinste a înfăţoşa d-voastre prohorisirile ucenicilor mei în istorie, cetire, scriere, aritmetică. Acum

[1] „Adiere, suflu al mării, precum conduci corăbiile uşoare care plutesc pe mare, încotro mă vei îndrepta pe mine, nefericita ?" (gr.) — versuri recitate de cor atunci cînd grecii conduc la locul sacrificiului pe Polixenia, fiica Hecubei, regina din Troia (Euripide : *Hecuba*)

voi avea cinste a arăta că limba noastră, pre care toţi socot că o ştiu, dar nime nu o ştie cumsecade, nu este fără gramatică, fără sintaxis şi fără ortografie ; ci mai ales în acest pont al ortografiei întrece pe multe altele. Două pilde voi arăta.

Sfîrşind, îşi puse ochilarii, tinse tabla neagră, şi, chemînd un băiet ca de nouă ani, îi dete condeiul de credă.

Băietul scrise :

Fată Sarră !
Eu ţ-am zis aseară,
Să vezi oul cum se sară.

— Preevghenicoşilor, urmă profesorul, vedeţi că toate aste frasis se sfîrşesc cu *sară*, dar, precum aţi văzut, au deosebire în scris. Asemene veţi videa şi cu a doua paradigmă.

Băiatul mai scrise :

Maică-ta de-i vve
Bine ar fi să vţe
Păn' la noi la vie.

Dascalul tinse braţul spre cuvintele scrise, cu un gest maiestos. Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine. Barbaţi, femei, copii, toţi săriră şi s-apropieră de tablă strigînd *bravo* de răsuna sala. Mumele uimite suspinau sub bonetele înhorbotate. Lacrimi de bucurie izvorau din ochii lor odată frumoşi poate, dar acum stînşi şi împregiuraţi de un cerc purpuriu ; aste lacrimi, strecurîndu-se pe lîngă zbîrciturile nasului ca pe nişte uluce firesti, ajungeau sub buza dedesubt, unde barba întoarsă în năuntru le oprea ca o stavilă. Bunele bătrîne nu se puteau dumeri cum de sînt atît de învăţaţi drăguţii lor şi, clătind din cap, priveau pe dascal ca pe o fiinţă surnaturală. Bărbaţii îl fericitau, îi mulţămeau, îi strigau *aferim* de

se zguduiau păreții ; și bătrînul socolean, doborît sub grindina laudelor și a *aferimilor*, se lasase pe un scaun, unde-l împregiuraseră copiii, ameţit, răpit, cuprins, ca acel împărat roman ce striga la moartea sa : *„Je sens que je deviens dieu !“* [1]

Ce făceam eu în vremea aceasta ? Eu rămăsesem încremenit, cu ochii holbaţi, cu gura cascată, căci nu înţelegeam nimic, eu care mă ţinem că ştiu ceva ! Dascalul acesta luă în ochii mei un chip măreţ, academic, piramidal, neînţeles ca și sinonimele sale ; mi se părea că văd un Platon, un Aristotel... Cît mă umilise de tare ! cum îmi căzuse trufia ! cît mă simţeam de mic în asemănare cu băietul acel ce scria *sară* și *vie* în trei osebite feluri !

Ne-am întors acasă. Tatăl meu, văzîndu-mă gînditor, mă întrebă ce am.

— Gîndesc la adînca erudiţie a acestui dascal.

— Adevărat, e un om plin de ştiinţe, și l-am poftit să vie ca să-ţi dea lecţii de trei ori pe săptămînă. De mîne va începe.

O, cît am rămas de recunoscător bunului părinte pentru această dorită veste ! Îndată am gătit caiete, condeie nouă, negreală bună, nimic n-am uitat ; întocmai ca bravul soldat care îşi perie uniforma, freacă bumbii, curăţă armele în ajunul bătăliei. Aceste pregătiri m-au ocupat pănă seara, cînd m-am culcat gîndind la noul dascal ; iar piste noapte am visat că avem un nas cît a lui de mare.

A doua zi profesorul veni și, după acea de datorie bună-dimineaţă, scoase din sîn o broşură cartonată cu hîrtie pestriţă, zicîndu-mi c-un zîmbet plin de încredere în sine :

[1] „Simt că devin zeu“ (fr.) — cuvinte atribuite de Suetoniu împăratului Vespasian (7—79) ; Negruzzi le va fi cunoscut prin intermediul unui text francez.

— Nădejduiesc că ne vom înţelege amîndoi. Această filadă nu sînt la îndoială că în puţine zile o vei învăţa.

„O ! am gîndit, acesta e negreşit vrun extract lesnicios a sistemului său de învăţătură.“ Am luat-o cu toată onoarea cuvenită operii unui literat, şi, deschizîndu-o, am văzut că era un abecedar cu slove d-un palmac de mari !

Am rămas mut de oţerire şi de ruşine. Ce batjocură ! să mă puie pe mine, care nu mai eram un copil, aveam treisprezece ani, să învăţ *a b c!* pre mine care înţelegeam pre Erodian [1] din scoarţă în scoarţă ! Era un înfrunt care iubirea mea de sine nu-l putea mistui. Hotărîi să-mi răzbun şi ideea asta mă mai linişti.

În vremea aceasta, dascalul îşi aşezase ochilarii pe tronul lor (pare că privesc încă acei ochilari ţuguieţi pe nasul lui uriaş, ca un turc calare p-un harmasar roib), trase tabac, strănută, tuşi spre a-şi drege glasul, şi începu rar şi cu dese pauze :

— Netăgăduit este că omul nenvăţat e ca un copac neîngrijit, care nici o roadă nu aduce. Drept aceea, învăţătorul este pentru un tînăr aceea ce este şi grădinarul pentru pom ; sau ca plugarul bun care curăţă de mărăciuni ţarina sa pănă a nu semăna în ea sămînţa cea bună.

După aceste parabole, adaose :

— Pentru a-ţi paradosi limba romînească după toată rînduiala, ca să o înveţi cumsecade, spre a o şti precum se cuvine, trebui să începem de la început. Vei şti deci că limba romînească are patruzeci şi una de slove, care se împart în trei soiuri : glasnice, neglasnice şi glasnico-neglasnice ; şi anume, glasnice

[1] Este vorba, probabil, nu de istoricul, ci de gramaticul grec Herodian, care a trăit la Roma pe vremea lui Marc-Aureliu.

sunt : Az, Est, Ije, I, On, U, Ier (ъ), ѣtiŭ, Io (l-ȣ), ѫia, Ia, Ypsilon, ѡmega. Neglasnice : Buche, Vede, Glagol, Dobru, Juvete, Zemle, Kaku, Liude, Mislete, Naş, Pocoi, Rîţă, Slovă, Tferdu, Fîrta, Heru, Csi, Psi, Ţi, Cervu, Şa, Ştea, Θita, Gea. Glasnico-neglasnice : Zalu, Ieri, Ucu, În.

Făr-aceste slove nu se poate alcătui nici o frasis, nu se poate proforisi nici o silavi, căci ele sînt temelia limbii. Drept aceea, d-ta vei binevoi a le învăţa pe de rost, pentru ca să le poţi cuvînta curat şi pe înţăles, pentru că văd că dascalii d-tale grecul şi franţuzul, pre care dracul să-i iaie ! ţ-au stricat proforaua, nu poţi rosti pe î, ă, ş, ci, şi altele vro cîteva. Am nădejde că poimîne mi le vei putea spune pe dinafară, şi atunci vom începe a doua matimă, Ba Be, Bi, Bo, şi mai la vale. Cred că ne înţelegem ?

— Ba nu ne înţelegem nicidecum, am strigat ieşind din ameţeala ce mă cuprinsese întru auzul barbarelor numiri a buchilor lui, nu ne înţelegem ! D-ta vrei să mă batjocureşti, să mă pui la alfavita, pre mine care ştiu greceşte mai mult decît oricare tînăr de vrîsta mea, şi care scriu franţuzeşte *sous la dictée* [1], fără a face mai mult decît şepte, opt greşale pe faţă ! Dă-mi o gramatică, arată-mi construcţia verburilor, ortografia. Spune-mi pentru ce scrii *vie* şi *sară* în trei feluri ?

— Îţi voi spune-o la vreme.

— Pentru că ai o duzină de *i*, aşa e ? Dar cum scrii *masă (table)* şi *masă* (pret[eritul] verbului *mînere)* ? Cum scrii *lege (loi)* şi *lege* (imper[ativul] verbului *legare)* ? Aşa e că tot un fel, pentru că n-ai doi *a* şi doi *e* ? Apoi pentru ce încurci şi ameţeşti pe băiaţi ?

[1] După dictare (fr.).

— Aceea nu e treaba d-tale, îmi răspunse cu un zîmbet ce semăna a strîmbet ; învaţă buchile pe de rost ca să le ştii poimîne.

— Ba nici gîndesc, zisei azvîrlind abecedarul sub masă.

— Ha, ha, ha ! La început se pare greu, dar te vei deprinde. Rădăcina învăţăturii este amară, dulci sunt însă rodurile sale.

Sfîrşind, strînse ochilarii, îşi luă şlicul şi ieşi. Simţii că mi se luă o greutate de pe inimă.

— A ! pedant ignorant şi îngîmfat, strigai, vrei să învăţ buchile tale ! Să mă necinstesc ! A ! chinezule, care ai o sută de litere, mai multe decît orice limbă ! A ! tu ai slove amfibii, nici glasnice, nici neglasnice ! A ! tu socoţi că limba mea deprinsă cu Omer se va putea suci ca să zică fîrtă, tferdu, glagol ş.c.l. ; numiri sălbatice cu care tu ai poreclit bietele litere ! A ! tu vrei să mă necinstesc, să învăţ buchile tale ! Dar să crăpi macar, nu le voi învăţa ! Las' că te-oi juca eu ! N-am trebuinţă de tine ca să-mi învăţ limba mea !

Am alergat la biblioteca tatălui meu, care era într-o ladă mare, pururе deschisă, în coridor. Ajutat de o slugă, i-am făcut inventariul, şi pintre mulţimea calendarilor şi a cărţilor în limba grecească modernă, iaca ce am găsit :

Tipărite:

Vieţile sfinţilor din toate lunile
Moartea lui Avel (poem de Gesner [1])
Numa Pompilius (romanţ de Florian [2])

[1] *Salomon Gessner* (1730—1788), poet şi peisagist elveţian, autor de poezii idilice.

[2] *Jean-Pierre Claris de Florian* (1755—1794), fabulist, romancier şi dramaturg francez. Pastoralele sale au fost mult citite în ţările româneşti în prima jumătate a secolului al XIX-lea.

Patimile domnului nostru, în versuri
Istoria lui Arghir şi a pre-frumoasei Elene, idem
Despre începutul romînilor, de Petru Maior
Floarea darurilor
Întîmplările franţezilor şi întoarcerea lor de la Moscva
Talmudul jidovesc

Manuscrise:

Letopiseţul lui Nicolai Costin
Cavalerii Lebedei (romanţ de M-me Genlis [1])
Încungiurarea cetăţii Roşela (romanţ, idem)
Lentor, tragedie în versuri
Sapor, idem
Matilda (romanţ de M-me Cottin [2])
Manon Lesco, romanţ
Tarlo, sau străinii în Elveţia, idem
Zelmis şi Elvira, idem
Cugetări de Oxenstern [3] etc., etc.

Sărmană bibliotecă! Uitată în secriul ei la bejenia anului 1821, toată a slujit de fultuială ianicerilor! Ce n-aş da acum ca să am una din acele cărţi de sute de ori cetite de tatăl meu.

M-am cercat să cetesc un romanţ din acele manuscrise, dar scrisoarea era atît de încîlcită, încît le-am lasat, făgăduindu-le de a le vizita cum voi putea deprinde a ceti scrisoarea acea ieroglifică ce se obicinuia atunci pe la noi; şi luînd *Istoria romînilor* de Petru Maior, ajutat de abecedarul urgisit, în puţine ceasuri am învăţat a ceti. Păn-în seară, eram capabil

[1] *Stéphanie-Félicité de Genlis* (1746—1830), scriitoare franceză; a scris lucrări pedagogice şi literare.
[2] *Marie Risteau Cottin* (1770—1807), scriitoare franceză.
[3] *Axel Oxenstiern* (1583—1654), om de stat suedez.

să spun pe carte cît oricare anagnost de răpide. Seara am cetit tatălui meu tot cîntul întăi din *Moartea lui Avel*, singura carte care avea puterea a-l adormi. Bunul părinte se bucură, şi atribuind ştiinţa mea la vrednicia învăţătorului, porunci să cumpere cinci coţi postav vişiniu de un beniş, pre care îl trimise dascalului.

Eu însă nu puteam uita înfruntul ce-mi făcuse. Făcînd un congres de băieţi — conşcolari ai mei de la dascalii franţez şi grec — după mai multe opinii, care de care mai stravagante, o idee satanică veni unuia în minte.

— Fraţilor, zise el, socotinţa mea este să închipuim nişte întrebări atît de grele, încît să nu le poată tălmăci, ca să-i dovedim că e numai un gogoman pedant...

— Εὖγε! Bravo! Εὖοῖ! Hura! Παιᾶν![1] Vivat! strigară toţi.

Întrebările s-au alcătuit, s-au aprobat de toată adunarea şi mi s-au încredinţat.

A treia zi dascalul veni, şi întrebîndu-mă de ştiu buchile pe dinafară, spre răspuns am deschis cartea lui Petru Maior şi i-am cetit un întreg capitol. Profesorul rămase înlemnit.

Sfîrşind, am urmat în tonul acel pedantic cu care îmi vorbise el :

— De vreme ce vezi, loghiotate, că am învăţat a ceti fără lesniciosul metod al abecedarului d-tale — care mi-ai spus că este temeiul limbii — nu sunt la îndoială că voi învăţa a scrie iarăşi fără ajutor dăscălesc. Însă fiindcă cunosc şi simţ cu desăvîrşire că dascalul, pentru un tînăr, este aceea ce este grădinarul pentru pom, văd că eu am foarte multe lucruri de învăţat, căci sînt ca un copac neroditor.

[1] Interjecţii greceşti care exprimă bucuria, entuziasmul.

Drept aceea, am făcut aceste cinci întrebări, pre care d-ta vei binevoi a mi le tălmăci. Asta va fi singura mea lecţie. Pe toată ziua îmi vei deslega cîte cinci de aste nedumeriri. Spune-mi dar :

1. Pentru ce uneori vara plouă cu broaşte, iar nu cu cristei fripţi, precum odinioară la judani ?

2. De unde au luat Adam şi Eva ac şi aţă de au cusut frunzele de smochin, în vreme ce pe atunci nu era încă nici o fabrică ?

3. Cum... ?

— Păgîn ! mă curmă dascalul astupîndu-şi urechile şi sărind de pe scaun, ca un om ce calcă pe un şerpe ; hulă grozavă şi pîngărită ! Iaca frumoasele isprăvi a învăţăturii papistaşilor !

Zicînd aceste, îşi luă şlicul şi o împunse de fugă pe uşă.

De atunce nu l-am mai văzut.

Astfel Petru Maior m-a învăţat romîneşte.

Curier de ambe sexele, periodul I, nr. 22, pp. 337—343.

ZOE

I

„Amour en latin faict amor ;
Or donc provient d'Amor la mort :
Et paravant, soulcy qui mord,
Deuil, pleurs, pièges, forfaicts, remord."

Blason de l'Amour[1]

Aceasta au urmat la 1827.

De abia înserase, uliţile era însă pustii. Din cînd în cînd şi foarte rar se auzea pe pod duruitul unei caleşce, în care era vreun boier ce se ducea la o partidă de cărţi, sau un fiacru ce trecea ca săgeata şi lăsa să se zărească nişte bonete femeieşti. Nici un pedestru nu era pe uliţi, afară de fanaragiii care striga regulat *raita ;* pentru că la 1827, septemvrie nime nu s-ar fi riscat a merge pe jos singur pe uliţi, după ce înnopta. Pojarul de la 20 iulie prefăcuse în

[1] „Dragoste în latineşte se spune amor ; / Dar din dragoste vine moartea : / Şi mai înainte, grija care macină, / Doliu, plînsete, curse, neiegiuiri, remuşcare." *Blazonul dragostei* (fr.).

cenușă mai mult de jumătate a orașului Iași, și fanariagii, masalagii, potlogarii de care gemea orașul, șăzînd ascunși printre rîșipuri, pîndeau pe nesocotitul pedestru care zăbovise a se întoarce acasă, și adeseori, el perdea împreună cu punga și viața sau cel puțin sănătatea. În zadar îmblau streji de arnăuți și de simeni; nu puteau stîrpi aceste înrăutățiri, nici descoperi bandele vagabonzilor.

O caleașcă trecu în fuga cailor pe ulița mare, apucă ulița Sf. Ilie, și făcînd în stînga, luă la deal pe lîngă zidul Sf. Spiridon, și tot suindu-se pănă-n mahalaua Sărăriei, stătu la portița unei căsuți cu două ferestre cu perdele verzi. Din trăsură se coborî un tînăr elegant coconaș, a cărui costum era după moda curții.

El purta un antereu de suvaia alb, era încins cu un șal roșu cu flori, din care o poală i se slobozea pe coapsa stîngă, iar capetile, alcătuind un fiong dinainte, cădeau apoi peste papucii lui cei galbeni. Pe sub giubeaua de pambriu albastru, blănită cu samur, purta una dintr-acele scurte cataveici, numite *fermenele*, broderia căria, cu fir și cu tertel, îi acoperea tot peptul. În cap avea un șlic de o circoferență cel puțin de șăpte palme.

Într-un cuvînt, orice damă l-ar fi văzut în ceasul acela nu s-ar fi putut opri de a se coti cu vecina sa și de a zice în jargonul vremii de atunci: ah, *psihi mu* [1], uită-te cît e de *nostim*!

Chipul său era, de nu frumos, dar plăcut. Lafater [2], din cea întăi vedere, l-ar fi judecat după fruntea lui strîmtă, buzile groase și sprincenile rădicate

[1] Suflete, dragă (neogr.).

[2] *Jean-Gaspard Lavater*, scriitor elvețian din secolul al XVIII-lea (1741—1801). El a creat *fiziognomonia*, falsă știință care pretindea a descifra caracterul oamenilor după trăsăturile figurii.

cu disproporție dasupra ochilor ; dar și nefiind cineva fizionomist putea, fără a se greși, să-l boteze de nătărău, după căutătura cea speriată și neclintirea figurei sale.

În camera unde intră, pe un crevat cu perdele *ponceau*[1], ședea o fetișoară rezămată într-un cot pe perină. Fusta ei de atlaz albastru-deschis, de sub care se zărea un picioruș gras și mic ; părul ei castaniu ce se slobozea în unde de matase pe albii ei grumazi ; poziția ei cea lenoasă, în sfîrșit, lumina murindă a unei lampe ar fi înflăcărat pe Xenocrat[2], dacă ar fi fost la Iași la 1827, în camera aceea.

Zău, era frumoasă tînăra fată ! cînd însă și-a întors tînjitorii ochi căprii, umbriți de lungi gene și scăldați într-o rouă de desfătare, cînd s-a repezit și a apucat în brațe pe tînărul ce întrase, trebuia să aibă cineva toată nesimțirea lui, ca să nu cadă ametit la picioarele ei.

— Ah ! tu ești, Iancule, tu ești ! Vezi că eu te așteptam. Gîndeam la tine, pentru că numai la tine gîndesc. Pesemne tu nu știi că te iubesc mai mult decît orice alt pe lumea asta, și tu iar mă iubești. Așa e că mă iubești ? Nu voi să mă iubească alții. Zică ce-a vrea lumea, eu te iubesc — ș-apoi ce-mi pasă de lume. Tu ești al meu ! al meu ! Te iubesc, te sărut, sufletelul meu !

Și gingașa copilă îl acoperea de sărutări focoase.

— Ce te-ai făcut de o săptămînă de cînd nu te-am văzut ? Unde ai fost ? Oh ! ți-am scris și nici n-ai vrut să-mi răspunzi. Cînd ai ști cît am plîns ! Uită-te, ochii mei sînt roșii încă ; așa e că sînt roșii ? Spune-mi, mă iubești ?

---

[1] Roșu ca macul (fr.).

[2] Filozof idealist grec (406—314 î.e.n.), elev al lui Platon.

— Mă întrebi un lucru care poate ţi l-am spus de o mie de ori, răspunse cu răceală nesimţitul amorez. — Caraimane, dă-mi un ciubuc !

Un arnăut mustăcios întră şi întinse stăpînului său un lung ciubuc. Într-un minut, cămăruţa se împlu de un fum gros, pintre care Zoe se zărea ca o zeitate prin nori. Această întrerumpere a unei vorbe amorezate pătrunse pe biata fată, care tăcu, lăsînd să scape din sînul ei o oftare, o oftare de acele ce sfîşie inimi.

— Mi-ai scris că ai să-mi spui un lucru mare. Să vedem, ce este ? spune, pentru că n-am cînd zăbovi, adăogă tînărul, scuturînd ciubucul.

— Ah ! zise Zoe, înturnîndu-şi lăcrîmaţii ochi spre el, odinioară îţi părea că zboară ceasurile ca minutile lîngă mine ; atunci mă iubeai, acum nu mă mai iubeşti ca atunci, măcar că eu tot aceea sînt şi tot aseminea te iubesc. Oh ! Iancule, tu niciodată nu vei ajunge la acel grad a dragostei care eu îţi păstrez ! Preaiubitul meu ! spune-mi, cînd mă voi numi soţia ta ? Cînd voi putea a nu mai tăinui de lume acest amor de care inima mea este plină ? Vezi tu, acesta e singurul meu gînd. Ştii poziţia mea. Ştii că de am greşit, pentru tine numai am fost o slabă fată. Ah ! cînd ai şti cît sînt de fericită ! am să-ţi spui o veste care a să te împle de bucurie. Eu o să fiu mumă ! — Şi copila îşi ascunse rumena faţă în sînul coconaşului.

Întru auzul cuvîntului acestuia, Iancu s-a posomorît, a băgat mîna în buzunar, şi scoţînd nişte metanii de coral de vro doi coţi de lungi, începu a se juca cu ele, preîmblîndu-să în lung şi în larg prin mica cămăruţă.

Zoe îl privea neclintită.

— Ascultă, draga mea ; cred că nu te îndoieşti cum că te iubesc. Vestea ce mi-ai dat m-a împlut de bucurie. Dar văd nişte mari pedici la însoţirea noastră. Unchiul meu a aflat legătura noastră şi e foarte mînios asupra mea. Îmi zice că nu e de cinstea mea să iau o fată săracă, orfană, şi cîte altile. Eu însă nu zic că nu te voi lua, dar trebuie răbdare. Să vedem.

Mişelul ! vorbile lui era loviri de cuţit pentru Zoe. Ea tremura.

— Vai mie, nenorocita ! iată la ce am ajuns ! iată în ce stare m-ai adus ! mă despreţuieşti după ce m-ai înşălat ! nu ţi-e milă de o ticăloasă fată, pe care ai adimenit-o cu juruinţi mincinoase. Găseşti pretexturi ca să mă părăseşti şi pe mine şi pe copilul tău. Nu te temi de păcat ! nu socoteşti că voi muri dacă m-îi lăsa ! oh ! fie-ţi milă ! fie-ţi milă !

Şi sărmana se tîra la picioarele lui, vărsînd şiroaie de lacrimi şi frîngîndu-şi mînile.

— Cugetă că de mă vei părăsi, voi muri negreşit şi vei avea a da seamă lui Dumnezeu, pe care de atîte ori l-ai luat martur jurămintelor tale.

Suspinurile înăduşiră glasul fragedii copile, care acum întăi începuse a gîci inima amorezului său.

Sfărămată de durere, căzu leşinată la picioarele lui.

Iancu o rîdică şi o puse în pat, după aceea, chemînd pe bătrîna ei slujnică, a lăsat-o lîngă ea. El a ieşit şi s-a suit în calească.

— La bal, la curte ! a strigat arnăutul vizitiului, şi calesca a purces ca vîntul.

„Deşanţată pretenţie ! zicea coconaşul răsucindu-şi musteţile. Zice că i-am jurat s-o iau, ca cînd asfel de jurăminte să mai ţin vreodată."

II

„Cinga il brando, ed abbia questa
L'asta in pugno, e l'elmo in testa
E con Pallade in bellezza
Già potrebbe contrastar." [1]

Metastasio

Zoe era fiica unui boierinaş, care prin slujbile sale se ridicase la o treaptă cinstită. Încă în faşe, perduse pe maică-sa, iar la vrîsta de cincisprezece ani, moartea o lipsise şi de tatăl său. De atunci, sărmana fată, lăsînd o moşioară, iubitul loc a copilăriei sale, care rămăsesă moştenire fraţilor ei, venise la Iaşi. Curînd n-a lipsit a se molipsi de aerul acestui oraş. Se văzu încungiurată de o droaie de curtezani, pe care îi trăgea deosebita ei frumuseţe. Focul juneţii şi simplitatea creşterii sale o făcură să plece urechea la măgulirile desfrînaţilor. Ea iubi, iubi, oh! cum iubi! Neştiind ce e amorul şi neprepuind urmările lui, se dete cu totul la această patimă dulce şi amară, plăcută şi groaznică. Se dete cu gînd, cu inimă, cu suflet.

Iată o întîmplare ce va arăta ce fel iubea tînăra copilă.

Cel întăi ce găsi loc în inima ei fu un ofiţer al gvardiei curţii; tînăr galant, cinstit şi birbant, Iliescul era cu totul contra coconaşului, pe care l-am văzut figurînd la începutul acestei foarte adevărate istorii. Frumos şi bine făcut, el n-a avut multă greutate a cîştiga inima ei. El o iubea şi se mira că

[1] „Încingă spada şi aibă ea / Lancea în pumn şi coiful pe cap / Şi atunci cu Pallas Atena în frumuseţe / Ar putea să rivalizeze" (it.) (Metastasio, poet italian din secolul al XVIII-lea (1698—1782); fragment din drama *Achille*).

o iubește ca și în ziua cînd culesese cea întâi dulce sărutare pe buzele ei. Și deși Zoe nu cunoștea adimenirele cochetăriei, tot însă ținu în lanțul ei pe fluturatecul tînăr o lună de zile! O lună de zile pentru Iliescul era o vecinicie. Începu a se sătura de un amor fără sfezi, fără împăcăciuni și fără rivali. Se aruncă iarăși în vîrtejul lumei.

Într-o zi, el dormea după prînz.

Un arnăut veni în curtea lui, merse drept la camera unde el dormea, deschise ușa, întră și, scoțînd un pistol din cingătoare, îl slobozi în el. Glonțul trecu alăturea cu capul tînărului, bortili perina pe care se răzăma și se înfipse într-o cărămidă din părete, a căria sfărămături să reîntoarseră și căzură pe peptul dormitorului. Iliescul sări și se răpezi ca fulgerul la noul-venit, care scosese al doilea pistol. Arma i se smînci din mînă, și o îmbrîncătură aruncă pe ucigaș pe o canapea. Negreșit că ceasul morții ar fi sunat pentru acel cutezător, dacă, în căderea sa, turbanul nu i s-ar fi desfășurat. Niște coame castanii undoioase se răsfirară peste umerii și peptarul lui înfirat. Aceasta era Zoe.

— Doamne sfinte! strigă tînărul cunoscîndu-o, tu ești Zoe, cine ar fi putut crede! Tu ești care vrei să mă omori! Aceasta e răsplata dragostei mele? Vrei să mă omori! Și pentru ce?

— Pentru că ești un nelegiuit, strigă fata cu un glas precurmat de suspinuri, pentru că mă vinzi, pentru că desprețuiești amorul meu și pentru că ai gîndit că vei putea, după ce m-ai învățat dragostea, după ce mi-ai arătat dulceața vieții, să mă lepezi ca pe o jucărie ce nu-ți mai place! Nesocotitule! Pesemne nu știi că pe noi femeile, dacă un paing ne sparie, moartea nicicum nu ne îngrozește? Iată dovada vînzării tale, și îi tinse un bilet scris pe o

hîrtie roză. Ceteşte, ticălosule! sau mai bine las' să ţi-l cetesc eu. Ascultă: *„Stăpîna mea! mă învinovăţeşti nedrept. Cum ai putut crede că o proastă fetişoară mă va face să fiu necredincios acei ce singură împărăţeşte în inima mea? Nădăjduiesc să-ţi dovedesc în astă-seară, că de am şi fost poate rătăcit, o secundă n-am încetat de a fi pentru de-a pururea, al dumitale credincios rob.*" A! ticălosule! Nu e slova ta? Tăgăduieşte, zi că n-ai scris răvaşul acesta; o proastă fetişoară! Oh! mă defaimă pentru că-l iubesc din toată inima.

— Acest răvaş e pentru tine, zise Iliescul învălmăşit.

— Pentru mine! Şi de cînd mi-ai schimbat numele de *iubită* pe acel de *stăpînă*? Cînd mi-ai mai zis vrodată *dumneata*? A! nu căuta să mă amăgeşti, căci dacă mîna mi-a tremurat astăzi, să ştii că altă dată va fi mai sigură.

— Omoară-mă dar, adaose Iliescul cu un aer teatral, neştiind ce să mai zică; omoară-mă, dacă te supără amorul meu. Văd că cauţi pricinuiri şi iai de dovadă însuşi încredinţările dragostei mele. Omoară-mă! Viaţa-mi e nesuferită fără amorul tău. Iată pistolul, şi ca să nu mă greşeşti, razămă ţeava de inima mea, îl ţiu eu, n-ai decît să tragi pedica.

Zicînd, dezvăleşte peptul şi se apropie de fetişoară. El era atît de frumos, întristarea răspîndită pe faţa lui arăta atîta adevăr, încît gingaşa copilă se simţi pătrunsă şi înfiorată de o faptă la care o împinsese o pornire furioasă de gelozie.

— Oh! eram să te omor, a strigat plîngînd, Dumnezeul meu! cum am putut avea un aşa gînd! Să te omor pe tine, pe care te iubesc ca sufletul! Şi apoi ce aş fi făcut singură pe lume? Vezi tu, crudule, cînd am slobozit pistolul în tine, nu ştiu

ce putere străină şi amarnică îmi împingea mîna. Socoteam că te-am omorît şi voiam să mă omor şi pe mine. Dar tu nu eşti rănit? Tu mă iubeşti, aşa e? Răvaşul a fost pentru mine! Oh! zvîrle pistolul acela, că mi-e frică de el. — Şi se aruncă în braţele lui.

După ce, peste un ceas, Zoe ieşi într-un fiacru şi se duse, Iliescul se îmbrăcă cu dulama lui stacojie cusută numai fir; se încinse pe deasupra şalului cu o curea lată, coperită cu ţinte aurite, în care bagă două pistoale suflate cu aur, şi atîrnă pe coapsa stîngă o sabie încovoiată. La scară îl aştepta un frumos armăsar negru.

Ieşind, văzu arnăuţii săi, care sta roată împregiur.

— Ascultaţi, le zise; astăzi un talhar a întrat la mine, cînd dormeam. A slobozit un pistol asupră-mi, dar nu m-a nimerit. Nu am putut pune mîna pe el şi a scăpat. Să nu mor creştin, ci spurcat ca voi, dacă va mai întra cineva la mine, fără să-mi daţi mai nainte de ştire; de nu, veţi lua fiecare cîte o sută baltage cîrjalieşti pe talpe. Ştiţi că-mi împlinesc juruinţile.

Arnăuţii strigară: *maşalla!*[1] închinîndu-să pînă la pămînt.

„Zoe a vrut să mă omoare, zicea în sine tînărul, încălecînd; domnul ştie ce-mi vor mai face celelalte trei, pe care nu le poci amăgi aşa lesne. Blăstemata de slugă! a greşit răvaşile; în loc să dea pe cel verde Zoei, i-a dat pe cel roz; aşa va fi făcut şi cu celelalte.

M-am bătut făţiş cu Beilicciul şi cu Fedeleş[2] fără să simt ce e frica, dar acum zău! mă tem.“

[1] Bine! (Turc.)

[2] Vestiţi tilhari la 1827 (n.a.).

III

„Oh ! n'insultez jamais une femme qui tombe !
Qui sait sous quel fardeau la pauvre âme succombe !" [1]

V. Hugo

Mai mult de un an acum trecuse de la întîmplarea aceasta. Iliescul aflase chip a se deslega pe nesimţite dintr-un lanţ ce nu era potrivit cu uşurătatea inimei sale, şi Zoe începuse a cunoaşte că a greşit, judecînd pe oameni după inima sa. Amăgită în nădejdea sa, se lăsă la o melancolie ce o făcu mai interesantă, dar inima ei, ce se hrănea de dragoste, nu putea via fără amor.

Între toiul neînsemnaţilor tineri ce o supărau cu curtea lor, ea deosebi pe Iancul B... Îl vedea mai tăcut şi mai retirat. Sfiala lui o luă drept dovada statorniciei, macar că era semnul nătărăiei. Pe altă parte, ca să scape de gura lumei, acestei pricinuitoare de atîte nenorociri, şi cunoscînd că trebuie, în sfîrşit, să-şi ia un loc oarecare în soţietate, ascultă mincinoasele propuneri ce îi făcu Iancu că o va lua de soţie. Depărtă pe toţi ceilalţi ai săi slăvitori. Iubi pe Iancul ; îl iubi sărmana fată, cum ştia ea să iubească, şi curînd el nu mai avu nimic să mai dorească. Nu mult după aceasta, simţi urmările nesocotinţei sale, şi îngrijindu-se, îşi mărturisi starea cea de critică amorezului său. Atunci Iancul lepădă masca, îşi dizvăli urîtul haracter, şi puţină vreme după întîlnirea ce am văzut că a avut cu ea la începutul acestii istorii, îi scrise răvaşul următor :

[1] „O ! nu insultaţi niciodată o femeie care cade ! / Cine ştie de ce povară e doborît bietul suflet !" (fr. : citat din volumul *Les chants du crépuscule*).

„Coconiță! îmi pare deșant că dumneata ai luat un capriț drept amor, și încă pretinzi să te iau de soție! Las' că rudele mele niciodată nu mi-ar ierta un așa pas, dar apoi nici inima mea n-are plecare a se robi. Așadar, te rog nu te mai măguli cu o nădejde ce niciodată nu se poate împlini, și binevoiește a mă uita și a nu-mi mai scri."

Gingașa copilă ceti răvașul fără să zică nimic, fără să verse măcar o lacrimă. Inima îi era plină și suspinele grămădindu-se în sînul ei o înnădușeau. După o îndelungată și cumplită tăcere, căzu îngenuncheată dinaintea icoanei mîntuitorului, zicînd: „Dumnezeule, fie-ți milă de mine și nu mă aduce la desnădăjduire!"

Sanda, bătrînă femeie care o slujea, care o hrănise cu sînul său în pruncie și o crescuse în copilărie, stînd într-o cameră alăturată, se apropie de o ușă cu geamuri, prin care se vedea în odaia stăpîne-sei, și rîdicînd perdeaua, văzu această desnădăjduire, această durere atît de adîncă. Ea nu îndrăzni să între, respectînd cuceria stăpîne-sei; dar neauzind nimic și văzîndu-o tot îngenucheată cu fața la pămînt, întră în odaie ca să o scoață din niște cugetări atît de triste. În zadar însă îi vorbi; deci apropiindu-se o găsi rece, înghețată, o socoti moartă.

Luă în brațe pe această biată fată pe care o legănase și cu care împărțise soarta sa. O numi cu acelaș nume de Zoiță, precum odinioară, și o dismerdă ca și atunci. Silindu-se s-o deștepte din acea dureroasă letargie, și neștiind de trebuie să dorească a o vedea înviind ca să-și afle iarăși durerea, sau mai bine să vază moartea pecetluind acest secret de nenorocire, „sărmana Zoiță! zise, și o lacrimă căzu din ochii bunei bătrîne, cît e de frumoasă! Poate ar fi mult mai bine pentru dînsa să nu se mai tre-

zească !" Această dorință, deși barbară, se cunoștea că vine dintr-o inimă credincioasă către stăpînă-sa.

O puse în pat, și peste puțin Zoe deschise ochii.

. . . . . .

— Du-te, mamă, acasă la N... și lasă răvașul acesta la o slugă a lui, ca să-l dea, cînd se va întoarce din călătoria sa, sau să-l trimiță cu poșta unde să va fi aflînd. Spune să nu se peardă, căci în el este o cosiță din părul meu.

Asfel vorbea Zoe către Sanda, dadaca și singura sa prietenă, cîteva zile după ce priimise scrisoarea sus-însemnată, și bătrîna a ieșit clătind din cap și zicînd : „Maica Domnului să-și facă milă de fata mea !"

Îndată ce s-a depărtat bătrîna, Zoe deschise garderobul său, alese o rochie de catifea neagră, un văl de blondă alb și un șal negru, și ajutată de o copilă ce avea în casă, se îmbrăcă împodobindu-se ca pentru o sărbătoare. După ce se găti, se puse pe un jîlț, unde șezu absorbită în gînduri. Uneori un tremur fioros o apuca, alteori rîdica frumoșii săi ochi spre cer și suspinînd își frîngea mîinele cu desnădăjduire. Un gînd fioros se părea că se luptă în ea. Deodată apoi se sculă și cu o oftare : „oamenii așa au vrut, zise ; Dumnezeul lor va cere seamă. Oamenii aceștî minciunoși și vicleni nu știu cîtă tărie este în inima unei tinere fete ce s-a dat pentru toată viața ; afle dar acum !" Zicînd aceste, a ieșit.

Mergînd cu un pas răpede, curînd a ajuns la portița unei case. Bătînd, un arnăut veni și deschise.

— Acasă e stăpînul tău, Caraimane ? întrebă Zoe.

— Ba nu, coconiță, dar cred că nu va zăbovi, căci mîine este alai și trebuie să vie ca să se gătească.

— Apoi dar îl voi aștepta, zise fata ; și întră în odaia tînărului.

— Eu sînt silit să ies, adăogă Caraiman, apoi dumneta singură să rămîi ?

— Du-te, du-te ; eu îl voi aştepta pînă ce va veni.

Arnăutul se duse.

Zoe se primbla palidă şi perită la faţă prin odaia lui Iancu. „Iată a doua oară, îşi zise, ce sînt în camera aceasta, întăi cînd era bolnav şi am venit de l-am văzut ; atunci am ieşit, dar acum... iată aşternutul său ; perna cusută de mine încă tot o are... iată pistoalile lui, care i le-am cerut ca din partea frăţine-meu, căci atunci încă nu-l iubeam... cu ele eram să omor pe Iliescul. Iliescul ! Încai acela nu m-a amăgit, eu am fost slabă !... Oare-s încărcate ? — Şi căută pistoalele. Unul e încă plin. Unul ! Şi ce trebuie amîndouă ?... O mişcare de degit şi s-a sfîrşit ! Oh ! pistolul acesta !... Să-l aştept oare să vie ? Şi pentru ce ? El mi-a hotărît soarta şi a mea şi a copilului său !... Sărmanul prunc ! îl simţ clătindu-se în sînul meu... sărmană ticăloasă fiinţă, blăstemată pînă a nu vedea lumina !... Ah ! el e ruşinea şi nenorocirea maicei sale. Mai bine să moară, să nu cunoască pe tată-său, care mă calcă în picioare... Cine ştie, poate într-o zi va fi ca şi el de nelegiuit, sau ca şi maică-sa de nenorocită !"

Sufletul ei s-a lăsat la acest discuraj, care este groaznic cînd e cineva singur ; pe urmă nu ştiu ce înfricoşătoare presimţiri a unui trai viitor amărît şi chinuit au venit şi au sfîşiat biata sa inimă ; pe urmă o frică fantastică i-a închipuit nişte năluciri fioroase. Sărmana fată simţi sîngele sleindu-se în vinele sale.

Se duse la masă, şi luînd un condei, scrise c-o mînă tremurîndă :

„Eu mor !... Mă duc să aflu liniştea pe care mi-ai răpit-o. Îţi iert moartea mea, dar nu-ţi voi ierta niciodată pe aceea a nevinovatului prunc ce port în

sînul meu... La ziua judecății, cînd iar ne vom întîlni, el te va trage la poalile scaunului celui vecinic, ca să dai seamă de două morți..."

Apoi, simțind o ferbințeală mare, își lepădă șalul și vălul, luă pistolul cel încărcat și răzimă țeava de inima sa. O detunare răsună!

Plumbul întrînd sub țîța stîngă, a frînt o coastă, și petrecînd inima, a ieșit prin spate. Zoe căzu moartă.

IV

„Hélas! que j'en ai vu mourir de jeunes filles!" [1]

V. Hugo

În ziua aceea era paradă domnească.

De dimineață pompierii stropiseră podul, și la toate răspintinile cîte un zapciu al agiei oprea carele să nu se vîre, pînă după trecerea *alaiului*.

Parada se întindea ca un șărpe pe șovăita uliță. Înainte mergeau suitarii călări cu nalte căciuli flocoase, la care atîrna cîte o lungă coadă de vulpe, împingînd pe norodul ce se înghisuia. Apoi urmau panțirii isprăvniciei, darabanii agiei, aprozii vorniciei, simenii hatmaniei, toți aceștia triste rămășiți a acelor viteje oști ce muiaseră ambiția polonilor și a ungurilor și înfruntaseră trufia Semilunei. Mai în urmă era armașul încungiurat de lăutari ce juca din vioare aerul: *mititico*. Apoi veneau ofițerii curții...

Doi tineri mergeau alături pas.

[1] „Vai! cîte fete am văzut murind din aceasta!" (fr. ; din volumul *Les Orientales*).

Unul, călare pe un armasar negru, purta un costium arnăuțesc. Broderia de aur lăsa abia să se vadă catifeaua toporășie a hainelor sale. Fața lui tînără și bărbătească însufla încrederea, iar ochii lui albaștri ca azurul, plini de foc, dovedeau curaj și nefrică. Celalalt, asemine călare și nu mai puțin elegant, se deosebea prin mărimea șlicului și largile mînici a benișului său.

— Închipuiește-ți, Iliescule, zicea acest din urmă, aseară cînd m-am dus acasă, ce să văd? Odaia și patul meu pline de sînge, și pe dînsa moartă! Oh! nu-ți poți face o idee cum m-am spăriat! O lună de zile de acum nu mai dorm acasă.

— Sărmana fată, atît de tînără și de frumoasă! Zău! cînd s-ar putea s-o învie, mi-aș da armele și pe Haiduc, calul meu. Pre sufletul meu! să se fi întîmplat aceasta din pricina mea, pe loc aș zice: rămîi sănătoasă, lume! m-aș duce în vreo sehăstrie din Ceahlău, ca prin post și rugăciuni să capăt iertarea acestui păcat de la Dumnezeu.

— Așa să trăiesc! zise Iancul B... rîzînd, aș fi vrut să te văd sehastru; poate te-ai fi făcut și prooroc.

— Și mai poți rîde? N-ai mustrare de cuget? Nu-ți pare rău?

— Rău îmi pare cum îți pare și ție, și cum trebuie să le fi părînd tuturor tinerilor ce au cunoscut-o; dar mustrare de cuget pentru ce să am? Dar, lasă vorba asta, spune-mi cum a rămas cu balul de...

Iliescul nu-l asculta; trecuse înainte și ochii lui era plini de lacrămi.

„Ticălosul, zicea el, nu plătește să strice cineva un glonț într-însul! Sărmana Zoe!"

Un car coperit cu o rogojină şi întovărăşit de doi oameni dete să iasă în uliţa mare. Un zapciu îl opri în răspinteni.

— Ce aveţi în car ?

— Un mort.

— Îngăduiţi până va trece alaiul.

Şi mortul fu silit să aştepte, până va trece deşărtăciunea !

După ce a trecut parada, carul şi-a urmat drumul. Un tînăr ca de douăzeci ani, cu sprîncene negre, îl urma de departe, şi o întristare adîncă să vedea pe faţa lui cea smolită.

„Ce veac ! ce oameni ! zicea el ; pentru că o biată slabă fiinţă a căzut sub sarcina ticăloşiei vieţii, pentru că n-a mai putut suferi chinurile sale, oamenii nu vor să-i dea nici o rugăciune, nici trei coţi de pămînt în locul unde or să se întoarcă şi ei. Ei fac pe Dumnezeu rău şi nemilostiv. Stăpînitorul ce varsă în războaie pîrăie de sînge pentru ambiţie, ministrul ce despoaie pe văduvă şi pe orfan adunîndu-şi o pomenire de blăstemuri, ucigaşul ce ţine drumurile merg cu paradă de să pun cu obrăznicie lîngă însuşi locaşul Dumnezeului dreptăţii şi al îndurării ; şi pe biata fată pămîntul nu o priimeşte ! Iartă-le lor. Doamne ! că nu ştiu ce fac."

Carul, ajungînd pe malul Bahluiului, se opri, şi cioclii coborînd pe moartă, începură a săpa groapa.

— Ce s-a făcut baba cea care ţipa şi nu ne lăsa să luăm trupul ?

— Ea nebunise ; au dus-o la Golia.

— Uită-te ce frumoasă rochie neagră ! O să-mi fac un peptar mie, şi femeiei o cataveică.

— D-apoi eu ?

— Tu nu eşti însurat. Ia mătăsăria cea albă, colţunii, colanul şi ce mai are.

— Să nu v-atingeţi de dînsa, strigă tînărul, care, stînd pătruns de mîhniciune (pentru că şi el o iubise păn-a nu se duce într-o călătorie, de unde de cu seară sosind, priimise răvaşul şi cosiţa de păr ce i-o trimisese Zoe, dar nu apucase s-o afle în viaţă), auzise numai cele de pe urmă cuvinte a cioclului. Şi le aruncă o pungă de bani.

Pe urmă se apropie de moartă, şi desfăşurînd vălul de blondă ce era lîngă ea, o coperi cu el.

Cioclii au coborît secriul în groapă, au aruncat ţărîna, şi isprăvind, s-au dus la o crîşmă, unde s-au pus să bea preţul hainelor mortului.

Tînărul rămase singur lîngă mormînt. El şăzu privind acea proaspătă moviliţă de pămînt, pănă ce soarele începu a se coborî spre apus.

Multă vreme după aceea, prietinii lui se mirau văzîndu-l că era tot trist.

. . . . . .

— Şi de ce boală a murit Iancul B...? întreba, după trecere de opt luni, tînărul cu sprincene negre pe un doctor.

— De o straşnică inflamaţie de crieri. Am şăzut lîngă el pănă ce şi-a dat duhul. Neîncetat i se părea că aude împuşcături şi că vede pe o femeie sîngerată că-l îmbrăţoşează. Închipuire fantastică! Precum vezi, efect a dezorganizaţiei crierilor! Această boală trebuia meditată. Am cerut să-i fac autopsie, dar n-au vrut rudele nicidecum. Aş fi putut face o frumoasă disertaţie asupra boalelor ce se încuibă în cap.

1829 apr.

Curier de ambe sexele, periodul I, nr. 7, pp. 113—124, cu subtitlul *Nuotate istorică*.

O ALERGARE DE CAI

(СКАЧКА[1])

I

O ALERGARE DE CAI

Tot oraşul Chişinăului se adunase ca să privească alergarea de cai, ce se prelungise pănă-în luna lui septemvrie cu aşteptarea d. conte Voronţov, guvernatorul general a Nuorusiei şi a Besarabiei; dar trecerea lordului Durham, ambasadorul Marei Britanii lîngă curtea Petersburgului, pe la Odesa, împedecîndu-l, *alergarea* rămase a se face numai în fiinţa d. guvernator civil, generalul Fedorov.

Locul alergării este zece minute afară de oraş, unde este gătită o galerie de scînduri în felul chinezesc, pentru privitorii nobili. Prostimea sau, în limba aristocratică, canalia, şede împrăştiată pe cîmp, sau înşirată pe marginea unui odgon întins ce n-o lasă să se grămădească. Slabă stavilă, dacă n-ar fi sprijănită de jandarmii poliţiei!

Piaţa se întinde ovală pe un neted şes într-o cercoferinţă de trei *verste* însemnată cu stîlpuşori de lemn de 3—4 stînjini departe unul de altul, iar

[1] Cursă, alergare (rus.).

dinaintea galeriii este bariera de unde pleacă alergătorii, carii, într-o fugă, sînt datori a face giurul pieţii de patru ori, adecă o cale de douăsprezece verste (ca jumătate poştă) ; şi doi, care întrec pe ceilalţi, ajungînd mai nainte ţinta, priimesc, cel întăi un vas de argint preţuit 1500 ruble asignaţii ; cel al doile, 500 ruble, care bani îi dă vistieria împărătească.

Alergări de cai se fac pe tot anul în toate guverniile Rusiei. Scopul este ca prin această încurajare să se îmbunătăţească soiul hergheliilor, şi e foarte nemerit, pentru că acum toată călărimea se îndestulează din ţară, în vreme ce mai demult era nevoie a se cumpăra cai din staturile vecine. Am uitat să spui că numai armasari şi iepe sînt priimiţi să alerge ; cai nu, şi nu de alt soi decît de loc.

Fiinţa funcţionarilor civili şi militari, toţi *îmmundiraţi*, da acestei privelişti o pompă solenelă ce aducea aminte de turnerile cavalerilor vrîstei de mijloc, cu această deosebire că aceia se luptau ca să capete o ochire de la dama inimei lor, şi aceştia aleargă ca să cîştige 1500 de ruble.

Galeria era ticsită de dame frumoase, frumuşele şi mai slutişoare, toate cu deosebite capele şi mode de contrabandă, pentru că Odesa, fiind port franc, se însărcinează a îmbrăca pe chişineence ; şi e curios a le vedea pe toate cu toalete răcoroase şi frumoase, şi stofele englezeşti şi franţeze cum foşnesc trecînd cu despreţ pe sub barba vamişilor, care le privesc strîmbîndu-se şi strîngînd din umeri.

Un frumos landau de Viena venea înhămat de patru telegari roibi. Vezeteul, în vechi costium rusesc, cu barba lungă, îi mîna cu hăţuri coperite cu ţinte de argint, păzind un aer grav, vrednic de un magistrat. Un luător-aminte îndată ar fi cunoscut

că acel atelagiu, deşi rusesc, avea o formă cu totul moldovenească ; adecă era mai elegant şi covîrşind măsurile obiceiului, căci caii de la roate era cel puţin de trei stînjini depărtaţi de naintaşii pe care-i mîna un frumos băiet ca de 16 ani, strigînd neîncetat : *padi ! padi !*[1] cu un glas ce răsuna ca piculina între instrumentele unui orhestru.

În acel echipagiu, dinapoi era o tînără damă blondă, a căria figură avea acea blîndeţă ce se vede învecinicită de penelul lui Rafael, şi un june brunet care de pe barbetă şi musteţi se cunoştea că era străin. Dinainte era un om balan, ce putea să aibă 35 de ani. Chipul său era frumos şi interesant, dar o întristare desnădejduită se vedea pe faţa sa palidă. El purta ochilari verzi şi ţinea mînile tinerei dame strînse întru ale sale, cu o familiaritate neiertată altui decît unui barbat.

Cît pentru străinul brunet, el părea că nu bagă seamă că e lîngă o frumuseţă şi nu se uita la scena conjugală, care urmare a lui dovedea sau că acea june femeie îi era rudă, sau că inima lui era prinsă, sau că era un nesimţitor ; pentru că dama (precum am mai spus) era atît de frumoasă, încît văzîndu-o cineva, trebuia, dacă nu s-ar fi înamorat, cel puţin să o privească ca pe un cap d-operă a naturei.

Tînărul om smolit eram eu ; ceilalţi, d. Ipolit P. şi soţia sa, d-na S., vara mea.

Sosind la galerie, ne-am dat jos. Vara mea luă braţul barbatului său, iar eu, făcîndu-mi loc pintre dame cam călăreşte *(cavalièrement)*, călcînd pe bătăturile moşnegilor carii mă da la toţi dracii, cotind uniforme în dreapta şi în stînga cu zicerea pardon,

[1] Hai ! hei ! (rus.)

talisman care închide gura ghiontiților și călcaților, am alergat la celalalt capăt a galeriei, unde zărisem o capelă roză înpănășată ca o pasere de paradis. Stăpîna acei capele era fanalul care mă lumina, magnetul ce mă trăgea...

Nu voi întreprinde a descrie frumusețele doamnei B., pentru că simț că acum, după trecere de cinci ani, oricît aș voi să fiu de nepărtinitor, suvenirea ei ar sili imaginația mea să galopeze fără voie, și aș călca hotărîrea ce am făcut de a spune adevărul în toată simplitatea sa. Nu voi vorbi deci nici de farmecul ochilor ei, nici de glasul ei ce semăna cu suspinul amorului, nici de a ei talie mlădioasă...

Netăgăduit este că eu slăvesc pe toate femeile tinere și cinstesc pe bătrîne în amintirea trecutei lor frumuseți ; dar cu toată plecăciunea rog pe damele care nu vor avea o talie frumoasă, să mă ierte dacă le prefer pe cele nalte și subțiri. Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.

Doamna B. mă priimi cu un zîmbet încîntător, și văzînd negura de gelozie ce se răspîndise pe fața mea întru viderea unui tînăr ofițer de lănceri, ce vorbea cu dînsa :

— Îți recomînd pe d. Arsenie Timofeevici J., îmi zise.

— O ! noi ne cunoaștem, am răspuns zîmbind cu silă cătră rus. — *Bonjour, mon cher*[1] ; te știam la Hotin.

— Ieri numai am venit, și mîne mă duc.

— Cum ! așa degrabă ne lași ? am adaos încreținд fruntea și rădicînd sprincenele, ca să-mi dau un aer mîhnit.

[1] Bună ziua, dragul meu (fr.).

— Slujba o cere. Slujba militărească are mai multe neplăceri decît mulţămiri.

— Şi mai vîrtos în vreme de război. Pururea în buza tunului, siliţi a bivuaca sub un cort care nu vă poate apăra de nestatornicia văzduhului, meniţi poate a muri departe de ai voştri, fără altă petrecere decît ceaiul şi stosul...

— A ! războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor, urmă el cu un aer fanfaronic, dar pacea, pacea e nesuferită. A şedea fără treabă într-o cetate, în tovărăşia unui bătrîn comandant plin de reumatismuri şi de decoraţii...

— V-aţi afundat în strategie, domnilor, zisă doamna B., şi nu luaţi seama că alergătorii au să plece.

Ofiţerul ne lăsă.

— De mult venise lăncerul acesta ? am întrebat.

— N-aibi nici o grijă, îmi răspunse doamna B., rîzînd ; îmi vorbea de fortificaţiile cetăţii Hotinului. Nu ştii însă cît m-a mulţămit întîlnirea voastră. Făceam o comparaţie între voi cînd vorbeaţi ; tu atît de negru, el atît de alb ; era un contrast de minune.

— Văd că comparaţia nu-mi era în favor.

— Oh ! eşti nesuferit. Taci. Iată domnul P., unul din judecătorii cîmpului *(juges de camp)*.

Domnul P. ne spuse că se va da semnalul alergării, îndată ce se vor cîntări concurenţii.

— Cum ? am întrebat.

— Toţi se cîntăresc cu acel ce se socoate a fi mai greu, şi celor mai uşori li se pune plumb pe şea, pînă ce sînt toţi deopotrivă greі.

— Asta e nedrept. Dacă natura m-a făcut uşor, pentru ce să mă îngreuie cît un grosoman, ce trage poate opt sute de litre ?

— Așa e regula.

— Care socoți că va lua premiul? întrebă doamna B. pe judecătorul de cîmp.

— Precum gîndesc, Meleli va cîștiga, căci e bun călăreț.

— Care e Meleli? am zis.

— Acel mic, acolo, cu un strai unguresc larg, încît pare că e de împrumut.

— Slabă nădejde, am urmat, căci n-are nicicum aer călăresc.

— Să-l vedeți pe cal, veți judeca altfel; dar aud chemîndu-mă. Mă iertați, mă rog.

Judecătorul alergă și, găsind toate formalitățile împlinite, dete semnalul strigînd: *allez!*[1]

Alergătorii plecară ca săgeata.

. . . . . .

— Mă uit la vara d-tale, îmi zise doamna B., și simțesc o nespusă compătimire pentru soarta ei; atît de tînără și atît de nenorocită! Abia începuse a gusta dulcețile unei căsătorii potrivite, cu întâiul ei barbat, colonelul D., tînăr, frumos, viteaz, și moartea îl seceră sub zidurile Silistrei. Acum, acest al doile...

— O! ea îl iubește.

— Nu mă îndoiesc, căci d. Ipolit merită a fi iubit, dar ce amar trebuie să fie în sufletul lui și cîtă jale în inima soției sale, care seamănă Antigonei sprijinind pe Edip.

— Cu deosebire că acel vestit rege a Tebei era bătrîn, și d. Ipolit este încă în floarea juneței.

— Vai de el! Cu atîta e mai de tînguit, pentru că în vîrsta înfocată a tinerilor simțiri, viața i s-a făcut o povară dureroasă.

[1] Plecați! (Ir.).

— În adevăr, am luat seama că nu vede bine, dar asta poate fi o boală trecătoare.

— Nicidecum. E desăvîrşit orb. În zadar s-au silit cei mai iscuşiţi doctori ai Petersburgului şi ai Odesei, nu l-au putut folosi, ci mai vîrtos, pe lîngă desnădejduirea de a se vedea vindecat, de care pătimi moralul său, fizicul lui suferi într-atît încît pare că e un bătrîn trecut !

O, Dumnezeule !

Blăstemul Olghii se împlini !...

Zgomotul gloatei ne curmă vorba. Alergătorii veneau.

. . . . . .

Doisprezece concurenţi purceseseră, şi numai cinci se înturnau. Curînd şi din aceştia mai rămaseră trei. Doi rivali era acum ; un armasar negru şi o iapă sură. Calul era mic de trup, dar plin de foc ; picioarele-i era atît de delicate, încît păreau că numaidecît or să se frîngă. Pe dînsul era Meleli. El sta înfipt pe şea şi atît de neclintit, încît omul şi dobitocul semănau un trup, un centaur. Calul era numai spumă ; muşchii i se întinseseră ca coarda unui arc, şi aburi groşi ieşeau din el. Fruntea călăreţului şiroia de sudoare ; el legase frîiele de oblîncul şeiei şi se ţinea de coama cursierului.

Iapa sură, pe care o încăleca un jochei a nu ştiu cărui domn, era mai mare decît armasarul ; trupul ei lungăreţ o arăta că e fugariţă. Întinsese capul înainte, urechile le lăsase pe spate, şi alergînd alături cu dînsul, şuieratul largilor ei nări era ca boldul unui pinten pentru armasarul care atunci şi mai tare se răpezea la fugă, însă ea nu-i da pasul.

Amîndoi era acum ca la cinci sute paşi de ţintă, cînd Meleli înfipse ambi pintenii în coastele armasa-

rului. Un sînge purpuriu văpsi pelea lui lucie ca atlazul şi negru ca pana corbului. Rînchezînd de durere, se răsuflă sforăind straşnic, zburli unduioasa coamă, şi aruncîndu-se în zece copce, ajunse ţinta, nobilul dobitoc !

Îndată îl urmă şi iapa.

Hura ! strigă gloata, bătînd în palme.

Meleli primi vasul de argint pe care era săpate armăturile Beserabiei.

Armăturile aceste sînt : capul zimbrului moldav, ţiind în coarnele sale pajura împărătească cu aripele întinse.

Întovărăşit de jandarmi şi de toţi privitorii, cu muzică înainte sunînd marş, Meleli întră în oraş.

Astă întrare triumfală se pomeneşte şi se va pomeni multă vreme în capitala Besarabiei, precum se pomeneau la Roma triumfele lui Cesar, August ş.c.l.

. . . . . .

— Ce Olgă, doamna mea, şi ce blăstem ? am întrebat.

— Asta e o lungă şi tristă istorie, pe care îţi voi spune-o deseară, îmi zise doamna B., suindu-se în trăsură.

Rădicînd storile, îmi zîmbi, făcîndu-mi un semn de adio cu buchetul de flori ce avea în mînă. Ochii mei au urmat careta pănă ce au perdut-o din vedere.

Seara am alergat la doamna B., pe care am găsit-o singură, aşteptîndu-mă.

Iată ce îmi spusă :

P.S. Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit. Copiez din albumul meu chiar spunerea doamnei B., încredinţat fiind că cetitorul îmi va rămînea mulţămitor.

II

OLGA

„Sînt acum cîţiva ani de cînd trăia în oraşul nostru o tînără damă. Nime nu o ştia de unde este şi cine este. Unii spuneau că e văduva unui nobil polon ce perise la Ostrolenko ; alţii adevereau că bărbatul său, pe care însă nu-l cunoşteau, are proţesuri ce îl ţin în Petersburg ; alţii că e o vînturătoare ce cutrieră lumea pentru plăcerile ei ; în sfîrşit, acei mai rezonabili judecau că ea trebuie să fie vro nenorocită păcătoasă, care venise să se spăsească în urîtul monotoniei Chişinăului. În scurt, aceea ce se aflase mai sigur pentru dînsa era că se numea Olga şi era poloneză.

Olga vieţuia foarte retirată ; rareori o putea vedea cineva la grădina împărătească, cetind sub umbra unui tei. Mi s-a întîmplat s-o văd o dată, şi n-o poci uita nici acum.

Închipuieşte-ţi una din acele femei ce slujesc de îndreptare naturei pentru toate slutele ce a făcut din greşală.[1] Figură nobilă şi melancolică ; nişte sprincene pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateţă încoronau ochii ei negri ca mura, cu căutătură tînjitoare ; albeaţa feţei şi a grumazilor ei, pe care fluturau lungi repantiri, picioarele ei ce părea că se joacă în nişte mici pantofi ; talia sa care avea acea *disinvoltura* cu care natura înzestrează pe femeile de miazăzi. Într-un cuvînt, oricare din aceste frumuseţi în parte ar fi fost de ajuns ca să deştepte un simtiment de mirare sau un fior de amor. Ea să părea a nu avea mai mult de douăzeci ani ; dar cîte suferiri au trebuit să aibă acei fatali ani, de

[1] Espresie luată de doamna B. de la Balzac (n.a.).

vreme ce şterseseră roza de pe crin şi înneguraseră o aşa îngerească frunte! Văzîndu-ne mergînd spre ea, trecu în altă alee şi se făcu nevăzută.

— În adevăr, am zis d. Ipolit care îmi da braţul, dama necunoscută nu se pare a-ţi fi compatriotă; brunetă şi poloneză!

— Pintre garofele albe, de multe ori creşte cîte una de alt color, îmi răspunse.

— Răspunsul este poetic; dar astă sărmană garofă se vede foarte suferindă, şi, zău! eu, de aş fi în locul d-tale, aş căuta s-o mîngîi macar pentru dragostea naţiei.

— D-tale îţi e lesne a vorbi cu aşa uşor ton! D-ta n-ai iubit, nici ai să iubeşti vrodată, pentru că te-ai deprins a socoti amorul o zabavă, nimic mai mult. Cît pentru mine, mă cutremur la singură ideea de a iubi, pentru că cunosc urmările acestei grozave patimi!

— Ah! mă sparii, am strigat. Şi de vreme ce este aşa, iată, făgăduiesc a nu iubi niciodată."

— Şi ai putut lua o asemene sumeaţă hotărîre? am curmat eu.

— Oh! să dai samă dacă am călcat-o, răspunsă ea tinzîndu-mi mîna...

Eram fericit!

După puţin, doamna B. urmă:

„Ajungînd în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de brazde. D. Ipolit găsi nişte tăbliţi căzute lîngă un copac; negreşit că Olga le perduse.

— A! am zis, iată acea ce ne va lămuri asupra misterioasei dame.

Luăi tăbliţile, le deschisei şi pintre multele versuri şi note leşeşti şi ruseşti, iată ce găsii:

„*On s'égare un seul instant de la vie... aussitôt une pente inévitable nous entraîne et nous perd;*

on tombe enfin dans le gouffre, et l'on se réveille épouvanté de se trouver couvert de crimes avec un coeur né pour la vertu...“ [1]

Pe altă față :

„Occhi, piangete ; accompagnate il core
Che di vostro fallir morte sostiene.“ [2]

Mai înainte :

„Vergessen sie nicht, dass zwischen ihren Brautkuss das Gespenst einer Selbstmörderin stürzen wird.“ [3]

— Rousseau, Pétrarque, Schiller, ce mozaic de poeți ! am zis. Precum văd, doamna Olga e o poliglotă ; și nu sfătuiesc pe cine n-a fi cetit pe acești autori să-i facă curte. Dacă astă gingașă Luiză caută vrun Ferdinand, negreșit că nu-l va găsi în Chișinău.

Ipolit nu m-asculta, dedat fiind cu totul a ceti ceie scrise în tăbliți. Amîndoi păzeam tăcere gîndind, el la Olga, eu... la toaleta pentru balul de la club.

— Oare va veni la bal ? am întrebat după puțin.

— Nu știu.

— D-ta însă vei fi.

— Poate.

---

[1] „Ne rătăcim doar o clipă din viață... pe loc, un povîrniș de neînlăturat ne tîrăște și ne pierde, cădem, în sfîrșit, în prăpastie și ne trezim înspăimîntați, găsindu-ne acoperiți de crime, cu o inimă născută pentru virtute...“ (fr. — J. J Rousseau : *La nouvelle Héloïse*, vol. I, partea a III-a, scrisoarea a XVIII-a — Julie către prietenul său).

[2] „Ochi, plîngeți, țineți tovărășie inimii / Care din vina voastră îndură moartea“ (it. — Petrarca : sonetul LXXXIV din *Il Canzoniere*).

[3] „Nu uitați că între sărutul însoțirei voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră“ (germ. — traducerea făcută de Negruzzi cuvintelor Luisei Miller către Lady Milford ; Schiller, *Intrigă și iubire*, actul IV, scena a VII-a. Vezi mai jos, p. 47.).

— O ! Tăbliţile aste ţi-au luat minţele.

Uitasem şi Olgă şi tăbliţi, cînd, după vro două luni, am întîlnit pe Ipolit la primblare. Trebuie însă să ştii că, sau îndemnul meu, de care mă voi căi toată viaţa, sau acele fatale tăbliţi au fost născut un prieteşug între Olga şi Ipolit, prieteşug ce se schimbase în cel mai înflăcărat amor. Toată lumea zicea că el o iubeşte şi că este hotărît a o lua, mai ales că acum şi locuiau împreună ; însă ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.

— Îţi cer o mie de iertări, îmi zise el, apropiindu-se ; este o mulţime de vreme de cînd n-am venit la d-ta. Pricina...

— Pricina e frumoasa poloneză, am curmat rîzînd, şi vreu s-o iert căci mi-a răpit un prietin, de vreme ce a izbutit a domoli o inimă sălbatică.

— Adevărat, îmi răspunse ; nu tăgăduiesc că Olga nu mă iubeşte cu toată frenezia amorului ; asemenea o iubeam şi eu la început, dar acum îţi mărturisesc că nu mai simt acel foc, acea beţie. Amorul meu se prefăcu în compătimire. Olga e minunată, e un înger, dar pururea tristă, pururea plînsă, mă teme, mă chinuieşte, îmi scoate sufletul cu atîta dragoste. Eu o iubesc acum mai mult de milă...

— A, eşti o fiară, domnule !

— Tînguieşte-mă, doamna mea, şi nu mă osîndi. Simt, cunosc, văd că sînt un vinovat nevrednic de iubirea ei, dar ce vrei ? Suferinţile ce am tras de la sexul d-voastre mi-au stricat inima, au depărtat-o din cararea acea înflorită pe care o visează o inimă de douăzeci ani. Eu am acum treizeci şi doi ani, şi am cercat prea multe chinuri. Pururea vîndut de femeile care îmi jurau un tînăr şi vecinic amor, şi apoi mă părăseau lepădîndu-mă ca pe o modă veche, fără macar a cugeta că prin aceasta omoară o fiinţă omenească, am sfîrşit prin a le cunoaşte şi a le preţui

pentru aceea ce sînt : niște draci frumoși lăsați pentru a ne chinui.

— Mulțămesc de compliment, am zis.

— Iartă-mă, doamna mea, și, îți rezic, jălește-mă și nu mă osîndi.

— Dar dacă ai o inimă așa stricată, am adaos, dacă nu ești în stare s-o iubești pre cît te iubește, pentru ce nu te destăinuiești ei ? Pentru ce o îmbrînceștí, jucîndu-te, în rîpa perirei ?

— Am cercat, doamna mea, dar, ce pot face, cînd singura idee e în stare să o omoare. Amorul ei e exaltat, nobil, plin de foc, dar necăjicios. Nădejdea mi-e la vremea care vindecă toate.

Sfîrșind, mă lăsă ca să alerge înaintea unei tinere dame ce venea spre noi."

— Vara mea, colonela D. ? am zis eu.

— Ea însăși, îmi răspunse doamna B. Ipolit acum o iubea pe dînsa și uitase pe Olga... Ah ! oameni, oameni înrăutățiți ! Vedeți o biată femeie nevinovată, tînără, cu inima simplă și liniștită. O urmăriți, vă țineți ca niște duhuri necurate de ea, pănă ce prin ademenirele voastre o faceți de-și calcă datoriile sale de femeie, uită virtutea, leapădă cinstea ca să s-arunce în brațele voastre, și apoi, spre răsplata tuturor acestor jertfe, o azvîrliți cu despreț zicînd : *atîta e tot !...* cruzi, nesimțitori, infami, nelegiuiți !...

Toată această frumoasă chirielă de epitete se adresa la mine.

Am vrut să mă apăr.

— În adevăr, am zis rîzînd, cum de nu cade trăsnetul să ardă pe niște asemenea necredincioși ?

— Rîzi, domnule, dar eu nu rîd... Oh ! ai un aer nestatornic care mă îngrozește !

— Ah ! am strigat, luînd un aer cît am putut mai melodramatic, poți a mă judeca acest fel ? Socotește

că eu n-am încă treizeci ani şi prin urmare sînt cinstit. De nu vrei să mă crezi, vezi ce zice Balzac în *Papa Gobseck*...

Balzac era autorul favorit a doamnei B. care, mulţămindu-se de acest bun martur, îmi zîmbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceaşca de *vermeil*[1], şi după puţin urmă:

„Ipolit iubea pe colonela D. şi uitase pe Olga... Olga nu mai era acum pentru dînsul decît o supărare de care căuta vrun mijloc a scăpa! Nu doară că tăgăduiesc caracterul lui cinstit şi nobil; din înprotivă, ştiind cîtă delicateţă are în suflet, nu-l osîndeam ci îl jăleam, şi plîngeam pe acea nenorocită femeie care abia o cunoşteam şi care, jertfă unei crude fatalităţi, era silită a bea un nou pahar de durere!

Toată lumea vorbea că Ipolit a să ia pe colonela D. Pe mine însă inima nu mă lăsa a crede la atîta necredinţă. Îmi părea grozav a-mi închipui amorul atît de nedrept, încît să voiască a-şi strica el însul lucrările lui.

Într-o zi, aflîndu-mă singură acasă, îmi vestiră pe doamna Olga. Astă vizită îmi pricinui mirare, căci, precum am zis, noi abia ne cunoşteam. Deşi eram negata, am luat un şal şi am priimit-o.

Pare c-o văd! Nu era acum Olga acea pe care cu cinci luni în urmă o văzusăm atît de frumoasă, deşi palidă, la grădină; faţa ei era atît de slabă... atît de schimbată. Peliţa ei sămăna cu batista subţire, fără pic de viaţă; o moarte să vestea în ochii ei scînteitori. Ar fi zis cineva o statuie de marmură, ieşită din mînile lui Canova[2].

[1] Argint aurit (fr.)
[2] Sculptor italian (1757—1822).

Am alergat înainte-i, am luat-o de mînă — mîna ei ardea — şi am pus-o lîngă mine.

— Ah, doamna mea ! îmi zise, şi glasul ei era înecat de suspine, iartă cutezarea mea ; oh ! sînt foarte nenorocită !

Lacrimile îi împlură ochii.

— Linişteşte-te, doamnă, i-am răspuns. Oh ! înţăleg ! În adevăr, eşti foarte nenorocită !

— Aşa e că se însoară ? strigă ea cu glas spăriat, sculîndu-se ; aşa e că mă lasă ? O, Dumnezeul meu, îndură-te !

— De d. Ipolit vorbeşti, doamnă ? Zic c-a să se însoare, dar nu cred că poate fi într-atîta de crud. Şi, în sfîrşit, fiind aceasta, pentru ce să te mîhneşti ? Să vede că e nevrednic de amorul d-tale. Un nestatornic se despreţuieşte şi se uită...

— Să-l uit ! Eu să uit pe Ipolit ? Pesemne d-ta nu ştii, doamnă, că el mi-a făgăduit un amor fără sfîrşit ? Pesemne d-ta n-ai iubit, doamnă ? Nu ştii ce venin este acesta ? Oh ! te fericesc dacă eşti nesimţitoare ! Vai mie ! eu am cunoscut amorul ; încă o dată am iubit, şi acel întăi amor m-a nenorocit, acesta mă omoară. Voi muri negreşit... El era bucuria mea, sufletul meu, şi să mă lase ? Căci în adevăr voieşte a mă lăsa... Oh ! îl voi omorî şi pe el şi pe soţia lui !...

Înfurierea ei m-a îngrozit. Era de o frumuseţă fioroasă. Asfel trebuie să fi fost Didona [1] cînd hotărî a se îngropa subt ruinele Cartagei. M-am sculat.

— Te spariu, doamna mea — îmi zise după puţină tăcere — iartă-mă ! Cînd ai şti cît foc este în astă ticăloasă inimă ! E un vulcan pe care numai moartea îl va stînge !... Ştiu că d-ta îi eşti prietenă,

[1] Întemeietoarea legendară a Cartaginei.

pentru aceea, după Dumnezeu, la d-ta mi-e nădejdea. Ajută-mă, doamnă ! Scapă un suflet de la osîndă ! Zi, fă, mijloceşte să nu mă lase !

— Şi ce pot sfaturile mele, cînd lacrimile d-tale nu folosesc ? am zis.

— Ah ! cînd gîndesc că ieri, nu mai departe, luă crucea şi se jură pe sănătatea lui, pe viaţa lui, pe ochii lui, că mă iubeşte şi că va fi al meu !... Oare Dumnezeu va suferi să se calce astfel jurămintele făcute în numele său ? Oare trăsnitele ceriului s-au stins ?... Pentru că mi s-a jurat, doamnă, în mii de rînduri. Eu însă mă temeam de amoriul lui ! De cîte ori îmi spunea că mă iubeşte, vorba asta mă împlea de fiori. O presimţire amară îmi zicea că omul acesta, care-l vedeam jurîndu-se pe ochii lui dinaintea icoanei şi luînd martură dumnezeirea cu atîta uşurătate, este un trădător. Lacrimile ce vărsa la genuchii mei mă spăriau ; inima îmi spunea că sînt minciunoase. Şi însă, fiinţă ticăloasă ce sînt ! Adormeam pe nădejdea făgăduinţelor lui ; visam fericirea în braţele ce erau să mă vîndă !... Ah ! căci nu mi-a curmat moartea zilele în ceasurile acele ! Aş fi murit norocită şi n-aş fi silită acum a-l blăstema şi a plînge !

Şiroaie de lacrimi curgeau din frumoşii ei ochi. Un tînăr om, de ar fi văzut-o atunci, negreşit că nu s-ar fi stînjinit cît de puţin a înjunghia pe nelegiuitul ce o adusese în starea aceasta. Cît pentru mine, neştiind cum s-o mîngîi, am început şi eu a plînge.

Ea urmă :

— Hotărîsem să mă duc la rivala mea, să-i spun nelegiuirea omului cărui va să-şi încredinţeze soarta. Nu o cunosc, dar aud că e o femeie tînără, bună, simţitoare ; poate că s-ar fi îndurat la nenorocirea mea. Oh ! i-aş fi spălat picioarele cu lacrimi, şi ar fi

trebuit să calce peste trupul meu ca să se ducă a se cununa cu el ; dar în minuta cînd voiam a mă duce, puterile m-au lăsat. Neştiind ce să mai fac, am hotărît să viu la d-ta. Ştiu că el te stimă, ştiu că ţi-e prieten ; d-tale ţi-e milă de mine, d-ta eşti bună, plîngi... Fie-ţi milă de o nenorocită ! Scapă-mă, doamna mea, mîntuieşte-mă !...

Şi biata femeie îngenunchease dinaintea mea, şi îmi săruta mînile fără să poată articula un singur cuvînt de greutatea suspinelor. Eu plîngeam ca şi ea, şi cine ne-ar fi văzut în momentul acela n-ar fi putut deosebi care e mai nenorocită, Olga sau eu.

M-am pus la scriitoriul meu şi am scris lui Ipolit ca îndată să vie la mine. Am sunat ; o slugă intră cu un bilet în mînă.

— Du acest răvaş la d. Ipolit P., i-am zis ; să-l găseşti numaidecît.

— D. Ipolit e la doamna colonela D., îmi răspunse. O slugă de acolo a adus acest bilet.

— Adă, am zis ; dar Olga îl luase mai nainte. O văzui tremurînd cînd cetea. Deodată, ţipînd strașnic, scăpă biletul şi ieşi răpede.

În bilet scria :

«*Doamna B. este rugată să binevoiască a veni la 5 ceasuri deseară la biserica catedrală spre a asista la cununia d. Ipolit P. cu d-na colonela D.*»

Ceasornicul arăta patru. Abia aveam vreme a-mi face toaleta. Toată nobilimea era la biserică cînd am întrat. M-am pus la un loc de unde puteam privi pe miri. Gălbineala firească a lui Ipolit se făcuse mai grozavă la lumina făcliilor de ceară, şi sudoarea roura melancolica lui frunte. Se cunoştea că se lupta în sine mustrarea cugetului şi presimţirea. Din înprotivă, cîtă senineţă pe faţa tinerii lui soţii, cîtă bucurie, cîte nădejdi de fericire !

Cerimonia se sfîrşise. Toţi fericitau pe tinerii soţi, gătindu-se a-i întovărăşi acasă. În momentul acela, văzui pe poliţmaistru că veni de afară cu grabă şi vorbi cu doctorul S., care şidea lîngă mine.

— Ce este ? l-am întrebat.

— Nimic, îmi răspunse cu o barbară flegmă, o femeie s-a otrăvit. Şi ieşi îndată cu doctorul.

Cuvintele lui Schiller ce le cetisem în tăbliţele Olgăi îmi veniră în minte.

«Nu uitaţi că între sărutul însoţirei voastre se va pune fantomul acelei ce s-a ucis din pricina voastră.»

O greutate îmi apăsa inima ; un nor ameţitor veni şi se puse pe ochii mei. Mi se părea că biserica se învîrteşte cu mine, şi nişte luciri scînteioase îmblau înpregiurul meu. Simţind picioarele-mi slăbind, am închis ochii şi m-am ţinut de strană ca să nu cad. Nu ştiu cît ţinu astă fantasmagorie, căci, cînd m-am deşteptat, eram singură în biserică. Tremurîndă şi cuprinsă de spaimă, am ieşit.

Sosind acasă, slugile îmi spuseră că poliţmaistru şi cu doctorul S. mă căutaseră, şi că ei veneau de la Olga pe care, cînd ajunsăseră, au fost găsit-o moartă.

. . . . . .

Abia trecură patru luni de la însurarea lui Ipolit şi de la moartea Olgăi, şi el se bolnăvi de ochi. Curînd i-au lipsit viderile, şi blăstemul Olgăi se împlini. Acum e de tot orb. Simţirea nenorocirei lui, mustrarea cugetului, pomenirea păcatului său i-au atacat sănătatea şi, în vîrstă de treizeci şi cinci ani, aşteaptă şi doreşte moartea ca o fericire.

Iată isprăvile d-voastre, domnule. Ah ! ferice cine nu iubeşte şi nu simte !"

Doamna B. ofta ; eu nu mai rîdeam.

III

TRISTEȚĂ

Viind la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet cu scrisori de la Iași. Toate îmi vesteau cîte o supărare. Una un proțes, alta niscaiva veşti politice mîhnicioase. În sfîrşit, una mai mică îmi spunea că mă aşteaptă, că mă iubeşte, că mă doreşte. Asta era o frumoasă fată care credea c-o iubesc.

Nu, nu te iubesc, sărmană copilă ! De ți-am şi spus-o, am mințit, am vrut poate să te înşăl ca un ticălos. Nu, nu sînt eu vrednic de amorul tău ! De te-aş fi iubit, n-aş şădea ferecat în lanțele doamnei B., femeia astă neînțeleasă, care-mi spune că mă iubeşte ca şi cum m-ar întreba ce mai fac ; veselă, zburdatecă, judecînd amorul o trecere de vreme, făgăduindu-mi o vecinică dragoste, şi întrebîndu-mă cînd mă întorc la Iaşi. Nu ; eu nu voi să fiu iubit astfel. Voi o femeie cu ochii plînşi, cu fața mîhnită, care să mă teamă, să mă iubească şi să moară cum a murit Olga.

Şi însă merit eu oare un asămenea amor, eu, care tot focul amorului tînăr, tot delirul juneței cei mai înflorite le-am cheltuit în adimenirele unei cochete...

În adevăr, numai un amor poate avea cineva şi acela numai nu se uită. Aceasta este o loterie a inimei. Dacă un tînăr întîlneşte o inimă simplă şi nevinovată, el este ferice ; inima lui fragedă şi curată ia o opinie încîntătoare pentru amor ; iar de se face partea unui suflet fațarnic şi trădător, atunci perde toată iluzia şi, în locul fericirei, capătă pizmă şi înpetrire.

Oh ! cînd ar voi femeiele să ştie ce înaltă solie au priimit de la cer ; cînd ar voi să ştie că sînt lăsate

ca să ne păzească de rău, să ne îndure inima, să facă fericirea vieţii noastre, fără-ndoială că iubirea lor n-ar ţinea numai până ce se usucă sărutul nostru de pe buzile lor !

Eu totdauna am gîndit că îngerul păzitor pe care providenţa l-a dat fiecărui om nu este decît femeia căria el a jărtfit amorul său ; şi însă, pentru ce lasă ele a intra într-o inimă plină de iubire îndoiala şi ura ?... O ! nu sînt eu vinovat, sărmană copilă, dacă nu te iubesc precum meriţi ; dea seamă grozavele fiinţi ce mi-au stricat inima... Voieşti a fi iubită ? Găseşte vrun înger, precum eşti tu !

Sluga mea întră cu un bilet. Aceasta era o poftire la prînz pe a doua zi de la d. Ipolit. Răvaşul era scris de soţia lui. Dedesubt scria : „*Vom fi numai noi*“.

Mă invita la masă ! Şi ce figură eram să fac eu privindu-i starea, după cele ce-mi spusese doamna B. ? Să văd un om lipsit de simţul cel mai scump ; care este într-o vecinică noapte ; pentru care soarele n-are raze, nici cîmpul flori. Un om care iubeşte cu tinereţă pe gingaşa lui soţie şi însă nu o poate vedea. Şi ea, oborîtă subt apăsarea soartei, privind pe acest bărbat fără să poată afla un cuvînt cu care să-l poată mîngîia, şi gîndind la cel întăi pre care moartea i l-a luat ; văduvă de doi barbaţi (Ipolit să putea socoti ca mort) la 21 ani, în cea mai înflorită frumseţă ! — Am răspuns cerîndu-mi iertare şi pretextînd o pricină însămnătoare.

Mă simţeam foarte trist. Voiam să plîng şi nu puteam. Am deschis fereastra. Ceriul era turburat ; nori groşi se primblau ca nişte munţi pe el, lăsînd în urma lor o ceaţă cenuşie ; luna se ascunsese ; cîteva stele pribage se iveau unde şi unde pintre nori. Vedeam oraşul adormit desfăşurîndu-se sub mine ca o mare umbră. Liniştea domnea pretutindeni, numai

inima mea era turburată. Curînd, un vis deştept îmi înfăţoşă toate întîmplările vieţii mele, de la 17 ani cînd am perdut pre tatăl meu, cînd am rămas singur în lume, şi pănă la 28. Gîndeam la maică-mea pe care abia o cunoscusem, gîndeam la valurile ce mă cuprinseseră în lume, gîndeam la toate acele fiinţi pe care le iubisem, de la cocheta pe care o iubisem întăi, pănă la copila care-mi scria, pănă la doamna B., pre care o iubeam acum. Mi se părea că le văd pe toate trecînd pe dinainte-mi, frumoase, vesele, triste, plînse, rîzînde...

Tunetul vuia în depărtare ; cerul acum se învălea cu o haină posomorîtă ; stelele pereau pe rînd. De aş fi fost poet, aş fi privit cu plăcere această scenă măreaţă a naturei, dar timperatura avu pururea o deosăbită influenţă asupra fizicului meu. Un soare frumos, o noapte senină mă înveseleşte ; din înprotivă, o vreme urîtă mă întristează ; în adevăr, gîndeam, dacă englezii au tot asemenea vreme, au dreptate să se sinucidă. Ce vifor se găteşte ! Stelele strălucesc de o mai vie lumină ! Spun că de cîte ori moare un om, sufletul lui merge de-şi ia loc între stele ; oare care va fi steaua Olgăi ? Poate că acea care e acolo în capăt. Mă uitam la *Ursa mică*.

— Domnule, îmi zise sluga, trăgîndu-mă de haină, gazda întreabă de nu vrei a cina.

— Nu vreu, am răspuns.

— Domnule, să închid fereastra ; vremea e turbure, curînd a să tune.

— Ş-apoi ?

— Ştiu că d-tale nu-ţi place tunetul.

— Aşa este, cînd e aproape şi cînd trăsneşte ; dar cînd vuieşte în depărtare îmi place.

— O, cum fulgeră de straşnic, adăogă blăstematul, groaznece tunete o să avem! Trebui să trăsnească undeva.

Acest din urmă argument mă făcu să mă trag de la fereastră. Înturnîndu-mă, văzui pe gazdă cu şervetul pe mînă.

— Dacă domnul va să cineze, îmi zise el, i-am gătit un *holodnoi*[1] minunat, *blinee*[2] cu icre ferte în unt şi...

Singur numele bucatelor era de ajuns ca să-mi taie apetitul.

Gazda mea era un moşneag ca la 65 ani, scurt şi gros. În junia sa se vede că fusese balan, căci ochii lui avea încă o uşure văpsea de alb-albastru. Faţa lui roşie ca morcovul şi fruntea fără nici o zbîrcitură arăta că pentru el viaţa n-avusese zile negre.

— De mult eşti însurat, moşule? l-am întrebat.

— De patruzeci de ani.

— Ai copii?

— Trei băieţi şi o fată.

— Şi unde sînt?

— Doi slujesc în oaste; cel mai mic e *pisar*, şi fata mea trăieşte la Tulcin. O! Saşa mea...

— Saşa? Ce va să zică Saşa?

Ivan, sluga mea, îmi spuse că e diminutivul din Alexandra.

— Saşa mea — urmă moşneagul — e damă mare; am măritat-o după un cinovnic de la Tulcin. Barbatul său este guberskii-secretar. Să o vezi, domnule, aceea e femeie; mai naltă cu două palme decît mine. Seamănă bunului său care a fost grenadir, şi groasă cît mine. Ş-apoi, frumoasă, roşie ca un bujor; numai cînd era mică a căzut din scrinciob şi de

[1] Răcituri, piftie (rus. *holodnoe*).

[2] Un fel de clătite, preparate din aluat dospit (rus. *blini*, plur. de la *blin*).

atunci e cam şchioapă ; vărsatul a stricat-o puţin, şi i s-a scurs un ochi. — Şi învăţată, domnule, ca un diac. Scrie, ceteşte groznic. Cînd a fost astă-primăvară la mine, mi-a lăsat nişte cărţi foarte frumoase ; păcat că nu ştiu a ceti.

— Trimiti-mi-le să le văd, am zis.

Acesta era Florian tradus ruseşte.

— Ceteşte tu şi eu voi asculta, am zis lui Ivan. El începu :

„După ce alergă de la o turmă la alta, ca să se gudure la Elicio şi la Galatea, cînele începe a alerga prin măgură ; şi se ia după un ied sălbatec. Iedul fuge şi trece lîngă păstoriţe..."

— Deschide în alt loc.

„Estela se roşi uitîndu-se la maică-sa. Margareta îi dă voie să priimească prezentul, şi păstoriţa stă încă nehotărîtă. La urmă, c-o mînă tremurîndă, apucă cordela verde, care era în grumazii berbecului..."

— E ! dă-mi pace cu păstoriţele şi cu berbecii cu cordele verzi.

Văzînd că pastoralele d. Florian nu-mi pot împrăştia melancolia, m-am culcat, însă, d-abia apucasem a adormi, şi un vis fantastic veni şi-şi puse asupră-mi negrele sale aripi.

Părea că mă aflam într-un mare salon îmbrăcat în doliu, unde ardeau două mari policandele cu luminări de ceară galbenă. Olga dormea culcată pe o canapea. Ipolit o privea stînd la capul ei. Doamna B. se gătea la oglindă fredonînd aria din vodevilul rusesc *Kozacă stihotvoreţă* [1]. Prin salon se primblau oi cu cordele verzi la gît, şi Saşa sărea şchiopătînd şi strîmbîndu-mă. Nu ştiu cît ţinu acest popuri de vedenii, căci, cînd am deschis ochii, era ziua mare.

[1] Cazacul poet (rus. *Kazak stihotvorej*).

IV

CÎTEVA RĂVAŞE

Era cîteva luni de cînd mă înturnasem la Iaşi. Vîrtejul soţietăţii, proţesuri, intrigile politice mă cuprinseseră într-atît, încît, neaflînd minută de răgaz, am fugit la ţară ; însă acolo singurătatea, aerul curat, privirea naturei deşteptară în inima mea suvenirea doamnei B. În zadar căutam a scăpa de prigonirea acestui amor atît de înflorit. El se ţinea de mine şi mă făcea a cerca toate chinurile despărţirei. De mă duceam la vînat, mi se părea că răsunetul puşcii mele trece Prutul şi merge de moare la uşa doamnei B. De voiam să cetesc, doi ochi frumoşi se puneau dinaintea literelor, şi în orice fras găseam o espresie a doamnei B. Nemaiputîndu-mă lupta, am scris să-mi vie pasportul. Am lepădat toate romanţele şi m-am apucat de cetit pre Tucidid [1] şi pre Xenofon [2]. Dumnezeu să mă ierte şi pre mine şi pre aceşti vestiţi şi limbuţi autori ! Neideat în strategie, n-am putut preţui nici frumoasa retiradă a celor *zece mii*, nici războaiele peloponisiace. Aruncam cărţile şi mă duceam de priveam Prutul cum curge, şi fericeam pe cazacul cu barba lungă de la pichetul din ceea parte. Îmi era drag cazacul. Au nu era şi el de acolo de unde era doamna B. ? Aflam multă poezie în nasul lui turtit şi ochii mici, şi multă armonie în strigătul lui monoton : *kto idiot ?* [3]

---

[1] *Tucidide* (469—395 î.e.n.), istoric grec din Atena. A scris *Războiul peloponeziac*, în care povesteşte luptele dintre Atena şi Sparta la care a participat.

[2] General grec (atenian), filozof şi istoric ilustru (430—352 î.e.n.). A comandat o expediţie împotriva lui Cirus cel Tînăr şi apoi faimoasa retragere a celor zece mii de soldaţi participanţi la expediţie.

[3] Cine vine ? (rus.)

Xenofon şi Tucidid se duseseră pe urma lui Balzac şi a lui Walter Scott. Îmi mărginisem cetirea numai în amoroasele răvaşe a doamnei B.

Fără îndoială, ziceam, acesta e limbagiul adevăratului amor! Laconic şi înfocat. Doamna de Sévigné[1] şi Ninon de Lenclos[2] niciodată n-au putut scrie astfel. Ah, cît m-a iubit de straşnic! Şi eu care socoteam că e o cochetă şi...

Ivan îmi curmă monologul. El îmi aducea paşportul şi două scrisori cu timbru Chişinăului. Cunoscui pe adresa unia slova doamnei B. Tremurînd de fericire, am deschis-o. Iată ce-mi scria:

„Prietenul meu! Sînt foarte nenorocită! Aud că te găteşti să vii iară în Besarabia, şi nu ştii cît m-a supărat vestea aceasta...“

Începutul era original.

„Te-ai fost dus; gîndeam că mă vei fi uitat. Ah! cînd ai şti cît te-am iubit, dar acum nu te mai iubesc. Iartă sinceritatea mea, dar cînd ai şti cît sînt de nenorocită! De cînd te-ai dus, toate nefericirile m-au împresurat; am perdut pre Bibi! Închipuieşte-ţi că se vede că-i dasă supa ferbinte sau cine ştie ce. Pe la miezul nopţii aud un grozav hîrcîit pe canapeluţa unde el dormea. Sar din aşternut. Ce să văd? Bietul Bibi era în spasmele agoniei. Oh! nu-ţi poţi face o idee de ce am cercat! Oh! să-l fi văzut cum mă privea cu ochi lăcrimători! Cum se vîrcolea în braţele mele! Am sculat toată casa; am trimis după doctor; dar săracul era în cele de pe urmă minute. Nemaiştiind ce să fac, i-am turnat pe gît cîteva linguriţi de apă de Colonia. Sărmanul! Sărmanul! Trebuia să-l vezi cum urla, cum se zbuciuma! Oh, grozave minute pe care în veci nu le voi uita! Cînd a venit doctorul, îl găsi mort şi pre mine leşinată... Lacrimile mă opresc de a-ţi mai scrie, dar te

[1] Scriitoare franceză din secolul al XVII-lea (1626—1696).

[2] Conducătoare a unui salon literar în Parisul secolului al XVII-lea.

rog încă o dată, de vei veni în Besarabia, să te faci că nici mă cunoşti. Cînd ai şti cît sînt de nenorocită!

P.S. Rupe scrisoarea aceasta."

Am scăpat scrisoarea din mînă şi am deschis pre ceealaltă.

„*Prietenul meu! Tu mă întrebi atîte lucruri deodată încît nu ştiu la care să răspund mai întăi. Văd însă că începi cu doamna B. şi sfîrşeşti cu doamna B. Aşadar de dînsa îţi voi vorbi, căci pentru celelalte interese nu-ţi prea baţi capul şi ai dreptate, pentru că ştii că m-ai lăsat în locul tău şi nu te îndoieşti de sîrguinţa mea, de vreme ce mulţămirea mea o cunoşti că e să mă tăvălesc prin presudstvii*[1] *(tribunaluri); şi cu venirea ta (care cred că va fi în curînd) te vei încredinţa că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult decît tine, pentru că pre dînsul amorul nu-l tîrîie de nas după doamna B.*

Tu îmi scrii să te înştiinţez ce face? cum sufere depărtarea ta şi dacă durerea-i s-a mai alinat. Sărmane prietene! mi-e jale de tine, căci tu eşti făcut a fi cît vei trăi înşelat de femei. Mîngîie-te, simţitoriule Werter, Şarlota[2] *ta nici a murit, nici s-a înjunghiat, nici şi-a făcut seamă, nici s-a bolnăvit (decît numai cînd i-a murit căţeluşul), ci din înprotivă, a doua zi s-a aruncat în braţele unui tînăr ofiţer de lănceri...*"

— Fecior! dă-mi şipul cu *o de Colon*[3].

— N-avem aici la ţară *o de Colon.*

— Dă-mi ceva! Dă-mi un pahar de apă cu gheaţă...

„*...s-a aruncat în braţele unui tînăr ofiţer de lănceri. Tu îl cunoşti; leitenantul Arsenie Timoţeevici J. Îţi aduci aminte cum rîdeam de dînsul că şede ca o fată mare cu ochii plecaţi, şi, cînd vorbeşte cu femeile, tremură. Adevărat, nu e nici o asemănare între voi amîndoi; capul tău e de poet şi al lui de*

[1] Rus. *prisutsvie* — instituţie, tribunal.

[2] Eroi ai romanului lui Goethe: *Suferinţele tînărului Werther* (1774).

[3] Corect: *eau de Cologne* — apă de Colonia, colonie (tr.).

oștean, și el te numea ucionaia golova [1]; tu de cînd ești nu te-ai îngrijit de toaletă, în vreme ce Arsenie Timofeevici, balan mai mult decît toți balanii, e frumos în feliul lui, și e în stare a se bolnăvi dacă ar videa că un fir de păr dintr-un favorit e mai lung decît celalalt. Aceea însă în care te întrece, prietenul meu, și cu care te-a gătit, este dantul. Închipuiește-ți că el este cel întâi mazurist din toată noua Rusie, și tu cunoști slăbiciunea doamnei B. întru aceasta. Tu, sărmane filosof, nu poți face o singură antreșa [2]; stîngăcia ta e nespusă. Ascultă dar cum s-a legat acest amor. Știi că ne găteam să dăm un bal bunului nostru guvernator. Balul a fost a doua zi după purcederea ta. Deși n-am mulțămire în adunările zgomotoase unde domnește eticheta, aveam curiozitatea să văd pre doamna B. și să studiez soarta ta în ochii ei, pre care tu îi asemănai cu viorele înrourate și — cu cîte alte acele. Nu tăgăduiesc că în seara aceea, ea era de minune; avea un aer așa de dulce, așa de încîntător, așa non so che [3]; un aer care zicea: iubiți-mă, nu mă lăsați să mă prăpădesc. Damele își șopteau și ghionteau; tinerii o priveau cu amor și înfocare, zicîndu-și între ei: cît e de frumoasă! Se începu mazurca. Doamna B. începea cu lăncerul. Ce să-ți mai spun? Era în elementul ei, și fiindcă știu că-ți place stilul poetic, o voi asemăna cu Atalanta [4] alergînd pe luciul valurilor. Însul guvernatorul se sculă de la cărți și veni s-o privească. Rușii striga: prevoshodno [5]! Moldovenii: minunat! Pe lîngă ea, toate celelalte femei era slute. Asta nu e puțin cînd o zice o gură indiferentă, mai ales cînd — știi — că la noi sînt multe frumușele. Toată seara n-a vorbit decît cu Arsenie Timofeevici, n-a văzut decît pre Arsenie Timofeevici, n-a dănțat decît cu Arsenie Timofeevici, numai eu unul am făcut un tur de valț cu dînsa, eu care n-am dănțat

[1] Minte luminată, cap învățat (rus.).

[2] Figură de balet, săritură în timpul căreia picioarele se lovesc unul de altul, o dată sau de mai multe ori (fr. *entrechat*).

[3] Nu știu ce (ital.).

[4] Eroină mitologică, vestită prin agilitatea sa.

[5] Excelent, minunat, admirabil (rus.).

de patru ani. In învîrtirea valțului, am pomenit numele tău. Gîcește ce mi-a răspuns? «— Nu-l văd la bal. A! uitasem că s-a dus!»... Cum îți pare, prietene, răspunsul e de minune. În scurt, ce să-ți mai prelungesc? Tu ești uitat, uitat ca cum n-ai fi mai fost. Lăncerul șede toată ziua la ea; dar băietul nu e așa prost cît seamănă. Mi-a arătat ieri un răvaș de la dînsa; iată ce-i scria: «Mă învinovățești nedrept. Nu, nu l-am iubit pre el (acel el ești tu), gîndul meu era tot la tine de cînd te-am văzut la alergarea de cai... Oh! te iubesc, dușinca![1] *Mă jur pre ochii acești care zici că îți plac» ș.c.l., ș.c.l.*"

— Ticăloasa! se jura pre ochi, nu gîndea la Ipolit!

„Rusul însă n-o iubește, și cocheta face pe nevinovata. S-o vezi cît s-a făcut de bisericoasă; șede toată ziua închisă, merge numai la biserică și la paradă. Adio, ș.c.l."

Trebuie să aibă cineva 26 ani, și să iubească cum iubeam eu, ca să simtă aceea ce am simțit! În scrisoare mai era un post-scriptum:

„După o îndelungată suferire, în sfîrșit, Ipolit a murit..."

Hîrtia îmi căzu din mîni, și ochii mi se împlură de lacrimi aducîndu-mi aminte de nenorocita mea rudă. Apoi, în ciuda și necazul ce aveam asupra doamnei B., mi-am adus aminte că babele la noi gonesc pre necuratul afumînd pene prin casă. Am cerut o cățuie și foarfeci; am tăiat fărămele scrisoarea și răvășelele viclenii, și le-am pus pe jăratecul din cățuie. Privind fumul ce se ridica și apoi perea cum perise amoriul ei, am zis slugii mele să se ducă și s-afume odaia cu hîrtiile aceste. El mă privea cu ochii holbați.

— Ai auzit?

[1] Suflețelule, dragă! (rus.)

— Bine ; apoi ?

— Apoi să zici să-mi înşale îndată calul, şi să te gătești să mergi cu mine.

— Unde ?

— La călugărie.

Ivan se depărtă clătinînd din cap. Negreşit că mă socotea nebun.

Aşteptînd calul, m-am dus la malul Prutului. Cazacul cunoscîndu-mă, mă salută. O ! cît mi-a părut el de slut ! Eu m-am pus pe țărm, şi, sfîşiind pasportul, aruncam bucățelele în apă, zicînd : ce viclenie ! Să mă uite pentru că nu mai sînt fată, pentru că nu ştiu mazurca, pentru că nu port *epolete*, pentru că nu-s balan. Să-mi zică fără pic de mustrare a cugetului că nu mă mai iubeşte, pre mine care o iubeam ca sufletul ! Să-mi spuie că pre Bibi nu-l va uita în toată viața ! Va să zică, că mai mult iubea pre cățel ? Bine zice prietenul meu că sînt oameni meniți a fi cît vor trăi înşălați de femei.

În vremea aceasta calul era gata. Îndată purcesei ca un duh de spaimă înboldit de fierbinteala frigurilor, şi cînd mă deşteptai din ameţeala mea, văzui calul numai spumă şi coastele lui sîngerate de pinteni.

— Ivane, unde sîntem ?

— Intrăm în Iaşi. Iată se întorc de la Copou.

Plecasem să mă duc la vro sehăstrie, să fug de lume, şi mă trezii în Iaşi.

Însera. Abia avui vreme a-mi schimba hainele ca să nu scap reprezentația de la teatru.

Se da : *Est-ce un rêve ?* [1]

1836, august

[1] E un vis oare ? (fr.)

N.B. Trecuseră 22 ani de cînd nu fusesem în Besarabia, cînd în iarna trecută, guvernul nostru mă însărcină cu o misie la Chişinău. În sfîrşit, eram să văd locuri dorite, rude, prietini ce nu-i revăzusem de 22 ani! O viaţă de om! În călătorie, toate amintirile juniei se grămădeau în închipuirea mea, şi mi se părea că privesc pe Meleli calare şi pe doamna B. vălsînd cu ofiţerul de lănceri.

Era dimineaţă cînd am întrat în oraş. M-am dus la vechea mea gazdă, unde mă aştepta cea întăi decepţie.

În locul moşneagului de la 1835, atît de roş şi de vesel, mă întîmpină un neamţ sarbăd şi flegmatic, care cîrmuia birtul.

Luăi un fiacru şi vizităi oraşul, pre care îl găsii sporit în mărime, de nu şi în frumuseţă.

La urmă, mă hotărîi să mă duc la doamna B. Nu ştiu pentru ce, cum pusei acest gînd, inima începu a mi se bate, şi simţii o nelinişte oarecare. Era aceasta oare o aducere-aminte a vremii trecute? Nu cred. Se strecurase atîta timp, se petrecuseră atîte întîmplări, încît nu putea fi altă decît acea impresie a tinereţei, care rămîne pururea în sufletul omului.

O slugă mă anunţă. Întrăi îndestul de uimit într-un salon unde mă aştepta o nouă decepţie. Găsii o băbuţă zbîrcită, încungiurată de căţei şi de motani, care, după ce cu politeţă mă invită lîngă dînsa, îmi prezentă o priză de tabac! Niciodată n-aş fi gîcit că bătrîna astă ce purta ochilari şi priza tabac era frumoasa doamna B., odinioară fala Chişinăului!

— Cum, doamna mea, porţi ochilari?

— Ce? ai pleşuvit?

— Tragi tabac?

— T-au căzut dinţii? ş.c.l., ş.c.l.,

După o convorbire atît de prozaică, în care vreme ne uitam unul la altul, am sfîrşit prin a rîde noi

însuşi de noi, şi a ne mîngîia de poznaşele isprăvi a timpului.

Am petrecut două săptămîni vesele în capitala Besarabiei, unde am găsit cea mai bună priimire şi cea mai cordială ospeţie.

1857, mai

Dacia literară, 1840, pp. 309—354. Adaosul a fost introdus în volumul *Păcatele tinereţelor,* 1857, pp. 59—60.

AU MAI PĂȚIT-O ȘI ALȚII

Nimic nu e mai urît decît orașul Iașii pentru un călător străin, mai ales dacă nu are un nume cu *de* la început, și e încurcat în trebi ce nu-l lasă a cultiva cunoștința locuitorilor semicivilizați, din care se alcătuiește populația acestei capitale. Iar dacă voiagiază ca un poet, ca un artist ; dacă a avut norocire a fi colaboratorul vrunui vodevil monstruos ce s-a jucat la teatru Iașilor ; dacă numele i-a fost tipărit la coada vrunor versurele dintr-un *keepsake* [1], sau în foiletonul jurnalului de *Débats* [2], ferice de el ! Pretutindeni e bine priimit, sărbătorit, primblat și ospătat. Găsește plăcere în aste adunări semieuropenești, să deprinde a bea cafea turcească și a fuma dintr-un ciubuc lung ; ba încă află multă poezie în forma șlicului și a hainelor lungi, numind vandalism lepădarea lor. În sfîrșit, de este și tînăr și nu pre slut, apoi nu poate tăgădui că ulițile orașilor europenești, trase cu sfoara, au multă monotonie și obosesc vederea, în vreme ce ale Iașilor, înfățoșind la toți zece pași un nou punt de privire, arată o varietate drăgă-

[1] Amintire, album (engl.).

[2] *Journal des Débats (Jurnalul dezbaterilor)*, ziar politic al burgheziei franceze, creat în timpul revoluției (1789).

lașă ; și e pre mulțămit dacă, după ce merge pe jos prin pulbere pân-în glezne, în primejdie a fi călcat de carete și droșce, scapă în hudița unei mahalale, ajunge la o căsuță cunoscută unde era așteptat, își lasă galoșii la scară, întră obosit și trudit, și vede că îi aduc *dulceți*. — O, ce bun obicei !

Trei groaznice focuri a cercat acest oraș. S-ar fi putut face pe un plan mai nou, dar nimeni nu-și bate capul, și după ideea noastră au cuvînt. Ce ! să-și facă casa în linia uliții ca să nu poată dormi după prînz de duruitul trăsurilor ? Iașenii iubesc liniștea și acel drag farniente din care se alcătuiește cea mai mare parte din viața lor. Osteneala i-ar omorî. — Pentru ce să îmblu pe jos, dacă am trăsură ? — Ce răspuns să dai la un așa bun cuvînt ?

Cu toate acestea, bunul oraș începu a-și schimba toaleta, și, zău ! ne pare rău, căci e slut astfel îmbrăcat jumătate cu frac și jumătate cu șalvari roși, întocmai ca un unter-ofițer pe care l-am văzut la înformarea miliției, încins cu sabie piste giubeaua blănită cu cacom, purtînd pinteni și șapcă cu roșu.

Acum, vede cineva, în locul baracilor și a colibelor care făcea să răsară grandiosul unui palat *maur*, niște căsuți de moda *bourgeoise*[1] — de ne este iertat a împrumuta aceasta zicere de la francezi, de vreme ce la noi încă nu e botezată. Cinci cămăruți în care abia te poți învîrti și din care una mai mărișoară poartă pomposul nume de *salon* ; trei stînjăni cvadrați de grădină englezească cu vro șase salcîmi slabi și subțiratici ce nu sînt buni nici de foc, nici de umbră ; atîta tot. Iată cum s-a dezgradat bietul oraș ! abia unde și unde să mai vede cîte un palat vechi cu beciuri boltite, cu ferestre cu gratii, cu cerdace mari, însă și acestea începură a se sulimini și

[1] Burgheză (fr.).

a se preface, şi seamănă cu unter-ofiţerul de care am vorbit mai sus.

Într-un palat de acestea — care era într-o mahala ticnită a căria nume îl vom tăcea de frica poliţiei — locuia dumnealui postelnicul Andronache Zimbolici, căruia la vrîstă de patruzeci ani îi abătuse să se-nsoare.

Coconul Andronache era unul dintr-acei oameni din norocire rari, adevăraţi cameleoni a societăţii, care-şi prifac sufletul şi portul după vreme şi împregiurări. Aşadar, pănă acum de cinci ori îşi schimbă hainile. Întăi, la 1812 şi-a ras barba şi s-a îmbrăcat europeneşte. Pe urmă, în vremea d. Calimah, luă iar costiumul lung. La 1821 bejănărind, îmbrăcă iarăşi fracul şi îşi rase şi musteţile. Înturnîndu-se, iar luă şlicul. Apoi la 1828, apucă din nou fracul, îşi lăsă favoriţi mari şi barbetă, şi puse şi ochilari. Zice că nu se va mai schimba, dar putem să-l credem?

Poate că cetitorii noştri vor să ştie — pentru că se găsesc oameni curiozi ce vor să le ştie toate — ce făcu el patruzeci ani, şi se trezi aşa tîrziu ca să se însoare? Precum întru toate, postelnicul Zimbolici era şi întru aceasta nehotărît. Oare să se însoare, ori să nu se însoare? Acest gînd l-a cumpănit douăzeci de ani. În sfîrşit, într-una din zile, supărat pe femei că nu-i mai priimesc curtea, repeta dictonul lui favorit: „Oare să mă însor, ori să nu mă însor?“, cînd îi veni în minte că demoazela Agapiţa, de curînd ieşită din pensionat, are zestre de o mie galbeni venit pe an. „Şi eu am încă pe atîta, gîndi postelnicul; ce bună treabă!“ Se îmbrăcă iute şi alergă la muma junei copile, care nici ştia că sînt postelnici pe lume şi că gîndesc la dînsa, sau mai bine zicînd la zestrea ei.

Buna mumă, iubind pe fetiţa sa cu tot focul dragostei părinteşti, lucru ieşit din modă în zilele noastre,

rămase încîntată văzînd că se înfăţoşează o astfel de partidă, văzînd că cere pe fiică-sa un *postelnic*, pe dînsa, fată de serdar! „Agapiţa mea a să fie cocoană mare", zicea ea cu ochii muiaţi în lacrimi de bucurie; dar greşea în ideea sa buna femeie, căci coconul Andronache era din soiul acel amfibiu (numeros în Moldavia) care se ţine mai presus de *starea a doile*[1], şi pe care aristocraţia nu-l socoate nici îl priimeşte între ea, adică din soiul acela căruia se poate aplica proverbul moldovenesc: *nici cîine, nici ogar*. Postelnicul Zimbolici cunoştea proverbul din ispită, dar fiind om de duh, despreţuia aste prejudiţii fumuroase şi ridicule; el ştia că în acest al nostru veac de aur, aurul e boier mare, frumos şi învăţat. Aşadar, curînd se şi însură.

Îndată strămoşescul său palat luă o nouă formă! gratiile se scoaseră de la ferestre; odăile se zugrăviră şi se mobilară cu gust. Apartamentele nevestei lui, despărţite într-un capăt ce da asupra grădinei, se aşternură pe jos cu covoare. La toate unghiurile să puseră clopoţele, şi din ietacul postelnicesei se deschise o galerie, unde ea iubea a cultiva florile cele mai rari şi mai frumoase.

Tînăra Agapiţă, găsind în bărbatul său un om cu maniere nobile, fără pretenţii, care îi împlinea cele mai mici capriţuri de copilă, un om, în sfîrşit, ce trecuse prin foc şi prin apă, se deprinse uşor cu căsătoria, ea, care plînsese o zi întreagă cînd auzise c-or să o mărite, şi care din romanţul Ameliei luase cea mai mare antipatie asupra lui Mansfeld[2], şi prin urmare asupra bărbaţilor.

[1] Boierii mici (n.a.).

[2] Amelia, din romanul cu acelaşi nume al scriitorului englez Henry Fielding (1707—1754), este tipul femeii virtuoase şi resemnate, în contrast cu uşurătatea de care dă dovadă soţul ei, Mansfeld.

Lumea privea pe postelnicul Zimbolici ca pe un model de bărbat, şi pe dînsa ca pe o minune de soţie ; şi lumea nu greşa, deşi ea rareori nu greşaşte, căci el însul se mira de fericirea sa. Se vedea curtenit, salutat, stimat mai mult decît întăi ; pentru că moldavii au şi acest obicei, rămas de la daci încă, a crede că un om însurat are drepturi în societate, la care un neînsurat, fie oricît de cinstit, nu poate nicicum pretinde.

Şase luni trecuseră de cînd gusta postelnicul această ticnită fericire căsătorească. Sosi toamna şi, nu ştiu cum, cu dînsa veni şi saţiul în casa lui. Serile i se păreau pre lungi, mai ales acele petrecute la teatru, unde cele mai adese vedea bărbaţi înşelaţi. Pellier[1] îi părea măscărici cînd glumele sale făcea pe femeia lui să rîză. Cu totul deosebit de aceea ce era întăi : „Pesemne, gîndea, sînt foarte nătărăi barbaţii în Franţa şi femeile desfrînate. Norocire că noi avem încă mult pănă să ajungem la acest grad de civilizaţie."

Într-o seară, juca vist cu cîţiva tineri de curînd însuraţi ca şi el. După opt robere, în vremea cărora se păzise o adîncă tăcere :

— Zău, zisă unul, azvîrlind cărţile, de cînd m-am însurat joc numai vist şi nu mai scump de un leu fisa ; însă, adevărul vă mărturisesc, nu mă pot opri de a blăstema pe englezi şi petrecerea lor. Ce joc monoton ! nu-ţi face cel mai mic tic-tac. Să trăiască bancul farao !

— Taci, zise altul, nu e de cuviinţa unui om căsătorit a lăuda astă dezbrăcătoare şi ruşinoasă patimă. Eu am uitat şi *paroli* şi *setleva*. Zi, mai bine, să trăiască căsătoria !

— Hura ! strigară toţi.

[1] Actor comic la teatru francez de la Iaşi (n.a.).

Adusesă ceai şi ciubuce.

— Ce socotiţi ? zise gazda. Eu sînt de idee să facem ponci, precum odinioară, ştiţi cînd...

— Nu mai pomeni, curmă al patrule ; nici voi să mai aud vorbind de acele ceasuri perdute. Să trăiască căsătoria ! şi nerod acel ce laudă holteiia, purgatoriul acest mîrşav unde îşi riscă cineva punga, cinstea şi viaţa...

Dar propunerea pentru ponci se priimeşte în conglăsuire.

Samuvarul clocotea. Ceaiul vărsat prin pahare luă o văpsea purpurie, amestecîndu-se cu rumul de Giamaica. Toţi sorbeau astă iscusită băutură — care face nu mai puţină cinste aflătorului ei decît aflătorului tipografiei şi a corăbieriei cu abur — lăudînd plăcerile însurăciunei cu entuziasm, dar fără foc, şi pentru ca să dea o aţîţare mai vie acestor laude silite, defăimau din mult în mai mult petrecerile holteiei, a cărora însă aducere-aminte le aprindea feţele şi îi făcea să rîză cu hohot.

— Cît jălesc vremea perdută, zicea cel mai vechi însurat dintre ei ; îmi pare că trăiesc numai de cînd m-am căsătorit. Numai de atunci mă pot socoti fericit. Zilele mele trec ca nişte vise încîntătoare. În toată dimineaţa, copilita noastră vine de ne deşteaptă. Privindu-o ne simţim renviind în ea. Cînd sînt silit să ies de acasă, nu ştiu cum să mă întorc mai degrabă. E de prisos a vă descrie ce înger este Zefirita. Ştiţi cît e de frumoasă ; ştiţi ce plăteşte într-o adunare ; ştiţi de se mai poate afla alta să facă *solo* mai bine la un contradanţ.

— Natalia mea, zise altul, este muzicantă din cap pănă în picioare. Sonatele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn, capriţurile lui Paganini pentru ea sînt o jucărie. Cînd se pune la piano, pare că geniul muzicei o însuflă. Fiori te cuprind, tremuri, plîngi, ţipi

ascultîndu-o, şi te socoţi transportat într-un rai sau într-o sferă locuită de sirene. Dacă cîndva vrun nor mîhnicios mă posomorăşte, un *allegro vivace* mă înveseleşte. Dacă idei politiceşti mă turbură, un *andante grazioso* mă linişteşte, dacă vrun cuget de gelozie mă necăjaşte, un *adagio sostenuto* mă face să-mi cunosc amăgirea şi să vărs lacrimi de căinţă. Într-un cuvînt, femeia asta este o fiinţă lăsată înadins de bunul Dumnezeu pentru fericirea mea. Pentru hatîrul ei învăţ flautul ; pentru hatîrul ei învăţ a cînta, căci am uitat să vă spun că cîntă ca o Malibran [1]. Acum putem cînta împreună frumosul duet a lui Mozart între Giovanni şi Dona Anna.

— Cît pentru mine, reluă al treile, mărturisesc că n-am gîndit niciodată că sfînta poezie va veni să se sălăşluiască în casa mea. Soţia mea e păgînă ca Lord Byron şi poetă ca George Sand [2]. Autorul ei favorit este Victor Hugo ; o cheamă Adalgiţa. Cum vă pare ! A ? poate-se mai frumos nume ? Poeziile ei, cînd vor ieşi la lumină — căci am gînd să le tipăresc — credeţi-mă, au să facă o mare revoluţie în republica literaturei romîneşti. Ascultaţi versurile ce a făcut ieri *à la manière de* [3] Victor Hugo :

Cuprinsă de un trist necaz
Az,
Priveam amurgu-ntuneeat.
Cat,
Şi văd că dintr-un nour des
Es,
Mulţime de draci fioroşi,
Roşi.

[1] Cîntăreaţă franceză din secolul al XIX-lea (1808—1836). Moartea ei prematură a servit ca sursă de inspiraţie poetului Alfred de Musset.
[2] Scriitoare franceză (1804—1876).
[3] În stilul lui (fr.).

Toți se pun împregiurul meu!
Eu,
Ce-o să știu face de acum?
Cum,
De-aici să pot al meu să scap
Cap! ș.c.l.

Văd că vă minunați, dar să vedeți încă altele. Cînd o ascult, mă simt așa de prost pe lîngă dînsa, încît mă mir cum de mi-a făcut cinste să mă ia de bărbat. Serile adormim întru cetirea vreunui romanț nou care face să ți să suie părul în vîrful capului, sau a vreunei povești a lui Hoffmann [1] ce te împle de fiori la lumina cea sarbădă a lampei. Așa uimiți, cuprinși, ne lipim strîns unul de altul și...

— Celelalte, strigă gazda ieșind din răbdare întru auzul atîtor laude. Nevasta mea, prieteni, n-are pretenție a se numi nici Staël [2], nici Sontag [3], nici Taglioni [4]. Ea este o ceară moale pe care o întorc cum mi-e voia; nevinovată ca un pui de turturea. Știe numai să mă iubească; atîta știe, atîta vrea să știe. Atît de puțină idee are de ademenirile lumei, încît mă tem să nu mă-ntrebe într-o zi:

„Si les enfants qu'on fait se faisaient par l'oreille." [5]

Rîdeți, domni, pentru că nu aveți cercarea mea. Treizeci și doi ani am — tăgăduia opt — și mi se pare că am avut vreme să cunosc o mare parte din diplomația cochetăriei. Talentele sînt bune, dar eu sînt de o idee — care însă poate fi greșită — că o femeie măritată n-ar trebui să fie prea artistă. A

[1] Scriitor romantic german (1776—1822), cunoscut prin povestirile sale fantastice.

[2] *Doamna de Staël* (1766—1817), scriitoare franceză, precursoare a romantismului.

[3] *Henriette Sontag* (1806—1854), cîntăreață germană.

[4] Celebră dansatoare din secolul al XIX-lea (1804—1884).

[5] „Dacă copiii se nasc prin ureche" (fr. — Molière: *Școala femeilor*).

mea iubește frumusețele naturei, nu ale meșteșugului. Romanțuri nu cetește. I-am făcut o mică bibliotecă de cărți moralicești. Toată dragostea ei sînt eu ; toată mulțămirea, florile. În toată dimineața, după ce caută trebile gospodăriei, iasă în galeria de lîngă ietacul său, unde privindu-și florile, cetește pe *Emile* a lui Rousseau. Dumneavoastră ați făcut niște frumoase portreturi despre soțiile dv., dar — să nu bănuiți — îmi par cam măgulite. Eu nu spui, eu arăt, și voi să vă încredințez prin însași vederea. Veniți după mine ; Agapița nu știe că sînt acasă. Veniți !

Toți bărbații s-au grăbit a urma pe postelnicul Zimbolici, nerăbdători de a vedea și a judeca fericirea lui.

În vîrful degetelor, cătinel, ținîndu-și răsuflul, au trecut prin un șir de odăi, toate întunecate, pănă ce au ajuns la o ușă cu geamuri preste care era o subțire perdea. Gazda zîmbind o rădică, dîndu-se cu politeță în laturi ca să lasă pe oaspeți să privească, încît toți au putut vedea pe tînăra nevastă, într-un larg capot alb, cu părul lăsat pe spate, lăsată pe o sofa, cu capul răzămat pe umărul unui frumos tînăr ce o ținea strîns îmbrățoșată... Buzele lor se atingeau.

Gingașa postelniceasă ! sărmana femeie ! ea se afla într-unul din aceste momente rari în cursul scurtei noastre vieți, cînd te simți învins de plăcere, înimicit de desfătare, cînd visezi treaz, cînd fericirea amorțește oricare alte simțiri ale noastre. Deslipind prin un suspin buzele sale de ale tînărului amorez, întornă ochii și zări acele patru capete spăriate, acei opt ochi holbați ce o priveau. Țipetul ei îngrozi amorul. Tînărul se sculă, sări în grădină și se făcu nevăzut.

Postelnicul lăsă să cadă perdeaua pe care pănă-atunci sta încremenită mîna lui. Se uită la oaspeții săi și oaspeții săi la dînsul ; vru să le zîmbească, dar simți că se strîmbă. Îi petrecu pănă la scară, unde

se despărțiră fără să-și zică un cuvînt, fără a se mai uita unul la altul.

Toți alergară pe acasă cu părul zburlit, cu grija în suflet, cu groaza în inimă, gîndind la scena ce văzuseră, și temîndu-se să nu găsească asemene privelişti pe acasă-le.

Spun că coconul Andronache s-a închis în cabinetul său, unde, după ce mult trăsni, plesni, blăstemînd gîndul ce-l lovise să se însoare ca să-și pearză liniștea, în desperarea sa apucă un pistol, îl încărcă și apoi se puse pe gînduri, privind unealta ucigașă ; în sfîrșit slobozi — un hohot de rîs azvîrlind arma și zicînd :

— *Au mai pățit-o și alții !*

Post-scriptum. Dacă cineva are curiozitate să afle ce s-a mai urmat după cele arătate mai sus, îi vom spune că Agapița, după mai multe mustrări ce priimi de la soțul său și mai multe făgăduinți ce îi dete, nu știu cum se întîmplă de căzu iar în ispită. După a treia și a patra recidivă, onorabila dicasterie îi despărți, și coconul Andronache se duse în voiaj ca să-și uite tribulațiile conjugale, trimițînd foastei sale soții, în ajunul plecării, o frumoasă ediție a *Întîmplărilor lui Telemah* [1] ; însă noua Calipso se mîngîi lesne de purcederea lui Zimbolici. Ea găsi că păcatul este plăcut, și că are vreme să se pocăiască ; de aceea nici voi a înlocui pre postelnicul, deși mulți aspiranți la zestrea sa îi făgăduiau că ochi au și nu vor vedea, urechi au și nu vor auzi.

Curier de ambe sexe, periodul II, nr. 11, pp. 163—170. *Post-scriptum*-ul este adăugat în volumul *Păcatele tinereților*, 1857, pp. 71—72.

[1] Operă a scriitorului francez Fénelon (1651—1715). Telemah este fiul lui Ulise, plecat să-și caute tatăl, care rătăcește pe mări, după războiul troian.

TODERICĂ

(Poveste)

„Eu nu sînt de cînd povestele ; sînt de cînd se potcovea puricele cu nouăzecv şi nouă ocă fer la un picior şi tot îi părea că-i uşor“ ş.c.l.

Prologul povestelor

Pe cînd trăia Statu-Palmă, Barba-cot, şi în Academia din Podul-Iloaei da lecţii vestiţii dascali Pîcaiă şi Pepele, era în Iaşi un tînăr boierinaş cu numele Toderică, frumos şi bun la inimă, dar desfrînat cît se poate, pentru că-i era dragi cărţile, vinul şi femeile. Nu se spoveduise de cînd era, şi se ducea la biserică numai ca să vadă pe cele frumuşele. Iată dar s-a întîmplat că Toderică, după ce sărăci în cărţi pe doisprezece coconaşi, carii de disperaţie se făcură voinici de codru şi muriră cu cinste în iarmaroc, prăpădi şi el, cît ai bate în palme, tot ce cîştigase, şi moştenirea de la tată-său pe deasupra, afară de o mică răzeşie în ţinutul Herţii, unde se duse să-şi ascundă păcatele şi ticăloşia. Trei ani erau acum de

cînd trăia în singurătate, ziua îmblînd la vînat şi seara jucînd stos cu vataful lui şi făcînd *pasians*, cînd într-una din zile, de-abia întrase acasă cu torba plină, căci avusese noroc în ziua aceea, iată că Domnul nostru împreună cu sfinţii apostoli au venit, şi bătînd la uşă l-au întrebat de-i bucuros de oaspeţi. Toderică, care, precum am spus, era bun la inimă, se bucură că-i veniră musafiri tocmai cînd avea cu ce să-i ospăteze ; şi aşa îndată-i pofti în casă şi porunci de masă, rugîndu-se de iertare, dacă nu-i va putea ospăta cum se cuvine unor persoane ca dumnealor, fiindu-i fără veste vizita dumilorsale.

Domnul nostru, rîzînd de minciuna lui Toderică :

— Ne vom mulţămi cu ceea ce ai, i-au zis, numai bucatele să fie gata mai devreme, pentru că dumisale îi este a mînca, au adaos arătînd pe sf. Petru.

Toderică îndată puse să gătească demîncatul, şi vrînd să cinstească pre oaspeţii săi cu ceva mai mult decît cu vînat, văzîndu-i mai vîrtos că-s cam mulţi, zise vatavului să taie un ied ce-i mai rămăsese, şi să-l facă friptură.

Gătindu-se bucatele, compania s-au pus la masă. Toderică se mîhnea că n-are vin mai bun ca să cinstească pre oaspeţii săi :

— Domnilor, zise, îmi pare rău că nu mi-au venit încă buţele cu vin de la viile din jos.

Domnul nostru se zîmbi pe sub musteţi de minciuna ce cîrpise Toderică, şi gustînd vinul :

— Nu-mi spui că vrei să ne amăgeşti ? i-au zis, vinul dumitale este foarte bun. Întreabă şi pe dumnealui care cunoaşte, adăogi arătînd pe sf. Petru.

Apostolul, sugînd un pahar, strigă că încă de la nunta din Cana nu băuse aşa vin minunat, şi pofti pe gazdă să-l cerce. Toderică, care toate aceste le lua de complimente, îşi împlu paharul, dar rămase cu gura căscată, cînd se încredinţă că cu adevărat ase-

mine vin nu băuse de cînd era. Cunoscînd deci din minunea aceasta şi din vorba apostolului înfăţişarea Mîntuitorului, se sculă îndată de la masă ca un nevrednic de a mînca în asemine companie sfîntă, dar Domnul îi porunci să şadă la masă, şi trebui să asculte.

După ce au mîntuit de mîncat friptura, Domnul nostru s-au dus cu apostolii în odaia ce li se gătise ; iar Toderică rămîind singur, a jucat stos după obicei cu vatavul, bînd ce mai rămăsese din vinul cel blagoslovit, a făcut pasians şi apoi s-a culcat.

A doua zi, sfinţii călători adunîndu-se în tindă împreună cu gazda, Domnul nostru au zis lui Toderică :

— Sîntem pre mulţămiţi de priimirea ce ne-ai făcut şi vrem să-ţi răsplătim. Drept aceea, cere-ne trei lucruri oricare vrei şi ţi le vom da, căci toată puterea avem în cer, pe pămînt şi în iad.

Atunci Toderică, scoţînd din buzunar cărţile ce le purta totdeauna cu el :

— Doamne, zise, fă să cîştig de cîte ori voi juca cu cărţile aceste.

— Bine, răspunse Mîntuitoriul.

Sf. Petru, care era lîngă Toderică, i-au zis încet :

— Nebunit-ai, păcătosule ? Cere viaţa de veci şi iertarea fărădelegelor tale !

— Nu-mi prea bat capul de aceasta, zise Toderică.

— Mai ai încă două lucruri de cerut, zise Domnul nostru.

— Doamne, urmă gazda, fiindcă eşti aşa de bunişor, fă, mă rog, ca cine se va sui în părul acest care umbreşte uşa mea, să nu se poată coborî de n-oi vrea eu.

— Fie aşa ! au zis Domnul.

Auzindu-l, sf. apostol Petru nu-l mai putu răbda, deci ghiontindu-l cît ce putu cu cotul :

— Păcătos nătîng şi îndărăpnic, i-a zis, au nu te temi de iadul ce este gătit pentru nelegiuirile tale ? Cere, zicu-ţi, la stăpînul un loc în sfîntul său rai ; mai ai încă un lucru...

— Te poftesc, dă-mi pace şi-ţi caută de treaba d-tale, îi răspunse Toderică fugînd de lîngă apostol ; şi Domnul nostru, întrebîndu-l care este a treia a lui cerere ?

— Aş vrea, zise, ca cine se va pune pe scăuieşul iest de lîngă gura cuptorului să nu se poată scula pănă n-oi vrea eu.

— Amin ! zise Mîntuitorul, şi lăsîndu-i ziua bună se duse cu apostolii.

N-apucase încă bine cel de pre urmă apostol să păşească pragul, şi Toderică, vrînd să cerce puterea cărţilor, chemă pre vatavul şi se puse la jucat stos. Îi bătu toate cărţile de-a rîndul. Deci, nemairămîindu-i îndoială, se sui într-o căruţă de poştă şi ajungînd la Iaşi, trase la cel mai bun birt, unde nămi cele mai frumoase odăi. Îndată ce vestea sosirei lui s-a împrăştiat, toţi tovarăşii birbantariilor lui au alergat să-l vadă.

— Gîndeam că te-ai prăpădit, i-a zis Andronache Zimbolici : auzisem că te-ai făcut sehastru.

— Aşa este, răspunse Toderică.

— Ce dracu ai făcut de trei ani de cînd nu te vezi ?

— Am petrecut cu postul şi cu rugăciunea, fraţilor ! Şi iată *molitfele* mele, adaose, scoţînd din buzunar cărţile.

Toţi au buhnit de rîs de răspunsul acesta, şi toţi au rămas cu ideea că Toderică şi-a îndreptat starea în ţări străine, unde, cum se vede, găsise niscaiva jucători mai proşti decît acei carii veniseră să-l vadă, şi carii se uscau de dor să-l pungească ca mai nainte.

Unii acum se şi aşezau la o masă de joc, dar Toderică îi pofti întâi să guste ceva, şi aşa trecură în sală, unde din porunca lui se gătise un ospăţ minunat.

Masa aceasta au fost mai veselă decît cina apostolilor, macar că vin străin avea numai Tokai şi de Rin, care se jura Regensburg pe sufletul răpousatei sale soţii [1] că vinea chiar din viile prinţului Metternich [2], iar de loc era nişte Odobesc vechi de zile şi nişte Cotnar uitat de vro duzină de ani, într-un poloboc din pivniţă.

Până a nu sosi oaspeţii săi, Toderică se îngrijise de a mai avea un joc de cărţi asemine cu cele blagoslovite, pentru ca să le poată lua în locul celorlalte cînd va cere trebuinţa, şi dînd două-trei cărţi după ce va bate opt-nouă, să depărteze tot prepusul de la pontatorii săi. Pusese unele în dreapta şi altele în stînga.

După ce au mîncat toţi, s-au pus împregiurul unei mese, şi Toderică scoase întâi cărţile cele proaste; dar văzînd că hojma perde, porunci s-aducă vutcă, şi în vreme ce ceilalţi bea în sănătatea Elencilor şi a Catincilor, Toderică ascunse cărţile cele proaste şi puse în loc pre cele blagoslovite. Nemaicăutînd la jocul său, fiind sigur c-a să cîştige, începu a lua seama pontatorilor săi şi îi văzu că îmblau cu furat şi cu *şulerie*. Putea deci să le scurgă în cuget curat toate paralele, pentru că ei îl sărăciseră pre dînsul! şi acum vedea că i-au fost luat banii prin înşălăciune şi tîlhărie, iar nu doar că ştiau juca mai bine sau avuseseră noroc! Ştiin-

[1] Nu se va părea un paradox, dacă va judeca cineva că Regensburg de atunci a putut fi tot acel de astăzi după vestitul sistem a metempsicozii lui Pitagor (n.a.).

[2] Om politic şi diplomat austriac (1773—1859).

du-se pre sine cinstit, şi fiind încredinţat că are să cîştige şi să-şi răzbune, simţi nu puţină bucurie; aducîndu-şi însă aminte de vremea trecută şi de cei doisprezece coconaşi pre care îi sărăcise, şi gîndind că poate numai aceia au jucat cinstit, s-a căit că el a fost pricina peirii lor; o ceaţă i-a acoperit razele de voie bună ce i se vedeau în faţă, şi a oftat bătînd toate cărţile pontatorilor săi.

În scurt, în seara dintăi, Toderică a potrivit să cîştige numai atîta cît să plătească masa şi chiria odăilor pe o lună. Tovarăşii săi, cu buzele înflate, au făgăduit să vie a doua zi.

A doua zi şi în zilele următoare, Toderică a cîştigat o avere strașnică. Îndată s-a mutat de la tractir într-un palat mare, unde din vreme în vreme da baluri strălucite. Cele mai de soi cocoane se sfădeau pentr-o singură ochire a lui; la masă avea totdeauna cele mai bune vinaţe, şi casa lui era capiştea desfătărilor.

După ce a petrecut un an de zile, jucînd cu chibzuială şi slujindu-se cînd cu cărţile cele blagoslovite, cînd cu celelalte, a hotărît să-şi răzbune cum se cade, pungind pre cei mai mari boieri. Pentru acest sfîrşit, prefăcînd în juvaieruri cea mai mare parte din banii săi, i-a poftit a doua zi după Sfîntul Gheorghi la un bal mare, care avea să se sfîrşească cu un banc de cele mai zarife.

Acei ce n-aveau bani au luat cu dobîndă de la jidovi; ceilalţi au adus cîştiurile moşiilor ce le priimiseră de cu seară şi tot ce mai aveau; Toderică i-a ras pre toţi, şi peste noapte s-a făcut nevăzut cu aurul şi cu juvaierurile.

De atunci a hotărît să nu joace cu cărţile cele blagoslovite, decît cu jucătorii carii jucau necinstit,

simţindu-se îndestul de tare ca să-şi deie pept cu ceilalţi. A îmblat prin toate oraşele pămîntului, cîştigînd pretutindeni, şi cheltuind pe orice găsea pe placul său. Cu toate aceste, aducere-aminte a celor doisprezece coconaşi îl supăra neîncetat şi îi învenina toate plăcerile.

Într-una din zile, hotărî ori să-i scape din muncă, ori să se peardă şi el cu ei.

Puind acest gînd, a purces să se ducă la iad c-un toiag în mînă şi c-un sac d-a spinare. Sosind la Tîrgul Ocnii, s-a coborît într-o ocnă părăsită, care i-o arătase o babă vrăjitoare, şi s-a dus, s-a dus, s-a tot dus pe sub pămînt, pănă a ajuns la poarta iadului.

— Cine eşti tu? îl întrebă împăratul adîncului, după ce-l aduse înaintea lui.

— Eu sînt Toderică, jucătorul de cărţi.

— Ce dracu cauţi aice?

— Cinstite Scaraoţchi! zise Toderică, de socoţi că este vrednic cel întăi jucător de pe pămînt să joace cu tine cărţi, iată îţi fac o propunere. Să jucăm amîndoi, şi pentru toată cartea ce-ţi voi bate, să am voie a-mi alege cîte un suflet din împărăţia ta şi a-l lua cu mine. Una macar de-mi vei bate tu, să-mi iei sufletul şi să fie al tău în vecii vecilor.

Întru auzul cuvintelor acestora, Scaraoţchi trînti un hohot de rîs de se cutremurară părepii tartarului şi se spăriară toţi dracii. Apoi întorcîndu-se cătră Toderică:

— Pesemne n-ai femeie şi copii? îl întrebă.

— *Pas si bête*[1], răspunse Toderică, dar las' vorba. Spune, joci ori ba?

[1] Nu sînt atît de prost; traducere mai liberă: vezi de alţii (fr.).

— Bucuros, zise Scaraoţchi suflecîndu-şi mînicile, şi ceru masă şi cărţi.

Pe loc un drăcuşor mititel şi frumuşel ce împlinea slujba de jochei (ciocoi)[1] pregăti toate cele trebuitoare.

— Ce vrei, stos sau banc? întrebă Toderică.

— Stos, răspunse stăpînitoriul tartarului; ştiu că la banc se încap multe *şulerii*.

S-au pus la joc.

Toderică, bătînd cartea dintăi, a cerut sufletul lui Ştefănică Gîndul (unul din cei doisprezece pe care voia să-i scape) şi priimindu-l, l-a pus în sac; asemine şi pe al doile şi al treile pănă la doisprezece, şi luînd sufletele, le-a pus toate în sac.

— Dacă întunecata voastră strălucire, a zis Toderică, voieşte să mai urmăm jocul, eu sînt gata.

— Prea bine, răspunse Scaraoţchi, care vărsa sudori de necaz; dar aici este nu ştiu ce miros greu, ien să ieşim puţin păn-afară.

Asta era numai ca să scape de Toderică, căci cum a păşit el pragul cu sacul de-a umere, Scaraoţchi a şi strigat să puie zăvoarele şi rătezele şi lăcăţile.

Rămîind afară, Toderică bägă mîna în buzunar şi, ca un poznaş ce era, scoase un condei de credă, care-i slujea la cărţi, şi subt inscripţia vestită:

„*Lasciate ogni speranza voi ch'entrate*“ [2],

---

[1] Aceeaşi apropiere, cam neobişnuită, între cuvîntul englez *jocheĭ* şi *ciocoĭ*, se găseşte şi într-una din scrisori (a XXV-a) pe care nu am reprodus-o în volumul de faţă.

[2] „Părăsiţi orice speranţă voi care intraţi“ (it.) — inscripţia săpată pe poarta infernului (Dante, *Divina Comedie*, *Infernul*, III, 9).

însemnă pe grozavele acele porți de aramă, o mare cruce, așa :

(Șase luni de zile, până ce creda se roase de cotleala aramii, iadul rămase încuiat. Nu putu înghiți nici un suflet, și hămesiți de foame, dracii abia suflau. Pagubă că Toderică n-a avut la el o daltă în loc de credă, ca să poată săpa mîntuitorul semn !)

Purcegînd de la iad, Toderică a mers, a mers, a tot mers până a ieșit în lume și a ajuns în patria sa, plin de bucurie că a venit de hac lui Scaraoțchi, și a mîntuit sufletele cuconașilor ce se munceau din pricina lui.

După trecerea de patruzeci ani (Toderică era acum de șeptezeci), Moartea a întrat la dînsul într-o zi și l-a înștiințat că, fiindcă i-a sosit ceasul, dumneei a venit să-l ieie, și că să se gătească.

— Sînt gata, a răspuns bătrînul, dar te rog, o, Moarte, fă-mi un bine păn-a nu mă lua ; dă-mi o pară din copaciul care este la ușă, ca să-mi răcoresc arsura gîtlejului. Fă-mi această mică plăcere și voi muri mulțămit.

— Dacă-i vorba numai pentru atîta, a zis Moartea, bucuroasă. Și se sui în păr ca să culeagă o pară, dar cînd vru să se coboare, nu putu nicidecum, pentru că Toderică așa voia.

— Ah ! Toderică, m-ai înșălat ! strigă. Văd că sînt în puterea ta. Dă-mi drumul, și ț-oi mai da zece ani de viață.

— Zece ani ! Mare treabă ! zise Toderică ; de n-ai poftă să putrezești în copac, drăguță, trebui să fii mai darnică.

— Ț-oi da douăzeci.

— Mă iei în rîs.
— Ț-oi da treizeci.
— Încă mai ai mult păn' m-îi ajunge cu tîrgul.
— Ce pîrdalnic ! Vrei să trăiești o sută de ani ?
— Tocmai acum ai nemerit, iubito.
— Toderică, n-ai minte.
— Poate ; dar mi-e drag a trăi.
— Fie o sută de ani, zise Moartea.

Îndată putu să se coboare, și luîndu-și rămas bun de la omul nostru, se duse cu coasa de-a umere.

Cum purcese ea, Toderică se trezi desăvîrșit sănătos, și începu o nouă viață, avînd puterea juneții și cercarea bătrîneții. Tot ce am putut afla de traiul lui acesta, este că a urmat ca și întăi a-și împlini toate poftele și mai ales cele trupești, făcînd bine cînd găsea prilej, dar fără să gîndească la mîntuirea sufletului său, ca și mai înainte.

Sfîrșindu-se acei o sută ani, Moartea a venit iarăși.

— Gata ești ? l-a întrebat.

— Am trimis să-mi cheme duhovnicul, răspunse Toderică ; pune-te pe cel scăuieș lîngă vatră, pănă ce va veni. Aștept numai să mă spoveduiesc, și apoi să întru în noianul veciniciei.

Moartea, ca o bună și îngăduitoare persoană, se puse pe scăuieș, și așteptă un ceas să vie preotul. Dar văzînd atîta zăbavă, zise gazdei :

— Moșnege, nu ț-ai putut căuta de suflet de un veac de cînd nu ne-am întîlnit ?

— Zău ! n-aveam numai acea grijă, răspunse bătrînul c-un zîmbet de luare în rîs.

— Dacă ți-e vorba așa, strigă Moartea supărată de nelegiuirea lui, ț-oi arăta eu !

— Șuguiești ? zise Toderică, văzîndu-o cum se silea să se coboare de pe vatră ; te știu că ești bunișoară, și că-mi vei mai dărui cîțiva ani.

— Cîţiva ani, ticălosule ! (şi se trudea să se deie jos de pe vatră).

— Negreşit ; dar astă dată n-oi cere mult, căci m-am săturat de bătrîneţe ; m-oi mulţămi cu patruzeci de ani.

Moartea simţi că o putere nevăzută o ţinea pe scăuieş precum odinioară în copac, dar de ciudă şi de mînie nu voia să deie nimic.

— Ştiu un meşteşug să te fac blîndă, zise Toderică ; şi îndată puse pe tăciunii ce fumegau în vatră un braţ de vreascuri. Focul îndată s-a aprins şi a împlut de pară şi de fum într-atîta cuptorul, încît Morţei îi venea să-şi deie duhul.

— Valeu, valeu ! a strigat, simţindu-şi bătrînele oase prăjindu-se ; scapă-mă, şi făgăduiesc să-ţi dau patruzeci ani de sănătate.

Atunci Toderică i-a dat drumul, şi Moartea a fugit pe jumătate pîrlită.

Sfîrşindu-se şi anii aceştia, s-a înturnat să-şi ieie omul, care o aştepta la uşă c-un sac de-a spinare.

— Astă dată n-ai încotro cotigi, îi zise, dar ce ai în sacul acela ?

— Sufletele a doisprezece jucători, prietini ai mei, pre care i-am scos din iad, sînt acum vro sută cinzeci de ani.

— Vie dar şi ei cu tine ! zise Moartea, şi apucîndu-l de chică, se înalţă în văzduh, zbură spre apus şi se vîrî în ocna părăsită.

Sosind la porţile iadului, bătu de trei ori.

— Cine bate ? au întrebat din năuntru.

— Toderică jucătorul, răspunse Moartea.

— Să nu cumva să deschideţi ! strigă Scaraoţchi, aducîndu-şi aminte de stosul ce jucase cu el ; coţcariul acela-i în stare să-mi pustiiască împărăţia.

Scaraoţchi nevrînd să deschidă, Moartea, vrînd-nevrînd (căci dorea să-şi răzbune) şi cu mare părere de rău, a trebuit să plece spre ceruri.

— Cine eşti tu ? întrebă sfîntul Petre pe Toderică, după ce Moartea l-a pus dinaintea porţii raiului.

— Vechea voastră gazdă, răspunse el, acel care odată v-a ospătat cu vînatul său.

— Cum cutezi să te înfăţoşezi aice în starea ce te văd ? Nu ştii că ceriul este închis pentru cei ca tine ? Bre ! bre ! bre ! Tu eşti bun de talpa iadului, şi ai încă obraz să cauţi loc în rai !

— Sfinte Petre ! zise Toderică, mi se pare că eu nu te-am priimit aşa, cînd ai venit împreună cu Domnul nostru de mi-ai cerut găzduire.

— Toate aceste-s frumoase şi bune, adaose apostolul cu un glas pe care voia să-l arăte aspru, deşi se cunoştea că-i este milă ; dar eu nu voi să-mi găsesc *beleaua* dîndu-ţi drumul în rai fără de ştire. Îngăduie pănă voi spune stăpînului, şi apoi vom vedea ce-om putea face.

Domnul nostru, înştiinţîndu-se de venirea lui Toderică, au venit la poartă, unde el sta îngenucheat pe prag cu sufletele sale, avînd şese în dreapta şi şese în stînga, şi milostivindu-se :

— Bine, treacă pentru tine, i-au zis ; dar sufletele aceste ce sînt drepte a iadului, mi-e nu ştiu cum să le priimesc.

— Doamne ! zise Toderică, cînd am avut cinste a te priimi în casa mea, erai întovărăşit de doisprezece călători, şi eu v-am priimit pre toţi, şi v-am ospătat, şi v-am găzduit cum am putut mai bine.

— Nu-i chip de a o scoate la capăt cu omul acesta, zise Domnul nostru cu un zîmbet îndurător. Haide întraţi, de vreme ce aţi venit ; ai noroc că

m-ai găsit în *chef* bun ; almintrele n-aş îngădui un lucru care poate da pildă rea.

N.B. Povestea asta se tipări în foaia *Propăşirea* mai mult ca să împle coloanele jurnalului, decît ca meritînd vro însemnătate literară. Cu toate aceste, nevinovata poveste servi de pretext Tartufilor[1] politici ca să închidă jurnalul, şi să exileze pe autor !

Foaie ştiinţifică şi literară [Propăşirea], nr. 10, 12 martie 1844, pp. 75—78, şi nr. 12, 2 aprilie 1844, pp. 94—96. În *Păcatele tinereţelor*, 1857, s-au adăugat rîndurile precedate de *nota bene*.

[1] *Tartuffe*, eroul principal din piesa cu acelaşi nume de Molière, tipul ipocritului.

APRODUL PURICE

1486

„Fost-au acest domn om nu mare la stat, însă întreg, drept, viteaz şi meşter la războaie... Şi era mare jale şi plîns în norod pentru perderea acestui domn bun."

Vornicul Ureche
La viaţa lui Ştefan cel Mare

Ciocîrlia cea voioasă în văzduh se legăna
Ş-înturnarea primăverii prin dulci ciripiri serba,
Plugariul cu hărnicie s-apucase de arat
Pămîntul ce era încă d-al său sînge rourat ;
Uitas-acum moldovanul trecutele lui nevoi,
Şi cu fluierul la gură, păstorul pe lîngă oi
Cîntă dragostele sale. Vai ! el nu putea gîci
Că vrăjmaşu-ntr-a lui ţară se găteşte-a năvăli.
Generalul cel mai falnic a dîrjilor ungureni,
Hroiot[1] ros de-nverşunarea ce avea pe moldoveni —

[1] Hroiot au fost unul din cei mai vestiţi capitani a oştilor regelui unguresc Matias Corvinu. Vrăjmaş neîmpăcat moldovenilor, el pururea a fost uneltitor cruntelor războaie ce au nenorocit aceste ţări vecine (n. a.).

Care-n multe sîngeroase lupte i-au fost arătat,
Că nume de viteaz mare pe nedrept şi-a cîştigat —
Luînd veste cum că Ştefan domnul lor atunci s-afla
În ţinuturi depărtate, avînd cu el oastea sa,
Socoti că favorabil prilej altul n-a găsi
De moldoveni şi de Ştefan deodată a-şi răsplăti,
Ca să poată c-o lovire acea ruşine spăla,
Ce romîneştile arme au săpat pe fruntea sa.
Aşadar adunînd noaptea pre toţi ofiţerii sei,
Le espuse-a sale planuri, şi le zise : „Fraţii mei !
Ştiţi c-aceşti romîni sălbatici, vrăjmaşi aprigi,
nempăcaţi,
Au ucis mulţime mare dintr-ai noştri bravi soldaţi,
Ştiţi că însetaţi de sînge în Ungaria au întrat,
Şi că foc şi pustiire pe-a lor urmă au lăsat ;
Iar noi care bărbăteşte n-am lipsit a ne lupta,
De abia numai prin fugă viaţa ne-am putut scăpa,
Şi cununile de lauri ce-n războaie-am adunat
Moldovanul cel obraznic în picioare le-au călcat ;
Oare-această înfruntare şi batjocoră şi reu,
N-a să aibă răsplătire de la dreptul Dumnezeu ?
N-a să mai sosească vremea să ne răzbunăm şi noi,
S-arătăm că-n unguri curge viteaz sînge de eroi ?
Vremea este îndămînă, prilejul favoritor,
Oastea lor este departe, şi cu ea-i şi domnul lor ;
Mergiţi dar, şi-n astă noapte toţi ostaşii vă gătiţi
Şi cînd va miji de ziuă, nesmintit călări să fiţi,
Ca prin marş iute şi grabnic, fără veste să-i călcăm,
Cine sînt ungurii noştri şi Hroiot să le-arătăm."
Se fălea deşertul ungur cu-acel vis amăgitor,
Că o ţară neapărată va pustii prea uşor,
Şi-în a sa zădărnicie i se păre că vedea
Lacrimile cum se varsă, sîngele cum şiroia !

Dar dreptatea Provedinții n-au putut îngădui,
Gîndul său cel sîngeratic să se poată săvîrși;
[. . . . .]
Deci sfîntul duh cu-ndurare pe un romîn însuflînd
Ce de mult se afla încă pintre unguri petrecînd,
Și carele auzise tot planul acel cumplit,
Ce asupra țării sale ungurii au slimuit,
Deși se găsea nemernic, pribegit din țara sa,
Patriotică simțire în inimă-i tot s-afla;
Așadar în vălmășagul ce gătirea prileji,
S-aruncă pe-un cal cu grabă și spre Moldova porni.
După ce ieși din lagăr alergă necontenit
Toată noaptea, pân-ajunse cîndi soarele-a răsărit
În oraș la Roman, unde, pre pîrcălabul aflînd,
Și primejdia ce vine abia a-i spune-apucînd,
De-osteneală și de trudă a căzut jos leșinat,
Iar calul său lîngă dînsul răsuflarea ș-a și dat.
De îndată pîrcălabul un minut n-a zăbovit
Și un curier în pripă, la Ștefan a răpezit;
Iar satelor de pe mărgini, porunci a se găti
Cu săcuri, topoare, coase, cu ce vor putea găsi,
Totodată dînd de știre și pre la boierinași
Ca cu oamenii de oaste, cu vecinii și slujbași,
Cu toții și mic și mare, să grăbească-a alerga
La șesurile Moldovei unde el se va afla;
Apoi strîngînd călărașii și parte din tîrgoveți
Înarmați cu lănci, cu săbii, cu arce și cu săneți,
Au ieșit din tîrg afară cu mica urdia sa,
Și pre dușman fără frică ca să vie-îl aștepta.
Precum norul de lăcuste soarele întunecînd
Vine pre sus cu iuțeală țarinile-amenințînd,
Încît tremurînd așteaptă spărietul muncitor
Neștiind unde-a să cadă acel nor îngrozitor;
S-amăgește cu nădejdea că ogoru-i va scăpa,
Și-a sudorei sale roduri va putea înc-aduna;

Însă dodată lăcusta cade toată pe cîmpii
Ş-într-un clip în praf priface ţarini, hoalde,
-ogoare, vii.
Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Pintre rîpi, şi d-a lui Febus [1] calde raze săgetat
Se topeşte şi s-azvîrle şiroi iute furios,
În pîrăul care curge pintre flori în vale jos,
Îl turbură, îl măreşte, îl îmflă cu al său val,
Şi nu-l lasă păn' nu-l face de se varsă piste mal ;
Cîmpiile se îneacă, iar păstorii spăimîntaţi
S-aciuiază cu-a lor turme în munţii învecinaţi :
Acest fel sumeţii unguri în Moldova năbuşesc.
Orice-ntîmpină nainte robesc, taie, pîrjolesc,
Cu omor şi pustiire drumul lor se însemna,
Nainte lor merge groaza, ş-în urmă foc fumega ;
Dar spre-a Romanului parte de ce se apropia
Hroiot aflînd pustii sate a-nţălege nu putea,
Care poate fi pricina acelui bejănărit,
Căci el crede că de dînsul nimene nici au gîndit ;
Deci îndată porunceşte să-i afle pre cineva
Prin colibe, prin bordeie, ca să-l poată întreba.
Iată că îmblînd haiducii piste un moşneag au dat,
Gîrbovit de bătrîneţă, într-un toiag răzămat ;
A sa barbă ca zăpada, a lui plete argintii,
Faţa lui cea cuvioasă, ochii săi măreţi şi vii,
Îl aseamănă că este îngerul ocrotitor
Al acelor pustii sate, sau duhul tînguitor.
El pînă la Hroiot vine cu pas lin şi măsurat,
Fără grijă deşi este de catane-ncungiurat,
Şi aşteaptă să-l întrebe. — „Unchiaşule, ien să-mi spui
De ce pricină p-aicea nici un locuitor nu-i ?“ —
Astfel Hroiot îi grăieşte. — „Pricina însuţi o vezi,
(Îi răspunde-atunci bătrînul) şi încă mai cercetezi ?

[1] (La greci şi la romani) zeul luminii şi al artelor, numit în mod obişnuit Apolon. Aici : Febus=soarele.

Pricina bejăniăriei ş-a jalei obşteşti, tu eşti,
Hoţ turbat şi fără lege care prăzi şi pustieşti !
Care vii cu cete multe de tîlhari şi prădători,
S-aduci jale în locaşul unor pacinici muncitori !
Nu purta grijă ! cu dînşii curînd te vei întîlni
Şi amar îţi vei da seama, foarte greu te-i răfui.
Dumnezeu multmilostivul nu gîndi că te-a lăsa
Să sfîşii cu-a ta turbare credincioasă turma sa,
Ce-şi va înturna urgia preste spurcat capul tău,
Ş-îl va detuna zdrobindu-l cu-nfocat trăsnitul său !"
Zicînd, face semnul crucei şi din greu a suspinat. —
Cine-n minutul acela să-l vază s-ar fi-ntîmplat,
L-ar fi socotit că este din ceruri vrun prooroc.
— „Spînzuraţi-l ! înţepaţi-l ! tăieţi-l ! daţi-l în foc !"
Strigă haiducii, husarii şi tot trupul ostăşesc.
Ş-acum mii de lănci şi săbii, pe deasupră-i
se-nvîrtesc.

Bătrînul aşteaptă moartea fără a se oţări,
El pentru ţara lui este mulţămit a se jertfi ;
Dar Hroiot strigă să-l lasă ; catanele se supun,
Îi fac loc, se dau în lături, mîna pre el nu mai pun.
Generalul lor simţeşte după cîte auzi,
Că uşoară biruinţa, cum gîndeşte, nu-i va fi.
Deci în cete d-o potrivă oştenii săi adunînd
Pre haiduci puind în mijloc, călărimea înşirînd,
Lasă trupul cel mai mare sub nişte vechi ofiţeri
Şi el c-o parte aleasă de călăreţi volonteri,
Purcede mai înainte nerăbdător de a şti
Dacă-n drumul său vro oaste de romîni va întîlni.
După ce cîteva ceasuri merseră cu un pas des
Văzur-aproape de Roman, pe-ntinsul Moldovei şes,
Un puţin număr de oameni, tot în cete împărţit ;
Ins-acea adunătură era mîndră de privit.
D-o parte boierinaşii, d-a lor slugi încungiuraţi,
Călări pe armăsari ageri şi felurit îmbrăcaţi,

Fieşte care dintr-însii cîte-o dovadă purta
De la duşmanul, pre care îl-a fost învins mîna sa.
Unul c-o sabie-întoarsă, c-un capot roş înfirat
Şi haine înaurite, este turceşte-mbrăcat;
Altul încalecă iarăşi un cal de Don căzăcesc
Poartă o suliţă lungă, şi un hanger calmucesc;
Îmbrăcat c-un ceapchin verde, şi blănit tot cu samur
Un tînăr se hereteşte p-un sirep armăsar sur;
Chingile, şeaua lui, frîul, ferecate cu argint
Arată cum că luate de la vrun mare leah sînt.
Pe a altuia frumoasă înaurită harşea
Într-un colţ se vede-un vultur ce-o cruce-n gură ţinea,
Nu rămîne îndoială că acel odor bogat,
De la domnul Vlad sau Radul, în război a fost luat.
Alţii cu săgeţi şi arce au căciule tătăreşti,
Însă cea mai mare parte poartă cuşme turceneşti.[11]
De acolo nu departe ţăranii stau adunaţi,
Cu securi, cu lănci, cu coase şi topoare înarmaţi;
A lor mîneci suflecate, aerul posomorit,
Tăcerea lor, toate-arată că spre război s-au gătit.
Pîrcălabul mai nainte era cu-ai săi călăreţi,
Avînd strînşi pre lîngă dînsul slujbaşii şi tîrgoveţi;
Deci văzînd cum că vrăjmaşul cît putea vinea spre ei,
Se întoarce şi le zice: — „Iată duşmanul, flăcăi!
Năvăliţi la el cu toţii, voinicește vă luptaţi,
Ţara şi casele voastre în pradă-i să nu lăsaţi.
Daţi de tot! să n-aveţi milă d-un vrăjmaş ce ne-au
prădat,
Care cu foc şi cu sînge urma lui s-au însemnat;

[11] În veacul XV, cînd Rominia să cîrmuia de prinţii săi independanţi, la întîmplare de război, toţi boierinaşii ce locuiau pe la moşiile lor, erau datori să se oştească împrotiva duşmanilor; şi oricare proprietar şi boier aducea cu dînsul atîţi oameni de arme, pre cîţi starea şi puterea sa îl ierta. Această românească *pospolită* alcătuia un corp straşnic. (n. a.)

Buciumaţi, şi Doamne-ajută!“ — Cu toţii strigă: „Amin!
Aideţi fraţi din ţara noastră să alungăm pre păgîn[1]!“
D-abea dobele şi surle semnul bătăii vestesc,
Îndată cu toţi în oastea ungurilor năvălesc
Strigînd: „Ucideţi! ucideţi! daţi tot de tot! nu vă-nduraţi!
Pre vrăjmaşii ce ne pradă nu miluiţi! nu cruţaţi!“
Cu-a lor groznică năvală cai, călăreţi oborînd,
Aduc neorînduială într-a duşmanilor rînd;
În zădar stau ungurenii şi vitiţeşte se bat,
Romînul nu-i bagă seamă, şi ţăranul încruntat
Face jertvă răzbunării şi pre prins şi pre rănit.
În zădar şi ofiţerii, şi Hroiot oştean vestit,
Ca să-i mai înbărbăteze, d-a-valma pintre soldaţi
Se luptă; nu văd, n-ascultă husarii înspăimîntaţi,
Ş-amenînţîndu-i din urmă cuţitul moldovenesc,
Să plece acum de fugă se îndeasă, se grăbesc.
Iată c-atunci ceea oaste se ivea dintr-un ponor,
Ungurenii prind la suflet văzînd că vine-ajutor,
Se întorc cu bărbăţie, se înşiră iar la loc,
Şi războiul se-ncleştează, mai ucigaş, mai cu foc.
După cîteva minute toată oastea le-au sosit,
Husari, haiduci şi cătane pe romîni au năpădit;
Deci îndată toată faţa bătăii au prefăcut,
Căci măcar că moldovenii cumpătul nu şi-au perdut,
Dar de multă ungurime năduşiţi, încungiuraţi,

[1] Ţăranul romîn cinstit, dar superstiţios, nu putea crede că ungurul, care nu se ţinea de tractaturi şi nu posteşte vinerea şi mercurea, nu este păgîn. Vrînd să arăte pe un om necinstit şi ateu, îl numea papistaş, şi această înverşunare asupra catolicilor le era insuflată de misionarii ierarşiei constantinopolitane, care de la Consiliul Florenţii, totdeauna s-au îngrijit să nu scape din mînă aceste ţări. Zicerea aceasta pînă astăzi încă este ocărîtoare în gura ţăranului moldovan (n.a.).

Cădeau precum snopii vara, de sabie săceraţi.
Dos la dos, spate la spate, se bat desnădăjduit,
Lovirile le-s grozave încît nu-i de povestit;
Subt a romînului paloş sîngele curge părău
Păn' cînd braţu-i amorţeşte fiind rănit foarte greu,
Scapă sabia din mînă; în sfîrşit şi el căzînd,
Răstoarnă încă pe-un duşman ce-l vede lîngă el stînd.

Dumnezeule! la tine nădejdea lor au rămas,
Înalţe-să păn' la tronu-ţi a lor trist şi jalnic glas!
Şi trimite-le din ceruri un înger într-ajutor
Căci se bat pentru scaparea ş-apărarea ţării lor.
Coperiţi de rane grele, făcînd semnul sfintei cruci
Îşi dau duhul sub cuţitul sălbatecilor haiduci!
Pîrcălabul plin de scîrbă cu cîţiva boierinaşi,
Mai avînd pe lîngă sine vro sută de călăraşi,
Nădejde de mîntuire, de nicăiuri aşteptînd,
Şi decît trai cu ruşine moarte mai bine-alegînd,
Hotărăşte să s-arunce între duşmani desperat,
Şi să moară cum se cade unui brav adevărat.
Cînd deci astă hotărîre a împlini se gătea,
Iat-un călăreţ zăreşte ce-n fugă spre el vinea,
De pulbere ce rădică calul său cel înspumat
Nu putea ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat,
Ea parcă-i spune c-acela aduce vrun ajutor,
Pentru bravii ce de unguri fără milă se omor.
Nu trecu mult şi atunce ochilor nu a crezut,
Cînd pre Purice aprodul lîngă dînsul a văzut,
Purice, care-n războaie a fost pururea vestit,
Romîn vrednic întru toate, a lui Ştefan favorit.
— „Pîrcălabe. sănătate! (zice), Ştefan a plecat
Cum luă înştiinţarea ce prin cartea ta i-ai dat;
Şi m-a şi pornit la tine ca să-ţi spun să te grăbeşti
Să aduni oameni de oaste cîţi vei putea să găseşti,

Şi-naintea lui îndată, cu toţi să alergaţi..."
— „Oamenii mei, iată-i, frate, cu vrăjmaşu-ncăieraţi!
Îi răspunde pîrcălabul, de trei ceasuri nencetat
Se luptă cu vitejie şi mult sînge s-a vărsat,
Căci a duşmanilor noştri numărul e înzecit,
Şi zece odihniţi unguri stau p-un romîn ostenit!"
Aprodul atunci îi zice: „— De este aşa, apoi
Să te tragi cu cîtă oaste ţi-a rămas încă spre noi,
Căci acum la Siret, Ştefan trebuie să fi sosit;
Eu mă-ntorc, te las cu Domnul, solia mi-am înplinit";
Sfîrşind, fără de zabavă, s-aruncă pe calul seu,
Îi dă pinteni, şi le strigă: „— Rămîneţi cu Dumnezeu!"
Îndată şi pîrcălabul semn de retiradă dînd,
Şi restul oştilor sale la un loc tot adunînd,
Începură a se trage cu regulă şi încet,
Spre oastea ce tăbărîse la Şcheie lîngă Siret.

*

Cum a primit curierul, de pîrcălabul trimes
Ştefan din toat-a sa oaste a treia parte-a ales,
Şi mergînd cu un marş grabnic toată noaptea păn-în zi,
A doua zi pe amează în şes la Siret sosi:
Acolo spre răsuflarea oştilor a tăbărit,
Ş-în trei trupuri osebite oastea sa a împărţit,
Darabanii cei cu plete, toţi săneţe lungi purtînd,
Armăşeii cei sălbateci, barbe stufoase avînd;
Simenii cei iuţi cu arce, şi cu măciuci în fălii,
Toţi aceştia pedestri, număr ca la şăpte mii;
Era sub vornicul Boldur, oştean vechi şi ispitit,
În războaie şi în taberi crescut şi înbătrînit;
Paharnicul Coste iarăşi avea pe seama lui daţi,

Panţirii şi leficiii toţi cu zale îmbrăcaţi[1]
Iar copiii şi aprozii, de boierenaşi feciori,
Carii ostăşescul prapur a păzi erau datori,
Pre voievod totdeauna la războaie străjuiau,
Şi haine foarte frumoase şi bogate arme-aveau[2];
În mijlocul lor călare eroul Ştefan era,
Şi vechiul steag a Moldovei înainte-i flutura;
(Pe dînsul era d-o-parte cap de zimbru-nfăţoşat,
Iar dincolo sfîntul Gheorghe călare şi înarmat).
Acolo se află iarăşi al oştilor veteran,
Arbur hatmanul ce-n mînă poart-un groznic buzdugan,
Pre care ca pre o mince de copil îl arunca,
Dar az omul cel mai tare de abia l-ar rădica,
Altă armă el nu are, nici voieşte-a mai avea,
Căci îi place cînd pre duşman c-o izbire îl turtea.
Iată se aude zgomot, înpuşcături şi strigări,
Chiote de biruinţă, ş-a cailor rînchezări;
Piste puţin se zăreşte şi steagul pîrcălăbesc
Încungiurat de vitejii ce-l apără şi-l păzesc,
Pe-npregiurul lui grămadă stau ca zid nerăzbătut,
Să puie pe dînsul mîna ungurul nici c-a putut;
Plini de pulbere şi sînge, de rane acoperiţi,
Aceşti bravi se luptă straşnic, căci sînt desnădejduiţi.
Se-nfioară ungureanul şi stă trist a socoti

[1] Corpul darabanilor subt comanda capitanului de darabani, corpul simenilor subt aga şi armăşeii sub vel-armaş (în seama cărora era şi artileria) alcătuia o oaste de 20 mii pedestraşi; asemenea şi călărimea ce se împărţea în panţiri şi leficii cuprindea iarăş un trup de 10 mii. Aceste erá puterile moldovenilor în vreme de pace; iar la vreme de război se îndoiau şi se întreiau trupele acestea. Pîrcălăbul de Hotin alerga cu corpul lipcanilor, serdarul de Orhei cu regimentile lăpuşnene, toţi ispravnicii cu slujitorii lor, capitanii plaiurilor cu plăieşii, şi în stîrşit toţi boierinaşii cu oamenii lor de arme (n.a.).

[2] Copiii de casă şi aprozii alcătuiau gvardia domnească. Ei erau toţi călări, purtau căciuli turceşti cu pene, dulămi de catifea cu nasturi de argint (Vorn. Ureche) (n.a.).

Că această biruință multă oaste îi jertfi,
Dar bucuria izbînzii întristarea-i întrecea,
Că-i aproape răsplătirea lui prin gînd nu îi trecea,
Pentru că-ntru-o luncă deasă oastea romînească sta,
Și porunca să înceapă bătălia aștepta.
Deci Ștefan lăsînd în urmă o strajă de călărași,
Orînduiește pre Boldur cu-ai săi harnici pedestrași,
Să meargă să năpustească în haiducii ungurești,
Iar panțirii să lovească aripele dușmănești;
După aceasta s-întoarce și acest fel le grăi:
„— Ostași! Voi știți foarte bine că spre a ne birui
Alți mai însemnători dușmani în zădar s-au ispitit,
Ce a săbiilor noastre ei cercară ascuțit;
Apoi suferi-vom astăzi ca acești cutezători,
Vrednici d-a purta mai bine nume de hoți prădători,
Să vie cu sumeție chiar într-al nostru pămînt
Să robească și să prade? Nu; cît eu în viață sînt
Nu va fi. Dumnezeu sfîntul ne va înputernici,
Sumeța lor cutezare să o putem pedepsi.
Precum la Soci, la Soroca, la Lipniță v-ați purtat,
La Baia, La Cursul Apei, și la Rîmnicu-Sărat[1],
Astăzi și cu ungurenii tot așa să vă purtați;
Și la orice întîmplare totdeauna s-alergați,
Unde-ți zări astă pană de la gugiumana mea,
Pre care pe drumul slavei pururea o veți vedea"[2].
Zice: și s-arunc-în dușmani de aprozi încungiurat,
Vornicul Boldur atuncea și el năvală a dat;

---

[1] Ștefan a biruit: La Baia pe unguri, unde s-au și rănit regele lor Matias. La Lipniță, pe tătari, luînd prins și pe fiiul lui Mainac Han care-i comanda. La Soroca, pe leși și pe cazaci, hatmanii cărora Lobod și Nelivaico prinzîndu-i i-au tăiat. La Soci, Cursul Apei și la Racova, pe turci și pe romînii din Valahia, sub comanda lui Vlad Țepeluș și Radul cel Frumos (n.a.)

[2] Aceste a zis Enric IV oștilor sale, îmi va sluji de iertare căci le-am pus în gura eroului romîn, vitejia lui, de care a dat dovezi în 40 de războaie împrotiva a dușmani groznici, și în care au fost pururea biruitor. (n. a.)

Arbure, viteazul hatman, cu călărimea cea grea,
Năpădeşte-n husărime şi începe a tăia ;
Vai şi amar de acela nenorocit ungurean,
Pre care îl întîlneşte straşnicul lui buzdugan !
Precum cînd o stîncă mare dintr-un munte s-a surpat
Zdrobeşte, oboară, sfarmă orice-n drumu-i a aflat ;
Casele de pe costişă, grădini, saduri, livezi, vii,
Prăvale, rostogoleşte cirezi, turme, herghelii,
Pănă ce se întîlneşte cu nişte-nvechiţi stejări
Uitaţi de timp şi de veacuri pe a muntelui dărmări,
Uriaşa stînc-atunce toată puterea perzind
Nu mai face stricăciune neclintită rămîind,
Iar norodul de pe vale care sta înspăimîntat,
Dă lui Dumnezeu mărire văzîndu-se c-au scăpat.
Sau după cum hoţul noaptea prin codru călătorind,
Şi la prada ce-a să facă cu mulţămire gîndind ;
Se bucură cînd priveşte ceriul învălit cu nor
Căci are bună nădejde c-a putea prăda uşor,
Ş-acum calul său prin pinteni îl sileşte-a alerga,
Dar fulgeră şi trăsneşte tocmai dinaintea sa !
Calul sare, sforăieşte, şi tîlharu-ncreminit,
Scapă dîrlogii din mînă socotindu-se perit.
Astfel şi Hroiot rămasă cînd pre Ştefan a văzut,
Ce din luptele trecute îi era pre cunoscut ;
Însă trebui să stea faţă, n-are-încotro cotigi,
E perdut şi el şi oastea dacă nu va izbîndi.
A cailor rînchezare, pocnetul cel de săneţi,
Vreamătul şi şuieratul a mii de mii de săgeţi,
Zăngănitul cel de săbii, pulberea ce păn-în nori
Se înalţă în vîrteje de l-atîţa luptători,
A trîmbeţilor şi surle răsunet scîrţiitor,
Ţipetele, văitarea, gemătul celor ce mor,
Îngrozesc pre călătorul ce-şi urmează calea sa,
Şi urechile-astupîndu-şi, se ascunde undeva.

Romînii cu-a lor iuţeală prăvălind răstoarnă tot ;
Ungurii să stea-înprotivă se silesc şi ei cît pot,
Însă furia romînă sparge, sfarmă orice greu.
În zădar şi ofiţerii se luptă, se bat mereu,
În zădar mai fac manevre şî-n tot chipul se sucesc,
Nimică nu pot a face, nimică nu isprăvesc.
Acum toţi plecau de fugă cu sufletul îngrozit,
Cînd Hroiot cu bărbăţie înc-odată i-au oprit
Strigîndu-le : „— Unde mergeţi ? încotro vreţi să fugiţi ?
Au doar că sînteţi aproape de casă vă-nchipuiţi ?
Însă păn' la ţara noastră, eu vă pot încredinţa,
Că nici unul din noi astăzi nu va mai putea scăpa.
Nu-i alt mijloc de scăpare decît toţi să năvălim
În corpul unde e Ştefan şi pre el să-l oborim,
De-l vom omorî pre dînsul să ştiţi bine c-am scăpat ;
Acolo izbiţi cu toţi şi vă bateţi desperat."
Deci urmînd planul acesta, ei spre Ştefan năbuşesc.
Copiii şi cu aprozii ce pre domnul ocolesc,
Se luptă cu vetejie toţi pre lîngă prinţul lor,
Sfarmă, taie şi dumică, fac înfricoşat omor ;
Dar haiducii sînt ca zidul şi desnădăjduit dau,
Se bat bine şi husarii şi neclintiţi pe loc stau.
Viteazul braţ a lui Ştefan prin vrăjmaşi cărări făcea,
De a sîngelui vărsare pămîntul se înroşea ;
Cînd d-un plumb dintr-o săneaţă calul său rănit fiind,
Sforăieşte ş-apoi cade încă-o dată nechezind.
Cade şi eroul Ştefan, zicînd : „— Copii nu vă daţi !
Şi pre domnul vostru pradă duşmanilor nu lăsaţi."
Hroiot strigă în glas mare : „— Fraţilor am biruit !
Fiorosul nostru duşman a căzut şi a perit ;
Pe trupul lui puneţi mîna, hrană corbilor să-l dăm,
Ca şi ei să se-ndulcească, cînd şi noi ne răzbunăm."

Sumeţindu-se vrăjmaşii năvălesc mai furioşi;
Însă nu pot să răzbată pintre-aprozii credincioşi.
Toţi înpregiuru-i s-aşează, se luptă ca nişte lei,
În zădar ungurii îmblă să-şi facă loc pintre ei;
De sabia romînească se înjunghe, se omor,
Se fac jertvă cutezării şi obrăzniciei lor.
În vremea aceasta Ştefan să se scoale izbutind
Şi din căderea aceea nimică nepătimind,
Cere alt cal; deci îndată, Purice descălecă,
Şi ţiind frîul şi scara la domnul său îl trăsă
Zicînd: „— Doamne! Iată calul, arată-le mai curînd
Că de tine ungureanul n-au scăpat într-acest rînd;"
Dar de-atat fiind mic Ştefan nu putea încăleca.
Purice-atunci iar îi zice: „— De voieşti, măria-ta,
Eu un moşinoi m-oi face pe carele să te sui",
Ş-îndată pe brînci se pune jos la picioarele lui.
Deci cu mijlocul acesta, eroul încălecînd,
Cătră dînsul se întoarce şi îi zice-aşa zîmbind:
„— De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să ştii, Purice, băiete, că nu-i mai fi moşinoi,
Ce spre vrednică răsplată movilă-a te face vroi[1]."
Atunce din nou în duşmani, se aruncă mai cumplit.
Ungurul văzîndu-i iarăşi rămîne încreminit,
Perde toată bărbăţia ce nădejde-i însuflă,
Şi ori pleacă ca să fugă, sau prins de război se dă.
Iată c-un vuiet de dobe se aude răsunînd,
Şi un daraban spre Ştefan în fuga mare-alergînd,
(Plină de colb şi de sînge era-mbrăcămintea sa)
De departe îi şi strigă: „— Să trăieşti, măria-ta!
Duşmanii se biruiră, şi de fugă au plecat;
Arbur hatmanul din urmă de goană acum i-au luat."

[1] Istoric (n. a.).

Călărimea cea ușoară ce-napoi au fost rămas
După porunca ei dată ajungînd într-acel ceas,
Cu o nouă-nfuriere în unguri au năvălit ;
Războiul ce ținea încă îndată l-au hotărît.
Atuncea spaima și groaza pre protivnici au cuprins,
Se împrăștie ca apa pe șesul acel întins ;
Împlu dealurile, cîmpii, unde pot se mistuiesc :
Unii se dau prinși la dușman, la mila lui năzuiesc,
Alții iar rămîn pe drumuri călcați de cai și zdrobiți,
Cei mai mulți cad și-și dau duhul d-osteneală obosiți.
Pîrcălabul plin de sînge, de moarte fiind rănit
Pănă la viteazul Ștefan să-l ducă a poruncit,
Lîngă care aducîndu-l, el a suspinat din greu,
Zicîndu-i : „— Părinte doamne, a sosit minutul meu !
Eu astăzi către-a mea țară datoria-mi împlinii,
Și lui Dumnezeu dau slavă căci te văz păn' nu murii.
Dar o fiică preiubită și soția mi-au rămas
Fără nici o mîngîiere. Eu în seama ta le las !...
Să-ți fie milă de ele !" Zicînd înalță-un ochi slab
Spre Ștefan, și își dă duhul bunul vrednic pîrcălab !
Sîngerînd din două rane, obosit și desperat
Hroiot alerga spre munte pe al său cal înspumat,
Dar norocul ce-i zîmbise păn-atunci l-a părăsit ;
Ceasul răsplătirei drepte, ceasul morții i-a sosit !
Purice care din urmă îl gonea neîncetat
Îl ajunge, și îndată capul său i-a retezat ;
Apoi înfigînd în lance acest sîngeros trofeu,
Se întoarce de-l închină lui Ștefan, domnului seu.

*

Soarele-acum cu mărire se pleca către-asfințit
Luminînd cîmpul acela de cadavre coperit ;
Ștefan acolo cu oastea atunce descălecînd,
Boierii, el, capitanii, toți genuchile plecînd,
Aduc laudă și slavă cerescului împărat,
Mulțămindu-i c-umilință de mila ce-au răvărsat,

Piste ţara ce slăveşte numele său cel mărit,
Nelăsîndu-o în prada ereticului cumplit [1].
Săvîrşind această sfîntă datorie-au poruncit
Trupurile să s-adune vitezilor ce-au perit
În această bătălie patria lor apărînd ;
Carii cu prohod de lacrimi într-un şanţ mare-ngropînd
D-asupra lor o movilă cu mărire-au înălţat,
Ca să fie totdeauna monument nestrămutat.
A doua zi dimineaţa oastea toată cu lin pas
Sosi-n Roman, unde Ştefan la biserică au tras ;
(Acolo pre cuviosul Tarasie-l aştepta,
Ţiind cartea mîntuirei, şi crucea în mîna sa) ;
După ce dar sfînta slujbă cu slavă s-a săvîrşit,
Şi Dumnezeu înduratul prin tedeum s-au mărit ;
Capitanii şi ostaşii la gazde s-au aşezat ;
Iar voievodul îndată au trimis de i-a chemat.
Pre trista pîrcălăbească, căria dacă veni,
Cu o blîndă duioşie el aceste îi grăi :
„— Bărbatul tău, jupîneasă, luptîndu-se cu Hroiot
A căzut pe cîmpul slavei ca un viteaz patriot ;
Perderea acestui vrednic moldovan adevărat,
Crede-mă că şi pre mine nu puţin m-a întristat,
Căci aş fi ales mai bine să perd un întreg ţinut ;
Dar astfel l-a menit soarta şi cerul aşa a vrut.
De voi d-acum înainte trebui eu să îngrijesc,
Deci ţie din visterie pensie îţi rînduiesc ;
Însă păn-a nu-şi da duhul fiindcă mi-a arătat
Că are şi o copilă, în vrîstă de măritat,
Vei afla şi pentru dînsa ceea ce-am hotărît eu ;
Mîngîi-te, jupîneasă, mulţămind lui Dumnezeu !“

[1] Păn-a nu începe războiul, moldovenii nu lipseau a se ruga lui Dumnezeu pentru izbînda armelor lor. După biruinţă, cea întâi a lor datorie era să mulţămească acelui care cu al său puternic braţ i-au întărît şi i-au făcut învingători. Pietatea lui Ştefan IV, pe drept numit cel Mare, se arată prin 40 de monăstiri şi biserici ce a zidit, după numărul izbînzilor sale. (n. a.)

Apoi pre Purice-aprodul chemîndu-l îi zis-aşa :
„— Purice ! cunosc bravura, laud bărbăţia ta ;
Te-ai purtat cu vitejie, şi eu sînt îndatorat,
Să-mi împlinesc juruinţa ce la războiu ţ-am fost dat.
Deci de acum înainte Movilă te vei numi,
Ca numele tău cu slavă să se poată pomeni.
Iar fiindcă tu ieri calul mi l-ai fost dat împrumut,
Îţi dau cinci moşii cu sate în a Sorocii ţinut ;
Şi ca viaţă fericită să petreci precum doresc
Cu-a pîrcălabului fată voi să te căsătoresc ;
Ca să ştii şi cît preţ are în ochi-mi un bun ostaş,
Te înalţ spre răsplătire la rangul de vel-armaş." [1]
Sfîrşind, hatmanul îndată pre Movilă-a îmbrăcat
C-un contuş frumos de nurcă, şi Ştefan în mîni i-a dat
Buzduganul armăşiei de argint şi poleit,
Şi ceremonia asta acest fel s-a săvîrşit.
A doua zi îngroparea pîrcălabului făcînd,
Şi pre Movilă armaşul cu fata lui cununînd,
Viteazul Ştefan cel Mare cu oastea sa s-au pornit,
Şi la cetatea Sucevei în bună pace-au sosit.

Neamul lui Movilă-armaşul multă vreme-a fost vestit
Şi pe tronul Romîniei mulţi domni din el au stătut,
Dar din multele prefaceri ce pe ţară au venit,
De abia acum mai este între nobili cunoscut.

Aprodul Purice, anecdot istoric de C. Negruţti, Iaşi. În tipografia *Albinei*, 1837.

[1] Istoric (n. a.).

ALEXANDRU LĂPUŞNEANUL

1564—1569

I

Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreu...

Iacov Eraclid, poreclit Despotul, perise ucis de buzduganul lui Ştefan Tomşa, care acum cîrmuia ţara, dar Alexandru Lăpuşneanul, după înfrîngerea sa în două rînduri, de oştile Despotului, fugind la Costantinopol, izbutise a lua oşti turceşti şi se înturna acum să izgonească pre răpitorul Tomşa şi să-şi ia scaunul, pre care nu l-ar fi perdut, de n-ar fi fost vîndut de boieri. Întrase în Moldavia, întovărăşit de şepte mii spahii şi de vro trei mii oaste de strînsură. Însă pe lîngă aceste, avea porunci împărăteşti cătră hanul tatarilor Nogai, ca să-i deie oricît ajutor de oaste va cere.

Lăpuşneanul mergea alăturea cu vornicul Bogdan, amîndoi călări pe armasari turceşti şi înarmaţi din cap pănă în picioare.

— Ce socoţi, Bogdane, zise după puţină tăcere, izbîndi-vom oare ?

— Să nu te îndoieşti, măria-ta, răspunse curtezanul, ţara geme subt asuprirea Tomşei. Oastea toată se va supune cum i se va făgădui mai mare simbrie. Boierii, cîţi i-au mai lăsat vii, numai frica morţii îi mai ţine, dar cum vor vedea că măria-ta vii cu putere, îndată vor alerga şi-l vor lăsa.

— Să deie Dumnezeu să n-aib' nevoie a face ceea ce au făcut Mircea-vodă la munteni ; dar ţi-am mai spus, eu îi cunosc pre boierii noştri, căci am trăit cu dînşii.

— Aceasta rămîne la înaltă înţelepciunea măriei-tale.

Vorbind aşa, au ajuns aproape de Tecuci, unde poposiră la o dumbravă.

— Doamne, zise un aprod apropiindu-se, nişte boieri sosind acum cer voie să se înfăţişeze la măria-ta.

— Vie, răspunse Alexandru.

Curînd întrară, sub cortul unde el şedea încungiurat de boierii şi căpitanii săi, patru boieri, din care doi mai bătrîni, iar doi juni. Aceştii erau vornicul Moţoc, postelnicul Veveriţă, spatarul Spancioc şi Stroici.

Apropiindu-se de Alexandru-vodă, se închinară pănă la pămînt, fără a-i săruta poala, după obicei.

— Bine-aţi venit, boieri ! zise acesta silindu-se a zîmbi.

— Să fii m[ăria]-ta sănătos, răspunseră boierii.

— Am auzit, urmă Alexandru, de bîntuirile ţării şi am venit s-o mîntui ; ştiu că ţara m-aşteaptă cu bucurie.

— Să nu bănuieşti, măria-ta, zise Moţoc, ţara este liniştită, şi poate că măria-ta ai auzit lucrurile precum nu sînt ; căci aşa este obiceiul norodului nostru, să facă din ţînţar, armasar. Pentru aceea obştia ne-au

trimis pre noi să-ţi spunem că norodul nu te vrea, nici te iubeşte, şi m[ăria]-ta să te întorci înapoi ca...

— Dacă voi nu mă vreţi, eu vă vreu, răspunse Lăpuşneanul, a căruia ochi scîntieră ca un fulger, şi dacă voi nu mă iubiţi, eu vă iubesc pre voi, şi voi merge ori cu voia, ori fără voia voastră. Să mă-ntorc ? Mai degrabă-şi va întoarce Dunărea cursul îndărăpt. A ! Nu mă vrea ţara ? Nu mă vreţi voi, cum înţăleg ? [1]

— Solului nu i se taie capul, zise Spancioc ; noi sîntem datori a-ţi spune adevărul. Boierii sînt hotărîţi a pribegi la unguri, la leşi şi la munteni, pe unde au toţi rude şi prieteni. Vor veni cu oşti streine, şi vai de biata ţară cînd vom avea războaie între noi, şi poate şi măriei-tale nu-i va fi bine, pentru că domnul Ştefan Tomşa...

— Tomşa ! El te-au învăţat a vorbi cu atîta dîrzie ? Nu ştiu cine mă opreşte să nu-ţi sfărm măselele din gură cu buzduganul acesta, zise apucînd măciuca de arme din mîna lui Bogdan. Ticălosul acel de Tomşa v-au învăţat... ?

— Ticălos nu poate fi acel ce s-au învrednicit a se numi unsul lui Dumnezeu, zise Veveriţă.

— Au doar nu sînt şi eu unsul lui Dumnezeu ? Au doar nu mi-aţi jurat şi mie credinţă, cînd eram numai stolnicul Petre ? Nu m-aţi ales voi ? Cum au fost oblăduirea mea ? Ce sînge am vărsat ? Care s-au întors de la uşa mea, fără să cîştige dreptate şi mîngîiere ? Şi însă, acum nu mă vreţi, nu mă iubiţi ? Ha ! ha ! ha !

Rîdea ; muşchii i se suceau în rîsul acesta, şi ochii lui hojma clipeau.

---

[1] Miron Costin (n. a.). Despre domnia lui Alexandru Lăpuşneanu scrie însă Grigore Ureche. Ureche relatează şi întîlnirea dintre Alexandru Lăpuşneanu şi boieri, pentru care Negruzzi trimite, surprinzător, la Miron Costin.

— Cu voia măriii-tale, zise Stroici, vedem că moşia [1] noastră a să cadă de isnoavă în călcarea păgînilor. Cînd astă negură de turci va prăda şi va pustii ţara, pe ce vei domni măria-ta ?

— Şi cu ce vei sătura lăcomia acestor cete de păgîni ce aduci cu măria-ta ? adăogi Spancioc.

— Cu averile voastre, nu cu banii ţăranilor pre care-i jupiţi voi. Voi mulgeţi laptele ţării, dar au venit vremea să vă mulg şi eu pre voi. — Destul, boieri ! Întoarceţi-vă şi spuneţi celui ce v-au trimis, ca să se ferească să nu dau peste el, de nu vrea să fac din ciolanile lui surle, şi din pelea lui căptuşeală dobelor mele.

Boierii ieşiră mîhniţi ; Moţoc rămase.

— Ce-ai rămas ? întrebă Lăpuşneanul.

— Doamne ! Doamne ! zise Moţoc, căzînd în genuchi, nu ne pedepsi pre noi după fărădelegile noastre ! Adă-ţi aminte că eşti pămîntean [2], adă-ţi aminte de zisa scripturei şi iartă greşiţilor tăi ! Cruţă pre biata ţară. Doamne ! sloboade oştile aceste de păgîni ; vină numai cu cîţi moldoveni ai pe lîngă măria-ta, şi noi chizeşluim că un fir de păr nu se va clăti din capul înălţimei-tale ; şi de-ţi vor trebui oşti, ne vom înarma noi cu femei şi copii, vom rădica ţara în picioare, vom rădica slugile şi vecinii noştri. Încredi-te în noi !

— Să mă-ncred în voi ? zise Lăpuşneanul înţelegînd planul lui. Pesemne gîndeşti că eu nu ştiu zicătoarea [3] moldovenească : „Lupul părul schimbă, iar năravul ba“ ? Pesemne nu vă cunosc eu, şi pre tine mai vîrtos ? Nu ştiu, că fiind mai mare peste oştile mele, cum ai văzut că m-au biruit, m-ai lăsat ? Veve-

[1] Patria (n.a.).
[2] Patriot (n.a.).
[3] Proverbul (n.a.).

riță îmi este vechi dușman, dar încai niciodată nu s-au ascuns ; Spancioc este încă tînăr, în inima lui este iubire de moșie ; îmi place a privi sumeția lui, pre care nu se silește a o tăinui. Stroici este un copil, care nu cunoaște încă pre oameni, nu știe ce este îmbunarea și minciuna ; lui i se par că toate paserile ce zboară se mînîncă. Dar tu, Moțoace ? învechit în zile rele, deprins a te ciocoi la toți domnii, ai vîndut pre Despot, m-ai vîndut și pre mine, vei vinde și pre Tomșa ; spune-mi, n-aș fi un nătărău de frunte, cînd m-aș încrede în tine ? Eu te iert însă, c-ai îndrăznit a crede că iar mă vei putea înșela, și îți făgăduiesc că sabia mea nu se va mînji în sîngele tău ; te voi cruța, căci îmi ești trebuitor, ca să mă mai ușurezi de blăstemurile norodului. Sînt alți trîntori de care trebuie curățit stupul.

Moțoc îi sărută mîna, asemenea cînelui care, în loc să muște, linge mîna care-l bate. El era mulțămit de făgăduința ce cîștigase ; știa că Alexandru-vodă a să aibă nevoie de un intrigant precum era el. Deputații erau porunciți de Tomșa, ca neputînd înturna pre Lăpușneanul din cale, să-și urmeze drumul la Constantinopol, unde, prin jalobe și dare de bani, să mijlocească mazilia lui. Dar văzînd că el venea cu însuși învoirea Porții ; pe de alta, sfiindu-se a se întoarce fără nici o ispravă la Tomșa, cerură voie să rămîie a-l întovărăși. Acesta era planul lui Moțoc ca să se poată lipi de Lăpușneanul. Voia li se dete.

II

'Ai să dai samă, doamnă !...

Tomșa, nesimțindu-se în stare a se înprotivi, fugise în Valahia, și Lăpușneanul nu întîlnise nici o înpedicare în drumul său. Norodul pretutindene îl întîm-

pînă cu bucurie şi nădejde, aducîndu-şi aminte de întăia lui domnie, în care el nu avusese vreme a-şi dezvăli urîtul caracter.

Boierii însă tremurau. Ei aveau două mari cuvinte a fi îngrijiţi; ştiau că norodul îi urăşte, şi pre domn că nu-i iubeşte.

Îndată ce sosise, Lăpuşneanul porunci să împle cu lemne toate cetăţile Moldaviei, afară de Hotin, şi le arse, vrînd să strice prin aceasta azilul nemulţămiţilor, carii de multe ori, subt adăpostul zidurilor acestora, urzeau comploturi şi aţîţau revolte. Ca să sece influinţa boierilor şi să stîrpească cuiburile feudalităţii, îi despoia de averi sub feluri de pretexte, lipsindu-i cu chipul acesta de singurul mijloc cu care puteau ademeni şi corumpe pre norod.

Dar nesocotind de ajuns planul acesta, îi omorea din cînd în cînd. La cea mai mică greşală dregătorească, la cea mai mică plîngere ce i s-arăta, capul vinovatului se spînzura în poarta curţii, cu o ţidulă vestitoare greşalei lui, adevărate sau plăsmuite, şi el nu apuca să putrezească, cînd alt cap îi lua locul.

Nime nu îndrăznea a grăi împrotiva lui, cu cît mai vîrtos a lucra ceva. O gvardie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniţi pentru relele lor fapte, îşi aflaseră scăpare lîngă Alexandru, care, plătindu-i bine, îi avea hărăziţi; iar oştile moldovene, sub căpitani creature a lui, le ţinea pe margeni; slobozind însă pre ostaşi pe la casele lor, le mărginise în puţin număr.

Într-o zi el se primbla singur prin sala palatului domnesc. Avusese o lungă vorbă cu Moţoc, care întrase iar în favor, şi care ieşea, după ce îi înfăţoşăse planul unei noue contribuţii. Se părea nestîmpărat, vorbea singur şi se cunoştea că meditează vreo nouă moarte, vreo nouă daună, cînd o uşă lăturalnică deschizîndu-se, lăsă să între doamna Ruxanda.

La moartea părintelui ei, bunului Petru Rareș, care, zice hronica, cu multă jale și mîhniciune a tuturor s-au îngropat în sf. monastirea Probota, zidită de el, Ruxanda rămăsese, în fragedă vrîstă, sub tuturatul a doi frați mai mari, Iliaș și Ștefan. Iliaș, urmînd în tronul părintelui său, după o scurtă și desfrînată domnie, se duse la Constantinopol, unde îmbrățoșă mahometismul, și în locul lui se sui pe tron Ștefan. Acesta fu mai rău decît fratele său ; începu a sili pre străini și pre catolici a-și lepăda relegea, și multe familii bogate ce se locuiseră în țară pribegiră din pricina aceasta, aducînd sărăcie pămîntului și cădere negoțului. Boierii, care, cei mai mulți, era încuscriți cu polonii și cu ungurii, se supărară și, corăspunzîndu-se cu boierii pribegi, hotărîră peirea lui. Poate ar fi mai întîrziat a-și pune în lucrare planul, dacă desfrînarea lui nu l-ar fi grăbit. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupîneasă, dacă era frumoasă*, zice hronicarul în naivitatea sa. Într-o zi, cînd se afla la Țuțora, nemaiașteptînd sosirea boierilor pribegi, boierii ce erau cu dînsul, ca să nu-l scape, au tăiat frînghiile cortului sub carele el ședea și, dînd năvală, l-au ucis.

Acum numai Ruxanda rămăsese din familia lui Petru Rareș, și pre dînsa boierii ucigași o hotărîseră a fi soție un oarecărui numit Jolde, pre care ei îl aleseseră de domn. Dar Lăpușneanul, ales de boierii pribegi, întîmpinînd pre Joldea, îl birui, și prinzîndu-l îi tăie nasul și-l dete la călugărie ; și ca să tragă inimile norodului în care via încă pomenirea lui Rareș, se însură și luă el pre fiica lui.

Astfel gingașa Ruxanda ajunsesă a fi parte biruitorului.

Cînd întră în sală, ea era îmbrăcată cu toată pompa cuvenită unii soții, fiice și surori de domn.

Peste zobonul [1] de stofă aurită, purta un benişel de felendreş [2] albastru blănit cu samur, a căruia mînice atîrnau dinapoi ; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe ; iar pe grumazii ei atîrna o salbă de multe şiruri de margaritar. Şlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb şi sprijinit cu o floare mare de smaragde. Părul ei, după moda de atuncea, se împărţea despletit pe umerii şi spatele sale. Figura ei avea acea frumuseţă, care făcea odinioară vestite pre femeile Romîniei [...] Ea însă era tristă şi tînjitoare, ca floarea espusă arşiţii soarelui, ce nu are nimică s-o umbrească. Ea văzuse murind pre părinţii săi, privise pre un frate lepădîndu-şi relegea, şi pre celalalt ucis ; şi mai întăi hotărîtă de obştie a fi soţia lui Jolde (pre care nici îl ştia), acum fusese silită de aceeaşi obştie, care dispoza de inima ei făr-a o mai întreba, a da mîna lui Alexandru-vodă, pre care, cinstindu-l şi supuindu-i-se ca unui bărbat, ar fi voit să-l iubească, dacă ar fi aflat în el cît de puţină simţire omenească.

Apropiindu-se, se plecă şi-i sărută mîna. Lăpuşneanul o apucă de mijloc, şi rădicîndu-o ca pre o pană, o puse pe genuchii săi.

— Ce veste, frumoasa mea doamnă ? zise el sărutîndu-o pe frunte ; ce pricină te face astăzi, cînd nu-i sărbătoare, a-ţi lăsa fusele ? Cine te-au trezit aşa de dimineaţă ?

— Lacrimile jupînesilor văduve care se varsă la uşa mea şi care strigă răsplătire la domnul Hristos şi la sfînta născătoare, pentru sîngele care verşi.

Lăpuşneanul, posomorîndu-se, desfăcu braţele ; Ruxanda căzu la picioarele lui.

---

[1] O haină lungă deschisă dinainte (n.a.).

[2] Caftea (n.a.).

— O, bunul meu domn! viteazul meu soţ! urmă ea, destul! Ajungă atîta sînge vărsat, atîte văduvii, atîţa sărimani[1]! Gîndeşte că măria-ta eşti preaputernic şi că nişte săraci boieri nu-ţi pot strica. Ce-ţi lipseşte mărieĭ-tale? N-ai cu nime război; ţara este liniştită şi supusă. Eu, Dumnezeu ştie! cît te iubesc! şi copiii mărieĭ-tale sînt frumoşi şi tineri. Judecă că după viaţă este şi moarte, şi că măria-ta eşti muritor şi ai să dai seamă! Pentru că, cu monăstirile nu se răscumpără sîngele, ci mai ales ispiteşti şi înfrunţi pre Dumnezeu, socotind că făcînd biserici îl poţi împăca, şi...

— Muiere nesocotită! strigă Lăpuşneanul sărind drept în picioare, şi mîna lui, prin deprindere, se răzămă pe junghiul[2] din cingătoarea sa; dar îndată stăpînindu-se, se plecă, şi rădicînd pre Ruxanda de jos:

— Doamna mea! îi zise, să nu-ţi mai scape din gură astfel de vorbe nebune, că, zău, nu ştiu ce se poate întîmpla. Mulţămeşte sfîntului mare mucenic Dimitrie izvorîtorul de mir, a cărui hram se prăznuieşte la biserica ce noi i-am făcut la Pîngăraţi, că ne-au oprit de a face un păcat, aducîndu-ne aminte că eşti mama copiilor noştri.

— De aş şti că mă vei şi omorî, nu pot să tac. Ieri, cînd voiam să întru, o jupîneasă cu cinci copii s-au aruncat înaintea rădvanului[3] meu şi m-au oprit arătîndu-mi un cap ţintuit în poarta curţii. „Ai să dai seamă, doamnă! îmi zise, că laşi pre bărbatul tău să ne taie părinţii, bărbaţii şi fraţii... Uită-te, doamnă, acesta-i bărbatul meu, tatăl copiilor acestora, care au rămas săraci! Uită-te!" şi îmi arăta capul sîngeros, şi

[1] Orfani (n.a.).

[2] Un cuţit a cărui mîner se ascundea în teacă, şi care slujea spre înjunghierea duşmanului învins. În Franţia se numea *miséricorde* (n.a.).

[3] Un fel de caretă aşezată pe dricuri (n.a.).

capul se uita la mine grozav! Ah! Stăpîne! de atunci neîncetat văd capul acela şi mi-e tot frică! Nu pot să mă odihnesc!

— Şi ce vrei? întrebă Lăpuşneanul zîmbind.

— Vreu să nu mai verşi sînge, să încetezi cu omorul, să nu mai văd capete tăiete, că sare inima din mine.

— Îţi făgăduiesc că de poimîne nu vei mai vedea, răspunse Alexandru-vodă; şi mîne îţi voi da un leac de frică.

— Cum? ce vrei să zici?

— Mîne vei vedea. Acum, dragă doamnă, du-te de-ţi vezi copiii, şi caută de casă cum se cuvine unei bune gospodine, şi pune la cale să ne gătească un ospăţ, căci mîne dau masă mare boierilor.

Doamna Ruxanda ieşi după ce iarăşi îi sărută mîna. Bărbatul său o petrecu pînă la uşă.

— Ei! pus-ai toate la cale? întrebă el, viind grabnic către armaşul său, care întrase atunce.

— Tot este gata.

— Dar oare vor veni?

— Vor veni.

III

Capul lui Moţoc vrem...

De cu seară se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la mitropolie, unde era să fie şi domnul, ca să asculte liturghia şi apoi să vie să prînzească la curte.

Cînd sosi Alexandru-vodă, sfînta slujbă începuse şi boierii erau toţi adunaţi.

Înpreotiva obiceiului său, Lăpuşneanul, în ziua aceea, era îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purta corona Paleologilor, şi peste dulama polo-

neză de catifea stacoşie, avea cabaniţa turcească. Nici o armă nu avea alta decît un mic junghi cu plăşelele de aur ; iar pintre bumbii dulămii se zărea o zea de sîrmă.

După ce a ascultat sf. slujbă, s-a coborît din strană, s-a închinat pe la icoane, şi, apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s-a plecat cu mare smerenie, şi a sărutat moaştele sfîntului. Spun că în minutul acela el era foarte galben la faţă, şi că racla sfîntului ar fi treşărit.

După aceasta, suindu-se iarăşi în strană, se întoarnă către boieri şi zise :

— Boieri dumneavoastră ! De la venirea mea cu a doua domnie şi pănă astăzi, am arătat asprime către mulţi ; m-am arătat cumplit, rău, vărsînd sîngele multora. Unul Dumnezeu ştie de nu mi-a părut rău şi de nu mă căiesc de aceasta ; dar dumneavoastră ştiţi că m-a silit numai dorinţa de a vedea contenind gîlcevirile şi vînzările unora şi altora, care ţinteau la răsipa ţării şi la peirea mea. Astăzi sînt altfel trebile. Boierii şi-au venit în cunoştiinţă ; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice mîntuitorul : *Bate-voi păstorul, şi se vor împrăştia oile.*

Boieri dumneavoastră ! Să trăim de acum în pace, iubindu-ne ca nişte fraţi, pentru că aceasta este una din cele zece porunci : *Să iubeşti pre aproapele tău ca însuşi pre tine,* şi să ne iertăm unii pre alţii, pentru că sîntem muritori, rugîndu-ne domnului nostru Iisus Hristos — îşi făcu cruce — să ne ierte nouă greşalele, precum iertăm şi noi greşiţilor noştri.

Sfîrşind această deşănţată cuvîntare, merse în mijlocul bisăricii şi, după ce se închină iarăşi, se întoarnă spre norod în faţă, în dreapta şi în stînga, zicînd :

— Iertaţi-mă, oameni buni şi boieri dumneavoastră !

— Dumnezeu să te ierte, măria-ta ! răspunseră toţi, afară de doi juni boieri ce sta gînditori, răzămaţi de un mormînt lîngă uşă, însă nime nu le-a luat seama.

Lăpuşneanul ieşi din biserică, poftind pre boieri să vie ca să ospeteze împreună ; şi încălecînd, se înturnă la palat. Toţi se înprăştiară.

— Cum îţi pare ? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pre Alexandru-vodă.

— Te sfătuiesc să nu te duci astăzi la dînsul la masă, răspunse celalalt ; şi se amestecară în norod. Aceştii erau Spancioc şi Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospăţul acesta. Vestea se împrăştiase că domnul se împăcase cu boierii ; şi boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor pute ocupa iarăşi posturi, ca să adune nouă avuţii din sudoarea ţăranului. Cît pentru norod, el era indiferent ; el din împăcarea aceasta nu aştepta vreun bine, nici prepunea vreun rău. Norodul se învoia cu oblăduirea lui Alexandru-vodă ; cîrtea numai asupra ministrului său Moţoc, care întrebuinţa creditul ce avea la domn, spre împilarea gloatei. Căci deşi era necontenite jalobele obştiei pentru jăfuirile lui Moţoc, Lăpuşneanul sau nu răspundea, sau nu le asculta.

Ceasul prînzului apropiindu-se, boierii începură a veni călări, întovărăşiţi fieştecare de cîte două-trei slugi. Luau seamă însă că curtea era plină de lefecii înarmaţi şi că patru tunuri sta îndreptate spre poartă ; dar socoteau că sînt puse pentru a serba, după obicei, ceremonia prin salve. Unii poate că şi prepuneau vreo cursă, dar odată întrînd, nu se mai putea înturna ; căci porţile erau străjuite şi păzitorii porunciţi a nu lăsa să iasă nime.

Adunîndu-se boierii, 47 la număr, Lăpuşneanul se puse în capul mesii, avînd în dreapta pre logofătul Trotuşan, şi în stînga pre vornicul Moţoc. Începură *a zice*[1] din surle; şi bucatele se aduseră pe masă.

În Moldavia, pe vremea aceea, nu se întrodusese încă moda mîncărilor alese. Cel mai mare ospăţ se cuprindea în cîteva feluri de bucate. După borşul polonez, veneau mîncări greceşti ferte cu verdeţuri, care pluteau în unt; apoi pilaful turcesc, şi, în sfîrşit, fripturile cosmopolite. Pînza mesii şi şervetele erau de filaliu[2] ţesute în casă. Tipsiile pe care aduceau bucatele, talgerile şi păharele erau de argint. Pe lîngă părete sta aşezate în rînd mai multe ulcioare pîntecoase, pline de vin de Odobeşti şi de Cotnar, şi la spatele fieştecăruia boier dvorea cîte o slugă, care *dregea*[3]. Toate aceste slugi erau înarmate.

În curte, pe lîngă două junci şi patru berbeci fripţi, erau trei poloboace desfundate, pline de vin; slujitorii mîncau şi beau; boierii mîncau şi beau. Acum capetele începuseră a se înferbînta: vinul îşi făcea lucrare. Boierii închinau şi urau pre domn cu vivate zgomotoase, la care răspundeau lefeciii prin chiote şi tunurile prin bubuit.

Acum era aproape a se scula de la masă, cînd Veveriţă rîdică păharul şi închinînd zise:

— Să trăieşti întru mulţi ani, măria-ta! să stăpîneşti ţara în pace, şi milostivul Dumnezeu să te întărească în gîndul ce ai pus de a nu mai strica pre boieri şi a bîntui norodul....

N-apucă să sfîrşească, căci buzduganul armaşului lovindu-l drept în frunte, îl oborî la pămînt.

[1] A cînta — cuvînt vechi (n. a.).
[2] O ţesătură foarte subţire (n. a.).
[3] Turna vin — c[uvînt] v[echi] (n. a.).

— A! voi ocărîţi pre domnul vostru! strigă acesta; la ei, flăcăi!

În minut, toţi slujitorii de pe la spatele boierilor, scoţînd junghiurile, îi loviră; şi alţi ostaşi, aduşi de căpitanul de lefecii, întrară şi năpustiră cu sabiile în ei. Cît pentru Lăpuşneanul, el luasă pre Moţoc de mînă şi se trăsesă lîngă o fereastră deschisă, de unde privea măcelăria ce începuse. El rîdea; iar Moţoc, silindu-se a rîde ca să placă stăpînului, simţea părul zburlindu-i-se pe cap şi dinţii săi clănţăind. Şi cu adevărat era groază a privi această scenă sîngeroasă. Închipuiască-şi cineva într-o sală de cinci stînjini lungă şi de patru lată, o sută şi mai mulţi oameni ucigaşi şi hotărîţi spre ucidere, călăi şi osîndiţi, luptîndu-se unii cu furia desnădejdei şi alţii cu aprinderea beţiei. Boierii, neavînd nici o grijă, surprinşi mişăleşte pe din dos, fără arme, cădeau făr-a se mai înprotivi. Cei mai bătrîni mureau făcîndu-şi cruce; mulţi însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacîmurile mesii se făceau arme în mîna lor; unii, deşi răniţi, se încleştau cu furie de gîtul ucigaşilor, şi, nesocotind ranele ce priimeau, îi strîngeau păn-îi înnăduşeau. Dacă vreunul apuca vreo sabie, îşi vindea scump viaţa. Mulţi lefecii periră, dar, în sfîrşit, nu mai rămasă nici un boier viu. Patruzeci şi şepte de trupuri zăceau pe parchet! În lupta şi trînta aceasta, masa se răsturnase; ulcioarele se spărsesără şi vinul amestecat cu sînge făcuse o baltă pe lespezile salei.

O dată cu omorul de sus, începuse uciderea şi în curte. Slugile boierilor, văzîndu-se lovite fără veste de soldaţi, plecară de fugă. Puţini care scapară cu viaţă, apucînd a sări peste ziduri, dasă larmă pe la casele boierilor; şi învitînd pre alte slugi şi oameni boiereşti, burzuluiseră norodul, şi tot oraşul alergase

Clubul cărţii digitale 2022

la poarta curţii, pre care începuse a o tăia cu securile. Ostaşii ameţiţi de beţie făceau numai o slabă înprotivire. Gloata se întărta din mult în mai mult.

Lăpuşneanul, pre care îl înştiinţase de pornirea norodului, trimise pre armaşul să-i întrebe ce vror şi ce cer ? Armaşul ieşi.

— Ei, vornice Moţoace, zise apoi înturnîndu-se spre acesta, spune, n-am făcut bine că m-am mîntuit de răii aceştii şi am scăpat ţara de o aşa rîie ?

— Măria-ta, ai urmat cu mare înţelepciune, răspunse mîrşavul curtezan : eu de mult aveam de gînd să sfătuiesc pre m[ăria]-ta la aceasta, dar văd că înţelepciunea măriei-tale au apucat mai-nainte, şi ai făcut bine că i-ai tăiat ; pentru că... fiindcă... era să...

— Văd că armaşul întîrzie, zise Lăpuşneanul curmînd pre Moţoc, care se învălmăşea în vorbă. Îmi vine să poruncesc să deie cu tunurile în prostimea acea. Ha, cum socoţi şi dumneata ?

— Aşa, aşa, să-i înproaşte cu tunurile ; nu-i vro pagubă c-or muri cîteva sute de mojici, de vreme ce au perit atîţa boieri. Da, să-i omoare de istov.

— M-aşteptam s-aud asemene răspuns, zise cu oţărîre Lăpuşneanul, dar să vedem întăi ce vror.

În vremea aceasta, armaşul se suise pe poarta curţii şi, făcînd semn, strigă :

— Oameni buni ! Măria-sa vodă întreabă ce vreţi şi ce ceriţi ? şi pentru ce aţi venit aşa cu *zurba* ?

Prostimea rămasă cu gura căscată. Ea nu se aştepta la asemenea întrebare. Venise fără să ştie pentru ce au venit şi ce vrea. Începu a se strînge în cete-cete, şi a se întreba unii pe alţii ce să ceară. În sfîrşit, începură a striga :

— Să micşureze dăjdiile ! — Să nu ne zapciască !

— Să nu ne mai împlinească ! — Să nu ne mai jăfuiască !

. — Am rămas săraci ! — N-avem bani ! — Ne i-au luat toţi Moţoc ! — Moţoc ! Moţoc ! — El ne beleşte şi ne pradă ! — El sfătuieşte pre vodă ! — Să moară !

— Moţoc să moară ! — Capul lui Moţoc vrem !

Acest din urmă cuvînt găsînd un eho în toate inimile, fu ca o schinteie electrică. Toate glasurile se făcură un glas, şi acest glas striga : „Capul lui Moţoc vrem".

— Ce cer ? întrebă Lăpuşneanul, văzînd pre armaşul întrînd.

— Capul vornicului Moţoc, răspunse.

— Cum ? ce ? strigă acesta sărind ca un om ce calcă pe un şărpe ; n-ai auzit bine, fîrtate ! vrei să şuguieşti, dar nu-i vreme de şagă. Ce vorbe sînt aceste ? Ce să facă cu capul meu ? Îţi spun că eşti surd ; n-ai auzit bine !

— Ba foarte bine, zise Alexandru-vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

În adevăr, ostaşii nemaiînprotivindu-se, norodul începuse a se căţăra pe ziduri, de unde striga în gura mare : „Să ne deie pre Moţoc ! Capul lui Moţoc vrem !"

— Oh ! păcătosul de mine ! strigă ticălosul. Maică precurată fecioară, nu mă lăsa să mă prăpădesc !... Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora ? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta, şi mă jur să fac o biserică, să postesc cît voi mai ave zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni de la monăstirea Neamţului !... Dar, milostive doamne, nu-i asculta pre nişte proşti, pre nişte mojici. Pune să deie cu tunurile într-înşii... Să moară toţi ! Eu sînt boier mare ; ei sînt nişte proşti !

— Proşti, dar mulţi, răspunse Lăpuşneanul cu sînge rece ; să omor o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat ? Judecă dumneata singur. Du-te

de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ziceai însuţi cînd îmi spuneai că nu mă vrea, nici mă iubeşte ţara. Sînt bucuros că-ţi răsplăteşte norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vînzîndu-mi oastea lui Anton Sechele[1], şi mai pe urmă lăsîndu-mă şi trecînd în partea Tomşii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moţoc smulgîndu-şi barba, căci de pe vorbele tiranului înţelegea că nu mai este scăpare pentru el. Încai lăsaţi-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupîneasa şi de copilaşii mei! lăsaţi-mă să mă spoveduiesc!

Şi plîngea, şi ţipa, şi suspina.

— Destul! strigă Lăpuşneanul, nu te mai boci ca o muiere! Fii romîn verde. Ce să te mai spoveduieşti? Ce-i să spui duhovnicului? Că eşti un tîlhar şi un vînzător? Asta o ştie toată Moldova. Haide! luaţi-l de-l daţi norodului, şi-i spuneţi că acest fel plăteşte Alexandru-vodă celor ce pradă ţara.

Îndată armaşul şi capitanul de lefecii începură a-l tîrîi. Ticăitul boier răcnea cît putea, vrînd să se înprotivească; dar ce puteau bătrînile lui mîni înprotiva acelor patru braţe zdravene care-l trăgeau! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se înpedeca de trupurile confraţilor săi şi luneca pe sîngele ce se închegase pe lespezi. În sfîrşit, puterile îi slăbiră, şi sateliţii tiranului, ducîndu-l pe poarta curţii mai mult mort decît viu, îl îmbrînciră în mulţime.

Ticălosul boier căzu în braţele idrei acestei cu multe capete, care întru o clipală îl făcu bucăţi.

— Iată cum plăteşte Alexandru-vodă la cei ce pradă ţara! ziseră trimişii tiranului.

[1] Vestit general ungur (n.a.).

— Să trăiască măria-sa vodă! răspunse gloata. Şi mulţămindu-se de astă jertfă, se împrăştii.

În vreme ce nenorocitul Moţoc perea acest fel, Lăpuşneanul porunci să rădice masa, şi să strîngă tacîmurile; apoi pusă să răteze capetele ucişilor, şi trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luînd capetele, le aşăză în mijlocul mesii pe încet şi cu rînduială, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt şi pe a celor mai mari deasupra, după neam şi după ranguri, pănă ce făcu o piramidă de patruzeci şi şepte căpăţine, vîrful căria se închia prin capul unui logofăt mare. Apoi, spălîndu-se pe mîni, merse la o uşă lăturalnică, trase zăvorul şi drugul de lemn care o închidea, şi întră în apartamentul doamnei.

De la începutul tragediei aceştia, doamna Ruxanda, neştiind nimic de cele ce se petreceau, era îngrijită. Ea nu putea afla pricina zgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieşeau din apartamentul lor, şi slujnicele nu puteau a se risca în mijlocul unei oştimi ce nu cunoştea ce este disciplina. Una din ele, mai îndrăzneaţă, ieşind, auzise vorbă că este zurba asupra lui vodă şi adusese această veste stăpînei sale.

Buna doamnă, temîndu-se de furia norodului, era spăriată, şi cînd a întrat Alexandru, a găsit-o rugîndu-se dinaintea icoanei, avînd copiii pe lîngă dînsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-au fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ţi-am făgăduit, ţi-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, doamnă.

— Dar ce ţipete, ce strigări se auzeau?

— Nimic. Slujitorii s-au fost luat la sfadă, dar s-au liniştit. Zicînd aceste, luă pre Ruxanda de mînă şi o aduse în sală.

Întru vederea grozavii privelişti, ea slobozi un ţipet strașnic şi leşină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpuşneanul zîmbind ; în loc să se bucure, ea se sparie. Şi luînd-o în braţe, o duse în apartamenturile ei. Apoi înturnîndu-se iarăşi în sală, găsi pre căpitanul de lefecii şi pre armaşul aşteptîndu-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile cînilor acestora, iar titvele lor să le înşire pe zid, zise lefeciului. Iar tu, adresîndu-se către armaş, să-mi pui mîna pe Spancioc şi pe Stroici.

Însă Stroici şi Spancioc erau acum aproape de Nistru. Gonaşii îi ajunseră tocmai cînd treceau hotarul :

— Spuneţi celui ce v-au trimis, strigă către ei Spancioc, că ne vom vedea păn-a nu muri !

IV

De mă voi scula, pre mulţi am să popesc şi eu...

Patru ani trecuseră de la scena aceasta, în vremea cărora Alexandru-vodă, credincios făgăduinţei ce dase doamnei Ruxandei, nu mai tăiese nici un boier. Dar pentru ca să nu uite dorul lui cel tiranic de a vedea suferiri omeneşti, născoci feluri de schingiuiri.

Scotea ochi, tăia mîni, ciuntea şi seca pe care avea prepus ; însă prepusurile lui erau părelnice, căci nime nu mai cuteza a cîrti cît de puţin.

Cu toate aceste, era neliniştit, căci nu putuse pune mîna pe Spancioc şi pe Stroici, care şedeau la Cameniţă, aşteptînd şi pîndind vreme. Deşi avea doi gineri grafi cu mare influinţă la curtea Poloniei, era îngrijit de aceşti doi boieri, să nu învite pre poloni, care nu căutau decît pretexte, spre a întra în Moldavia ; dar aceşti doi romîni erau prea buni patrioţi ca să nu ju-

decе că războiul şi venirea oştilor străine ar fi fost peirea patriei.

Lăpuşneanul le scrisese în mai multe rînduri ca să vie, legîndu-se prin cele mai mari jurăminte că nu le va face nimică, dar ei ştiau cît preţuieşte jurămîntul lui. Ca să-i privigheze mai de aproape, se mută în cetatea Hotinului, pre care o întări mai cu osăbire ; însă aici se bolnăvi de lîngoare. Boala făcu răpezi înaintiri şi în curînd tiranul se văzu la uşa mormîntului.

În delirul frigurilor, i se părea că vede toate jertfele cruziei sale, fioroase şi ameninţitoare, îngrozindu-l şi chemîndu-l la judecata dumnezeului dreptăţii. În deşert se învîrtea în patul durerii, căci nu putea afla ragaz.

Chemînd pre mitropolitul Teofan, pre episcopi şi pe boieri, şi spuindu-le că se simte sosit la sfîrşitul vieţii, îşi ceru iertare de la toţi, umilindu-se ; pe urmă îi rugă să le fie milă de fiiul său Bogdan, pre care îl lasă moştean scaunului, şi să-l ajute ; căci fiind în fragedă vîrstă, încungiurat de puternici vrăjmaşi, nu se va pute apăra nici pre sine, nici pre ţară, de nu va fi unire între boieri şi de nu vor ave dragoste şi supunere cătră domn.

— Cît pentru mine, urmă a zice, de mă voi şi ridica din boala aceasta, sînt hotărît a mă duce la călugărie în monăstirea Slatina, unde să mă spăsesc, cîte zile îmi va mai lăsa Dumnezeu. Deci vă rog, părinţi arhierei, de mă veţi vedea aproape de moarte, să mă tundeţi călugăr...

Nu putu vorbi mai mult. Convulsiile îl apucară şi un leşin grozav ca moartea îi îngheţă trupul, încît mitropolitul şi episcopii, crezînd că se sfîrşeşte, îl călugăriră, puindu-i nume Paisie, dupre numele Petru, ce avea păn-a nu se face domn.

După aceasta, salutînd pre doamna Ruxanda de regentă în vremea minorităţei fiiului ei, proclamară pre Bogdan de domn. Apoi îndată porniră ştafete pe la boierii din ţară şi emigraţi, şi pe la capitanii oştilor.

Abia amurgise cînd Stroici şi Spancioc sosiră.

Descălecînd pe la gazde, alergară cu pripă la cetate. Cetatea era mută şi pustie ca un mormînt de urieş. Nu se auzea decît murmura valurilor Nistrului, ce izbea regulat stîncoasele ei coaste, sure şi goale, şi strigătul monoton a ostaşilor de strajă, carii întru lumina crepusculului se zăreau răzămaţi pe lungile lor lance. Suindu-se în palat, îi cuprinse nu puţină mirare neîntîlnind pre nime; în sfîrşit, o slugă le arătă camera bolnavului. Voind să între, auziră un mare zgomot şi se opriră ca să asculte.

Lăpuşneanul se trezise din letargia sa.

Deschizînd ochii, văzu doi călugări stînd unul la cap şi altul la picioarele sale, neclintiţi ca două statuie de bronz; se uită pe dînsul şi se văzu coperit cu o rasă; pe căpătăiul său sta un potcap. Vru să ridice mîna şi se înpedecă în nişte metanii de lînă. I se păru că visează şi iarăşi închise ochii; dar redeschizîndu-i peste puţin, văzu aceleşi lucruri, metaniile, potcapul, călugării.

— Cum te mai simţi, frate Paisie? îl întrebă unul din monahi, văzîndu-l că nu doarme.

Numele acesta îi aduse aminte de toate cele ce se petrecuseră. Sîngele într-însul începu a ferbe, şi sculîndu-se pe jumătate:

— Ce pocitănii sînt aceste? strigă. A! voi vă jucaţi cu mine! Afară, boaite! Ieşiţi! că pre toţi vă omor! Şi căuta o armă pe lîngă el, dar negăsind decît potcapul, îl azvîrli cu mînie în capul unui călugăr.

Întru auzul strigărilor lui, doamna cu fiiul ei, mitropolitul, boierii, slugile, întrară toţi în odaie.

Chiar atunci cei doi boieri veniseră şi sta ascultînd la uşă.

— A! voi m-aţi călugărit, striga Lăpuşneanul cu glas răguşat şi spărios; gîndiţi că veţi scăpa de mine? Dar să vă iasă din minte! Dumnezeu sau dracul mă va însănătoşa, şi...

— Nenorocite, nu huli! îl curmă mitropolitul; uiţi că eşti în ceasul morţii! Gîndeşte, păcătosule, că eşti monah; nu mai eşti domn! Gîndeşte că prin hulele şi strigările tale sparii pre astă femeie nevinovată şi pre acest copil în care razemă nădejdea Moldaviei...

— Boaită fătarnică! adăogă bolnavul, zbuciumîndu-se a se scula din pat; tacă-ţi gura; că eu, care te-am făcut mitropolit, eu te desmitropolesc. M-aţi popit voi, dar de mă voi îndrepta, pre mulţi am să popesc şi eu![1] Iar pre căţeaua asta voi s-o tai în patru bucăţi împreună cu ţîncul ei, ca să nu mai asculte sfătuirile boaitelor şi a duşmanilor mei... Minte acel ce zice că sînt călugăr! Eu nu sînt călugăr, sînt domn! Sînt Alexandru-vodă!... Săriţi, flăcăi! Unde-s voinicii mei?... Daţi! daţi de tot! Eu vă poruncesc. Ucideţi-i pre toţi... Nici unul să nu scape... A! mă-năduş!... Apă! apă! apă! — şi căzu răsturnat pe spate, hîrcîind de turbare şi de mînie.

Doamna şi mitropolitul ieşiră. La uşă îi întîmpinară Stroici şi Spancioc.

— Doamnă! zise Spancioc apucînd de mînă pre Ruxanda, omul acesta trebuie să moară numaidecît. Iată un praf, pune-l în băutura lui...

— Otravă! strigă ea înfiorîndu-se.

— Otravă, urmă Spancioc. De nu va muri îndată omul acesta, viaţa măriei-tale şi a copilului acestui este în primejdie. Destul a trăit tatăl şi destule a făcut. Moară tatăl ca să scape fiiul.

[1] Miron Costin (n.a.). Moartea lui Alexandru Lăpuşneanu se găseşte însă în cronica lui Grigore Ureche (vezi şi nota de la p. 104).

O slugă ieşi.

— Ce este ? întrebă doamna.

— Bolnavul s-a trezit şi cere apă şi pre fiiul său. Mi-au zis să nu mă duc fără el.

— Oh ! vrea să-l omoare, răcni duioasa mumă, strîngînd cu furie copilul la sîn.

— Nu-i vreme de stat în gînduri, doamnă, adăugi Spancioc. Adă-ţi aminte de doamna lui Ştefăniţă-vodă [1] şi alege între bărbat şi între fiiu.

— Ce zici, părinte ? zise sărmana femeie, înturnîndu-se cu ochi lăcrîmători spre mitropolitul.

— Crud şi cumplit este omul acesta, fiica mea ; Domnul Dumnezeu să te povăţuiască. Iar eu mă duc să gătesc tot pentru purcederea noastră cu noul nostru domn ; şi pre cel vechi, Dumnezeu să-l ierte, şi să te ierte şi pre tine. Zicînd aceste, cuviosul Teofan se depărtă.

Ruxanda luă un păhar de argint plin de apă, pre care-l aducea sluga ; şi apoi, mahinaliceşte şi silită mai mult de boieri, lăsă să cadă otrava în el. Boierii o împinseră în camera bolnavului.

— Ce face ? întrebă Spancioc pre Stroici, carele crăpase uşa şi se uita.

— Întreabă de fiiul său — zice că vrea să-l vadă — cere de băut — doamna tremură — îi dă paharul — nu vre să-l iaie !...

Spancioc sări şi scoase junghiul din cingătoare.

— Ba, îl ia, bea... Să-ţi fie de bine, măria-ta !

Ruxanda ieşi tremurîndă şi galbănă şi răzemîndu-se de părete :

— Voi să daţi seamă înaintea lui Dumnezeu, zise suspinînd, că voi m-aţi făcut să fac acest păcat.

Mitropolitul veni.

---

[1] Miron Costin (n.a.). Aceeaşi trimitere greşită, ca şi la pp. 104 şi 123. Despre moartea lui Ştefăniţă-vodă se vorbeşte tot în *Letopiseţul* lui Grigore Ureche.

— Să mergem, zise doamnei.

— Dar cine va căuta de nenorocitul acesta ?

— Noi, răspunseră boierii.

— Oh ! părinte, ce mă făcuşi să fac ! zise doamna către mitropolitul, şi se duse cu el plîngînd.

Amîndoi boierii întrară la bolnav.

Otrava încă nu începuse a-şi face lucrarea. Lăpuşneanul sta întins cu faţa în sus, liniştit, dar foarte slab. Cînd întrară boierii, el îi privi îndelung, şi necunoscîndu-i, îi întrebă cine sînt şi ce voiesc ?

— Eu sînt Stroici, răspunse acesta.

— Şi eu Spancioc, adăogi celalalt ; şi aceea ce voim este să te vedem păn-a nu muri, cum ţi-am făgăduit.

— Oh ! vrăjmaşii mei ! suspină Alexandru.

— Eu sînt Spancioc, urmă acesta, Spancioc, pre care ai vrut să-l tai, cînd ai ucis 47 de boieri, şi care a scăpat din ghearile tale ! Spancioc, a cărui avere ai jăfuit-o, lăsîndu-i femeia şi copiii să cerşătorească pe la uşile creştinilor.

— Ah ! ce foc simt că mă arde, strigă bolnavul, apucîndu-se cu mînile de pîntece.

— Zi *acum slobozeşte*, căci ai să mori. Otrava lucrează.

— Oh ! m-aţi otrăvit, nelegiuiţilor ! Doamne ! fie-ţi milă de sufletul meu ! O, ce foc ! Unde-i doamna ? Unde-i copilul meu ?

— S-au dus şi te-au lăsat cu noi.

— S-au dus şi m-au lăsat ! m-au lăsat cu voi ! Oh ! omoriţi-mă, să scap de durere ! Oh ! înjunghe-mă tu, tu eşti mai tînăr, fie-ţi milă ! scapă-mă de durerile ce mă sfîşie ! înjunghe-mă ! zise, întorcîndu-se spre Stroici.

— Nu-mi voi spurca vitejescul junghi în sîngele cel pîngărit a unui tiran ca tine.

Durerile creşteau. Otrăvitul se zbuciuma în convulsii.

— Oh! strigă, îmi arde sufletul! oh! daţi-mi apă... daţi-mi ceva să beu!

— Iată, zise Spancioc, luînd paharul de argint de pe masă; au rămas drojdiile otrăvii. Bea şi te răcoreşte!

— Ba; ba, nu, nu vreu, zise bolnavul strîngînd dinţii.

Atunci Stroici îl apucă şi-l ţinu neclintit; iar Spancioc, scoţînd cuţitul din teacă, îi descleştă cu vîrful lui dinţii şi îi turnă pe gît otrava ce mai era în fundul păharului.

Lăpuşneanul, mugind ca un taur ce vede trunchiul şi securea ce a să-l lovească, voi a se-nturna cu faţa spre părete.

— Ce, vrei să nu ne mai vezi? ziseră boierii. Ba, se cade spre osînda ta să ne priveşti; învaţă a muri, tu care ştiai numai a omorî. Şi apucîndu-l amîndoi, îl ţineau nemişcat, uitîndu-se la el cu o bucurie infernală şi mustrîndu-l.

Nenorocitul domn se zvîrcolea în spasmele agoniei; spume făcea la gură, dinţii îi scrîşneau, şi ochii săi sîngeraţi se holbaseră; o sudoare îngheţată, tristă, a morţii prevestitoare, ieşea ca nişte nasturi pe obrazul lui. După un chin de jumătate ceas, în sfîrşit, îşi dete duhul în mînile călăilor săi.

Acest fel fu sfîrşitul lui Alexandru Lăpuşneanul, care lăsă o pată de sînge în istoria Moldaviei.

La monastirea Slatina, zidită de el, unde e îngropat, se vede şi astăzi portretul lui şi a familiei sale.

Dacia literară, tom. I (ianuarie-iunie 1840), Iaşii, pp. 9—50, cu titlul: *Scene istorice din cronicele Moldaviei. Alexandru Lăpuşneanul.*

SOBIESKI ŞI ROMÎNII

1686

Pe drumul ce duce către cetatea Neamţu, pe la sfîrşitul lui septemvrie 1686, se vedea o oaste mergînd. După un trup de lănceri ce deschidea marşa, urmau douăsprezece tunuri mari trase de boi, apoi o ceată de ofiţeri călări în fruntea cărora erau trei ; unul în floarea vrîstei, posomorît, gînditor, necăjit, şi doi mai bătrîni. Tustrei în haine poloneze. În sfîrşit venea duiumul oştei : trăsuri, bagaje, pedestraşi, şleahtă pospolită, amestecaţi, în neregulă, cu steagurile strînse, cu capul plecat, cu armele răsturnate, cu întristarea pe faţă şi cu durerea în inimă. Nu se auzea nici surlă, nici dobă, numai tropotul cailor şi pasul oamenilor ce abia se mişcau, pentru că de zece zile caii n-au ros decît coaja copacilor, şi oamenii s-au hrănit numai cu poame.

Şi însă această oaste, în stare aşa ticăloasă, e aceea ce a îngiosit de atîte ori trufia Semilunii, iar acei trei fruntaşi ofiţeri sînt hatmanii Iablonovski şi Potoţki, şi cel din mijlocul lor însuşi Ion Sobieţki, regele Poloniei.

Şi cum să nu fie supărat şi necăjit vestitul rege ? El, Sobieţki, fala leşilor, eroul creştinătăţii, mîntuitorul Vienii, să fie nevoit pentru a doua oară a da

pas turcilor, a se trage dinaintea tatarilor şi a moldovenilor ; a-şi privi oastea ticăloşită de lipsa merindelor, horopsită de duşmanii carii îl urmează mişeleşte, fără a îndrăzni să-şi deie pept făţiş cu el, şi fac pradă tot ce cade, tot ce rămîne pe urmă ; a nu întîmpina în drumul său decît o fioroasă pustietate !

Cum am zis, mergea încet şi gînditor. Hatmanii lîngă dînsul păzeau tăcere, respectînd supărarea sa de care şi ei se înpărtăşeau.

— Ce castel e acesta ? întrebă Sobieţki cînd, rădicînd capul, zări pe sprinceana dealului, înălţîndu-se trufaşă dinaintea lui, cetăţuia Neamţu. Cu bună seamă vrun cuib a talharilor acestor de moldoveni !

— La vreme de războiu, aici domnii Moldovei obicinuiesc a-şi trimite averile lor, răspunse Potoţki.

— Aşa ! Să mergem dar să-l luăm. Oh ! voi să-mi răzbun pre Cantemir care mă înşală şi mă făcu să perd atîţa viteji !

— Eu aş zice să lăsăm cetatea aceasta, zise Iablonovski, şi să ne urmăm drumul înainte. Avem tunuri de cîmp, nu de asalt.

— Ba, pre numele patronului meu ! Nu va zice lumea că o cetate s-a arătat dinaintea lui Sobieţki fără a i se cuceri ? N-avem tunuri ? Vom lua-o dar cu mînile.

— Numele m[ăriei]-tale e destul tun, zise Potoţki.

Trufia polonului măgulindu-se de această groasă linguşire, faţa i se însenină la ideea unei izbînzi atît de lesnicioase şi îndată dete poruncă să se înşire oastea cătră cetate.

În cetăţuie se afla optsprezece plăieşi, trimişi de ispravnicul de Neamţ pentru străjuire, în lipsa garnizoanei, care era la Fălcii pe lîngă domnul Cantemir, unde tăbărîse armia turcească. Cu cîteva ceasuri mai nainte sosise încă un tînăr plăieş, a cărui cal asudat păştea înşelat troscotul ce creştea pe lîngă ziduri.

— Mai bea o duşcă, băiete, zise un bătrîn de care se videa că ascultă toţi, şi ne spune ce ai mai văzut la Iaşi ?

— Ce să văd, tată ? Blăstămăţie ! Tîrgul îi în jac. Leşii pradă şi dezbracă pe bieţii oameni.

— Ş-apoi zic că-s creştini !

— Creştini ! Au prădat bisericile şi monăstirile de odoare. Nu ştiţi încă ? S-au dus să ieie pe sfînta [1] de la Triisfetitele.

— Doamne fereşte ! ziseră plăieşii făcîndu-şi cruce.

— Aşa, urmă tînărul ; eram acolo cînd au mers să ieie racla sfintei, dar călugărul, simţind, au închis poarta, şi n-au vrut să deschidă ; atunce...

— Pui de om, călugărul ! strigară ascultătorii.

— Atunce craiul lor au poroncit s-aducă tunurile ca să spargă porţile, dar mai întăi au trimis răspuns călugărului, care şedea în clopotniţă, să deschidă, ori face monăstirea praf şi pulbere.

— Auzit-aţi acolo litfa cea păgînă ! Şi ce au făcut popa ?

— El au răspuns că nu se aştepta s-audă aşa vorbă de la un împărat care se zice creştin, şi că m[ăria]-s[a] îi mare şi puternic, poate să facă ceea ce zice, dacă nu se teme nici de Dumnezeu, nici de sfinţii lui, dar el nu deschide poarta, ci s-a îngropa sub zidurile bisericei, şi apoi lumea va judeca între dînsul, atît de slab, şi între m[ăria] s[a] atît de tare. Auzind aceste, leahul s-au făcut foc de mînie şi dasă acum poroncă să împuşce, cînd unul din hatmanii lui i-au zis nu ştiu ce. Cum îmi spuneau oamenii, i-au zis că nu se cade să facă aşa lucru, să strice casa domnului şi altele multe. Îndestul că l-au înduplecat să deie pace bisericei.

[1] Moaştele sf. Paraschevii de la Epivata, aduse cu cheltuiala domnului Vasile-vodă (n.a.)

— Şi ce fac acum leşii la Iaşi ?

— Este o săptămînă de cînd s-au dus, după ce au văzut că nu mai au merinde pentru oşti, şi au purces pe Bahlui în sus, gîndind c-or găsi de toate ; dar acolea să videţi. Vodă, din lagărul turcilor, cum au auzit de aceasta, au şi pornit după dînşii un mîrzac c-o mulţime de tatari şi vro cinci steaguri de moldoveni, iar mai întăi au trimis pe loc pre capitanul Turculeţ c-o strajă de călăreţi care, apucînd înainte, au scos toţi oamenii de prin sate, au dat pojar fînului şi fînaţelor, au ascuns prin gropi grîul şi orzul, şi duşmanul au găsit tot pustiu în drumul său, încît, agiungînd la Cotnar, nu găsea să mînînce decît poamele copacilor ; ba încă au pus prin bălţi şi nişte ierburi veninoase de care cum bea, crăpa ; şi vai de capul lor ! pereau cu sutele şi ei şi caii, iar care rămînea pe urmă cădea în mînile moldovenilor, carii, fără mai multă judicată, ori îl spînzura, ori îl înţepa.

— Osînda sfintei Paraschevii ! zise bătrînul. Dar tu cum le-ai aflat aceste toate ?

— Eu — ştiţi că m-aţi trimis la Iaşi să văd ce mai este. După ce s-au dus leşii, m-am luat cît colea pe urma lor pănă la Cotnar, unde m-am întîlnit cu capitanul Turculeţ, care mi le-au spus ; ş-apoi, după ce am văzut că duşmanii şi-au luat drumul spre ţara lor, am apucat de-a dreptul piste codri... Dar oare ce buciumă străjerul ?

— Fă-i semn să se coboare de pe zid şi să vie încoace.

Nu trecu mult şi plăieşul de strajă viind, spuse că o oaste mare se apropie de cetate.

Îndată toţi alergară pe ziduri.

— Leşii sînt ! strigă tînărul ce venise de curînd şi pre care l-am auzit vorbind ; şi-au schimbat drumul şi vin aici...

— La porți, flecăi ! zise bătrînul. Încuieți-le și grămădiți bolovani pe ziduri. Așezați-vă toți pe la metereze. Să nu zică leahul c-au intrat într-o cetate romînească ca într-o țarină pustie.

— Dar noi sîntem numai nouăsprezece și asta-i o oaste întreagă, observă unul ; cum se...

— Taci, mucosule ! îl curmă bătrînul. Te temi că-i peri ? Mare pagubă ! Un mișel mai puțin.

Vînătorul astfel înfruntat se trase rușinat și se sui pe ziduri.

În vremea aceasta, oastea se apropiese. Regele trimise un ofițer ca să vorbească cu cei din cetate.

Solul veni la poartă. Bătrînul îl salută de pe zid.

— Bine ai venit, domnule, ce poftești de la noi ?

— Măria-sa regele Poloniei, mare ducă de Lituania ș.c.l. (urma titlurile), vă face cunoscut că să vă închinați și să-i cuceriți cetatea împreună cu toate averile și merindele ; atunci garnizoana va fi slobodă a ieși cu arme și bagaje, fără a i se face nimică, iar cutezînd a se împrotivi, cetatea se va cotropi și garnizoana se va trece subt ascuțitul sabiei.

— Du răspuns m[ăriei]-sale, zise bătrînul, că laude și îngroziri de aste am mai auzit noi, și tot nu ne-am spăriet. Mai bine m[ăria]-s[a] și-ar căuta de drum și ar da pace unor oameni care nu i-au făcut nimică. Cetatea n-avem gînd să i-o dăm cu una, cu două, macar că nu sînt în ea nici averi, nici merinde. Tot ce-i putem da este plumbul din pușce, pre care i-l vom trimite noi de pe ziduri, fără să se mai ostenească să vie înuntru.

— Plecați-vă, zise trimisul, și nu vă puneți capul în primejdie.

— Nu purta grijă de capul nostru, domnule. Gîndiți mai bine la al vostru.

— Încă o dată vă întreb, vă închinaţi ori ba ?

— Ba.

Parlamentarul se duse.

Asaltul începu. Tunurile aşezate pe scaune de lemn băteau necontenit cetatea. Plăieşii răspundeau cu gloanţe care nu făceau greş. Fieştecare împuşcătură obora cîte unul din vrăjmaşi, şi mai ales din ofiţeri, asupra cărora erau ţintite flintele lor. Leşii pereau fără a face spor.

În ziua dintăi, doi vînători periră. A doua zi şi a treia zi mai căzură cinci şi se răniră doi. A patra zi căzu înpuşcat însuşi comandantul artileriei leşeşti, dar mai periră trei din moldoveni. Numărul bravilor scădea pe toată ziua. Seara, adunîndu-se pe lîngă foc, văzură că au sfîrşit şi muniţiile şi merindele.

— Ce este de făcut, tată ? întrebă tînărul vînător pe bătrînul, care, rănit la un picior, sta întins pe o laviţă.

— Cîţi au perit d-ai noştri ?

— Zece.

— Şi nu mai avem nici praf, nici merinde ?

— Nu.

— Dacă-i aşa, apoi mîni dimineaţă urcă-te pe poartă şi leagă în vîrful săneţii un ştergar alb ; spune că închinăm cetatea, cu tocmală să ne lesă slobozi să ieşim şi să ne ducem unde vom voi.

Aşa se urmă. Leşii primiră toate condiţiile cerute. Oastea se înşiră în două rînduri, lăsînd prin mijlocul ei loc ca să treacă garnizoana, şi poarta se deschise.

Atunci, în loc de o strajă numeroasă, se văzură ieşind şese oameni, din care trei duceau pe umerele lor pe alţi trei ce erau răniţi.

— Ce este aceasta ? strigă Sobieţki răpezindu-se calare înaintea lor. Ce sînteţi voi ?

— Străjerii din cetate, răspunse bătrînul rănit, din spatele fiiului său.

— Cum ! atîţa sînteţi ?

— Zece din noi au perit din mila m[ăriei] tale.

— Voi aţi cutezat a vă împrotivi mie şi a-mi omorî atîţa viteji ? zise regele. O, asta nu se va trece aşa ! urmă turbat de mînie ; trebui o pildă pentru cei asemine vouă, şi pilda va fi groznică şi vrednică de faptă. Nu meritaţi a muri de sabie, ci de streang. Spînzuraţi-i !

Pe loc ostaşii încungiurară pre plăieşi, carii depuind jos răniţii, îşi făcură semnul crucei şi, răzămîndu-se pe săneţe, se uitau cu nepăsare la pregătirile ce se făceau pentru moartea lor. Ofiţerii priveau cu înduioşare această scenă.

— Fie-mi iertat, sire, zise atunci Iablonovski, apropiindu-se cu respect de regele care şedea posomorît şi mînios, a arăta m[ăriei] tale că aceşti viteji n-au făcut decît datoria lor, datorie patriotică şi vrednică de toată lauda, şi că au avut norocirea a cîştiga făgăduinţa marelui Sobieţki că vor fi slobozi şi nesupăraţi.

— Îţi mulţămesc, vrednice al meu tovarăş de arme, zise Sobieţki ca deşteptat din somn, îţi mulţămesc că m-ai oprit de a face o faptă defăimată. Ai cuvînt ; oamenii aceştii s-au purtat vitejeşte. Să li se deie fiecăruia cîte cincizeci de zloţi. Apoi, înturnîndu-se cătră romîni : „Voinicilor, zise, sînteţi slobozi ; mergeţi în pace şi spuneţi copiilor şi fraţilor voştri că aţi avut cinstea a vă împrotivi cinci zile regelui de Polonia".

Îndată se făcu loc moldovenilor, carii, luîndu-şi răniţii, se îndreptară cătră munţi, în vreme ce oastea se cobora încet la vale ; iar cetatea cu porţile deschise, purtînd pe zidurile sale urmele boambelor duş-

mănești, rămase singură pe culmea înverzită, ca un mare schelet de uriaș.

N.B. Fragmentul acesta a servit d. V. Alecsandri, pentru a compune o dramă istorică ce fu jucată în iarna trecută cu un mare succes pe scena noastră.

Calendar pentru poporul rominesc pe anul 1845, Iași, La Cantora Foiei sătești, 1845, pp. 22—29. Ceea ce urmează după *nota bene* (N.B.) a fost adăugat în volumul *Păcatele tinereților*, 1857, p. 144.

REGELE POLONIEI ŞI DOMNUL MOLDAVIEI

1713

Carol XII, regele sfezilor, adusese spaimă în tot nordul Europei; dar nebunească lui sumeţie se sfărmă în sfîrşit de statornica cumpănire a lui Petru I, împăratul Rusiei, şi acest june rege, perzînd sub Pultava rodul tuturor trecutelor sale biruinţi, abia scăpase rănit în Moldavia la Tighine (Bender).

Nenorocirea lui Carol aduse însă şi căderea regelui Stanislav, pre care el îl suise pe tronul Poloniei, de unde coborîse pre August Electorul de Saxonia. Dar trebui să dăm mai întăi o lămurire despre acest rege polon.

Carol văzuse pre palatinul Stanislav Leşcinski cînd îi fusese trimis deputat de confederaţia Varşaviei. Junele palatin plăcu cuceritorului sved. El avea o fizionomie norocită, era franc, brav, deprins cu ostenelele, şi iubit de vasalii săi. Regele sfezilor cunoscîndu-l, zise: Omul acesta îmi va fi pururi prieten, şi în gura lui Carol aceste vorbe însemnau: Omul acesta va fi rege. Curînd după aceasta, se porunci Adunării să-l aleagă rege. Cardinalul primat se înprotivea.

— Ce-i lipseşte lui Leşcinski? îl întrebă regele sved.

— Sire, e prea june...

— E de vrîsta mea, îl curmă Carol posomorîndu-se ; şi bietul cardinal ieşi, se duse acasă, şi nu după mult muri de necaz şi de ruşine că zisese o dobitocie.

La 4 octomvrie 1705, Stanislav Leşcinski şi soţia sa Carlota Opalinska se încoronară şi se proclamară rege şi regină Poloniei. [1]

Carol însă biruindu-se, căzu puterea ce sprijinea pre Stanislav. Mai multe partide se ridicară, şi August reîntrînd în Polonia, leşii se uniră cu el, iar Stanislav se trase în Pomerania cu o mică gvardie ce avea. De acolo, sub numele unui francez maior în oastea svedă ce-l chema Haran, întovărăşit de baronul Sparre — care a fost mai apoi ambasador în Englitera şi în Franţa — şi de un colonel, plecă pe ascuns, într-o noapte, spre a merge ca să se întîlnească cu regele sved.

Întîmpinînd mai multe necaze şi primejdii în calea lor, în sfîrşit ajunseră la hotarele Turciei, de unde baronul Sparre se înturnă în Pomerania, iar Leşcinski întră în Moldavia, unde domnea atunce Nicolai Mavrocordat.

După prebegirea domnului Dimitrie Cantemir, Moldavia rămăsese într-o stare tulburată. Duhurile erau aţîţate şi inimile îngrijite. Planul lui Cantemir, mai mult personal decît obştesc, izbutise numai a da prepusuri Porţei, care începuse a privi Moldavia ca o ţară duşmănească, şi cine ştie ce urîte urmări ar fi avut starea aceasta, dacă din o norocită întîmplare nu s-ar fi rînduit domn Nicolai Mavrocordat.

Acesta era unul dintr-acei oameni rari care stau ascunşi în umbră, pănă ce timpul şi întîmplările îi scot la lumină. El, deşi moldav de viţă, fusese născut

[1] Voltaire, *Histoire de Charles XII* (n.a.).

la Fanar şi crescut în diplomaţia acea grecească, din care ades izbucnea mari lucruri, mari pozne. Înzestrat şi cu duh firesc, el cunoştea mai toate limbele Europei ; era bun cîrmuitor, aspru cătră aristocraţi, pre care ştia a-i ţinea în respect, şi blînd cătră norod.

Într-o zi, cum şădea singur în palatul domnesc, un edecliu întrînd, îi dete o scrisoare de la vornicul Manolache Roset, pre care un înadins o adusese în minuta aceea.

Prin acea scrisoare, acest boier îl înştiinţa că „*întîmplîndu-se la un sat de lîngă Bacău a fiiului său Ştefan, şi văzînd multele supărări şi bîntuiri ce fac ostaşii leşi şi svezi care veniseră la iernatic în Moldavia, s-au sculat cu slugile sale şi cu oameni de strînsură cîţi au putut găsi în pripă, şi lovind pre acei ostaşi fără veste, i-au spart, şi îi* aduce pre toţi în butuci cu steagurile şi ofiţerii lor". Adăogea că „*au mai nimerit acolo trei ofiţeri svezi cu patru slugi, şi că se văd a fi oameni de treabă, care văzînd prinderea leşilor, ar fi juruit mulţi galbini de aur ca macar pre dînşii să-i lasă a se întoarce la Ardeal de unde au venit ; dar că el le-ar fi răspuns că-i dator a-i duce înaintea domnului ; că ei s-ar fi primit, rugîndu-l numai să nu între ziua în Iaşi ; şi că vine şi el cu dînşii la monastirea Galata*".[1]

A doua zi seara, sosi vornicul Manolache şi cu acei trei ofiţeri, şi lăsînd pre doi cu fiiul său Ştefan la monastire, veni cu cel al treile la curte. Mavrocordat îl primi, deşi era aproape de miezul nopţei. Vorba între ei urma latineşte. Ofiţerul se recomendă ca un francez în slujba regelui de Svedia.

— Dar ce rang ai ? întrebă Mavrocordat.

— *Major sum*[2], răspunse acesta.

[1] Nicolai Costin, *Hron.* (n.a.).

[2] Sînt maior (lat.).

— *Imo maximus es*[1], zise prinţul zîmbind, şi sculîndu-se îl salută cu respect, căci îl cunoscu că era regele Stanislav, pentru că a fost văzut pe tatăl său Leşcinski (cu care acesta semăna foarte) cînd fusese ambasador lîngă Poarta Otomană.

Îndată porunci să-i gătească gazdă la Tresfetitele, unde rîndui spre slujba sa din însuşi curtenii săi pre cuparul, camaraşul al doile, vatavul de copii, şi pre caminarul Spandonie cu un capitan de ostaşi.

În următoarea zi, în vreme ce regele polon mergea la biserica catolică ca să se comunice, stafetele lui Nicolai-vodă plecau ca să vestească vezirului, hanului şi paşii de Bender venirea acestui oaspet la Iaşi.

Aşteptînd răspuns, Mavrocordat se întîlnea ades serile cu Stanislav care nu ieşea, ascultînd liturghia în casă, pe care o zicea în toate dimineţile un preot franciscan.

Răspunsul n-a întîrziat. El cuprindea că domnul Moldaviei să trimiţă îndată *sub bună pază* pe regele Poloniei la Tighine.

Spun că Stanislav auzind hotărîrea aceasta, şi-a adus aminte de Franţisc I, regele Franţiei, care, după fatala bătălie de la Pavia unde căzuse prins, scria maicei sale aceste neuitate cuvinte :

„*Tout est perdu fors l'honneur !*“ [2]

Albina românească, nr. 2, 24 dechemvrie 1839, pp. 414—416, cu titlul *Riga Poloniei şi prinţul Moldaviei.*

[1] Ba eşti cel mai mare (lat.).

[2] „Totul e pierdut în afară de onoare !“ (fr.).

CÎNTEC VECHI

Odinioară ţinutul Hîrlăului era unul din cele mai frumoase a ţării. Astăzi însă şi-a perdut până şi numele, şi în adevăr e păcat, căci, făr-a vorbi de podgoria Cotnarii, vestită prin vinaţele sale, în el găseşte cineva dealul Catalinei, de care, deşi istoria nu pomeneşte, tradiţia ne spune că se numeşte astfel de pe numele unei prinţese romîne, care scăpase de o navală duşmănească în vîrful lui, unde, făcînd şanţuri şi baterii, se apără cu slugile sale ; ruinile politiei Cotnarii, unde un domn [1] a întemeiat o universitate vestită pe acele vremi ; două biserici, una ortodoxă, alta catolică, zidite de doi prinţi romîni ; beciuri gigantice, pre care, oricît s-a încercat ciocanul vandalilor, tot nu le-a putut încă surpa de tot ; Dumbrava Roşie, faptă barbară şi mare a unui mare domn [2], care, ca să lasă un monument fieros a viteziei sale, înjugă leşii la plug şi semănă o întreagă cîmpie cu ghindă. Ghinda a produs stejari uriaşi, şi,

[1] Iacov (n.a.) (Iacob Eraclide Despotul, eroul dramei istorice a lui Alecsandri, *Despot-vodă*).

[2] Ştefan (n.a.).

cînd vîntul clatină frunzele lor, se aude un geamăt tînguios ca în pădurea Dodonii [1]. Mai încolo vezi un istm de pămînt, numit Podul de lut, care unește două prăpăstii, și alăturea un izvor ce se cheamă Fîntîna Cerbului.

În locul acesta a fost tăiat bravul Dragomir, care cutezase a se înamora cu fiica lui Radu Mihne, pîngărind cu plebea lui sîngele patrician ; ș.a., ș.a.

Toate aceste vechi rămășițe a gloriei strămoșești, făcute pe măsura oamenilor mari, și pe care noi, mirmidoni degenerați, nu le putem nici prețui, nici înțelege, le vizitam călăuzit de un bătrîn mazil din Cotnari, la care trăsesem în gazdă.

— Nu știi care e balta unde au perit atîta călărime leșească în vremea domnului Constantin Cantemir ? am întrebat pre călăuzul meu.

— N-a fost niciodată baltă, ci numai un loc hleios, plin de mlaștine, colo devale.

— Unde mi se înglodaseră roțile trăsurii ?

— Așa ; și încă acum e vară, dar toamna nu e de îmblat, și leșii au venit despre toamnă. Îmi spunea tatăl meu că-i spunea bunul său — care a fost în bătălia aceea cu căpitanul Turculeț — că mulți leși au perit aice, și că împăratul lor de necaz mare își bătea ulanii cu sabia, și le zicea : „*Nadba umirác jak psy*“, adecă : „Rușine să muriți ca cînii“.

— Cantemir s-a purtat cu mare minte atunci ; el era bun domn.

— Bun și nu prea. A omorît doi bunatate de boieri, pentru că-i da pe foaie și nu-l lasa să-și facă men-

[1] *Dodona*, localitate în Epir (Grecia antică). Aici se afla un templu, în care oracolul recurgea, printre altele, la ascultarea foșnetului frunzelor de stejar lovite de vînt.

drile ; dar aşa a fost de cînd e ţara noastră. Dreptul îmblă totdauna cu capul spart.

— Poate ; însă mi se pare, moşule, că nu pre aveţi dreptate a vă plînge tot de domni, şi nu şi de boierii care încungiură pre domni.

— Acei doi pre care i-a tăiat nu-l sfătuiau de rău. Îi ziceau numai : „Măria-ta, mai des cu paharul şi mai rar cu birul, că nu poate ţara". E, cine-i asculta !

— Miron logofătul şi Velicicu hatmanul erau prietini lui Cantemir. El nu i-ar fi omorît de nu l-ar fi îndemnat ministrul său Iordache Roset visternicul, şi Cantemir a plîns mult c-a făcut aşa păcat. Judecînd deci că şi domnitorii au slăbiciunele lor ca şi ceilalţi oameni, trebuie a osîndi pre sfetnicul ce-l împinse la asta.

— Poate că ai cuvînt d-ta. Las' să se mînînce lupii ca să mai răsufle oile. Cînd au murit boierii aceia, ieşise şi un cîntec care-l ştia tatăl meu pe de rost ; îl şi pescrisesem eu...

— Mă rog, caută-l şi mi-l dă, am strigat.

— Ce să faci d-ta cu el ? Cîntecul acesta nu-i făcut de boieri, nici pentru boieri. Ştii d-ta că boier la boier nu-şi face cîntec. Corb la corb nu scoate ochii.

— Fie cum zici, numai dă-mi cîntecul.

Ajungînd acasă, mazilul multă vreme l-a căutat ; în sfîrşit, într-un unghi pe poliţă, găsind un ghizdan vechi, îl deschise, şi dintr-un smoc de tărfăloage de moşie (care-l sărăciseră de tot cu judecăţile), scoase o hîrtie afumată pe care mi-a dat-o.

Cetindu-o, m-am încredinţat că oamenii de pe atunci nu scriau mai rău decît acum.

M-am pus de l-am pescris întocmai dupre a moşneagului :

CÎNTEC

Cantemir era un domn
Altfel pre de treabă om,
Numai ţara cam prăda.
Boierii, văzînd aşa,
Îi zicea : „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte !"

Domnul la masă-i poftea
Şi cu cotnar îi cinstea,
Pănă ce îi îmbata.
Boierii cînd închina
Îi zicea : „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte !"

El însă nu-i auzea,
Mînca, bea şi jăcuia,
Şi-n seamă nu le baga.
Boierii se supăra,
Şi-i zicea : „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte !"

Într-o zi s-au adunat
Şi-au făcut între ei sfat,
Cînd la divan i-a chema
Pe norod a judeca,
Să-i zică : „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte !"

Domnul dacă au văzut
Că de şagă s-au trecut,
Şi că vor a-l dărăma,
Căci boierii nu-nceta
A-i zice: „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte!"

Foarte mult s-au mîniet;
Pre doi din ei i-au tăiet,
Ca doar de ei va scapa,
Şi nu-i va mai asculta,
Zicîndu-i: „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte!"

Ei la moarte se ducea
Veseli, vorbea şi rîdea,
Frică nicicum arăta,
Şi-n gura mare striga:
„Ien auzi, măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte!"

Spun că cum i-au omorit,
Pe loc domnul s-au căit,
Căci îndată ce-nnopta,
Amîndoi i s-arata
Şi-i zicea: ‚Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte!"

Pe la schituri, sehăstrii,
Au dat multe liturghii,
Ca doar îi va înpaca;

Dar prin somn tot îi visa
Zicîndu-i : „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte !“

Neavînd nicicum ragaz,
De ciudă şi de necaz,
Muri înălţimea-sa.
Norodul îl îngropa
Zicîndu-i : „Măria-ta,
Cu paharul îndeseşte,
Dar cu birul mai răreşte !“

Foaie pentru minte, inimă şi literatură, nr. 23. 7 iunie 1843, pp. 181—183.

MELANCOLIA

O puternică plecare ce nu rabdă-nprotivire
Mă îndeamnă să cînt astăzi acea tînără simţire
Ce-n singurătate numai îşi are locaşul seu,
Dar ceresc trimis în lume din sînul lui Dumnezeu.
Fie ca aceste versuri ce curînd vor fi uitate
Să aducă alinare vrunor inimi întristate,
Şi resfirînd pe-a lor cale nişte nemernice flori,
Să le-mprăştie necazul ş-ai supărărilor nori ;
Căci plăcerile sînt multe care vin din bucurie,
Însă nu puţine are şi dulcea melancolie ;
Ş-un om simţitor alege, decît agere clătiri,
Pe ale melancoliei liniştitele uimiri.
Îl priveşti cătînd să afle în a artelor locaşe
Nu icoane renumite, pomeniri mîndre, trufaşe,
Ci tabloul melanholic unde-un june-amorezat
Stă jălind pe străini ţărmuri de iubita-i depărtat ;
Sau un tînăr ce suspină într-o singurătate,
Suferind pentru-a sa ţară, pentru drept şi libertate.
Cîte ori a zilei rază îl găseşte încă treaz,
Adîncit în reverie şi cu lacrimi pe obraz !
Cîte ori petrece noaptea absorbit întru gîndirea
Unui fulger de nădejde ce-i menise fericirea,

Cugetînd la suvenirea unor dulci îmbrăţoşeri,
Uitînd viaţa ş-ale lumei minciunoasele plăceri !
Ah ! Amorul e virtute pentru cine-l preţuieşte,
Pentru cel care îl simte, şi din inimă iubeşte !
Fericit cine-l cunoaşte ! fericit cine-l simţi !
Iată lina primăvară începu a ne zîmbi ;
Mii de flori însmaltă cîmpul răvărsînd a lor
miroase,
Iar zefirii pintre frunze cu-a lor aripi răcoroase
Răspîndesc un dulce sunet pe natură-nveselind,
Şi la glasul lor făptura se resimte înviind.
Dar decît acel lux mare a naturei înflorite,
Preferăm mai bine umbra celor rădiuri liniştite ;
Acolo în încîntare sub frunzişul nepătruns,
Inima îşi dezvăleşte simtimentul său ascuns.
Cînd copaci plecînd asupră-ţi a lor frunte
despletită
Îţi întovărăşesc paşii pe-o carare mult iubită ;
Cînd zefirul care-n şesuri de abia răsuflă lin,
Pintre frunze se aude ca un gemăt de suspin ;
Toate chem la reverie, toate plec la îndurare,
Şi-n răcoarea acea dulce inim-află stîmpărare,
Căci condusă de natură spre mai tinere gîndiri,
Cu plăcere-şi aminteşte trecutele suferiri.
Vezi părîul acest trîndav, scăldînd pajiştea cea
verde,
Cum prin flori trufaş se primblă, şi subt arce
verzi se perde ?
Valul său pare că poartă lacrimi limpezi şi oftări,
Îndemnînd cu-a sa murmură la duioase cugetări ;
Lîngă el o mîndră salce cu lungi ramuri atîrnate
Îşi împlînt-într-a lui ape cosiţile-i resfirate ;
Acea undă gemătoare, acel arbure jălind
Parcă sînt doi juni prietini ce, al nostru chin
privind,

Se îndur l-a noastre patimi, la a noastră grea
durere,
Şi ne-aduc prin a lor freamăt o plăcută mîngîiere ;
Noi iubind compătimirea ce ei vor a ne-arăta,
Aflăm vie mulţămire lîngă dînşii a ofta.

. . . . . .

S-ascultăm, ce se aude ? Ce nou glas răsună
oare ?
A dumbrăvii cîntăreaţă, gingaşa privighitoare,
Prin accente iscusite rădiul tot a încîntat ;
Ascultînd-o simt că-n sine-mi un nou ce s-a
deşteptat.
Cît iubesc să-mi opresc paşii subt umbra de
desfătare
Unde cade în suspine a ei jalnică cîntare !
Gînditor şi dat cu totul s-aud dulcele ei glas,
Sub copaciul acest mîndru în uimire am rămas,
Nu bag seamă că deasupră-mi vijilie se stîrneşte,
Sau că soarele apune, ori că tunetul vuieşte,
Şi c-a zilei luminare de pe cer acum s-a stîns ;
Simt a ei durere numai, ascult numai al ei plîns.
Dar tăcu — nu mai răsună tînguioasa-i melodie,
Eu stau încă, ascult încă cuprins de melancolie.
Steaua zilei osteneşte tînjitoarele-mi vederi ;
Ochiul meu muiat în lacrimi află mai multe
plăceri
Cînd pe nori d-azur şi aur căutînd se oboseşte
Lumina ce nu se vede, dar tot încă se simţeşte :
Ziua astă care moare, noaptea care s-a întins,
Umbra cea misterioasă ce pădurile-a încins,
Dulcea paserei cîntare ce treptat se micşurează,
Trandafirul ce s-ascunde, rîul care murmurează,
Şesul, cîmpii ce de umbră piste tot s-au învălit,
Răcoreala ce răvarsă un văzduh înbălsămit,
Luna galeşă ce-ncepe să se naiţe cu trufie,
Arătîndu-şi pintre neguri a sa frunte argintie,

Linul zuzet ce din apă se rădică cu amor,
A nemernicei bufniţe cîntecul îngrozitor,
Aduc multă alinare la a inimei durere,
Şi sub vălul său natura are-o mai vie plăcere.
Toamna veştedă şi tristă are iarăşi frumuseţi
Ca şi omul ce ajunse ale vrîstei cărunteţi.
Cînd din văi cu turbăciune achilonul se rădică,
Şi cînd frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică,
Muritorul melancolic văzînd natura murind,
La al său iubit prieten departe de el gîndind,
Află-o crudă mulţămire în a firei dezbracare,
Căci frumoasa primăvară înfrunta a sa-ntristare ;
Însă toamna suferindă potrivită cu-al său chin
E un leac l-a lui durere, un părtaş l-al său suspin.
Acel şes, acea dumbravă şi colnicele cernite
Îl privesc, şi de-a lui jale parcă-s şi ele mîhnite.
. . . . . .

Cît iubesc pintre ruine să mă primblu-adeseori,
Monumente părăsite a căror locuitori
Făceau lumea să răsune de-a lor fapte lăudate,
Trei lucruri iubind în viaţă, onor, glorie, dreptate.
Dar perir-acum eroii, şi ai lor urmaşi mişei,
Interesul au povaţă şi-nvrăjbirea între ei ! —
Nu mai sînt ! — A lor cenuşă ce-n văzduh fu aruncată
De fii corci şi fără cuget cu despreţ este călcată !
Ah ! curînd sosi-va vremea ticăloşii a simţi
În ce rîpă egoismul are a-i prăpăstui !...
Cugetînd la vechi eroii, şi privind a lor morminte
De Saturn desfigurate, îmi aduc ades aminte
Cît de mari au fost odată, cîte neamuri au învins,
Şi simt ochi-mi că se împlu de un patriotic plîns.
. . . . . .

Văd o veche monastire, sfînt azil de pocăinţă,
Unde nevinovăţia îşi aleasă locuinţă.

Al aramei tristul sunet gîndul meu a deşteptat,
Spre locaşul mîntuirei paşii mei a îndreptat.
În aceste ziduri sfinte unde domnul se măreşte,
Păcătosul alinare conştiinţei lui găseşte ;
Aici suflete viteze, părăsind a lumei greu,
Îşi petrec restul vieţii lăudînd pre Dumnezeu.
Gîndul lor fugind din lume este numai vecinicia,
Cînd îi văd, un nou preţ are în ochi-mi melancolia,
Judecînd că-n lumea asta ne e dat să suferim...

Unde sînt ? Unde mă aflu ? — Lîng-un jalnic ţinterim !
Ce cucernică privire ! Ce icoan-înavuţită !
Cîte gînduri mîngîioase pentru-o inimă rănită !
Îns-aice nu se vede nici un falnic mausoleu,
Care să învecinicească pomenirea vrunui reu ;
Nu, nici marmură, nici aur, nici aramă se zăreşte,
Pe-a saracilor mormînte numai iarbă verde creşte.

Te salut, locaş cucernic sărmanului muncitor,
Care-a fost toată viaţa statului folositor !
Te salut ! pentru că traiu-i pururea în asuprire,
De abia aice află o adîncă liniştire ;
Cu respect şi duioşie mă închin astui mormînt...
Patriot a fost acesta, de folos l-al său pămînt,
Nu un trîntor ce în viaţă numai rău ştiu a face
Şi din a ţării lui sînge să se-ngraşe-n bună pace.
. . . . . .
. . . . . .
Aurora se iveşte vestitoare dimineţii.
Altă zi. — Luna s-ascunde. — Un nou pas pe calea vieţii !

1838, septemv.

Almanach literar pe anul 1839. Bucureşti, în Tipografia lui Eliad, 1839, pp. 82—88.

MARŞUL LUI DRAGOŞ

(Doină)

Az este sărbătoare!
Romîni, să ne grăbim,
În şes la vînătoare
Pe Dragoş să-nsoţim.
Grijiţi armele voastre,
Curînd să alergăm,
Din locurile noastre
Hoţi, feare s-alungăm.
Doină! Doiniţă!
Zînă plăviţă!
Vino cu noi;
Tu ne scuteşte
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

Optzeci de oi despoaie,
Şi prin frigări le pun;
De surle, de cimpoaie
Pădurile răsun.
Vitezii se aşează
Pe lîng-un mare foc

Şi Dragoş ospetează
Cu dînşii la un loc.
Doină ! Doiniţă !
Zînă plăviţă !
Vino cu noi ;
Tu ne scuteşte
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

Sînt gata, stau cu toţii
Să plece la izbînzi
Ca să-ntirească hoţii,
Să capete dobînzi.
Dragoş merge nainte
Pe-un cal cu ager curs,
El preste-mbrăcăminte
Poartă-o pele de urs.
Doină ! Doiniţă !
Zînă plăviţă !
Vino cu noi ;
Tu ne scuteşte
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

Veseli de sîrg porniră
Romînii mult voinici,
Ca lanţul se înşiră
Pe-a plaiului potici.
Nevestele cu jale
Privindu-i, lăcrămînd,
Îi auzeau la vale,
Cum se cobor cîntînd :
Doină ! Doiniţă !
Zînă plăviţă !

Vino cu noi ;
Tu ne scuteşte
Şi ne fereşte
De-orice nevoi.

1848, mai

Păcatele tinereţelor, 1857, pp. 179—181.

DOINĂ NOUĂ

De cînd eram încă mic,
Doina ştiu şi Doina zic,
Căci romînul, cît trăieşte,
Tot cu Doina se mîndreşte.
Eu cu Doina mă plătesc
De bir şi de boieresc ;
Boii mei cînd aud Doină,
Ară ţelină şi moină,
Si îmi samăn cel ogor,
Cîntînd Doinele cu dor.
Iar de-aud vre o fetiţă
Cîntînd Doina-n poieniţă,
Alerg fuga de-o găsesc,
Si de Doina îi vorbesc.
Ea m-ascultă bucuroasă,
Căci îi mîndră şi frumoasă,
Si-mi zice că m-a iubi,
Dacă Doina i-oi vorbi.
Vă spun drept, orice mi-ţi face,
Doina ştiu şi Doina-mi place.

Păcatele tinereţelor, 1857, p. 182.

ŞALUL NEGRU

(Traducţie)

La şalul cel negru mă uit în tăcere
Şi sufletu-mi rece e nemîngîiat,
Pentru că de jale, de chin şi durere
Este sfăşîiat !
Eu astăzi la lume a spune voiesc,
Din care pricină cumplit pătimesc.

Cînd eram mai tînăr iubeam cu dulceaţă
O gingaşă greacă cu părul frumos,
Cu negre sprincene, cu rumână faţă,
Şi trup mlădios ;
Căci atunce lesne în amor credeam,
Şi amărăciunea-i încă n-o ştiam.

Iscusita fată cu a sa iubire,
Cu-a ei cătătură ce înflăcăra,
Singurul meu bine, ş-a mea fericire
Pe lume era.
Dar statornicie este pe pămînt ?...
Credinţa e vorbă, amoriul cuvînt !

Într-una din zile poftisem la masă
Cîţiva buni prietini, cu care vorbind
Mă simţeam ferice, la greaca frumoasă
Gîndul meu fiind.
Căci de zile negre grijă nu purtam ;
Vro nenorocire nici macar visam.

Iat-un mîrşav jidov vine şi-mi şopteşte :
„Greaca ta, stăpîne, ce-atît o iubeşti,
Te vinde pre tine şi te vicleneşte,
Iar tu nici gîndeşti !“
Eu îi dădui aur şi îl blăstămăi,
Şi pe credinciosu-mi rob atunci chemăi.

Pe calul meu ager sării cu grăbire,
Şi lăsîndu-i frîul ca vîntul zburam,
Nu simţeam durere, nici compătimire,
Ca peatra eram.
O negură ochii îmi painjini,
Şi îngheţul morţei inima-mi slei.

Dar cînd casa grecei zării de departe,
Slăbi tot curajul şi puterea mea ;
Zbor, ajung, descalec rece ca de moarte,
Şi întru la ea.
O, vai ! o, turbare ! o, chin nedescris !
Văz... aievea oare sau e vrun rău vis ?

Văzui fărdelege, văzui pîngărire !
Pe-un arman în braţe ţinea strîns la sîn,
Ş-a lor buzi lipite arătau simţire,
Numai prin suspin.
Iute ca un fulger paloşul am scos...
C-o cruntă lovire i-am prăvălit jos !

Apoi a lor trupuri călcînd cu turbare,
Priveam a fetiţei chipul cel plăcut,
Guriţa-i deschisă cerea sărutare
Ş-într-acel minut.
Atunci de pe capu-i şalul am luat,
Ş-am şters în tăcere ferul sîngerat.

Tot încă ţiu minte ruga ei duioasă,
Şi cum din grumazu-i sînge gîlgîia...
De-acum se sfîrşiră greaca cea frumoasă,
Ş-amoriul cu ea !
De-acum pentru mine zi senină nu-i !
Cui să-mi spun durerea ? Amor s-arăt cui ?

Robul luă îmbe trupurile-n spate,
Şi-ndată ce-a nopţei umbră se ivi,
Merse, şi în apa Dunărei spumate,
El le azvîrli.
Ah ! cu trupul grecei în val îngropat,
Ş-a mea bucurie s-a acufundat !

Nici minut, nici oară nu mai am de-atunce
De-amor, de odihnă, ce numai de chin,
Nu mai am ochi negri să mai sărut dulce,
Viaţa mea-i suspin !
La şalul cel negru în tăcere cat,
Şi tristul meu suflet e nemîngîiat !

Curier de ambe sexele, periodul I, nr. 6, pp. 109—112.

SCRISOAREA II

(REȚETA)

April, 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provinție este curiozitatea care un iașan deșteaptă, cînd, din nenorocire, vro nevoie îl silește a ieși în ținut. Abia apucă a se coborî din trăsură, și gloata curioșilor încungiură pre postilion.

— Cu cine ai venit ?

— C-un boier. (Pentru postilion tot ce nu e țăran este boier.)

— Cum îl cheamă ?

— Nu știu.

— De unde vine ?

— De la posta din urmă. Și rîzînd că l-a pîcîlit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar tîrgul ferbe pănă seara, cînd toți provinția!ii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decît de noul-venit ; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

— Oare însurat e ? — Tînăr e ? — Bătrîn e ? — Ce caută ? Ce vrea ? La ce-a venit ? — Știe franțo-

zeşte ? — Cum îl cheamă ? — Ce familie ? — A să şeadă aici ? — Ştie contrădanţul cel nou ? — şi... şi... Îi vine cuiva, auzindu-i, să crăpe de necaz.

Mai dăunăzi vorbeam c-un june prieten de astă supărăcioasă boală de ţinut, ce asupreşte pre bieţii iaşeni.

— Eu am aflat o reţetă, îmi răspunse, cu care am scapat. Am avut trebuinţă, sînt acum vro trei luni, să mă duc pănă la tîrgul... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prînz mare, la care am invitat pre toţi magnaţii tîrgului, mari, mijlocii şi mici ; barbaţi, femei, babe, fete ş.a.

S-au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toţii. Am mîncat, am băut, şi, cînd am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puţin, şi, suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvînt :

„Boieri, cucoane şi cuconiţe !

Eu sînt de la Iaşi ;

Şed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

Trăiesc din venitul unii moşioare ce am.

Mă numesc B. B.

Am venit aici ca să scap de tina şi de pulberea Iaşilor, şi o să şed vro lună.

Sînt trei ani de cînd a murit tatăl meu, şi şeapte de cînd a murit maică-mea.

Am o soră măritată în Bucovina, care trăieşte foarte bine cu bărbatu-său ce ţine moşii cu anul, şi are velniţă cu maşină, şi un unchi la Bucureşti, care şede pe Podul Mogoşoaiei n. 751.

Sînt holtei, şi n-am gînd să mă-nsor.

După slujbă nu îmblu.

Nu-mi bat capul de politică, şi n-am nici o opinie.

Nu sînt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puţin. Nu ştiu

nici mazurcă, nici valţ. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanţ.

Obicinuiesc a mă culca la şepte şi a mă scula la unsprezece ceasuri.

Mă bărbieresc de trei ori pe săptămînă.

Iarna port peptar de flanelă şi galoşi blăniţi.

Am două frace, trei surtuce şi patru părechi pantaloni.

Boieri, cucoane şi cuconiţe !

Vă rog să nu bănuiţi că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor-voastre ca să nu vă mai osteniţi a le afla. — Mă închin cu plecăciune !"

Ideea acestui june părîndu-mi originală şi nimerită, o împărtăşesc d-tale, ca una ce poate să-ţi slujească şi pe acolo.

Adio !

Albina romînească, nr. 73, 14 septemvrie 1839, pp. 299—300.

SCRISOAREA IV

(UN POET NECUNOSCUT)

Mai, 1838

Natura a lasat oameni meniţi a trece necunoscuţi pe calea vieţii. Toată misia le este să resădească cîteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam romîn din Bucovina. Rămîind orfan în tînără vrîstă, se duse la Liov în Galiţia, la o rudă a sa ce era spiţer, pe lîngă care, slujind calfă, învăţă puţină botanică. Ca să se supuie modei polone, mai adăogi un *schi* la porecla sa, şi din Scavin se făcu Scavinschi. Învăţă limba nemţească şi o cunoştea bine, dar nu iubea pre nemţi ; pentru aceea, cînd muza romînă începu a-l supara, preferă a traduce din franţeza, deşi o ştia mai puţin decît pre cea germană.

Pe cînd el îşi petrecea zilele plămădind cantaride şi pisînd chinchină, la 1823, un boier moldav, înturnîndu-se de la Viena, îl cunoscu, şi, văzînd în el dispoziţii poetice şi spirit deştept, îl îndemnă să vie la Iaşi ca să-şi caute norocul, povestindu-i

de acest Eldorado[1] mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie şi una de nopţi.*

Scavinschi părăsi bucuros o ţară unde nu cîştigase decît un *schi* la sfîrşitul poreclei şi alergă la Iaşi, dar sărăcia şi lipsa îl întovărăşiră şi aici. Muzele spăimîntate şi Apolon[2], cu părul măciucă în cap, fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gîndea la poeţi ce şedeau ascunşi prin poieţi. (Iartă-mi acest rău calambur.) În darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toţi zeii din Olimp figurau ; cu folosul lor abia departa de un palmac lipsa, astă nedespărţită tovărăşiţă, care-l ţinea strîns în îngheţatele ei braţe ! Hotărî să vîndă participuri, dar puţini amatori găsi de limba nemţească, şi apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniştea, şi copiii îi tocau la cap toată ziua ; iubea muzele, şi copiii făceau jucărei cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit descleind un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiet îl făcea să zboare mai presus de Parnas[3] !

Pre lîngă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuşi n-o ascundea, zicîndu-şi :

...Daniel Scavinschi cel mititel la statură,
Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură,

şi de o constituţie foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un

---

[1] Ţară imaginară, bogată în aur şi pietre preţioase, pe care o căutau conchistadorii secolului al XVI-lea în America latină. Aici *Eldorado* are un sens figurat : ţinut al bogăţiilor fabuloase.

[2] (La greci şi la romani) zeul luminii şi al artelor numit şi Febus.

[3] Munte în Grecia antică, locuit, după legendele mitologice, de Apolo şi de muze. Astfel Parnesul a ajuns să desemneze, în chip simbolic, lumea poeţilor şi a poeziei.

amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau poezia, medecina şi — musteţile sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o pereche de musteţi resucite atît de mari, încît ar fi fost de fală celui întăi husar ungur ; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decît mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o cîştigase de cînd fusese la spiţerie, era ideea ce-şi făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară. În toată dimineaţa, după ce sfîrşea toaleta musteţilor, bea cîteva pahare de dicoct ; la tot ceasul lua hapuri, şi seara picături. Spiţeriile stricîndu-i sănătatea, înghiţeau puţinii bani ce cîştiga, pentru că de multe ori îi lipsea pîne, iar medicamente niciodată.

Într-o zi, ducîndu-mă să-l văd, l-am găsit înfăşat piste tot într-un pleaster.

— Ştii, i-am zis, că ai întrecut pre bolnavul lui Molière ? Ce este de capul tău ? Nu vezi că te omori singur ? Vrei să te faci sănătos şi să scapi de ipocondria asta ? Trimite pre Esculap [1] şi pre Ipocrat [2] în pustii ; vino cu mine la ţară şi urmează dieta care o urmez eu :

Dimineaţa vom mînca cotlete şi vei bea un pahar de porter în loc de dicoct ; la prînz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobeşti. Seara vom veni acasă osteniţi, vom bea cîte un ponci, ca să ne răcorim ; apoi vom cina cu un ostropăţ de iepure.

Ascultîndu-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, şi, întinzînd braţul spre mine, strigă :

— Ah ! taci, mă rog, contenească ! Taci, zic, dacă creştin eşti ! Nu vezi că mai îmi dau duhul de

[1] Zeul medicinii la vechii greci.

[2] Cel mai mare medic al antichităţii (sec. V—IV î.e.n.).

cînd de aste vorbeşti ? Jambon, alivenci, porter ! ! ! Numai auzindu-le simt îndoindu-se suferinţa mea ! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul !

— Dar ce ai ?

— Singur nu ştiu, dar nu mă simţ bine.

Şi să nu socotească cineva că consulta vreun doctor ; însuşi îşi închipuia ordonanţele, îşi făcea leacurile şi se trata, deşi acum nu-i mai lucra nici o medecină, deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbăvisem cîteva luni, cînd am primit un ravaş de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în pat, şi, căutîndu-se într-o oglindioară, scotea cîte un fir din frumoasele lui musteţi şi le punea într-o cutiuţă ca pre nişte preţuoase scule.

— Ah ! bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ţi-a venit ipocondria ?

— Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, văzînd că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, şi azi mă trezesc că-mi cad musteţile...

Nenorocitul se otrăvise ! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înţeles, şi întinzînd mîna sa rece şi veştedă, m-a apucat de braţ.

— E de prisos, îmi zise ; macar de aş şti că voi scapa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzîndu-mă :

Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură,
Cărui îi căzu musteaţa, şi e chiar caricatură.

Ţine acest pachet, urmă ; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria : Scrieri a lui D. Scavinschi, să se deie la d. aga A. Sturza Miclăuşeanul, ca să facă ce va voi cu ele.)

— Sînt mult dator acestui boier, adăogă după puţină tăcere ; el pururea m-a ajutat la nevoie, şi fiindcă n-am cum îi mulţămi altfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoştinţă.

Privirea acestui nenorocit aşa de liniştit într-o stare atît de jalnică, la vrîsta de 32 ani, mă încremenise !

— Scavinschi ! i-am zis, de ce atîta dezgust pentru viaţă ? Cine ştie, poate...

— Viaţa mea, îmi răspunse curmîndu-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vrîstă m-am însoţit cu lipsa, şi numai moartea mă va despărţi de ea. Totdeauna am gîndit că voi muri ca Gilbert [1] într-un spital.

— Asta e soarta poeţilor, dar numele îţi va rămînea nemuritor ; păcat că l-ai polonizat.

— De aş fi trăit în Rusia mi-aş fi zis Scavinov ; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, şi la Bucureşti, Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea c-un aşa aer vesel, sfîrşise operaţia smulgerii musteţilor (care, roase de veninul argintului viu, ieşeau cum le atingea) şi închise cutia.

— Asta voi să mă întovărăşească în mormînt, zise ; apoi luă o lingură, o împlu dintr-o stecluţă şi o înghiţi. În stecluţă era opiu. Se lăsă pe o perină şi adormi zicînd : „somn — lipsă — musteţi..."

Doctorul (după care trimisesem fără ştirea lui) întră, se apropii, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mîna să cadă...

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum !

— Mort.

---

[1] Poet francez din sec. al XVIII-lea, mort tînăr din cauza mizeriei (1751—1780).

O sudoare rece îmi înundă fruntea ; părul mi se zburli pe cap. Am ieşit tremurînd şi făcînd cele mai triste cugetări asupra acestii ticăloase fiinţe ce se numeşte om.

Napoleon muri zicînd : „Franţie — oaste."
Scavinschi zicînd : „lipsă — musteţi".
Hoffmann moare de jale că i-a perit motanul.
Scavinschi pentru că i-au căzut musteţile.
Fireşte, judecînd, deosebirea nu e atît de mare.

Alăuta romînească, supliment literar a Albinei romîneşti, Iaşi 15 august 1838, pp. 32—38, cu titlul *Daniil Scavinschi* şi menţiunea „va urma".

SCRISOAREA VI

(CATACOMBELE M. NEAMȚU)

Avgust, 1839

Nu departe de cetățuia Neamțu — a căria ruine se mai văd încă dărîmate de oameni și de timp — mai în sus, pe o vale ce se întinde verde și răcoroasă între două șiruri de munțișori umbroși, Alexandru cel Bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea s[fîntul] Ioan Teologul, pe lîngă care se adunară cîțiva monahi ; și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea, pe cînd Moldavia se bîntuia de războaie și de răscoale, zidi aproape de biserică și un turn de peatră.

Pe atunci, înturnîndu-se de la Viena, Ioan Paleologul, trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului Imperiei Bizantine, însoțindu-l pănă la Galați. Spre răsplata ospeției ce primise, Ioan, suindu-se pe tron, îi trimise lui purpură și coronă împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos și mitră ; dar spre a-și învecinici pomenirea, trimise doamnei Anei, soției lui Alexandru, și o icoană făcătoare de minuni a Maicei Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuţa mai sus arătată.

După trecere mai de un veac, Ştefan Marele, văzînd că s-a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la anul 1497, lîngă bisericuţa lui Alexandru-vodă, o altă biserică mare de peatră cu hramul Înălţării, dar murind el la 1503 [1], o sfîrşi fiiul său Bogdan, şi aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserica astă nouă, unde este şi păn-în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaşte că e făcută pe cînd arta zugrăviei era în decadinţă la greci. Desenul este grosier şi coloritul slab.

Monastirea Neamţul — ce luase astă numire de la pîrîul ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea domnilor şi a boierilor căpătă venituri însemnate, şi astăzi această lavră nutreşte la o mie cinci sute monahi, şi oricare sarac află în toată vremea aici căutare şi ospătare.

Mai multe biserici şi paraclise se zidiră pe lîngă aceasta, dar bisericuţa s[fîntul] Ioan Cuvîntătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alexandru cel Bun, deşi învechită, sta pe lîngă ele ca o sfîntă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaş dumnezeiesc: însă învechindu-se foarte, se făcu în acelaşi loc alta de peatră, tot în numele s[fîntului] Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deşi aceasta e mai frumoasă, mai graţioasă, e de jălit acea veche de lemn, şi era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai dupre modelul bisericuţei lui Alexandru-vodă. Din norocire tot a mai rămas turnul de care ţi-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într-un unghi a zidului monastirii.

[1] Ştefan cel Mare a murit în anul 1504.

Lîngă biserica aceasta e mormîntul monahului Chiril Carp [1], unul din ostenitorii şi fundatorii ei. Alăturea stă mormîntul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareţ Paisie. Fraţii ne-au spus lăudata viaţă a acestui călugăr, care, deşi privit de toată obştimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toţi, urmînd porunca evangelică : *Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă.* Prevăzîndu-şi sfîrşitul, cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărăşească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morţilor ; dar nu fu ascultată cererea lui. Toţi slujbaşii monastirii, îmbrăcaţi în aurite veştmînte, cu cîntări, tămîieri şi făclii, plecară ca să însoţească rămăşiţele sfîntului barbat ; cînd iacă cerul se întărîtă, vîntul stînge luminele, şi ploaie vărsîndu-se în şiroaie sileşte pre toţi a-şi căuta aciuare prin chilii. Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atîrnată în aer făr-a cuteza să cază, şi înmormîntarea cuviosului monah se sfîrşeşte în pace şi linişte.

Sub biserica astă nouă sînt catacombele monastirii, în care se pun oasele morţilor cînd le dezgroapă din umedul lor locaş, ca să deie locul lor altor morţi mai proaspeţi. Această hrubă e boltită ; are şese stînjini lungime, trei lăţime şi şese palme de nălţime. O singură ferestrică ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mîntuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar. Trei rînduri de poliţi zidite sînt de-a lungul părelţilor, iar pe subt ele dulapuri.

Ce se înşiră pe poliţi ? — Tidve de morţi ! — Ce se pune în dulapuri ? — Oase de morţi !

[1] Fiind laic, se numea serdarul Constantin Carp (n.a.).

Cînd s-a deschis uşa, şi m-am coborît în acest azil a morţii, un sfînt fior m-a cuprins ; şi de n-aş fi fost pregătit pentru o asemene privelişte sau de eram singur, aş fi căzut în genuchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu, în faţa acestei mulţime de morţi. În adevăr, omul se simte cît e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucede ce au avut odinioară carne şi sînge ca noi !

După aceste întâi cugetări triste, altele mai lumeşti m-au cuprins. Aiste capete aşezate cu simetrie pe poliţi, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m-au mîhnit şi m-au supărat. Ce sînt ele altă decît noi, rămăşiţe a celor ce au fost ca noi ? Şi nouă nu ne place a videa că se joacă cineva cu noi cînd trăim, cu atît mai vîrtos după ce am murit. Liniştea mormîntului e mai de preferat decît astă regulă unde titvele noastre figurează ca şipurile în magazinul unui spiţer.

Mai bine de două sute capete sînt pe aceste poliţi de peatră ; fiecare are lipit pe el cîte o ţidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seama că unele din ele sînt mai pe jumătate putrede de rugina pămîntului sau de boalele de care au pătimit în viaţă. Un doctor Gall[1] pipăindu-le, ne le-ar putea spune, şi poate din ştiinţa cranologiei s-ar putea afla cîte virtuţi, cîte viţiuri au fost în ele.

Căutînd aceste titve, văzui una mai mică, mai delicată ; osul era alb şi luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unii fete ce-a murit acolo, dar nu ştiu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea

[1] Medic german (1758—1828), întemeietorul frenologiei, o pseudoştiinţă. Gall susţinea că aptitudinile şi caracterul unui om pot fi cunoscute după conformaţia craniului.

nu se îndestulă cu atîta. Am întrebat, am cercetat şi am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îţi voi spune-o altă dată[1], căci acum mă grăbesc a lasa pre morţi, ca să mă întorc între cei vii.

Albina romînească, nr. 85, 26 octomvrie 1839, pp. 347—350, cu titlul *Catacombele monastirei Neamţului*.

[1] Vezi *Scrisoarea VII* (Calipso), p. 171.

SCRISOAREA VII

(CALIPSO)

Septemv., 1839

Ştii că în anul 1821 a izbutit revoluţia Greciei, şi că ea îşi avu începutul în Iaşi. Precum în toate revoluţiile, asemene şi în aceasta s-au făcut mai multe eccesuri, căci totdeauna pintre patrioţi se vîră oameni de acei care caută a se folosi de orice tulburare. După stricarea eteriştilor la Drăgăşani şi la Sculeni, toate căpiteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, ţările noastre rămaseră în prada birbanţilor. Iaşul se pustii. Orăşeanii bejănăriră în Bucovina şi Beserabie, unde găsiră azil.

Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ţinutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chişinău, ca să ne întîlnim cu rude, prieteni, cunoscuţi, refugiţi ca şi noi.

Era curioz a videa cineva atunci capitalia Beserabiei, atît de deşeartă şi de tăcută, cît se făcuse de vie şi de zgomotoasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de az pe mîne, care nu ştiau de se vor mai înturna la vetrele lor, aceşti oameni, mulţămiţi că şi-au scăpat zilele, se deprinseseră

cu ideea că n-o să mai găsească în urmă decît cenuşă, şi, neavînd ce face altă, hotărîră a amorţi suferinţa prin vesela petrecere, care cel puţin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu videai altă decît primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

În toată însă această soţietate de emigraţi şi de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neştearsă. Aceste erau un om tînăr de o statură mijlocie, purtînd un fes pe cap, şi o jună naltă fată, învălită într-un şal negru, pre care le întîlneam în toate zilele la grădină. Aflăi că junele cu fesul era poetul A. Puşkin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfîrşit atît de tragic [1], iar tînăra cu şalul, pre care toţi o numeau *greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată de la Iaşi, numită Calipso.

Calipso îmbla tot singură. Numai Puşkin o întovărăşea cînd o întîlnea la grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu ştia decît greceşte şi romîneşte, limbi care Puşkin nu le înţelegea), nu ştiu. Se vede că 22 ani a poetului şi 18 ani a curtizanei n-aveau trebuinţă de mult înţeles.

Puşkin mă iubea, şi găsea plăcere a-mi îndrepta greşalele ce făceam vorbind cu el franţozeşte. Cîteodată şădea şi ne asculta oare întregi pre mine şi pre Calipso vorbind greceşte; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui, pre care mi le traducea.

Dar după o lună m-am dus din Chişinău, şi în primăvara anului 1823 m-am înturnat în Moldavia, fără să mai văd pre Puşkin şi fără să mai aud de greaca cea frumoasă. Cîteodată însă, cînd ceteam poeziile marelui poet rus, şi mai ales *Şalul*

[1] El fu ucis în duel de cumnatul său (n.a.).

negru, aceste versuri ce sînt un poem întreg făcute înadins pentru tînăra fată, îmi aduceam aminte de acea femeie cu chip îngeresc şi doream să ştiu ce se făcuse.

. . . . . .

Într-o seară a lunii noiemvrie 1824 — era vicol şi ploaie — la poarta monastirei Neamţu ajunse un june om, care cerea voie să între. Hainele lui erau străbătute de apă şi el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi şi îl găzdui până a doua zi cînd, după cererea sa, îl conduse dinaintea stareţului. El arătă că, fiind un tînăr străin şi orfan, voieşte a se călugări. Stareţul îl rîndui spre *ascultare* la un bătrîn sehastru ce locuia afară de monastire, în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai mare cucerie şi umilinţă. Într-o dimineaţă, chemînd sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături şi văzînd că nu-i răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de — somnul cel vecinic.

Cînd erau să-l îngroape, se găsi pe peptul lui o hîrtie în care scria aceste :

„Greşit-am, Doamne ! Păcătuit-am, Doamne ! şi nu sînt vrednică a mă uita la cer ; dar covîrşească îndurarea ta mulţimea fărdelegilor mele ! Doamne ! miluieşte şi iartă pre păcătoasa Calipso !“

Titva grecei cei frumoase am văzut-o în catacombele monastirei.

Păcatele tinereţelor, 1857, pp. 268—271.

SCRISOAREA VIII

(PENTRU CE ŢIGANII NU SÎNT ROMÎNI)

Iunie, 1839

Necăjit şi obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatorea sarcina mea de deputat, venisem ca să mai răsuflu cîteva zile la moşioara mea şi să mă bucur de o mîncare mai bună, după o îmblare prin sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decît cu borş de pui şi de pui cu smîntînă.

Să nu soeoţi însă că eu, patriot, despreţuiesc bucatele aste naţionale; din înprotivă. Dar cînd cineva, atît-amar de vreme, n-a mîncat decît pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Aşteptînd macaroanele, mă primblam în grădinuţa mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori, şi, pentru ca să nu-mi pară aşteptarea prea lungă, ceteam o broşură a d. Kogălniceanu, întituiată *Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains*[1]. Cetirea asta mă aduse pe nesimţite la idei filantropice; gîndeam la sclavia atîtor mii de

[1] *Schiţă asupra originii şi limbii ţiganilor*, lucrare apărută în limba franceză la Berlin, în 1837.

oameni şi proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi, figurîndu-mi disputa ce avea să stîrnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag seamă la un bun bătrîn care mă privea cu mirare de cîteva minute şi care negreşit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adîncit în ideile meie, nu-l văzusem întrînd.

Trebui să ştii, prietine, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, şi de-mi va abate vrodată să-mi vînd moşia, am gînd să pun în publicaţie, ca şi Temistocle [1], că, pre lîngă celelalte calităţi, ea se bucură şi de un bun vecin. Figurează-ţi unul din acei vechi boieri de ţară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu faţă voioasă şi pălită de soare, care sînt totdeauna veseli şi mulţămiţi cînd săcerişul a fost bun, care nu-şi bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscînd patimile oraşelor şi intrigile ambiţiei, îşi iubesc soţia şi copiii mai mult din datorie decît din amor, şi pre care moartea îi găseşte la masă.

— Tot aşa eşti, îmi zise el smuncindu-mi cartea din mînă, tot cu cetitul şi cu scrisul! Zău, trebui să fi avînd un *demirbaş* (cap de fer) ca să bodogăneşti zi şi noapte povestele franţujilor! Uite, îmi pari mai galben şi mai ovilit decît astă-iarnă cînd — nu ştiu pentru ce — te trimisese frumuşel aici la ţară unde şedeai singur ca un cuc. Geaba am răguşat strigîndu-ţi că te omori cu astfel de trai. Iaca, la treizeci de ani n-ai nicicum sînge în faţă.

— S-a grămădit tot la inimă, răspunsei.

[1] Temistocle (aproximativ 525—460 î.e.n.), general şi conducător politic al Atenei, reprezentant al democraţiei sclavagiste.

— Aşa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, cînd ştii că, afară de psaltire şi ceaslov, eu nu ştiu decît *Viețile sfinților* ; ba am uitat c-am mai cetit pre *Arghir* şi *Pustnicul*, şi vezi că, cu toate aste, îmi merge bine. Priveşte, eu sînt rumen şi gras, iar d-ta seameni c-o gutăie ; pentru că nici poţi să fii altfel : tot cu nasul în cărţi, bînd numai ceai şi cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin şi vutcă ca creştinii. Poftim să mergi departe cu aşa deprinderi !

— Te înşeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoşti bine. Nu ştii că în mine sînt doi oameni deosebiţi, romînul vechi şi romînul nou. Ca să ţi-o dovedesc, vreu să ne-ntrecem la masă, măcar să ştiu că m-oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l-a adus chiar astăzi de la Galaţi.

— Cît pentru prînz, primesc bucuros, căci încai masa d-tale e creştinească, dar pentru porter, foarte mulţămesc. Nu mi-am urît zilele ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghiţea bucăţile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruinţa făcută, mîncam şi eu cît şepte, sigur c-ave să-mi fie rău.

Încîntat de apetitul meu :

— Bravo ! îmi zicea la fiecare pahar ; ian aşa te vreu. Iaca, ai început a te face roşu.

Cred şi eu, că nu mai puteam.

După prînz, ne-am dus în grădină, şi ne-am tologit subt un bătrîn plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate şi gingaşii tamarini se legănau la adierea vîntului, în vreme ce garoafele, rozetele şi micşunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumînd din lungi ciubuce şi sorbînd delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, reci-

tînd încet niște stanțe d-ale lui Anacreon[1], cînd un hohot de rîs a vecinului meu mă deșteptă din acest semisomn voluptuos.

— Na-ț-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n-am luat seama că împreună cu basmaua și tabacherea, am băgat și cartea d-tale în sîn! Și ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizîndu-o.

— Asta e o schiță asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de d. Kogălniceanu tînărul.

— Cunosc pre babaca d-sale. Și ce scrie dumnealui despre țigani?

Deși nu eram dispozat a mă face talmaci, am început a-i spune, în scurt, cuprinderea broșurei, dar abia zisei cîteva cuvinte, și vecinul meu mă curmă, zicîndu-mi c-un aer mîhnit:

— Nu-ți bate joc de mine.

— Cum! Ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta! De d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la alegerea din urmă? Îmi pare rău!

— De ce dar îmi spui niște lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îți spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de cînd a ieșit *onorul*, a lipsit cinstea.

— Pre cinstea mea! am zis, rîzînd de calamburul vecinului.

— Apoi dar d. autor ș-a bătut joc de noi.

— Cum așa!

— Eu nu-ți vorbesc povești. Cînd îți spun c-am cetit istoria țiganilor, tipărită în viața s[fîntului] Grigorie...

---

[1] Poet liric grec (aproximativ 570—478 î.e.n.). A cîntat în versurile sale dragostea, vinul, plăcerile unei vieți fără griji.

— În viaţa s[fîntului] Grigorie ! Mă treci cu şaga, vecine, urmăi rîzînd.

— Aşa, boierule, aşa, în viaţa s[fîntului] Grigorie. În zadar rîdeţi d-voastră aceşti carii nu ştiţi nimic, macar că hojma cetiţi. În locul flecăriilor franţuzeşti, de ai fi cetit *Vieţile sfinţilor*, nu te-ai uita la mine aşa holbat. Dar vă pitreceţi numai vremea a făta nişte stihuri schilăvoase, pre care nu le înţelege nime, şi care nu plătesc o slovă din *Arghir*... A ! afară de *Aprodul Purice* a d-tale, care m-a făcut să rîd de mă durea inima.

Barbarul ! gîndea că-mi face un compliment, şi nu ştia cît mă umilea ! Auzi colo ! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gînd.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse ; şi stărnutînd şi tuşind, începu :

„Odinioară la Agrigenta [1], unde s[fîntul] Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri şi înverşunată asupra cuviosului barbat care voia să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei îşi băteau joc de sfaturile lui, şi de multe ori în biserică li se întîmplau să adoarmă şi să horăiască cînd era mai frumos. Cu toate aceste, sfîntul (care nu e un sfînt de rînd, precum te poţi încredinţa din ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii şi de muncile ce-i aşteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar că într-o duminică, oile aste perdute — precum el le numea — se pun de pîndă, şi cînd el ieşi din biserică, începură a-l înproşca cu petre, urmîndu-l cu sudălmi şi cu ocări pănacasă.

[1] Oraş în Sicilia antică.

Oricare altul, afară de s[fîntul] Grigorie, i-ar fi lasat să-şi peardă sufletele, el însă nu încetă de a-i mustra şi de a-i învăţa, pănă ce, în sfîrşit, mulţi dintr-înşi, cunoscîndu-şi greşala, s-au întors la credinţă. Atunci ceilalţi s-au vorbit între dînşii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pîrîndu-l că ar fi un faţarnic dat la poftele trupeşti ş.a. În urmare, făcînd o jalobă mare, iscălită de o mulţime, o trimise la Obştească Adunare"...

— Vecine, curmăi pre povestaş, îmi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit Obştească Adunare la Agrigenta ?

— Dacă nu mă vei lasa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis rîzînd.

„ — După ce deci au dat jaloba lor la Obştească Ad... sau dacă vrei la boierii veliţi a ţării, carii nu erau mai de treabă decît ei, Divanul..."

— Dar, frate dragă, mă treci cu deochiul cu boierii şi Divanul d-tale. Ce dracu !

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, şi-ţi făgăduiesc că nu zic nici cîrc.

„ — Au adunat pre vlădicii şi arhimandriţii de pe la eparhiile şi monastirile lor, atît pre cei de loc cît şi din alte crăii şi împărăţii, şi le s-au zis să facă cercetare la faţa locului, să se încredinţeze de toate înpregiurările acestei pricini, şi să încheie hotărîre.

În vremea de o lună, soborul s-au adunat. Erau vlădicii de la s[fîntul] sinod din Petersburg, de la Hina şi... iar vrei să mă curmi ? într-un cuvînt, din toate părţile lumii ; toţi oameni cuvioşi, foarte procopsiţi şi *bogoslovi*. Prezidentul lor era un mitropolit de la noi, a căruia nume l-am uitat. Oraşul era plin. Nu se auzea de dimineaţă păn-în

seară decît tocînd şi trăgînd clopotele, şi toţi erau datori să slujească pe rînd.

Cînd veni rîndul să slujească şi s[fîntul] Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică nu atîta de evlavie, cît ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică. El însă nu-şi perdu cumpătul la un ceas aşa greu, ci începu slujba ca omul care-şi ştie treaba.

În vremea aceasta, duşmanii săi carii pîndeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de nefiinţa sa, au mers acasă la el, şi acolo au silit pe o tînără fată, pre care o adimeniseră şi o aduseseră cu dînşii, să se culce în crevatul sfîntului, puindu-o la cale să zică că-i ţiitoare vlădicăi.

Era o copilă junǎ şi frumoasă, cu ochii mari şi negri, a căriia păr ca matasa cădea în bucle undoioase pe umerii săi de alabastru, gingaşă şi mlădioasă ca o răchită tînără. Într-un cuvînt, una din acele fiinţi încîntătoare care te fac să-ţi perzi sufletul... Rîzi ?

— Bre, bre, bre ! mă sparii, nene Bogonos : de unde dracu ai scos frazele aste de romanţ ? Cred că nu le-ai cetit în viaţa s[fîntului] Grigorie !

— Nu. Mi-au rămas de cînd am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*. — Da să venim la prochimen. Îţi spuneam că copila era acum în patul sfîntului, cînd acesta, după ce detună pre toţi vrăjmaşii săi într-un cuvînt potrivit cu înpregiurările, se înturna biruitor acasă, întovărăşit de toţi călugării pre care îi poftise să ieie dulceţi şi cafea la dînsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului şi a musafirilor, cînd văzură copila ieşind din ietac în capot de noapte, şi ducîndu-se să sărute mîna prezidentului. Popii se uitau unii la alţii ca nişte bui-

măciți. Bătrînii, părîndu-le că văd chiar pe satana, își făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii.

În astă amețeală obștească, mitropolitul lăsase să-i apuce mîna mahinalicește, dar abia rumenile buzișoare a fetiței se atinseră de mîna asta veștedă și zbîrcită, el o trase ca și cînd s-ar fi atins de un fer roșu.

— Ticăloaso! strigă, ce obrăznicie e asta să întri aici în această scandaloasă dezbracare?

— Pardon, răspunse șireata c-un zîmbet nevinovat; nu știam că s[finția]-sa — și arăta pre s[fîntul] Grigorie — avea musafiri. Îi aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puțintel că m-a lasat așa cînd se umizea de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în brațele mele. Să iasă păn-în ziuă pe răceală, să capete vrun gutunar! Să nu-ți păzești sănătatea care mi-e atît de scumpă! Fi! nu-i frumos, domnule, și ca să te pedepsesc, n-o să te sărut trei zile. Auzitu-m-ai?

Zicînd aceste, se uita la cuviosul episcop, încreținд din sprincenuțe și strîngînd gurița.

Acum închipuiește-ți, de poți, mina călugărilor. Cît pentru s[fîntul] Grigorie, oborît subt astă nouă lovire, rădica numai ochii la cer și suspina. În sfîrșit, după o tăcere de spaimă și de mirare ce ținu cîteva minute..." Fost-ai la Brăila cînd o băteau rușii?

— Ba.

„Precum cînd fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să între, și care — între noi să rămîie — nu se nimeri cum s-aștepta, mai întăi nu s-auzi decît un șuierat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă un pocnet grozav; asemene și

soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U ! O ! Pi ! Bre ! Ce scandal ! Ce nelegiuire ! Doamne Dumnezeule ! Sodomă ! Ninivă ! Filistean ! Amalecit ! ș.a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, prezidentul, izbutind a-i face să tacă, se adresă către s[fîntul] Grigorie :

— Iată dar morala ta cea evangelică, zise : asta ți-e *evlavia* cea atît de lăudată ! Va să zică, aste nu erau decît o mască scîrboasă cu care voiei să amăgești lumea ! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule ? Avea dreptate norodul să strige asupra ta ! Înlătură, păcătosule ! S-ar cădea să mori de rușine ! — Și tu, fiica păcatului, tu hananeeancă, tu Magdalină, care ai cutezat să aduci păn-aici scandalul și ispita prin veninul drăcețtilor tale frumuseți, spune, poamă a iadului ! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr ?

— Să nu bănuiești, presfinție, răspunse ticăloasa fată dînd un hohot de rîs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii, făcîndu-mi o asemine întrebare. Eu să-l înșel ! O copilă de șaisprezece ani ! Zi mai bine că dumnealui m-a înșelat, făgăduindu-mi multe de toate.

Zicînd aceste, salută cu grație adunarea, și ieși cîntînd încetinel :

Dulce odor îmi luminează...

— O, culmea hulii și a batjocurii, strigă prezidentul soborului, făcîndu-și cruce ! Doamne ! fie-ți milă de noi ! Apoi adresîndu-se către ceilalți vlădici : Fraților, întrebă, ce socotiți ? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta ?

— Moarte ! răspunse într-un glas adunarea.

— Moarte ! strigă s[fîntul] Grigorie, pre care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adîncise scena ce urmase, moarte ! A, domnișo-

rilor ! Vreţi să mă osîndiţi la moarte ? Se vede că aţi uitat cuvintele Mîntuitorului ? E, bine ! cel ce nu se ştie greşit iaie petre şi mă ucidă. Auzindu-vă, cineva ar gîndi că sînteţi nişte sfinţişori abia ieşiţi din rai. Dar puţină răbdare şi vă voi arăta că toată comedia asta e o neruşinată napaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă uşile ! Să între toată lumea ! Drept este Domnul ! El nu-mi va tăgădui agiutorul său ca să pot oborî pre duşmanii mei.

Îndată s-au deschis uşile, şi gloata, care aştepta afară rezultatul deliberaţiei soborului, năbuşi înuntru ca un şiroi, aducînd şi pre juna fată (care între aceste îşi făcuse toaleta) ca o mărtură vie.

— Domnilor ! zise atunci episcopul, sfîntul sobor, amăgit de intrigile şi pîrele voastre, mă învinovăţeşte cu un păcat de moarte ; dar fiindcă mi-e milă de sufletele păcătoşilor şi nu doresc să-i văd osîndiţi pentru vecinicie din pricina mea, ce aţi zice dacă v-aş arăta că nimic nu-i adevărat din toate prihănirile ce aţi pus duhovnicescului vostru păstor ?

— Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate şi gugoşi cornorate, şi nu te-am crede, căci avem dovezi ; şi iacătă-o dovada, adaoseră ticăloşii, împingînd pe fată înainte.

— Apropii-te, fiică, zise sfîntul, şi mărturiseşte adevărul în cuget curat şi cu mîna pe inimă, pentru că de la asta atîrnă soarta ta de faţă şi viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă s[fîntul] Grigorie. Mărturiseşte adevărul, şi vei dobîndi iertare.

— E, bine ! zise juna fată, mărturisesc că s[finţia]-s[a] nici mă cunoaşte, şi că toate cele ce-am zis mi-au fost suflate de d-lor, care m-au înduplecat să mă culc în aşternutul s[finţiei]-sale cînd era la

biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărita după un tînăr pre care îl iubesc şi care mă iubeşte, dar care fiind sarac ca şi mine...

— N-aibi grijă, o curmă precuviosul episcop, eu vă voi înzestra şi voi binecuvînta însoţirea voastră. Dumnezeu să te ierte, sărmană mieluşa rătăcită, precum te iert şi eu de tot răul ce frumuseţa ta mi-a făcut în ochii lumii.

Copila căzu plîngînd la picioarele sfîntului.

— Încredinţatu-v-aţi, presfinţilor? urmă episcopul. Mai vreţi şi altă dovadă ca să vă convingeţi că nu ştiu ce este păcatul curviei? Staţi şi vă uitaţi, şi aceste zicînd, dete în lături poalele antireului.

Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era..."

Bogonos tăcu.

— Ce era? întrebăi.

— Era... Era... Nu înţălegi?

— Era ca Abeilard [1] de erotică pomenire?

— Nu ştiu cine şi cum era Abeilard a dumitale, dar ştiu că sfîntul era...

— O, sărmanul sfînt!

— Te las să-ţi închipuieşti mirarea ce a căşunat viderea astei nouă dovezi. Gloata ruşinată au ieşit ca lupul fabulei:

„*C-urechile pleoştite şi coada între vine.*"

— Bravo! Nene Bogonos, nu te ştiam aşa cărturar. Ai cetit pre La Fontaine?

— Cîteva fabule traduse.

„— E, acum ce ziceţi, domnilor, d-voastră care voiaţi să mă osîndiţi la moarte? întrebă s[fîntul] Grigorie, vrînd să-i cam necăjească.

— Zicem că eşti un mare sfînt, răspunseră toţi uimiţi, închinîndu-i-se pănă la pămînt.

[1] *Pierre Abélard*, (1079—1142), filozof şi teolog scolastic francez, care a venit în conflict cu doctrina oficială a bisericii catolice.

Tot orașul era adunat în ograda episcopiei, așteptînd cu îngrijire sfîrșitul ; cînd iată, se deschiseră ușile balconului, și sfîntul se arătă în vestminte arhierești, ținut de subsuori de doi bătrîni vlădici. Mitropolitul ieși înainte, urmat de tot clerul, și, făcînd semn că are să vorbească, se făcu adîncă tăcere.

— Cetățeni ai Agrigentei, zise, s-au aflat pintre voi oameni ticăloși și vicleni, care au cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutățiți au iscodit deosebite pîri minciunoase și au mrejit feluri de intrigi asupra lui. Dumnezeu n-au părăsit în această grea împregiurare pre credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite au luminat duhul sfîntului sobor ca să cunoască toată deșertăciunea și mîrșăvia acestor urîte clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor ; dar fiindcă Mîntuitorul au zis : «Iertați greșiților voștri», sînteți scutiți de moarte ; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului episcop, soborul în unire hotărăște :

1. Toți acei ce au luat parte la astă hulă să fie afurisiți.

2. Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să se iaie în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mîntuirea sufletelor lor.

3. Dreptcredincioșii vor fi datori a da sarindare pentru ca să se curățe de amestecul ce au avut cu ei.

Auzind aceste, îndată toți dreptcredincioșii s-au tras la o parte.

Atunci mitropolitul, rădicînd glasul şi mîna dreaptă, tot clerul au urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sărbătoresc şi mormîntal :

— Fiţi blăstemaţi, oameni răi şi vicleni, care aţi clevetit pre omul lui Dumnezeu ! De trei ori blăstemaţi ! Amin.

— Amin ! repetă tot clerul.

— Faţa voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînţăleasă pentru tot creştinul ! Amin.

Traiul vostru să fie mîrşav şi nemernic. Să nu aveţi nici loc, nici foc, şi să trăiţi din furtişaguri. Amin.

Viaţa voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiiu. Ori a cui veţi fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească *ţigani*, adecă tîlhari. Tot romînul să vă poată bate şi porecli *cioare* şi *stance*, fără să aveţi voie a-i răspunde.

Fiţi blăstemaţi, oameni răi şi vicleni, care aţi clevetit pre omul lui Dumnezeu ! De trei ori blăstemaţi ! Amin.

— Amin ! repetă iarăşi clerul.

Mitropolitul vorbea încă, cînd orizonul începu a se întuneca, şi un nor negru-galben se deslipi de pe cer, şi coborîndu-se cu iuţeala unui fulger preste oamenii blăstemaţi, îi cuprinse şi îi ridică la o straşnică înălţime. Pe unde trecu norul acesta, arse şi ţarine şi fînaţe.

Agrigentinii se uitau înmărmuriţi la această minune dumnezeiască, cînd, deodată norul crăpînd, toţi nenorociţii aceia căzură jos ca ciocîrliile. O minune ! faţa lor se înnegrise ca cărbunele, şi vorbeau între ei o limbă neînţăleasă.

Îndată *romînii* năvălind, îi legară şi îi luară robi. De atunci ei şi copiii lor au rămas robi, şi robi vor

rămînea pînă la sfîrşitul lumii, pentru că au fost afurisiţi, precum am avut cinste a-ţi spune."

— Îţi mulţămesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzînd că sfîrşise, dar fetiţa ce se făcu ?

— Cînd a văzut norul coborîndu-se, se ascunse iute dinapoia s[fîntului] Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar, ca toate fetele Evei, curioasă de a videa sfîrşitul, se ivi puţin, şi un colţuşor de nor ajungîndu-o sub frunte, îi rămase un benghi negru între sprincene.

— Adecă, cîştigă o nouă graţie.

— Cît pentru s[fîntul] Grigorie, vei şti...

— Nu voi să mai ştiu nimic, răspunsei, căci pre puţin mă interesează.

— Atîta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi, luînd o mare priză de tabac şi privindu-mă c-un aer îngînfat : Iată, urmă, de unde se trag ţiganii, iar nu cum ne-o spune domnişorul acela în cartea lui. — E, ce gîndeşti ?

— Gîndesc, fîrtate, că toate cîte-mi înşiri acum de două ceasuri sînt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de ţîţă ; şi c-ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemene gogomănii.

— S-au sfîrşit ! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învîrti aripile unei mori de vînt, nu mai este nădejde ! Se duce vechea noastră Moldovă, şi în curînd n-o să mai rămîie în ea decît nişte struluibaţi cu mintea stricată — n-o zic asta pentru d-ta — carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămînţa credinţii ce a mai rămas ! Oameni de ieri ! Despreţuiţi relegea, nu păziţi posturile, nu faceţi ca părinţii voştri, vă despărţiţi de soţii, vă place mai mult teatru decît biserica, şi dacă întîlniţi în drum un preot, aruncaţi cu ce vă iese nainte după el, ca să nu vi se întîmple ceva rău, ca

cînd slujitorul Domnului este dracul înpeleţat. N-a să treacă mult, şi vă veţi lepăda şi de Hristos, căci sînteţi în stare a face orice ! — Şi cînd vorbea aceste, Bogonos era sublim şi mare.

— Lasă proorocirile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Eşti bătrîn şi îţi par toate celea negri, în vreme ce noi videm tot frumos. Nu facem ce făceau părinţii noştri ? Nu, pentru că sîntem fii a unui alt veac, şi trebui să mergem cu veacul ; căci dacă duhul ominesc ar rămînea tot pe loc, ţi s-ar crede încă povestele, şi ar fi toţi ignoranţi ca mulţi carii cunosc. N-o zic asta pentru d-ta. Dar, lasă gluma, şi-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre ţigani ?

— De o cred ? Negreşit că o cred. A fost scrisă de...

— De nişte ipocriţi şi fanatici, care, vrînd să ţie lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie. Cum poate cineva crede, dacă are cel mai mic bun-simţ, toate aste ciudate minuni ? Bătăliile acele între sfinţi şi diavoli ; dracii aceşti cornuraţi şi cu coadă lungă, carii n-aveau altă treabă decît să supere singurătatea unor mizantropi ? Cît pentru mine, Dumnezeu mă ierte, îţi spun curat că nu cred în alţi draci, decît într-acei draci de omenie, care sînt tineri şi bine făcuţi, şi niciodată nu-şi arată coada şi coarnele. Şi ian spune-mi, dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creştinii catacombelor, văzut-ai pe dracul ? Zău, eu aş vrea să-l cunosc de curiozitate, ca să ştiu dacă-i aşa negru cum...

— Taci, strigă cu glas năduşit şi tremurînd vecinul meu. Nu vorbi de aste cînd înserează ! Nu ştii în ce primejdie te pui ! Acum e ceasul cînd duhurile îmblă !

În adevăr, soarele apusese după un lung şir de nori fantastici, pre care îi poliia c-o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vîntului. Noaptea îşi întindea pe încetul tristul său hobot ; şi florile ascunse în umbră se vesteau numai prin parfumul lor. Nu se zărea în acest chiar-oscur, decît arburii negri, întinzîndu-şi crengele ca braţele unor uriaşi.

Aceste toate erau atît de frumoase, atît de măreţe, încît abia luăi seama în contemplaţia mea că vecinul meu se duce. Aşadar, învitîndu-l pe a doua zi la prînz, am întrat în camera mea, unde m-am apucat să-ţi scriu viaţa s[fîntului] Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cît s-a putut chiar şi espresiile sale. Sănătate !

Păcatele tinereţelor, 1857 pp. 271—285

SCRISOAREA IX

(FIZIOLOGIA PROVINȚIALULUI)

Martie, 1840

Nu știu dacă cineva a cercat pân-acum a descrie figura astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămînea nezugrăvit un portret atît de caracteristic, cerîndu-ți însă iertare dacă nu voi putea a ți-l arăta chiar întocmai cum îl vedem cînd ni-l aduce posta sau harabagiul judan de-l trîntește liop ! pe paveaua Iașilor ; și mai vîrtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după tîrgul din care iasă, după vrîsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atît de variată, încît ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate fețele și coloarele lui.

Provințialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs ; poartă arnăut în coada droșcii, înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint ; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sînt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș ; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cu-

noscut; cele mai adese este gros şi gras, are faţă înflorită, favoriţi tufoşi şi musteţi răsucite, dar pre lîngă aceste fireşti podoabe, natura, ca o miloasă mumă, a răspîndit asupră-i şi un *nu ştiu ce* care vorbeşte mai tare ochilor ispitiţi decît orice altă; un *nu ştiu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoşti şi să gîceşti din ce ţinut soseşte, sau din ce bortă iese; un *nu ştiu ce*, în sfîrşit, care te face să rîzi cum îl zăreşti.

Cum a sosit în capitalie, întăia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-şi cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăzniceşte prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ţi spuie că s-a jucat comedia lui *Vodevil* care e foarte *ghizdavă* şi *nostimă*, pre care îndată începe a o şi critica. Ca să scapi de ideile lui literare, întră puţin în magazia astă din unghiul uliţii, unde domneşte M. Ortgies, vestit prin fasonul jiletcilor şi nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mînice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iaşi ca să se-nsoare, sau să între în slujbă. Fracul îl strînge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredinţează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decît dupre jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droşca? Să ne ferim de întîlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în gergul provinţial, care zic că e franţozeşte, că vine de la moşul logofătul A., unde a găsit pre moşul logofătul B., cu care a să prînzească la moşul logofătul C., şi nu ştie ce să mai facă, căci e poftit şi de ceilalţi ai săi moşi logofeţi şi vornici ca să le facă cinste a petrece cu dînşii, şi nu-l mai încape vremea, şi... şi...

o mulţime de asemene flecării ; pentru că am uitat să-ţi spun că provinţialul e fudul din născare şi *evghenis*[1] din cap păn-în călcâie. El e nepot tuturor boierilor mari şi văr cu toată lumea. Însă deşi ne spune că se sfădesc de la dînsul care să-l aibă şi să-l primească, bunul om mucezeşte în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul ! O, lume !

De ai norocire a fi şi d-ta *evghenis* din *protipendas*[2], vlastare de viţă aleasă, ţandură de os sfînt, şi ai trebuinţă a merge în provinţie, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat şi ospătat, pentru că eşti aşteptat c-o nespusă nerăbdare ca să cununi pre toate fetele ce se mărită şi să botezi pre toţi copiii noi născuţi, adecă să te faci cuscru şi cumătru cu un tîrg întreg, căci provinţialul s-ar ţinea necununat şi nebotezat, dacă n-ar fi cununat şi botezat de un boier mare. Pe urmă începe mesele şi cumătriile ; o să te silească să mînînci pănă nu vei mai putea, pentru că, de vei refuza vrun fel de bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ţi plac bucatele şi a ocărî pre bietul ţigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă ; ai să închini sănătăţile tuturor verelor, tuturor mătuşelor, tuturor nepoatelor şi a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *soirée*[3] (pentru că în provinţie e încă moda de soarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gînganie străină la care o să ţintească toţi ochii. Într-un cuvînt, te poţi numi norocit de vei scapa din ţinut cu capul teafăr şi cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ţinutaş. După ce a sfîrşit banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl aşteaptă să vie *isprăvnicit* sau

[1] Nobil (neogr.).
[2] Marea boierime feudală (neogr.).
[3] Serată (fr.).

prezidenţit; el vine cu plete lungi şi cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogarth [1] ! Ca s-o liniştească, barbatul său îi aduce vrun turban vechi îndrugat de Dominica, sau vro ciudată capelă, capriţioasă clădărie de pene, flori şi cordele, care aduna de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toţi provinţialii de ambe sexe năvălesc la dînsul. După cerimonia dulceţilor şi a cafelei, cucoana începe a-şi arăta turbanul, şi boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut ; cum s-a *eglindisit* la bal la curte ; ce mai confete şi gheţate a mîncat ; cum îl invitau toate damele la danţ ; cum era balul de frumos ; sala era pardosită cu oglinzi, păreţii de porţelan, uşile de cristal şi mobilile de chihrimbar, şi alte multe minunăţii şi mîndreţe care fac pre prietinii săi să casce gurile ascultîndu-l ; şi iaca materie de vorbă cel puţin pentru două luni.

Mă grăbesc însă a sfîrşi acest tablou, de frică ca nu vrun provinţial om de duh (pentru că nu sînt toţi ca originalul ce ţi l-am arătat) să se apuce a ne zugrăvi şi pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele şi ticăloşiile noastre ! Ἐῤῥωσο ! [2]

Albina romînească, 1840, nr. 25, p. 96, cu titlul *Provinţialul.*

[1] W. *Hogarth* (1697—1764), celebru pictor şi gravor englez. În lucrările sale, profund realiste, a satirizat moravurile aristocraţiei şi ale burgheziei engleze.

[2] Fii sănătos, salutare (gr.).

SCRISOAREA XII

(PICALĂ ŞI TINDALĂ)

Fevruarie, 1842

. . . . . .

— Dar d-ta, moşule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrînul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreţi să vă spun, feţii mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceţi romîni, şi-apoi vorbiţi o limbă pre care eu n-o înţeleg. Purtaţi nişte haine sucite pe nişte trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sînteţi aşa de ţigăriţi şi gingaşi încît de v-ar videa strămbunii voştri, ar plînge de jale.

— Toate sînt aşa, zise unul din noi rîzînd, dar încă tot nu sîntem lipsiţi de simţul auzului, şi prin urmare ne place a asculta poveşti frumoase din vremile trecute, şi aş pune rămăşag că istoria vieţii d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în braţe cea ploscă burduhoasă şi-ţi răcoreşte gîtlejul.

Propunerea aceasta zîmbi bătrînului care, urmînd sfatului dat, deşertă plosca, îşi drese glasul, şi începu :

— Trebui să ştiţi, feţii mei, că eu sînt fecior vestitului Strîmbă-Lemne, care lua stejarul cît de gros, îl îndoia cu mînile şi-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învăţat şi cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învăţase carte la dascalul Pascal din Podul Iloaei, ce ştia toată *Alexandria* pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu ştiu cum a căzut în mînile d. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneţa sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură şi a lui Pîrle-vodă. Ce mai vremi acele!

[. . . . . .]

Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau nalţi ca brazii şi voinici ca smeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obicei cînd se punea la masă să înghită mai întăi şapte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mîncare.

La vrîstă de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzîndu-se flăcău tomnatic, se însură cu jupîneasa Mărica, minunată femeie, groasă şi frumoasă, dar cam prostană, zicînd adese nişte vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: „Tronc, Mărico!" La patru luni după ce se mărită, născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pe tata, dar popa îl linişti, spuindu-i că asta se-ntîmplă uneori, însă numai la facerea dintăi. Soră-mea n-a trăit, precum nici alţi două sute de fraţi şi surori ce am avut. În sfîrşit m-a născut pre mine, şi văzîndu-mă aşa mic şi ovilit, mi-au pus numele Tîndală. Naşterea mea custă viaţa mamei, iar tatăl meu, simţindu-se c-a înbătrînit, chemă pre naşu-meu Pîcală, mă încredinţă lui, şi apoi muri după ce mîncă trei oi fripte şi bău o balercă de pelin, zicînd că nu trebui să se ducă pe

ceea lume flămînd şi însetat. El era atunci de patru sute optzeci şi trei de ani.

Naşu-meu Pîcală era un om foarte de duh ; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întăi la buchi, dar văzînd că într-o zi era să mă-năduş c-un tverdu ce mi se prinsese în gît, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învăţătura.

Iaca ce-mi zicea el :

„Fine ! De vrei să trăieşti bine şi să aibi ticnă, să te sîleşti a fi totdauna la mijloc de masă şi la colţ de ţară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii deeît coada frunţei. Şezi strîmb şi grăieşte drept. Nu baga mîna unde nu-ţi ferbe oala, nici căuta cai morţi să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi şi pre mihoho.

Bate ferul păn e cald şi fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură ; gura bate c... Vorba multă-i sărăcie omului, şi toată paserea pe limba ei pere.

Nu fii zgîrcit, căci banii strîngătorului întră în mîna cheltuitorului, şi scumpul mai mult păgubeşte, leneşul mai mult aleargă ; dar nici scump la tărîţe şi ieftin la făină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine goneşte doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăşi cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă, decît c-un mişel la dobîndă. Nu te vîrî în judecăţi. În ţara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e şi mai mare, şi dreptul îmblă totdauna cu capul spart. La judecători, ce întră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămînd, şi mai bună e o învoială strîmbă, decît o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mîţă, şoareci prinde, şi lupul părul schimbă, iar naravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita ; de ce-l tai, de ce răsare, şi din coadă de cîne, sită de matasă nu să mai face. Nu fii duşmănos, căci cine face, face-i-se, şi nu e nici o faptă fără plată.

Fereşte-te de proşti şi de nebuni. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale, şi prostului nici să-i faci, nici să-ţi facă. El învaţă bărbieria la capul tău. Şede pe magar, şi caută magarul. Nu-l primesc în sat, şi el întreabă casa vornicului. Prostia din nascare leac nu mai are. Cine se mestecă în tărîţe, îl mînîncă porcii ; ş-apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ţi spun ce fel de om eşti.

Nu te hrăni cu nădejdea şi cu făgăduinţile. Înţeleptul făgăduieşte, nebunul trage nădejde. Să trăieşti, murgule, să paşti iarbă verde. Ce-i în mînă nu-i minciună, şi e mai bine acum un ou, decît la anul un bou.

Chelbosului tichie de margaritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b... de fată mare nu se fac oule roşii. Dobînda mare rupe ciochinile, şi păn-a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea şi benchetuieşte, dar neguţitorii nu face, căci deşi sîngele apă nu se face şi cămeşa e mai aproape decît anteriul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brînza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi mei, nici lupul flămînd. Să nu vie vremea să dai cinstea pe ruşine, şi să-ţi zică : c..., lupe, ce ai mîncat. Lasă pre oameni în ideile lor. Vîntul bate ; cînii latră. Altui îi e drag popa, şi altuia preuteasa. Tot ţiganul îşi laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia malai visează, şi calicul comîndare.

Nu da împrumut ca să nu-ţi faci duşmani. Dă-ţi, popo, pintenii, şi bate iapa cu călcăiele ; ş-apoi

prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la cîştiguri mici, pentru că c-un rac tot sarac, c-un pitic, tot calic; dar cînd îmbli cu miere, linge-ţi degitele. Primeşte orice-ţi vor da. Calul de dar nu se caută-n gură; şi cine n-are ochi negri, sărută şi albaştri. Cînd vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mîţa cu clopot nu prinde şoareci. Nu te-ngriji cum o s-o scoţi în capăt. Nevoia învaţă pre cărăuş, şi cine are barbă are şi peptene.

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici cruce să-ţi faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. Ia-ţi catrafusele şi fugi ca dracul de tămîie.

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brînză bună, în burduh de cîne. Făgăduieşte multe, dar să deie Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată! Nu gîndi c-o să scapi de dînsul. Banul rău nu se perde, şi are ac pentru cojocul tău, nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrîn nu mai învaţă a juca. Cînd nu-i în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar posteşte robul lui Dumnezeu, că n-are ce mînca; şi cîte spune sînt o frumoasă poveste dar mare minciună, căci minciuna boierească trece în Ţara Ungurească. Caută să-ţi fie supuşii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e şi pistolul. Dă-le pilda bună, pentru că peştele de la cap se-npute.

Nu fii falnic, nici face din ţînţar, armasar. În urma războiului, mulţi voinici s-arată. Vulpea dacă n-ajunge, zice că pute. Să nu fii din cei carii zic: lasă-mă să te las, şi ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce ştiu mai multe decît tine. Haide, tată, să-ţi arăt pre mama. Nu îmbla cu c... în două luntre, nici te mîndri, căci mîndrului îi stă Dumnezeu înprotivă.

Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l ştie? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Beţivului şi dracul

îi iese cu oca nainte ; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, şi nevoia le cumpără. Tu ferbe mazirea şi taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca şi la tine.

Nu te mînia pre lume. Se mînie vacarul pre sat ; satul nu ştie nimic [...] Cine se înalţă se smereşte ; şi dacă ajunge cuţitul la os, şi petreci ca cînele-n car, trăieşte ca vermele în rădăcina hreanului, pănă va veni vremea ca cui pe cui să scoată. Nu fii obraznic. Vor crede c-ai p... tot butuci, şi-i da piste un omuşor care ţ-a face coastele pîntece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă ; dar nu fii supărător c-or zice că : mart din post nu mai lipseşte. De vei păgubi în vreo neguţitorie, să-ţi fie de învăţătură, ca altă dată să nu te mai apuci de ea. O dată vede naşul p... finului ; iar de vei cîştiga, nu te mai apuca şi de altele, căci cine sare garduri multe, îi dă cîte un par în c..., şi ulciorul nu merge de multe ori la apă. Cînd ţi s-or aprinde călcăiele, însoară-te păn-a nu înbătrîni, căci însuratul de tînăr şi mîncarea de dimineaţă n-au greş ; şi bătrînul amorezat e ca chiroşca cu pasat. Fă cunoştinţă cu fata ; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mînîncă tot ce zboară, şi se-ntîmplă de departe trandafir, şi de aproape borş cu ştir. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. De-i videa-o că nu vra să plămădească şi toată ziua cerne, cercetează-ţi casa, pentru că bataia e din rai. Fii romîn verde şi rupe mîţa în două. Bate şeaua, să-nţeleagă iapa, căci femeia-i dracul ; şede în deal şi prăvale carul în vale ; dar nu întinde aţa să se rupă. Gospodăria să-ţi fie măsurată, căci la gospodina bună, mulţi voinici s-adună ; şi de-i şi păţi ceva, numai tu să ştii unde te strînge ciubota. Nu te apuca s-o păzeşti ; mai lesne poţi păzi un cîrd de iepuri ; şi macar că găina

bătrînă face zeamă bună, fereşte-te de babe. Baba bătrînă nu se teme de *vorba* groasă. Lumea pere, *baba* se peaptănă. În sfîrşit, mîngîie-te la necazuri, gîndind că sacul şi-a găsit petecul, şi roagă-te zi şi noapte să-ţi deie Dumnezeu mintea moldovanului — cea de pe urmă."

Avea încă multe de spus moş Tîndală, cînd a luat seama că nu-l asculta nime, căci noi cu toţii adormisem şi horăiam. Aşadar făcu şi el ca noi.

Albina romînească, nr. 15, 19 fevruarie 1842, pp. 57—60, cu titlul *Pîcală şi Tîndală sau morală moldovenească*.

SCRISOAREA XVII

(CRITICĂ)

Dechemvrie, 1844

„Dintr-o palmă a s[finţiei]-sale este la sfînta episcopie la Roman o bucăţea, şi la Buciuleşti un degit adus din Ţarigrad de Dumitraşcu logofătul, precum mi-au spus Iordache spatarul la masa Dabijei-vodă — Dumnezeu să-i pomenească! — Şi eram eu un smerit Dosiftei, episcop la acel sfînt scaun la Roman ş. c. l.“

Aşa scria pe la 1570[1], în viaţa cuvioasei Parascheva, mitropolitul Dosiftei, unul din barbaţii învăţaţi cu care se făleşte pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei încredinţate lui, dar şi unul din scriitorii cei mai aleşi a timpului aceluia.

Iată o rugăciune către sfînta fecioară a lui Ioan Damaschin, tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viaţa acestui s[fîn]t filozof, cărui saracinul Hisiam,

[1] Data este greşită. Mitropolitul Dosoftei a trăit în secolul al XVII-lea (1624—1694).

califul Damascului, porunci să-i taie mîna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul :

Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană
Pre Dumnezeu cumsecade şi cu fecioria-ntreagă,
Pentru sfintele icoane mi s-au tăiatu-mi direapta !
S-ta ştii şi pizma pentru care-mi face Leon ;
Sirguieşte de-mi agiută, şi-mi i s t e l e ş t e direapta.
'A celui-de-sus direaptă ce-i dintru tine-ntrupată
Multe minuni ştie face ; deci pentru a ta rugăciune
Şi direapta mea aceasta roagă-l să o i s t e l e a s c ă ;
Să-ţi fac cîntări cumsecade, şi-ntrupatului din tine
Cu-nchieturi socotite, să le scriu precum se cade,
De sprijineală să fie creştinătăţii direpte ;
Că toate-ţi sînt cu putinţă, lui Dumnezeu fiind maică.

Maica Domnului se îndură de lacrimile sfîntului poet şi îi lipi mîna la loc. Dar aice nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-le[1]. Poate greşesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricît se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă şi fără pretenţie, pentru că e moale şi netedă, nu aspră şi ciotoroasă ca următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru.

LA MOARTEA ELISEI

Osana ! slavă ! sfînt eşti ! sfînt ! sfînt !
Ce vrei se face-n cer, pre pămînt.
Glasul Elisei ! — Îl auziţi ?...
Seraf az cîntă ! — N-o mai jăliţi.
'Auz pe îngeri se întrebînd :
Sfînta iubire ce are de gînd ? ş.c.l.

[1] În realitate, al XVII-lea (vezi nota de la p. 201).

Mai vrei încă ?

Jalea cuprinde orice simţire,
De dorul perderii piste fire ş.c.l.

Poate tot nu ţi-e destul ? Dar

De m-ai pune pe-un cărbune,
Mai departe nu ţi-oi spune.

Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cîntă, îngerii se întrebînd ce are de gînd s-ta iubire, dorul perderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încît în adevăr *jalea cuprinde orice simţire*, cînd vede cineva frumoasa noastră limbă căznită şi schingiuită astfel !

Spune-mi, nu-ţi place mai bine traducţia lui Dosiftei *cu-nchieturi socotite*, care nu te osteneşte cînd o ceteşti, nici are fraze mari întortocheate şi scîlciate ?

Păcatele tinereţelor, 1857, pp. 308—310.

SCRISOAREA XIX

(OCHIRE RETROSPECTIVĂ)

Iunie, 1845

Dacă te-ai întîmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetăţuii, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborîndu-se după muntele Pionul [1], şi după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopţii ; în acel chiar-oscur priincios ochiului, spune-mi, înturnatu-ţ-ai viderea de pe culmele învecinate pline de verdeaţă şi de bucurie asupra oraşului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costişa lui ca să-şi odihnească mădulările cele de granit ? Luat-ai seama atunci la o ceaţă ce vine şi se întinde ca un giulgiu mortuar piste vîrful turnurilor şi a clopotniţilor, ceaţă grea ca somnul trădătorului şi rece ca mîna soartei ; care uneori ca un smeu se încolăţăceşte împregiurul oraşului, sau ca un Briareu [2] îşi întinde braţele în toate părţile, însemnînd feluri de figuri

[1] Ceahlăul.

[2] Uriaş în mitologia grecească, cu cincizeci de capete şi o sută de braţe.

fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ţi-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei oraşului şi a ţării, şi, pătruns de ideea aceasta, n-ai fi dorit să vezi pre Asmodeu [1], dracul şchiop, şi, de se poate, să-l întovărăşeşti de la palatul bogatului ce se vîrcoleşte în patul său, până la coliba săracului ce doarme pe aşternutul său de paie? O! negreşit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi, şi poate, ca şi Iona, ţ-ai fi sfîşiat haina, strigînd vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghi, unde să nu te ajungă intriga şi calomnia, şi ai fi plîns precum un filosof pe ruinele Palmirei [2], gîndind la trecuta mărire a strămoşilor, la ale lor fapte mari de care nu sîntem vrednici, noi, pigmei degeneraţi, ce n-am fost creaţi după măsura lor!...

Dă-mi voie, prietine, a-mi dezvăli ideea, sau, mai bine zicînd, a spune aceea ce cugetam într-o seară, cînd mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetăţuii; şi dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu cîteva veacuri în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc.

Dragoş, fiiul lui Bogdan, prinţ romîn, vine la 1352 şi întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care îşi petrec viaţa cu agricultura şi păstoria. Pre dînsul îl urmează mai mulţi domni buni, căci inima poporului ce ocîrmuiau era bună, nefiind încă stricată de viţiuri. Romînii subt urmaşii lui Dragoş petrec o viaţă primitivă, şi traiul lor ticnit, patriarcal şi virtuos adună lîngă ei pre pribegii lor fraţi. Co-

[1] Eroul romanului *Diavolul şchiop* al scriitorului francez Lesage (1668—1747). Asmodeu are puterea de a ridica acoperişurile caselor şi de a privi ce se petrece înăuntru.

[2] Oraş în Siria antică. Ruinele sale au slujit ca sursă de inspiraţie literară.

lonia se măreşte. Răpidea ei sporire aţîţă invidia vecinilor lor; ei însă îşi păstrează naţionalitatea. Ferul plugului se preface în lance, şi resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, şi încă nu se împlinise jumătate de veac de la descălecarea lui Dragoş, cînd Alexandru I dă legi poporului său, înfiinţează o ierarhie bisericească şi politică, zideşte monastiri şi cetăţi, leagă alianţa cu Iaghelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, şi împăratul Bizanţiei trimite domnitorului ei hlamidă şi coronă ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, şi Moldavia va fi mare şi puternică. Ştefan zdrobeşte pre Cazimir polonul, pre Matiaş ungurul, pre Mainac tatarul, pre Lobod şi Nelivaicu cazacii, şi rîvnind a uni subt un singur sceptru provinţiile romîne, năvăleşte asupra romînilor valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul, care cheamă în ajutorul său pre turci. Acesta fu începutul necurmatelor războaie şi a ticăloşiei îmbelor prinţipate, stîrnite din ambiţia lui Ştefan şi mişelia lui Radu. Dar, precum după un veac trecut Mihai, nici Ştefan nu-şi poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turceşti asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruieşte, dar eroul nu-şi perde cumpătul, şi bărbăţia sa scapă patria de peire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viaţa lui n-a fost decît un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci şi şepte ani domneşte şi cincizeci de războaie are. Eroul a înbătrînit, cărunteţile i-au răcit sîngele, cercarea i-a potolit iuteala, nenorocirea de la Valea Albă i-a stins ambiţia. Îşi întoarce privirea tristă asupra patriei sale şi suspină. Se uită la boierii pre carii el i-a înalţat şi i-a îmbogăţit; prevede vrajba, neunirea, nesaţiul şi trădarea zămislind în inimile lor, şi, neîncrezîndu-se în moştenitorul său, hotărăşte a da

patriei sale o protecție sub umbrirea căria să vieze, până ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de romîn.

Să ne oprim aice, și să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să videm ce s-a petrecut într-un veac și jumătate, adecă de la venirea lui Dragoș și până la moartea lui Ștefan.

Domnii — precum am zis — erau buni și poporul era fericit. Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre stînd între popor și ocîrmuitor nu începuseră a mușca cînd pre unul, cînd pre altul. Naravurile erau simple, căci domnii erau simpli ; ei erau pontifeci, legiuitori și părinți supușilor ; pentru aceea, în curs de o sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș (cum am mai spus) sporește de înminunează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în contra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc pre care l-au învățat de la natură și de la cugetul lor, stăpînitorul își iubește poporul, și țăranul, privind în domn pre căpitenia sa, îl abordează cu pept deschis zicîndu-i : *tu doamne !* precum zice și lui Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numește *măria-ta !* pentru că domnii erau în adevăr mari, și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule.

Veacul și înpregiurările au silit pre Ștefan să rădice aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre carii romînii îi numeau *boieri*, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobînzi și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el ; căci punea hotar pămîntului dăruit culmele dealurilor, matcele apelor, adîncul văilor, și uneori orizonul ! Pentru ca să locuiască

pămîntul dăruit, îl înpoporau cu prizonieri de la vecini — de unde aveau şi numele acesta. — Aceştia, ca nişte vasali şi servi, urmau pre stăpînii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulţiră. Boierii, pre carii bogăţia îi sumeţise, începură a ambiţiona domnia; şi încă Ştefan Marele nu putrezise bine în mormîntul din monastirea Putna, cînd nepotul său Ştefan V e silit să omoare cîţiva boieri, ca să stingă în sîngele lor complotul ce sta gata a s-aprinde. Sîngele acesta stropeşte mai multe inimi în care odrăsleşte duhul vrajbei şi a răzvrătirii. Idra nu pere; ura şi duşmănia se înţelinesc mai vîrtos. Prilejul nu lipseşte. Ragialii iubesc banii; ajutorul şi favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani ca să oboare pre domni: şi de unde se stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme subt împilarea despotismului şi a aristocraţiei!

De aice începe un şir de domni răi, pentru că boierii sînt răi, cărora, pentru ca să le plece cerbicea şi să le smerească trufia, le trimitea cerul ocîrmuitori, oameni de acei însemnaţi cu pecetea păcatului pentru a fi calăii popoarelor, şi carii după ce-şi plinesc urîta solie, per, lăsînd o pomenire de blăstemuri. Ţăranul se tăvăleşte în lipsă şi în ticăloşie, părăseşte plugul, căci munca şi sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuţiile, cărora neştiind ce nume să le deie, le numeşte *năpăsti*; iar viţiurile — dupre pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate şi mai rea decît cea morală; vrăjbile şi prigonirile între boieri şi domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile ţării, a-şi lua dreptul de stăpîni, călcînd condiţiile tratatului de protecţie ce închiese cu Moldavia, şi a surpa cîte unul, unul, toate vechile privilegii, încît îşi însuşiră dreptul a numi şi pre

domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de cînd aristocrația domnea și poporul gemea în ticăloșie și asuprire! Atunci providința, văzîndu-o bătrînă și slutită de nelegiuiri, tinde mîna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mînă.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atît de adînci, apăsarea despotică îl ovilise într-atîta, încît păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decît niște sclavi îngiosiți a unei boierimi desfrînate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindu-le stavilă pre însuși poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; așadar trista Moldavie se văzu ocîrmuită cînd de un serb, cînd de un arman, cînd de un saxon, carii se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, și, pășind cu pași gigantici anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un domn, care — deși străin — va fi totdeauna scump romînilor.

Limba națională, deși se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie și desele prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, însă și pre aceasta numai

partea duhovnicească şi puţini din boierinaşi — ce nu aveau altă nădejde decît în pana lor — o înţelegeau. Un boier mare avea de ruşine a şti mai mult decît a se iscăli. Un Iacov Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-şi împlini lăudatul scop. Vasile-vodă vine, şi întăia lui faptă este a înfiinţa o tipografie, în care tipăreşte cărţile bisericeşti în limba romînă. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte naţii civilizate erau şi sînt încă lipsite ; şi morala evangelică începe a izgoni viţiurile pre care o ignoranţă barbară le lasase a se încuiba în inima romînilor. Întemeiază şcoale naţionale pre care le înzestrează cu moşii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce au fost rămas uitate şi părăsite cînd domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, şi alcătuieşte un cod de legi, care, pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta şi-a arătat toate capriţiile sale cu acest domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, cînd acum se mîndrise de bogăţiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbeşte cu domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e învins. Vîndut de ministrul său, părăsit de boieri, îşi vede ginerele ucis, familia prizonieră ; şi pentru că nenorocitul e totdeauna şi vinovat, cade subt urgia turcilor, carii, după ce îl ţin închis şi în fere cîtăva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie a lui Vasile-vodă slăbiseră ţara şi demoralizaseră oştile, care acum nu mai împuneau turcilor. Asuprirea crescu, şi ţara perdu dreptul d-a mai avea domni pămînteni. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult, şi la care se întreceau grecii încuibaţi în foburgul Fanar din Constantinopoli. Foarte rar, şi din cînd în cînd,

se mai numea cîte un domn pămîntean, dar şi aceştia, nestatornici în domniile lor, ca să înlăture intrigile şi să-şi facă favorabili pre miniştrii Porţii, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceştia fu şi Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decît politic, el se alia cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, îşi lăsă ţara sub prepusul trădării, şi Moldavia se hotărî de apanagiu fanarioţilor.

Un veac se mulse ţara de aceşti arendaşi ! Cu un veac se înapoi în toate ! În locul oştenilor romîni, se aduseră albanezi nemernici. În locul şcoalelor lui Vasile, se înfiinţă şcoală grecească. Pămîntenii erau prigoniţi şi grecii în favor. Judeţele se ocîrmuiau de *caiccii* şi *seizi*. Moldavia se făcu pămîntul făgăduinţii pentru acest neam, ce aducea cu sine corupţia şi desfrînarea !...

E netăgăduit însă că unii dintr-aceştia au făcut şi bine. Constantin Mavrocordat desrobeşte vecinii. Grigore Ghica protestează, neputînd face altă, la orice nouă asuprire. Alexandru Muruz înzestrează oraşul cu ape, îl înfrumuseţează cu mîndre zidiri, ş.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfîrşitul căriia aveau în videre ştreangul ?

Acum desnădejdea începuse a se vîrî în inima romînilor. Obiceile strămoşeşti şi tradiţiile naţionale se perdură. Limba necultivată şi despreţuită rămase numai în gura poporului ; nobilimea învăţa greceşte, limbagiul curţei. Boierul îşi uită dignitatea sa ; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea şi pre care îi tămîia ca să le între în favor. Fecioară păn-atunci, limba patriei se înpestriţă formînd un gerg ce se întinse ca o pecingene ; căci pănă şi la bisericile de întăiul rang slujba se făcea greceşte, iar

la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba națională.

O asemene stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monstruozitate a videa o națiie întreagă în cumpănă a-și perde ființa. Dumnezeu se îndură și își rădică urgia de asupra poporului său. Anul 1821, dărîmînd edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție care, deși nedesăvîrșită, începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi și dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea romînilor) fu ajutat și urmat precum s-ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voim numai să arătăm că moldavul — asemene pătimașului ce nu crede cînd se vede însănătoșat — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu așteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au împilat! Și în adevăr, e curios a observa că oricînd s-a făcut vreun bine în țară, s-a făcut numai prin străini;

Un albanez păstrează naționalitatea,
Un grec desrobește țara,
Un rus pregătește civilizația.

Romînul (nu știm pentru ce) n-are încredere în sine. La orice primejdie strigă: Doamne! Doamne! cînd n-ar trebui să uite proverbul:

Σὺν Ἀθηνᾶ καί χείρα κίνει [1]

Romînia literară, nr. 20, 28 mai 1855, pp. 237—241.

[1] „Cu ajutorul Atenei își mișcă și mîna" (gr.).

SCRISOAREA XXII

(ISTORIA UNEI PLĂCINTE)

Dechemv., 1847

Îţi aduci aminte de copilăria noastră — care s-a dus ca să nu se mai întoarcă ! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea : coooovrigi ! gugoşeeeele ! Cum alergam toţi, copii şi bătrîni, şi cei mai mari şi cei mai mici ; cu ce nerăbdare aşteptam să-şi puie plăcintarul jos tablaua din cap, şi cît de iute i-o deşertam !

Astăzi plăcintele au perdut valora lor şi plăcintarul poezia lui ; civilizaţia l-a omorît. Toţi l-au părăsit, şi surîsul se vede pe buzele lui numai cînd e cungiurat de băieţi şi de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioşi. Aceştia uneori îi mai deşeartă tablaua, iar cele mai adese se întoarce seara acasă cu dînsa plină. Atîta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă ; ce nu se vinde se mînîncă.

La 1821, după spargerea eteriştilor, paşa din Iaşi, văzînd că nu poate scoate pre ianiceri din ţară, ceru ajutor. I se trimiseră deci spre acest sfîrşit cîteva mii de tulimeani (miliţie). În toate zilele urma

colizii între ei, şi ele se sfîrşeau totdeauna prin moartea a cîţiva.

Într-una din zile — era iarmaroc pe şesul Frumoasei — un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vîndă ; un tuliman o tîrguia, cînd un ianicer vine şi vrea s-o ieie. Tulimanul însă nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni şi ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, şi comedia se mîntuie cu uciderea a vro treizeci de inşi din ambe părţile ; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute şi autorul ei au rămas turtiţi şi hăcuiţi într-o baltă de sînge.

În vremea domnilor fanarioţi, plăcintele şi gugoaşele erau mult mai căutate. Un domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat a ne-l păstra — era un mare mîncău de plăcinte. Caimac, gugoaşe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învîrtite ş.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund. În toată dimineaţa — păn-a nu face divan — trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan — unde nu-şi vîră ei coada ! — care îmbla de mult să se facă vornic, nu ştia ce mijloc să mai întrebuinţeze, şi şedea trist odată cu soţia sa la masă. Iehnelele şi cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, cînd iaca se înfăţoşează o plăcintă pîntecoasă cu o ghirlandă de gugoşele, împărăteasa plăcintelor, cap d-operă în gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m-am făcut vornic.

— Cînd ?

— Acum.

— Cum ?

— Vezi plăcinta asta ? Din pîntecele ei a să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

Înălțimea-sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorîtă. Edicliii și iciolanii stau îmmărmuriți dinaintea lui, cu mînile la pept. Curtea toată tremura ; căci nu era vorbă de nimic altă, decît de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții și a bate cu urechea în stîlp pre credincerul cel mare. Pentru ce astă urgie ? — Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa măriei-sale. Uitare vinovată și *neiertabilă* !

Cînd acum era să se puie în lucrare înalta hotărîre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, întră adusă pe o tipsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu încîntarea ce a cășunat sosirea astei ancore mîntuitoare, dar eu încă nu eram pe lume ; precît însă am auzit din bătrîni, bucuria a fost mare, și credincerul, stolnicii și becerii au scapat de pedeapsa meritată.

Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducînd și pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic :

„Arhon...

Înălțimea-sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mîne dimineață să te înfățoșezi la curte, în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.

P.S. Nu uita să trimiți mîne, pentru masa măriei-sale, o plăcintă ca cea de astăzi.“

A doua zi, mehterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care, șăzînd în balcon, își netezea barba cu mulțămire ; iar cînd înceta cîte puțin scîrțiitorul țipet a surlei lui mehterbașa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cîntînd :

Cu iaurt, cu gugoșele,
Te făcuși vornic, mișele !

Romînia literară, nr. 12, 20 martie 1855, pp. 161—162.

SCRISOAREA XXIII

("Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν [1])

Iunie, 1848

Nu ştiu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femei mai mult decît pre barbaţi. După a mea idee, deşi sîntem partea tare a neamului omenesc, nu sîntem însă şi cea bună ; căci e netăgăduit că de la începutul lumii şi pănă în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ce şi în patriotism.

Lăsînd la o parte Corneliile [2], Lucreţiile [3] şi toate femeile istorice grece, romane şi de alte naţii, îţi voi vorbi numai de femeia romînă, acest tip de amor şi de virtute.

---

[1] „Sau [să-l aduci tu] pe el [scutul], sau [să vii tu] deasupra lui." Cu aceste cuvinte mamele spartane îşi trimiteau fiii la război. Ele le cereau astfel să se întoarcă sau victorioşi, cu scutul în mînă, sau morţi, purtaţi pe scut de tovarăşii lor de luptă (celor învinşi li se lua scutul).

[2] Cornelia, mama lui Tiberius şi a lui Caius Grachus. Rămasă văduvă, a dat fiilor ei o educaţie aleasă.

[3] Lucreţia, eroină romană, soţia lui Tarquinus Collatinus, care fiind necinstită de Sextus, fiul lui Tarquinus Superbus, se sinucide.

Cîte vițiuri s-au strecurat în frumoasa noastră țară subt ocrotirea unui guvern prietin a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie ! Cîte rele au spurcat inima bietului romîn ! Însă nici una din ele n-a putut pata haina cea a albă a femeii romînce, ci ea rămase tot curată și neprihănită. Și de unde vine aceasta ? De la educație ? Nicidecum. Educația femeilor la noi e atît de neîngrijită, încît nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate ; de la natură, care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vrîsta.

Vezi-o fecioară fără prihană, tînără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iată-o acum soție, mumă de familie, cungiurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sîrguindu-se a împrăștia cu senineța și blînda ei mîngîiere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfîrșit, matroană respectabilă, povățuind cătră cele bune pre fiii și fiele sale, uitîndu-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănui nici de o greșală ; și așteptînd sfîrșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dînsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în sufletul său, și misia îi e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge cîteva lacrimi, semăna cîteva flori, și lăsa o suvenire duioasă în inimi scumpe !

Deși se pare ușoară solia ei, iaca ce zice filosoful Genevii [1] : „Omul, făcînd bine, nu atîrnă decît de

[1] *Jean-Jacques Rousseau* (1712—1778).

sine şi poate brava judecata publică ; dar femeia, făcînd bine, n-a făcut decît jumătate din însărcinarea sa, şi trebui să-i pese de ceea ce gîndesc de dînsa nu mai puţin decît de ceea ce este în fiinţă... Opinia este mormîntul virtuţii pintre bărbaţi şi tronul său pintre femei." Greu e a putea înlătura cineva calomniile şi invidia lumii, femeia însă ştie că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cît pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într-o republică de femei, unde ele să poruncească şi noi să ascultăm. Crede-mă că n-ar merge trebile mai rău. Dar văd că m-am depărtat de ţelul meu, şi vorbesc de morală şi de politică, cînd voiam să-ţi vorbesc numai de patriotismul femeilor.

Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν, zicea acea vestită spartiată, dînd scutul fiiului său — însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei şi a Greciei.

Trei veacuri şi jumătate au trecut de la muma lui Ştefan, care încuie porţile cetăţii fiiului său şi îl trimite la biruinţă, şi pănă la doamna I...[1], care cu arma în mînă înbărbătează norodul, se pune în fruntea lui şi scapă pre aleşii poporului de complotul unor ticăloşi parveniţi, ce voiau să stîngă în noaptea despotismului steaua Romîniei abia răsărindă. Cîte şi cîte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s-au trecut cu viderea şi s-au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutem pacem appellant*[2], nu e vrednic nici să le vadă, nici să le preţuiască!

Păcatele tinereţelor, 1857, pp. 328—330.

[1] Ana Ipătescu, luptătoare în revoluţia de la 1848.
[2] Numesc pace robia cea mai nenorocită (lat.).

SCRISOAREA XXVII

(UN PROȚES DE LA 1826)

Martie, 1851

În ziua de astăzi, cînd proțesele au ajuns a fi atît de multe și atît de lungi, cînd mai nu vei găsi om care să nu aibă proțesul său, socotim că n-ar fi o greșală de s-ar institua o răsplătire națională pentru toți acei ce n-au proțese, fie aceasta o medalie, fie o menție onorabilă din partea cîrmuirei.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect, căci noi sîntem acei ce n-am avut — slavă Domnului! — păn-acum nici un proțes, și, prin urmare, noi am fi cel întăi care ne-am folosi de acest drept.

În adevăr, lăsînd gluma la o parte, se miră cineva cînd vede *uricele* și *ispisoacele* vechi, care în puține rînduri cuprindeau atît de mult, și *anaforalele* și hotărîrile de acum, care în multe rînduri cuprind atît de puțin.

Ne s-au prilejit a vedea o anafora scrisă pe *douăzeci* coale hîrtie! adecă de trei ori cît întreg cap. VIII a Regulamentului și de două ori cît toată partea I a codului civil. Judece cineva acum ce cum-

plită tortură este pentru şeful statului să fie silit a asculta o dată sau de două ori pe săptămînă asemene *pocitanii*, precum : referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluţie, jurnal în nefiinţă, tratăţie în complect, osebită socotinţă după bodul delei ş.c.l., ş.c.l. Fraze barbare care-ţi mînîncă vremea şi îţi irită nervele !

Cînd eram la Bucureşti, un om de duh îmi spunea o anecdotă de la 1826 a domnului Grigorie Ghica.

Într-o zi, pintre alte hîrtii, logofătul al doile îi înfăţişă o anafora a Divanului pe vro trei-patru coale hîrtie.

După ce îi ceti vro două părţi din ea :

— Ce-i aceea ? întrebă vodă.

— O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia ?

— Doi neguţitori de aice din oraş.

— Şi ce zice Divanul ?

— Zice că deşi Stoica are dovadă că are să iaie o sumă de bani de la Mihali, dar Mihali întîmpină că acei bani erau... fiindcă... pentru că... Să văd ce zice.

— Ceteşte dintăi, zice Ghica.

Logofătul al doilea începu a ceti anaforaua. Domnul asculta.

Acum era pe la a şasa faţă.

— Am uitat cîte ai spus păn-aice, logofete, zise vodă. Începe dintăi.

Bietul funcţionar, vărsînd sudori, reîncepu cetirea, care acum merse pănă la închierea ce se sfîrşea cu obicinuita formulă : „Iar desăvîrşita hotărîre rămîne la înţelepciunea m[ăriei] tale".

— Şi ce hotărîre să deie înţelepciunea mea, zise Ghica, cînd din toate zisele şi deszisele lor, n-am înţeles nimic ? La început are dreptate Stoica, la

mijloc Mihali, şi la coadă şi Stoica şi Mihali. Aferim ! buni judecători am ! Şi de cîtă vreme se lănţuieşte pricina asta ?

— De patru ani.

— Patru ani ! Şi pentru ce n-a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între breslaşi ?

— Nu ştiu.

— Buiurdiseşte-o cătră starostii breslelor ca s-o cerceteză, s-o puie la cale, şi să-mi facă de-a dreptul mie anafora.

Funcţionarul făcu ce i se porunci.

Piste două zile, logofătul al doile îi înmînă o anafora pe o jumătate coală hîrtie, în care erau următoarele :

„Măria-ta !

Am cercetat şi am hotărît : Stoica să plătească cinci sute lei lui Mihali ; pentru care am şi băut adalmaş la cîrcima lui Badaca [1].

Plecate slugile m[ăriei] tale."

(Urmau iscăliturile.)

— *Maşalla !* strigă Ghica-vodă, smuncind hîrtia din mîna logofătului şi sărutînd-o. O ! de s-ar sfîrşi aşa toate judecăţile în domnia mea ! Ascultă, logofete ! Scrie îndată aice pe hîrtia asta că întărim această hotărîre, şi poruncim să nu se strămute în veci.

După ce-a scris logofătul, domnul iscăli şi muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează şi astăzi în arhivele Ţării Romîneşti.

Romînia literară, nr. 15, 23 aprilie 1855, pp. 182—183.

[1] Badaca avea pe atunce cea mai vestită circimă în Bucureşti (n.a.).

SCRISOAREA XXVIII

(PELERINAGIU)

Octomvrie, 1852

— Haide, băieţi! Încălecaţi şi luaţi seama la hopuri.

— Unde mergem?

— La Ocnă.

Surugiii s-au uitat lung la mine. Sărmanul! — vor fi zis în gîndul lor — oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi au încălecat, şi chiuind şi plesnind, am purces într-un galop furios care a ţinut tocmai — două minute! Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicînd ca cucoana Chiriţa:

Of! mări frate,
De ai păcate
Cu cai de poştă să te porneşti,
De multă trudă,
De multă ciudă,
Te vezi cu poşta că-nbătrîneşti.
Căci dacă pleacă,
Colbul te-neacă,

Glodu-ți lipește benghiuri pe nas,
Biciul pocnește
De te-asurzește
Și caii poștii alerg la... pas.

Cahin, caha[1] am trecut prin Roman, *am găsit* Bacăul, și am înaintat spre Tîrgul Ocnei. Cum am agiuns în valea Călugărei, caii s-au oprit de la sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poștă nu merg decît deshămați pănă-în valea Petricicăi, și că trebui să pun boi la trăsură. Fiind dar că *obiceiul pămîntului* ajunge prin întrebuințare a se face lege, ca unul ce sînt supus legilor, am tocmit boi cu care m-am suit și m-am coborît în vro șasă ceasuri pănă în valea Orășei, întovărășit de surugii, care duceau caii (ce erau acum numai un obiect de lux) în pohod.

De la Călugăra, răcoreala atmosferei, sănineța orizonului, viosia verdeței îmi arătă că întru în regiunea munților.

Cu cît de ostenicios este drumul, cu atîta e și pitoresc. Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șerpuiește pe vale înfățișează un peisaj romantic. Înaintînd, am început a videa și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atîrnă dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugăriților dominicane. Am băgat de seamă însă că sîngele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, și n-a degenerat ca la cîmp.

Cînd făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet-încet spre țelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale și-o limbă de pădure, am zărit în depărtare Tîrgul

[1] Cu greu. tîrîș-grăpiș (tr.).

Ocnei, închis între munți, așa fel încît se pare că în văgăuna aceea se sfîrșește lumea.

Ajungînd în sfîrșit, am tras la Camară. — Știi ce este Camara? În adevăratul înțeles, Camara este cantora sărăriilor, dar în ființă ea este curtea Tîrgului Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufetașilor, ce și a orășeanilor. De la Camară se împrăștie favorul și dezgrația, dragostea și urgia, binele și răul. Într-un cuvînt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gravitatea camarașului.

Aice am găsit pe vornicul A. Vilara, pre care îl cunoșteam încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță ce caracterizează pre adevăratul aristocrat. Seara ne-am primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuș, făcută de el, care este primblare publică; apoi după cîteva robere de vist, m-am culcat și am dormit cum nu dormisem de cînd purcesesem de la Iași. A doua zi am petrecut-o mai toată conversînd cu Vilara. Ascultam cu mirare pre omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce dezgust și căință vorbea de politică, el care mai toată viața ș-o petrecuse în intrigile diplomației și în zbuciumările politicei.

— Nu voi să văd jurnale — îmi zicea el — nu voi s-aud de gazete, mă mulțămesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franținsbad), o să fac din orășelul acesta un ermitagiu de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zîmbind, să împrăștiem seriosul convorbirei prin viderea frumusețelor Ocnei.

Era aproape de miezul nopții, cînd după primblare am mîntuit vistul, iar cînd bătură 12 oare, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decît a petrece cu un om în toată puterea vieţei, şi în spaţiul de cîteva minute a-l videa mort? *Sic transit gloria mundi!*[1]

Cea întăi datorie a fost să vizitez pre boierii moldo-romîni din care se compune soţietatea, şi am avut prilej a cunoaşte că fuzia între munteni şi moldoveni face mari progrese aice, căci deşi într-un colţ de ţară, în T. Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate romînă, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbaţii sînt foarte *buni* şi femeile foarte *amabile*. Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotuşul ş.c.l. contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi şi mai ucigaşi ochi din toată ţara.

Un tînăr vesel şi de duh, rudă şi prieten al meu, îmi spunea că el îşi închipuia în naivitatea sa de provinţial, că înpoporarea Tîrgului Ocnei se alcătuia din acei iertaţi de la munci, pre care guvernul, în părintească sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru ca avînd ei totdeauna în privire gropile osîndei, să se pocăiască şi să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicînd păcatul sau norocul lui cel bun îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă aşa de bine, încît se trezi însurat cu o *iertată* (cum o numeşte el) damă, pre atît de plăcută cît şi bună soţie.[2]

Trei lucruri sînt de văzut şi de studiat aice: turnul Precistei, ocnele şi — părintele egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioază. El este patrat, de o circonferinţă de 12 stînjini şi de o nălţime de 5—6. Se cunoaşte că a fost zidit cu mult mai nainte

[1] Astfel trece gloria lumească (lat.).

[2] Tînărul acesta (Pascal Vidraşc) nu mai este! Cruda morţei coasă îl săceră înainte de vreme (n.a.).

de monastire (care şi ea dată de vro două sute şi mai bine ani), şi că menirea lui n-a fost de a servi de clopotniţă.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie sau închisoare. Despre nord, te sui pe o scăriţă la o nălţime de 15 palme, şi intri într-o săliţă îngustă, unde cel întâi lucru ce ţi se înfăţişează este — spînzurătoarea! Un grindei de stejar stă prins în zid de amîndouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anina şireangul. Calăul n-avea decît să învîrtească grindeiul ca să sugrume pre paţient! În dreapta acestui coridor este o uşuliţă pre care te cobori pe o scăriţă dreaptă şi îngustă — putredă acum de vechime — într-o închisoare subpămînteană, fără lumină, fără aer, şi de o adîncime grozavă. Acolo cine ştie cîte jertfe au fost! Cîte suspine au înăduşit groasele ziduri a turnului! Cîte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce vineau de amuţeau învineţite sub spînzurătoarea ce stă dinaintea uşii! În dreapta coridorului este o scăriţă pe care suindu-te, întri într-o camară boltită cu ferestre strîmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaşte de pre gura unui cuptioraş ce se vede la întrarea acestei închisori, în care negreşit se înfierbîntau uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te, găseşti încă o altă camară boltită, şi mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi şi spart, cu glasul său cel dogit, vesteşte ocnenilor cînd este sărbătoare.

Oare cine a fost Tiberul[1] ce a făcut turnul acesta, care ne aminteşte de nişte timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în

[1] Împăratul roman Tiberiu (14-47, e.n.), pe care Tacit îl prezintă în culori foarte întunecate.

noianul vremii? Oricît am căutat, nici o inscripţie, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicele noastre şi în tradiţiile poporului nu găsim nimică.

De la osînda veche, m-am dus la osînda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor şi starea arestanţilor. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioaze, pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-au lăsat e mîhnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginele literaţilor, nu mă pot opri de a face o comparaţie mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul [1], şi gurile ocnilor cu întrările imperiului lui Pluton [2]? Ascultînd vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adecă la părintele egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep, după proverbul: *in Jovem principio* [3].

Preacuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, egumenul sfintelor monastiri Precesta şi Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deşi grec, nu seamănă nicicum cu grecii? Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuţi de cînd este cu noi, prin faptă şi prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte, cînd a fost vorba de vro înbunătăţire obştească, de vro binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita şcoala publică şi spitalul (care este unul din cele mai bine ţinute din toată ţara), a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

[1] Unul din fluviile infernului.

[2] Infernul.

[3] Pe Jupiter la început (lat.).

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit ? Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă, nici armasari, nici... tabieturi ?

Lumea însă vorbeşte că are bani. Întrebîndu-l dacă e adevărat, îmi răspunse că din înprotivă, el urmează porunca apostolică :

„Μὴ κτήσεσθε χρυσὸν μηδὲ ἄργυρον μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν“ [1].

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde şăde singuratic şi liniştit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cît egumenul este econom, cu atîta frate-său e risipitor. Orice cîştigă cu epitrahilul înpărţeşte la săraci ; şi în vreme ce egumenul se ocupa de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plînta o viţă de vie la fereastra chilioarei sale.

Via a crescut, a coperit chilia şi s-a întins piste zidul monastirei. Cine ştie dacă, cînd lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod şi umbră !

Am zis că aceşti doi cuvioşi locuiesc în m[ănăstirea] Raducanul, fără să vorbesc încă de ea ; scapare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziţie, pe o stîncă din malul Trotuşului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n-are nimic de însemnat ; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunce. Deasupra uşei se cetesc aceste versuri :

VELEAT ασξϛ [2]

Mult predulcelui Hristos
Robul său cel credincios.

[1] „Nu adunaţi aur, nici argint, nici aramă în chimirele voastre“ (gr.).
[2] 1752.

Lăcaşul tău au zidit,
Foarte l-au împodobit.
Lumina dar acea cerească
Prin ruga ta să moşteneaşcă
Radu Racoviţă vel-logofăt,
Cu a lui soţie Maria, ctitori
Sînt cu fiica lor Ilinca,
La această biserică presfîntă.
P. V. mai 20

'Après avoir réglé les fortunes publiques,
Gé donné des leçons aux plus grands politiques.[1]

Cum îţi pare inscripţia această pretenţioasă? Ce zici de franţuzeasca din ea? Ce înţelege prin *régler les fortunes publiques?* Eu prepun că d. logofătul Racoviţă — a căruia ţărînă fie uşoară! — numea *regularea averilor obşteşti* hotărîrile drepte sau strîmbe care da prin cărţile de judecată ce slobozea de la logofeţie.

Donner des leçons aux plus grands politiques nu-ţi pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile linguşiei dreptul simţ se întunecă, şi deşertăciunea face pre oameni să-şi sape nerozia în peatră.

Dar să lăsăm vanităţile oamenilor şi să venim la frumuseţile ce natura le răspîndeşte aice cu atîta înbelşugare.

Toate dealurile ce înpregiură orăşelul sînt încununate de grădini şi de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, şi însă vin vechi nu se găseşte! Întrebînd pre un localnic de ce nu au vin vechi, el îmi răspunse că ei n-au obicei să-l lasă să se învecheaşcă. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar şi potrivit; căci în

[1] După ce am pus în ordine averile obşteşti,
Am dat lecţii celor mai mari oameni politici (fr. — *gé* pentru *j'ai*).

adevăr, sărbătoarea şi duminica vezi toate crîşmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, şavgăi, tîrgoveţi, rufetaşi, în crîşmă sînt toţi egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi cîte o scripcă, cîte o cobză ; şi apoi cînd aburii vinului şi ochii crîşmăresei au produs efectul lor, încep horele, rîsurile, tropotele ş.c.l., şi cînd, îndeseară, se întorc pe acasă şovăind şi cîntînd, cei de piste vale, vrînd să treacă puntea îngustă de pe Trotuş, adese cad în el ; dar fiindcă *au şi beţivii un Dumnezeu*, şi fiindcă Trotuşul e vechiul lor prieten, el îi primeşte în răcoroasele sale ape fără primejdie, îi îmbrăţoşează şi-i trimite pe acasă scăldaţi şi desmeţiţi.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decît acest nobil rîu, care, după ce iese din munţii Transilvaniei, şi după ce îşi face loc pintre stînci şi scaldă T. Ocnei, primind în sînul său Slănicul, Caşinul, Oituzul, Tazlăul şi alte mai mici pîrîie, merge de se aruncă lîngă Agiud în Siret. Ştii însă că şi Trotuşul — ca tot ce este mare şi frumos — are şi el zavistnicii săi ? Şi ştii care sînt aceştia ? — Slănicul şi Vălcica.

Cîteodată, cînd ploile se varsă în munţi, Slănicul îmflat de şiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi şi el ceva, îngînfat şi turbat, se aruncă rostogolind petre şi bolovani, şi, despicînd cu furie apele Trotuşului, merge pănă ce se perde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica, capriţioasa Vălcică, acest pîrîiaş neînsemnat, pre care un copil îl poate păşi, se face atît de mare încît adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrăţoşeze pre mîndrul rîu — pre care îl curteneşte de atîţa ani fără vreo ispravă — însă el, despreţuindu-i cochetăriile, nu sufere ca cristalinele lui unde să s-amestece cu apele

sărate şi noroioase a acestei bătrîne desfrînate, încît e o deşanţată privire a videa cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuş făr-a se amesteca cu el.

Trotuşul e odorul cel mai preţuos şi mai iubit a ocnenilor. El este mîngîierea lor, panaceea lor universală, idolul lor ; cînd se scaldă în valurile lui, ei cred că îşi spală şi păcatele.

Trecînd podul, găseşti *Grădina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată ce zice de el doct[orul] Fătul în descrierea sa despre apele simple şi minerale : „Apa acestui izvor este limpede, însă brînzoasă, ca una ce are nişte flocuşori într-însa, care se aşează pe fundul vasului îndată ce s-au turnat apa în pahar. În privirea acestor flocuşori, socotinţile sînt deosebite ; unii zic că aceste n-ar fi altă decît carbonat de magnezie, alţii zic că ar fi hidrat de pucioasă ş.c.l." Adecă cu alte cuvinte va să zică că apa nu e analizată şi că nu ştie nime din ce atomuri se alcătuieşte. Cu toate aceste, vara năvălesc mulţime de bolnavi la cură. Aice sînt odăi prea bune şi o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e şi primblarea favorită a orăşenilor, carii păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther :

„Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang
Der bleibt ein Narr sein Lebenlang." [1]

În zilele de sărbătoare, neguţitoriţele, gătite şi ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii ; şi apoi, cînd *rătăcirile* sînt mai serioase, se suie suspinînd şi bătîndu-şi pepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca nişte alte Magdaline se întorc pocăite ;

[1] Cel care nu iubeşte vinul, femeile şi cîntecul
Rămîne un nebun toată viaţa" (germ.).

atîta numai că pocăinţa ţine numai pănă ce se coboară în vale.

Voind a vizita Măgura, m-am dus cu trăsura pănă la Troiţă. De aice a trebuit să ne suim — eram mai mulţi — pe gios pe o cărare strîmtă şi stîncoasă. Cîte puţin-puţin, drumul făcîndu-se mai greu, am început a simţi obosirea, şi cînd, după cinci patrare de oară, am agiuns la sehăstrie, eram îndestul de osteniţi. Însă cînd, după atîte stînci pe care ne urcaserăm, am găsit verdeaţă, pomet şi apă ; cînd am văzut încîntătoarea privelă ce se întinde de pe vîrful muntecelului acestui, am uitat toată osteneala suitului.

Cîţiva pustnici uitaţi de lume vieţuiesc aice singurateci, în desăvîrşită lipsă şi nevoie.

Îmi propuneam a mă duce şi la băile de la Slănic, dacă doctorul Şaroş nu mă înturna din hotărîrea aceasta. Nu m-am căit nicidecum, cînd m-am încredinţat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sînt 20 ani trecuţi de cînd d. Şaroş, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuieşte în T. Ocnei. El e singurul localnic care n-a căpătat friguri, cînd au intrat Bem [1] cu honvezii lui aice. Ocnenii sînt foarte norociţi ; ei au doi doctori, pe d. Şaroş şi Trotuşul ; de aceea, nici se sparie ei cînd se bolnăvesc ; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu încetau făceau monotonă vieţuirea la T. Ocnilor. Urîtul începuse, şi *spleenul* nu era departe, cînd deodată se făcu un mare zgomot pintre călugări. Ce era ? — Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu puteam decît să cîştig moraliceşte în adunarea d. G. Cuza, pre care, oricît de mult îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precît doresc, cu vizitele mele.

[1] Comandant al armatelor revoluţionare maghiare în revoluţia de la 1848.

L-am întovărăşit la m[ănăstirea] Bogdana, unde părintele egumenul Antonie Dumbravă ne găzdui şi ne ospătă patrioticeşte.

Această monastire zidită şi înzestrată de răpăusatul logofăt Solomon Bîrlădeanul şi jupîneasa sa — a cărora morminte se văd înăuntru bisericei — este foarte bine ţinută. Fostului egumen, răpausatului arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe înbunătăţiri ; pagubă numai că e situată în aşa sălbatec loc, favorit adăpost a urşilor. Părinţii ne spuneau că, adeseori, urşii care sînt mai devoţi îi vizitează. Socotirăm deci de cuviinţă să le facem şi noi o contravizită. Planul se făcu, se adoptă şi se şi puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această espediţie, unii din amatorii ce erau să ne întovărăşească începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrăţoşat pre un vînător, care de atunce nu mai îmbrăţoşează pre nime ; altul, cum un alt urs a smuncit sineaţa din mîna vînătorului şi i-a sfărmat-o de cap. Altul iar, cum un al treile urs a luat pre un vînător subsuoară şi l-a dus la bîrlogul său, unde l-a făcut *beefsteak* [1] pentru puii săi ; altul cum... ş.c.l. ...

Toate aceste povestiri, mai mult sau mai puţin istorice, mă făcură a gîndi că eu — vînător de iepuri şi de prepeliţe — o să fac o tristă figură, cînd mă voi întîlni c-o dihanie, care fără multe complimente te ia în braţe ; şi cam cu ruşine mărturisesc că începui a perde ceva din gustul vînătoarei. Nu ştiu, ideea aceasta, sau înbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încît d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beu ceai în chilia arhimandritului, iar d-lui cu ceilalţi se sui în munte. Din norocire, urşii, ca nişte ursi cu judecată, simţind

[1] Biftec (engl.).

că au a face cu un vechi vînător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Păn-a nu pleca din T. Ocnei, m-am dus la Oneşti ca să vizitez pre proprietarul, cătră care mă leagă o veche prietenie. Pe înfloritele şesuri a acestor frumoase domene, unde Caşinul şi Oituzul se varsă în Trotuş, se primblă cocostîrcii, coţofenele şi turturelele, care de aice nu se duc mai departe. Deşi dorinţa mea se învoia cu a d. Aslan de a rămînea mai mult la Oneşti, grăbindu-mă a mă pregăti ca să mă întorc la Iaşi, n-am putut zăbovi decît o zi, o zi de acele pre care romanii le însemnau cu o peatră albă.

În sfîrşit am părăsit acest tîrguşor, unde, departe de intrigi şi de supărări, petrecusem două luni de odihnă şi de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-i a-l revedea cît mai curînd. [...]

Cînd am zărit cele patru turnuri a mitropoliei, ce stau ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scăldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul. Χαῖρε ![1]

Gazeta de Moldavia, nr. 68, 4 septemvrie 1852, pp. 167-169 ; nr. 69, 8 septemvrie 1852, pp. 171-172 ; nr 72, 18 septemvrie 1852, pp. 184-185 ; nr. 74, 25 septemvrie 1852, pp. 191—192, cu titlul *Pelerinagiu la Tîrgul Ocnei.*

[1] Salutare ! (gr.).

DIFERITE

„TRIIZECI ANI SAU VIAȚA UNUI JUCĂTORI DE CĂRȚI"

[Prefață la ediția I]

Traducătoriul acestii drame nu au privit la nimic altă, dîndu-o la lumină, decît la folosul ce poate ar veni din ea și la mulțămire cetitoriului. El au fost martor întipăririi ce au pricinuit asupra privitorilor cînd s-au reprezentat franțozește, și cunoaște că epoha această poeticească a reformii ș-a civilizațiii nu mai puțin este și epoha literaturii, în care fiiștecare adevărat moldovan ar trebui să stăruiască (precît și în orice poate) a îmbrățoșa patria sa preste care, după atîta întuneric de nenorocire, începu a să răvărsa o rază de lumină.

Teatrul îi o oglindă. Tot ce este în lume, în istorie, în om, să privede. El învie pe eroul mort și după trecire de veacuri, îl aduce de înflăcărează iarăși simțire și inima privitoriului. El înfruntează pe cel rău, arătîndu-i subt o alegorie frumoasă toată urîciune și degrăduire năravului său, și, criticînd pe cel trecut, lovește și arată cu degitul pe cel de față.

Cît pentru cuvintile streine ce el au întrebuințat în traducire, de îl vor întreba de unde sînt zicirile aceste, va răspunde, cu un literat bărbat romîn, că

„sînt de acolo, de unde este toată limba noastră, de unde sînt zicirile : om, cap, ochi, urechi, nas, dinte, limbă, barbă, braţ, mînă, apă, vin, făină, masă, casă, ş.a. Va mai adăogi că fieştecare limbă, cînd au început a să cultiva, au avut trebuinţă de numiri nouă pe care sau şi le-au făcut de sine, sau s-au împrumutat de acolo de unde au văzut că este izvorul ştiinţelor ş-a meşteşugurilor. Grecii s-au împrumutat la finicieni, arapi, eghipţieni, asirieni ş.a. ; romanii de la greci ; cestelalte naţii ale Europii de la romani. Noi aseminea urmăm, mai vîrtos cînd avem de unde. Noi nu ne împrumutăm cu cuvintile ce ne lipsesc, ci le luăm ca o moştenire de la maica noastră (latina), şi ca o parte ce ne să cuvine de la surorile noastre (ital., franţ., span. şi port.)." [1]

În sfîrşit, traducătoriul aceştii drame o supune fără sfială criticii. Să roagă numai lui Dumnezeu să-i dăruiască îndelungul trai a lui Matusala [2], ca doar să va învrednici a auzi pe stenă limba patriei şi a vide în locul lui Polcinel şi a lui Arlechin [3] reprezentîndu-să virtuţile şi eroiceştile fapte a Ştefanilor şi a Alexandrilor.

1835, martie

Triizeci ani sau viaţa unui jucători de cărţi. Melodramă în trii zile. Tradusă din franţozeşte de Caminarul C. Negruţţi, Ieşi, în tipografia *Albinii*, 1835.

---

[1] *Gramatică romînească* de I. Eliad. Tipărită în Bucureşti, 1828, în 8. La prefaţă, fila XXVI (n.a.). Negruzzi a operat unele modificări în textul lui Eliade.

[2] Matusala sau Matusalem, personaj biblic, despre care legenda spune că ar fi trăit 969 de ani.

[3] Personaje tip din commedia dell'arte italiană, care au circulat apoi pe toate scenele Europei.

CÎNTECE POPULARE A MOLDAVIEI

Natura voieşte ca omul să-şi cînte plăcerile şi suferinţele. Prin cîntecele sale, el îşi zugrăveşte gîndul, naravurile, faptele, într-un cuvînt, toată fiinţa sa ; cîntecul este o răsfrîngere a sufletului său.

Precum şi în Europa civilizată, locuitorii dealului au deosebite vorbe şi obiceiuri de locuitorii văiei ; precum orice tîrg, orice sat are a sa particulară fizionomie, fieştecare ţară are cîntecele sale, a căror muzica şi poezia sunt potrivite cu firea pămîntului său şi caracterul locuitorilor ei.

În ţările friguroase, muzica este rece, ca şi pămîntul ; iar de ce te apropii de climele stîmpărate, vezi că fieştece nouă zi este înzestrată cu nouă frumuseţi. Circulaţia sîngelui făcîndu-se mai repede prin încălzirea razelor soarelui, este pricina astei plecări atît de vii spre desfătare. Cu cît un norod e mai apropiat de amează-zi, cu atît mai mult îndemnul acesta se face mai iute, mai puternic. O natură înbelşugată se îngrijeşte de toate trebuinţele omului ; florile şi poamele sunt tot pe acelaşi arbure. După zile frumoase urmează nopţi şi mai frumoase, şi vremea se numără nu după ceasuri, ci după plăcere. Din aceasta vine astă

trîndăvire, acest drag farniente, astă sîlnică plecare către joc, cîntare, danț și plăceri a simțurilor.

Moldavia, atît prin poziția sa geografică, cît și prin climatul său, se poate socoti între țările organizate pentru muzică. Moldovanul, de un natural vesel și molatec, e puțin grijaliv pentru a doua zi. Mulțămit în coliba sa, sigur că semința ce au aruncat-o într-un pămînt abia brăzdat are a-i da însutită roadă, gîndește numai la astăzi, iar pe mîine îl lasă în voia Domnului. În toată duminica, adunîndu-se la casa unui bătrîn, flăcăii și fetele alcătuiesc o horă. Matroanele vorbesc de gospodărie, iar bătrînii, șezînd pe prispă și privind la fiii lor, au acel aer patriarhal, care nu-l găsești astăzi decît în omul sătean, necorcit cu alte națiii [1], căci păstrează încă toată simplitatea primitivă. Cîte puțin-puțin, danțul se înferbîntă; moșnegii, care bătea măsura întovărășind cu glas tremurînd pe lăutarul ce strigă în gura mare, lăsînd abia să se audă tonurile scîrțiitoarei lui vioare, sar, se amestecă pintre tineri și încep a dănța, încuragind cu pilda lor pe junii mai rușinoși. Atunci lăutarul strigă și mai tare, și, ca să înveselească pe dănțași începe :

Gheorghe ! Gheorghe ! și Marine !
Țineți nevestele bine,
C-oi veni-ntr-o seară bat
Ș-oi da năvală la pat ș.c.l.

Ce hohote ! Ce ropote ! Dar lăutarul vede multe frunți încrețindu-se ; simte că trebuie să-și schimbe cîntecul, dacă nu vrea să iaie o plată cum n-o așteaptă, de la Gheorghi și Marini, pentru că în cîtă vreme vor fi pe lume neveste frumoase, au să fie și bărbați geloși. Începe un *allegro* :

[1] Afirmație eronată, influențată de idei șovine.

Du-te, du-te la bărbat,
Să nu dau piste-un păcat!
Du-te, du-te, fata mea,
Să nu dau piste-o belea!
Du-te, du-te de la mine,
Să nu dau piste-o ruşine!
Du-te la bărbatul tău,
Ce ţi l-au dat Dumnezeu ş.c.l.

Odinioară cimpoiul era muzica norodului, dar cimpoieşul, suflînd, nu putea spune acele ce spune lăutarul. Abia cînd sudoarea înroura frunţile, cînd picioarele obosea, găsea el vreme a-şi spune glumele şi cimiliturile ce înveselea pe ascultători.

De aceea şi pănă astăzi, cimpoieş şi măscărici este sinonim.

Sunt deosebite cîntece populare : cîntul ostăşesc sau istoric, cîntul religios, cîntecul dragostei şi a nunţei, şi cîntul codrului sau voinicesc.

În Moldavia cu greu se poate găsi astăzi vreo urmă de cîntec patriotic ; astă ţară a cercat prea multe prefaceri ca să-şi mai poată aduce aminte de vremele eroice. [...] şi însă isteţimea, naivitatea şi duhul satiric a poporului romînesc se văd în toate cîntecele sale.

Voieşti a-l vedea naiv ? ascultă pre tînăra fată tînguindu-se pentru lungă-depărtarea amantului său :

Cine-a zice Niţu vine,
Da-i-aş rochia de pe mine ;
Cine-a zice c-au venit,
Da-i-aş ce i-am juruit ş.c.l.
De cine dorul se leagă,
Nu-i pare lucru de şagă,
Că de mine s-au legat,
Parcă nu-i lucru curat ş.c.l., ş.c.l.

Junele amant însă are o vorbă mai gravă. El dă vina asupra duhului rău pentru că amoreza lui nu vine la întîlnire :

Ucigă-te crucea, drace !
Ce nu scoți pe puica-ncoace ș.c.l.

Dar ce e statornic pe lumea asta ? Uită pe plăviţa fată pentru nevasta smolită, şi în vreme ce ea privind unda curgînd, plînge, zicînd :

Sau nu socotești c-odată
A să fie judecată !
Sau nu știi că vremea vine,
Să dai samă pentru mine ? ș.c.l.

El cîntă cu o barbarie crudă :

Fato de birău
Şi de ţăran rău,
Ce şăzi la părău,
Rogi pre Dumnezeu
Ca să te ieu eu ?
Că eu te-oi lua,
Cînd te voi vedea
Cu prunc pe braţă,
Cu lacrămi pe faţă.
Că eu te-oi lua,
Cînd eu voi vedea
Ursul cu cercei,
Îmblînd după miei,
Lupul cu cimpoi,
Îmblînd după oi,
Vulpea cu mărgele,
Culegînd surcele,
Ş-un iepure şchiop
Într-un vîrf de plop ş.c.l.

Cîntul religios se aude numai în sărbătorile Crăciunului. Atunci, în toată seara, vede cineva pe uliți o trupă de șepte-opt inși, îmbrăcați cu haine și coroane de hîrtie poleită, purtînd sabii și suliți. Ei merg din casă în casă reprezentînd misterul nașterei în Betleem. Actorii acestui mister sunt: Ierod, magii și suitele lor, care poartă steaua. Începînd prin un cînt în care magii arată țelul călătoriei lor, pe rînd se recomand lui Ierod, care-i cercetase cine sunt. După ce fiecare își spune numele, îl întreabă și ei: „Dar tu cine ești?" Ierod, mînios de o întrebare atît de indiscretă, sare, scoate sabia și răspunde:

Eu sunt Ierod împărat,
Care pe cal a-ncălecat,
Și pămîntul au tremurat.

Sfîrșitul este că, împrotiva istoriei, Ierod se înduplecă a merge să se închine și el Pruncului-Dumnezeu, și cîntă toți un imn de laudă.

Asteroforii asemenea întonează imne asupra nașterei Mîntuitorului. Aceste cînturi sunt psalmodiate cu multă monotonie.

Cîntecul nunței e îndestul de naiv:

Taci, mireasă, nu mai plînge,
Că la maica ta te-oi duce,
Cînd va face plopul pere,
Și răchita vișinele.
Lado! Lado![1] ș.c.l.

Ne rămîne a vorbi de cîntecul voinicesc sau tîlhăresc. Moldavia a avut și ea ai săi Fra Diavoli[2] din tot clasul de societate. Vasile cel mare, Bujor ș.c.l.

[1] Cantemir zice că acesta ar fi un nume de zee a dacilor (n.a.).
[2] Fra Diavolo a fost un celebru brigand calabrez din secolul al XVIII-lea.

au avut şi ei epohele lor. Fiecare au murit cum se cade unui veteaz, de sabie — sau de ştreang.

Vasile, numit cel mare, era un tîlhar crud şi superstiţios. Arma lui era o secure grozavă, cu care despica în două pe oricine întîlnea, boier, neguţitor, ţăran ; şi însă această feară sîngeratică credea păcat de moarte a mînca carne vinerea sau mercurea. Odineoară, întrînd cu banda lui în casa unui neguţitor, după ce l-au despicat în jumătate cu securea, au înjunghiet pre femeie şi au zvîrlit copiii pe fereastră, companionii lui spărgînd lăzi, căutînd prin poduri, pe sub paturi, unul a dat piste o oală cu unt ; flămînd fiind, începu a mînca. Abia-l zări Vasile, şi furios loveşte oala, o sparge şi, dînd o straşnică palmă hoţului călcător de post : „Păgîn spurcat, îi zice, nu te temi de Dumnezeu a mînca frupt mercurea ?“

Bujor era mai romantic. Nu mai puţin crud decît Vasile, era fără milostivire cătră boieri şi neguţitori. Înverşunarea lui însă cruţa femeile şi copiii. Adese îmbla incognito prin sate şi tîrguri, cercetînd pre săraci şi miluindu-i din prăzile bogaţilor. De aceea şi pomenirea lui n-a perit ca a lui Vasile, şi cîntecul lui e de obşte ştiut :

Frunză verde de nagară,
Au ieşit Bujor în ţară ;
Pradă popii şi-i omoară,
Pe ciocoi îi bagă-n feară.
Haideţi feciori, după mine,
Că ştiu calea-n codru bine.
Ici, în vale, la fîntînă,
Două fete spală lînă ;
Bujor le ţine de mînă.
Ici, în vale, la pîrîu,
Două fete spală grîu ;
Bujor le ţine de brîu ş.c.l.

De cînd romînii avea necurmate războaie cu leşii şi cu ungurii, ne-a mai rămas un cîntec :

Frunză verde peliniţă,
Pe cel deal, pe cea colniţă
Mi se primblă-o cătăniţă
Cu doi bani în punguliţă,
Şi cu doi în buzunari,
Cu doisprezece lăutari ş.c.l

Este de luat seama că mai toate cîntecele populare se încep cu frunză verde. Judecînd cineva, va vede că ideea e îndestul de poetică. Frunza verde ! Ea vesteşte primăvara, ea este emblema nădejdei, singurul bun din cutia Pandorei [1] ; singura mîngîiere şi mijlocul a suferi celelalte rele ale acestei bune lumi. Frunza verde în traiul ei samănă cu viaţa !

Aceea însă ce caracterisează pe moldovan sunt *doinele* sau cîntecele muntene. Privească cineva pre aceşti tineri flăcăi, cu pălăriile rotunde împodobite cu pene de păun şi cu roze, cu pletele lăsate pe spate în undoioase coame, cu cămeşa albă ca zăpada, încinşi cu curele late, cusute cu bumbi şi cu ghioci, şi zică învăţatul anticar de nu e asta acea *tunică virilă*, atît de preţioasă la romani ; vază aceste opinci legate cruciş pe pulpatele lor picioare şi tăgăduiască că nu sunt coturnele romanilor ?

Costiumul fetelor e îndestul de pitoresc şi simplu. Vezi astă tînără fată cu părul împletit în două cosiţe ce cad ca nişte viţe de aur pe feciorescul ei sîn ? Poartă o cămeşă cusută cu altiţe ; e înpregiurată cu o fotă albastră ca viorica de pe fruntea ei, şi în picioare are pantofi galbeni sau roşi. Nevestele

[1] După mitologia greacă, numele celei dintîi femei. În cutia pe care a primit-o în dar de la Jupiter şi pe care ea a deschis-o, se aflau relele, care s-au răspîndit apoi pe pămînt ; numai speranţa a rămas închisă înăuntru.

se deosebesc prin ştergarul sau fesul roşu ce poartă, şi însă astă simplitate e mult mai de preferat decît toate zorzoanele magopaţelor din oraşe. Flăcăi, fete s-au prins la horă. Lăutarul cîntă :

Pentru tine le-am tras toate,
Ş-apoi zici că nu se poate ? ş.c.l.

Cînd însă danţul şi-a luat toată întinderea, începe :

Elenuţă de la Peatră,
Cu percica retezată,
Ce-ai fărmăcat lumea toată,
Vin' să te sărut o dată!
Să mă farmeci şi pre mine,
Ca să mă iubesc cu tine.
Hai, Eleno, la grădină,
Să săpăm o rădăcină,
Rădăcina macului,
Ca s-o dăm bărbatului.
De ţi-i bărbatul urît,
La ţărnă de la mormînt,
Şi-i presară-n aşternut
Să se scoale surd şi mut.
De ţi-i bărbăţelul drag,
Aşterne-i pe vatră-un sac,
Şi-i dă-n mînă o vărguţă
Ca să s-apăre de mîţă ş.c.l.

Cine a fost acea Elenuţă, a căria nume vremea şi anii ni l-au păstrat ? Cine ne va spune cît a fost ea de frumoasă ? Zadarnică a fost truda noastră de a putea afla ceva despre ea ; nici o tradiţie ! nici o poveste ! Atîta vedem, că era măritată şi iubeaţă ; dar farmecul ce avea trăind, Elenuţa l-a lăsat şi după moarte. Care e acel bătrîn, tînăr, nobil sau prost, mare sau mic, ce nu-şi simte inima

săltînd întru auzul cîntecului ei? Odinioară, boierii cei mai în vrîstă trăgea danţul; domnii înşuşi intra în horă, auzind acoardele cîntecului Elenuţei. În vremile noastre, domnul Mihail Suţu — cel de pe urmă domn grec, care ar fi urmat paşilor Mavrocordaţilor şi a Muruzilor, dacă întîmplările l-ar fi iertat — îl dănţa adeseori. Dar precum altele, asemenea şi Elenuţa este uitată. Civilizaţia a omorît-o!

În vremea sărbătorilor de Paşti, muntenii au particularul lor cîntec. Cum se adună şepte-opt flăcăi, îndată unul scoate fluierul din cingătoare şi începe a fluiera; toţi se prind la danţ, cîntînd în hor:

Subt o poală de dugheană
Mîndruţa mă cheamă ş.c.l.

Pe urmă, după cîteva pahare de vin, danţul se aprinde, fluierarul începe un *allegro animato*. Toţi cîntă:

Subt potcoava cizmei mele,
Şede dracu ş-o muiere,
Şi mă-nvaţă-a face rele ş.c.l.

Cine i-ar vedea atunce, ar socoti că, negreşit, ei au hotărît sau să prăbuşească pămîntul, sau că picioarele nu sunt ale lor.

Muzica acelor mai multe cîntece de gură e în tonul minore, tîngăioasă şi melancolică. Mulţi învăţaţi muzici despreţuiesc cîntecele romîneşti, a cărora cuvinte nu sunt aşezate dupe regulele prozodiei, şi muzica dupe tractatele meşteşugoase de armonie; căci pentru dînşii arta este tot, natura şi inima nimic! Dar s-au găsit oameni care au

aflat dulceaţa acestei simple poezii. D. Herttner a alcătuit o uvertură dintr-un cîntec de danţ, căria nici armonie, nici originalitate nu-i lipseşte. D. Rujiţki a pus pe note pentru *pianoforte* o colecţie prea nimerită. Şi acesta e un lucru îndestul de greu, căci nici într-un fel de cîntece nu credem că se pot găsi atîte trilere, atîta prelungire în sonuri, atîta modulaţie în ton. Un moldovan care n-are idee de note şi joacă flautul numai din deprindere, totdauna va executa mai bine un cîntec, decît cel mai iscusit flautist.

Sfîrşind acest articol asupra cîntecelor naţionale, nu putem lăsa a nu pomeni frumoasele balade a mumei lui Ştefan şi a nimfei Dochia, renviate din pulberea veacurilor de d. aga Asachi, pre care nu ne sfiim a le recomanda atît cetitorilor noştri cît şi oricărui artist străin, ca pre nişte cap d-opere de melodie.

Dacia literară, Iaşii, 1840, pp. 121—134, cu titlul *Scene pitoreşti din obiceiurile Moldaviei. Cîntece populare a Moldaviei.*

[SCRISOARE CĂTRE Gh. ASACHI]

Domnul meu !

Am primit cu toată cinstea scrisoarea d-tale alăturată cu *relaţia istorică asupra şcoalelor naţionale în spaţiu de zece ani*, pe care ai binevoit a mi-o comunica.

Am jălit, domnul meu, că datoria însărcinării mele m-au lipsit de a fi faţă la seansa examenului urmat în Academia Mihaileană, solemnitate atît de preţioasă pentru inimi romîne ; dar e ştiut că omul trăind în societate nu poate fi pururea al său ! Din cetirea însă a acestei relaţii, am cunoscut cîtă înaintare au făcut elevii în învăţături sub nişte buni profesori, cîtă rîvnă spre acest însemnător ram al traiului social au avut cinstita epitropie a şcoalelor naţionale, cîtă stăruinţă şi ostineală ai întrebuinţat d-ta !

Nu e multă vreme de cînd să socotea că moldovanul este lasat pe lume numai ca să vegeteze ghemuit într-o groasă neştiinţă, asemine sălbaticului ce să închină unui idol cioplit, fără să ştie pentru ce ; mînîncă, bea, doarme şi moare, neavînd idee pentru ce se născu. Dar acest norod primitiv păs-

tra sub acea pîclă deasă tot sîngele şi agerimea duhului strămoşesc. Îi trebuia numai o rază a soarelui ca să învie, şi Regulamentul Organic, acest aşăzămînt mîntuitor întemeiat de marinimia a doi monarhi, au aratat ce poate fi o naţie ocrotită de legi.

Cu cincisprezece ani în urmă, limba noastră se socotea o stafie grozavă: „Ce-mi trebuie să învăţ moldoveneşte, dacă ştiu greceşte — zicea tinerii noştri *beletrişti* — au doar am să vorbesc politică cu vatavul meu, sau literatură cu posesorul?"

Astfel oropsită şi difăimată, fiica latinei ajunsesă a fi un fantom spăimîntător pe care toţi îl alunga. Falnică, ovilită, neavînd unde-şi pleca capul, negreşit ar fi perit, dacă preosfinţitul mitropolit Veniamin nu i-ar fi dat o speţială ocrotire în mănăstirea Socolei, puindu-o ca într-un azil subt adăpostirea sfîntului lăcaş, şi ascunzîndu-o între înflorite costişe subt aburirea zefirilor lini.

Isprăvile şcoalei de la Socola nu le ştiu, căci eram prea tînăr atunci; dar putea ele fi însemnătoare cînd nici o carte elementară în limba noastră nu aveam? Cînd afundaţi în labirintul limbei elenești, atît de grele şi înalte, ne învăţaserăm de la ai noştri *loghiotati* a despreţui nu numai limba mumească, ci şi toate cîte nu se apropia de sublimitatea lui Omer? „Πᾶς μὴ Ἕλλην, βάρβαρος"[1] era o deviză ce ne se făcuse proprie. Iar cînd întîmplările anului 1821 şi urmările lor au adus o folositoare prifacere în ţară, cîţiva bărbaţi patrioţi — pintre care erai şi d-ta — pătrunzîndu-să de adevărul maximei că „o naţie fără limbă nu mai este naţie", şi simţind că pentru o nouă epocă trebuiesc nuoi oameni, şi pentru a să face oameni tre-

[1] „Oricine nu este grec este barbar" (gr.).

buiesc şcoale, s-au stăruit spre restatornicirea Gimnaziei Vasiliane. Atunci preosfinţitul mitropolit au prefăcut şcoala Socolei în seminariu pentru învăţarea clericilor, institut folositor menit a forma preoţi teologi [...]

Curînd după aceea, d-ta, întreprinzînd redacţia unei foi periodice, ai început a ne face cunoscuţi cu lumea civilizată, învăţîndu-ne că *Madritul* este oraş, nu om, şi *Rinul* rîu, nu cetate, căci pe lîngă ştirele din streine ţări, coloanele *Albinei romîneşti* ne da şi mici învăţături istorice şi geografice.

Pe urmă, întemeiarea Academiei, a şcoalelor normale prin ţinuturi, a institutului pentru fetele orăşenilor, toate încredinţate de cinstita epitropie subt a d-tale preveghere ; şi isprăvile ce s-au văzut de la ele mărturisesc neobosita d-tale osîrdie.

Ar fi de dorit însă ca ostenelile acelor puţini ce se străduiesc pentru folosul obştesc se fie cunoscute. Ar fi de dorit să vedem şcoale prin toate tîrgurile Moldaviei. Ar fi frumos ca sfintele episcopii să urmeze blagoslovitei pilde a arhipăstorului nostru, statornicind seminarii prin respectivele lor eparhii. Ar trebui ca cuvioasele mănăstiri moldavo-greceşti să fie îndatorite a ţinea şcoale după puterea şi veniturile fieştecăria, ca să împlinească voinţa şi scopul dănuitorilor ce au hărăzit averile lor acestor cucernice lăcaşe, spre a se întrebuinţa în lucruri plăcute lui Dumnezeu. În sfîrşit, ar fi de laudă cînd boierii proprietari ar aşeza şcoale începătoare pe la satele lor, unde copiii muncitorilor să înveţe dogmele religiei, cetirea, scrierea şi cele patru reguli de aritmetică : atunci ţaranul romîn, cunoscînd pe D-zeu şi faptele lui, ar fi bun creştin, supus, neleneş şi econom. Dar aceasta, cu prilejul umblărei mele prin ţinutul Iaşi, cu bucurie am văzut-o începută la moşia dd. vornicului

Ioan Luca şi aga Alecu Ghica, şi nu e îndoială că mulţi vor urma acestei frumoase pilde a dd.

Cît pentru Cabinetul de istorie naturală, întemeiat prin sîngura voinţă şi stăruinţa d-tale şi a doi învăţaţi cosmopoliţi, dd. Cihac şi Bell, s-au văzut cît era vrednică de rîs rătăcirea celor ce ziceа : ce ne trebui gîngănii umplute cu cîlţi ?

Îmi rămîne a vorbi de teatrul naţional, început iarăşi subt a d-tale preveghere, şi prin care ne-ai arătat că limba noastră nu e mai puţin priimitoare de armonie decît italiana. Sărmanul teatru ! El semăna cu pruncul mic, frumuşel, nevinovat şi — bolnav de strîns (iartă-mi, mă rog, această comparaţie băbească) ; şi unde avea trebuinţă de o bună căutare, de-abia ivindu-să şi-au stîrnit în cap o droaie de duşmani straşnici şi puternici : jumătate de lojile rangul I, parte din benoaruri, ba încă duşmănia asupra lui începu a molepsi şi lojile de sus, şi amerinţa a se sui pănă la *paradis*. Putea el să se înprotivească la atîţa vrăjmaşi ? Au trebuit deci să moară, şi, precum fecioara lui Euripid, s-au săvîrşit.

„Πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν... πεσεῖν“ [1]

Trebui să ştii, domnul meu, că noi sîntem de o fire foarte deşanţată ; ne place a maimuţi pe streini şi a ne defaima pe sine. Aşadar, am fost pe rînd turcomani, grecomani, sau domnul ştie ce încă ; acum, din mila lui Dumnezeu, sîntem franţezomani ; poate curînd vom trece şi Manha [2] în vrun balon aerostatic, şi atunci ne vei vedea anglomani.

[1] „Avu multă grijă să cadă [în mod] decent...“ (gr. ; versul 565 din *Hecuba* de Euripide, referitor la Polixenia, care fusese rănită mortal).

[2] Canalul Mineci

Cînd la 1832, fraţii Fouraux au făcut la noi o sală de teatru, ţi-aduci aminte cum ne grămădeam la intrat? cum rîdeam cînd vedeam pe Pierrot mîncînd lumînare, şi cum oftam văzînd manechinul lui Arlechin împroşcat dintr-un tun de lemn: buuuuuu! Ştii cum răsuna sala de aplaude cînd juca M-me Vartiste pe funie pasul numit *Nec plus ultra?*[1] Îndată însă ce s-au reprezentat vodevilul *Derlindindin,* n-am vroit să mai vedem nici Pierrot, nici Arlechin, nici pasul numit *Nec plus ultra*; am cerut vodevile. Bieţii francezi trebuiră să ne facă pe plac. O, atunci era de minune! Nişte versurele potrivite pe cadenţa unei galopade ne încînta. Arieta *Te souviens-tu*[2] ne făcea să lăcrămăm. Privind pe grenadirul francez pe scenă, ne făcuserăm napoleonişti; am început a ceti pe Ségur[3], şi de n-ar fi fost aşa departe insula St. Elenii, în entuziasmul nostru, am fi alergat, ieşind de la reprezentaţie, să dizgropăm cenuşa *Marelui om,* pentru ca s-o aducem s-o depunem subt clopotniţa Trisfetitelor!

Într-o asemene exaltaţie aflîndu-ne, am uitat că sîntem la Iaşi, şi am început a pofti opere şi drame monstruoase. Am omorît şi pe Scribe[4], cum omorîsem pe Arlechin. Apoi cum socotea cineva c-a să ne placă un teatru romînesc?

Rezoanele noastre era mai tot acele ce le avea parte din parterul Bucureştilor, pe care cu mult gust ne le spune un tînăr poet romîn:

---

[1] Nu [se poate] mai departe (lat.).

[2] Îţi aminteşti (fr.).

[3] Aluzie, probabil, la Louis Philippe, conte de Ségur, diplomat francez, autor de vodeviluri şi lucrări istorice (1753—1830).

[4] *Eugène Scribe* (1791—1861), dramaturg francez, autor a numeroase comedii şi vodeviluri.

„Pînă acum nu sînt nebună", zice d-na B. către d-na A., care o întreabă de au fost la reprezentaţiile romîneşti :

Până acum nu sînt nebună ca să hotărăsc să merg
La un loc unde bacalii şi cismarii toţi alerg.
Fi donc ![1] *cu astă idee poate vrei ca să glumeşti,*
La Paris se dau vrodată vodevile romîneşti?
Caliope, Andronescu se pot socoti actori,
Vrednici ca să mulţămească nişte nobili *privitori?*
Ş-apoi ce să vezi acolo? Să asculţi pe un actor,
Care face romîneşte declaraţii de amor!
Quelle horreur ![2] — *au ei idee ce va să zică bonton?*
N-ai auzit, soro dragă, că lui Jean îi zic Ion! etc.

Ce mai poate rămînea cuiva a zice după asemine rezoane ?

Un teatru unde merg bacalii,
Unde se vorbeşte de amor romîneşte,
Unde lui Jean îi zic Ion ! ! ! Ce groază !

Pentru ca să avem însă un teatru naţional, pe care îl doresc cinci părţi din publicul ce merge la teatru, ar trebui ca municipalitatea care dă pe an opt sute galbeni să fie îndatorită a da o dată pe trei ani banii înainte, şi cu suma aceasta cumpărîndu-să de veci localul şi zidirea teatrului, ar rămînea acaret a statului. Atunci teatrul moldovan, închipuindu-şi un venit statornic de la închirierea bufetului şi a odăilor de jos, de la reprezentaţiile pe seară a atîţi ercoli, fantasmagorişti, baletişti, danţaşi pe funie şi alţii care plouă la noi, şi alăturîndu-l pe lîngă venitul abonamentului şi a antrelii, ar putea ţinea actori şi un conservatori pentru învăţarea lor ; ar putea cel puţin de două

[1] Ei asta-i ! (fr.).
[2] Ce grozăvie ! (fr.).

ori pe săptămînă reprezenta piesile sale, piese alese şi potrivite cu gustul publicului, elegante, nu triviale, comice, nu bufoane (căci romînul, nefiind măscărici, nu-i place bufoneria), tragice, nu sîngeroase, făr-a fi împănate deocamdată de cînticele, căci nu vrea cîntec moldovanul, pentru că n-are poftă de joc.

Iar cît pentru a şăsa parte a publicului teatral, pentru lumea frumoasă *(le beau monde)*, de vreme ce trebui numaidecît un teatru francez, te întreb, care trupă, d-alde care am avut pănă acuma, n-ar fi bucuroasă şi mulţămită a juca cînd i se va da gratis sala teatrului, benefisul balurilor măscuite, decorurile şi celelalte accesuaruri ? Apoi, după trei ani, municipalitatea va putea iarăşi da cîte 400 galbeni unei trupe streine sau romîneşti, şi isprava acestui proiect ar fi că statul ar avea o sală de teatru, publicul o petrecere care să-i împrăştie alte gînduri rele, municipalitatea un folos de 400 galbeni pe an, o trupă romînească s-ar forma, şi de actori streini n-am duce lipsă.

Aş avea să mai zic ceva, dar văz că abea mi-au rămas loc spre a vă reînnoi simtimentele deosebitei mele consideraţii, cu care am plăcere şi cinste a má însemna.

A d-tale prea plecată şi supusă slugă
C. Negruzzi
Mădular Obşteştii Obicinuite Adunări

21 iulie 1838 s.v.

D-sale agăi George Asachi, cavaler ş.c.

Uricarul, vol. VIII, Iassi, Tipo-litografia Buciumului romîn, 1886, pp. 218-225. La sfîrşit o notă : „Originalul scris şi subscris de C. Negruzzi este în pastrarea mea. Th. C." [Th. Codrescu]

STUDII ASUPRA LIMBEI ROMÎNE

Dacă ne încercăm a face oarecari observaţii asupra limbei noastre, facem cunoscut mai nainte, ca să fie tuturor ştiut, că n-avem nicidecum pretenţia a fi priviţi ca nişte leguitori, sau cel puţin ca nişte povăţuitori ; voim numai să emitem şi opinia noastră alăturea cu a altor filologi, ce au lucrat şi lucrează pentru limbă.

Ne-aducem aminte de decădinţa în care căzuserăm în privinţa limbei subt domniile străine. În corupţia generală, se corupsese şi ea ! Nu mai era acum limba lui Dositeu şi a lui Cantemir, nici a cărţilor bisericeşti ; era un gerg hibrid, mestecat cu ziceri turco-grece etc. Atunci era de bun ton a vorbi numai greceşte sau o romînească pestriţă. Damele noastre începuseră a nu putea pronunţa pe ş, pe ч [1], pe ц [2] etc. Ele ziceau : *mozicule, nu ştii că nu se sede zos dinaintea duduţelor ?*

Aşadar, limba moştenită de la străbuni se cîrpea cu feluri de peticării eterogene, şi eram în risc a perde ceea ce aveam mai scump : limba !

[1] Ci

[2] Gi.

În timpul acesta, vreo cîţiva literaţi transilvani şi banaţeni, văzînd cu groază că fraţii lor — noi din Principate — ne ducem de rîpă, începură a scrie mai multe disertaţii prin care ne arătau origina noastră (ce începuserăm a o uita); dar cu toată bunavoinţă ce aveau de a ne îndrepta, scrierile lor aveau şi ele defecte, căci şi la ei se introdusese iarba rea (deşi în mai mică cîtime decît la noi) şi ei aveau cîrpele de ziceri germane şi maghiare, şi terminaţii ungare, cari sunau rău la urechea noastră. Pe lîngă aceste, noi nu eram deprinşi cu scrieri serioase, noi cari, în ignoranţa şi superficialitatea noastră, ne socoteam foarte eleganţi şi eruditi cînd făceam versuri, precum cele următoare, model de pedantism şi de rău gust:

Ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης ἔμψυχον καὶ ζωντανὸν [1]
Cum că eşti în vremea noastră, personne ne peut dire que non [2]
Ὅσοι φθούσους νὰ σέ βλέπουν, σέ γνωρίζουν γιὰ θεὰν [3]
Ce arzi inimile toate, comme un puissant volcan [4]
Ἄκουσον τῶν δεωμένων, τὰ δεσμά τους εἰὺ πολλὰ [5]
Nu ne lăsa să ne perdem, en criant toujours hélas !" [6] etc.

Aşadar, treaba ajunsese a fi de tot comică, încît numai ridicolul ne putea mîntui, aplicîndu-ne vorba poetului: *castigat ridendo* [7].

Din norocire, un om veni. Un om care-şi ştia în perfecţie limba sa. Un om ce era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea Eliad. Acesta se apucă să dezbrace pe *fata lui Chiriac*, cum o chema

[1] „Statuie a Afroditei, însufleţită şi vie.
[2] ...nimeni nu poate zice nu.
[3] Cîţi ajung să te vadă te recunosc de zeiţă.
[4] ...ca un vulcan puternic.
[5] Ascultă-i pe cei care te roagă, lanţurile lor sînt numeroase.
[6] ...strigînd totdeauna vai!"
[7] Pedepseşte, îndreaptă [relele] rîzînd (lat.).

el, de toate ţorţoanile străine ce o desfigurau, şi arătîndu-ni-o întâi goală, ca pre Vinerea de Medicis [1], pentru ca să putem apreţui formele ei cele frumoase, se apucă să o învestmînte cu hainele cu cari era deprinsă şi cari o prindeau. Dar văzu că nu era destul a ne arăta graţiile fecioarei: trebuia să ne dreagă şi gustul stricat; pricepu cu fireasca lui sagacitate că a brusca lecuirea era a nu ne mai vindeca, şi aşa mai întîi începu a alunga o gramadă de slove ce nu ne trebuiau. Lepădă pe А, pe Н, pe ѡ, Ѱ, ξ, etc., cu toată împrotivirea şi strigătele noastre, cari însă se potoliră îndată ce ne încredinţarăm că putem trăi fără dînsele, şi că e mai romîneşte a scrie Teodor sau Toader, decît Θεοδωρ etc. Apoi se puse a ne arăta mlădierea limbei prin traducţii din Lamartine şi Byron.

Ca prin un fermec, îndată mai mulţi juni plini de inimă se grupară în giuru-i. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Bolliac, C. A. Rosetti desfăşurară toată încîntarea poeziei. Aristia ne făcu să facem cunoştinţă cu Omer şi cu Alfieri. Bălcescu — pre care l-am perdut — ne vorbi de istorie. Kogălniceanu adună preţioase documente în *Arhiva romînă*, edită şi colaboră la *Dacia literară*; în sfîrşit, el dezgropă şi dete la lumină cronicele noastre, operă colosală. El şi cu alţi juni studioşi fondă ziarul literar *Propăşirea*, în care Alecsandri publică primele sale poezii, ce avură atîta răsunet şi cari îl rădicară îndată la titlul necontestat de întâiul poet naţional a Romîniei etc., etc.

Cînd gîndeşte cineva că toate aceste se făcură în vreo doi-trei ani, se miră de ceea ce poate romînul, cînd voieşte.

[1] Venus de Medicis, celebră statuie antică.

Întîmplările anului 1848 au fost fatale literaturei romîne. Politica predominînd, literatura amuți.

E bine! Ce s-a făcut pentru ea în curs de patrusprezeci ani? Perfecționatu-s-a limba? Statornicitu-s-au regulele ei? Nicidecum. Atîta numai că am gonit slovele și am luat literile, fără a pune și bazele după cari să le întrebuințăm în limba noastră. Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap; fiecare își închipuise o ortografie. Și apoi deodată ne pomenirăm înundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traducții de romanțuri rele, în cari traducătorii cădeau dintr-un ecces în altul; căci în adevăr lipsîseră zicerile turco-greco-slave, dar se introduseseră cele latino-franco-italiane.

Ne trezirăm cu poezii de felul acesta:

„Șarmantă damigelă
Cu ochi ca de gazelă,
Te am, o columbelă
Divină și mult belă...“ etc.

Nu seamănă oare aceste cu Ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης, pre care am citat mai sus?

Precum vedeți, eram departe de *Cămeșa fericitului*, de *Legenda lui Manoli*, de *Anul 1840*. În darn Bolintineanu, Crețeanu, Dăscălescu se încercau a netezi poezia astă trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înnăbușite subt nămolul versificatorilor răi; încît cînd voia cineva a-și odihni spiritul de atîta zbuciumare, era nevoit a se întuma iar la *Curierul de ambe sexe*, la *Propășirea*, la *Magazinul istoric*, la *Romînia literară*; pentru că ce interesateță aveau pentru noi *Muschetarii* lui A. Dumas,

Lelia d-nei G. Sand, *Misterile Parisului* a lui E. Sue [1], traduse într-o limbă ce, cu toată bunavoinţă, nu se poate numi romînească? Zău! stînd a judeca cîtă osteneală şi-au dat traducătorii atîtor romanţuri, şi cît timp au perdut în deşert, timp şi osteneală ce ar fi putut fi întrebuinţate spre a ne face cunoscute niscai opere bune, nu poate cineva decît a regreta activitatea în darn cheltuită a atîtor oameni laborioşi!

Să venim acum la teatrul romîn, care avu o mare înrîurire asupra literaturei, şi, după ce vom isprăvi şi cu el, vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră, şi publicul literat va decide în omneputinţa sa.

La 1833, fraţii Fouraux făcură într-o casă veche o sală de teatru (de care Iaşii era lipsit), ca să joace pantomima şi danţul pe frînghie. Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriaşi, încît se încercară a da şi mici vodevile ce ocupară teatrul mai mulţi ani. Atunci începură a se gîndi şi la un teatru romîn. D. G. Asachi, cu asistinţa a cîţiva amatori şi a cîţiva şcolari, ne dete mai multe bucăţi traduse, care, cu toată slăbiciunea actorilor de strînsură şi mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e aşa de cu neputinţă precum se credea, şi că limba romînă răsună tot atît de bine la ureche ca şi sora sa italiană. Însă, nemărginindu-se în reprezentaţii de puterea actorilor săi, vroi să ne arăte drama şi opera. Văzurăm pe *Petru Rareş* şi pe *Norma*. Dar aice, cu toată îndulginţa auzitoriului, trupa de amatori făcu un mare *fiasco*, şi publicul, fără a-şi răci dorinţa de a avea un teatru naţional, simţi stîmpărîndu-i-se entuziasmul.

[1] Romancier francez (1804—1857).

Guvernul se asocii cu dorința publică. El numi un comitet teatral, care să se ocupe cu înființarea personalului, cu alegerea pieselor etc. Îndată însă ce junii membri ai comitetului priimiră cu plăcere astă onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcu comitetul în întrepriză și pe membrii lui în directori *fără voie*. Gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a dezlega și punga. Cu toate aceste, iluziile juneței — erau juni atunce — care abordă cu curagiu orice întreprindere, cînd ea are de scop un bine public, făcu pre improvizații impresari [1] a se apuca cu tot deadinsul de lucru, mai ales cînd era în joc și amorul lor propriu. Ei erau îndatoriți a ține două trupe, una franceză și alta romînă, și pentru asta li se da o subvenție de patru ori *mai mică decît* este astăzi.

Aduseră o trupă franceză, care juca vodevilul, drama și opera comică ; și publicul își poate aduce aminte că de atunce n-a mai avut mai buni actori ; însă nu era acesta greul. Greul era teatrul romîn, pentru care trebuia creat tot : decoruri, piese, personal etc.

Ce era de făcut ? Nu se mai puteau lua băieții de pe bancele școalei ca să se urce pe scenă ; ei aveau de învățat lecsiile lor, iar nu piese de teatru. Impresarii noștri se gîndiră mult ; și, după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să tocmească oameni pre care îmbrăcîndu-i în hainele respective să iasă pe scenă pentru formă, și rolul lor să se citească de un lector ad-hoc între culise ; altul zicea că să se tipărească piesa și să se împartă la privitori care să o citească în sunetul orchestrei etc., etc. În sfîrșit, primejdia fiind mare,

[1] V. Alecsandri, M. Kogălniceanu, C. Negruzzi (n.a.).

se decidară, ca generalii cînd au a face vro întreprindere riscată, să facă apel la junii de *bonne volonté*[1]. Apelul lor fu auzit. În curînd mai mulţi tineri se înfăţoşară; şi o trupă ca prin minune se găsi înfiinţată.

Dar cu toată buna lor voinţă, aceşti *enfants perdus*[2] nu cunoşteau nici rudimentele artei dramatice. În lipsa altora, impresarii noştri se făcură profesori de declamaţie şi de mimică: s-apucară a învăţa pre actori aceea ce şi ei ştiau, sau mai bine zicînd nu ştiau. Ce e dreptul, la început actorul uită că nu trebuie să steie decît cu faţa spre public; actriţa, în loc să iasă pe uşă, ieşea prin părete, dar publicul era indulgent; el rîdea şi aplauda.

Acum trupa cam şchioapă, cam nemernică, era plină de dorinţă a se produce şi plină de speranţă în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cîrpise, nu mai lipsea decît materia.... piesele! La toate se gîndise, afară de repertoriu.

Adunîndu-se toate traducerile ce se găsiră pe la librerii şi aice şi peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici *Orest*, nici *Mahomet*, nici *Alzira*[3]. Chiar cele mai uşoare din piesele lui Molière erau grele pentru noii actori. Nu rămase altă decît tot impresarii să se facă şi autori sau traducători. Se puseră tustrei pe lucru; aleseră din repertoriul francez şi german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea noilor actori, şi, traducînd, prelucrînd, uneori localizînd, reprezentaţiile începură; publicul se mulţămi, actorii se-ncuragiară şi treaba mergea strună.

Douăzeci şi mai bine de ani au trecut de atunce. În timpul acesta, aceşti trei oameni au avut mult

[1] Bunăvoinţă (fr.).
[2] Copii pierduţi (fr.).
[3] Tragedii de Voltaire.

mai serioase ocupaţii în ţara lor. Sunt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zîmbet pe veştejitele lor buze, mai poate să le discreţească fruntea pleşuvită !

Să ni se ierte astă digresie.

Puţin cîte puţin, trupa se îmbunătăţi. Dintre actori se dezvăliră adevărate talente. Poni, Teodorini, Luchian, Sterianca, Gabriela etc. puteau aborda acum orice rol, fie el cît de greu. Repertoriul se înbogăţea şi Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri. *Iorgu de la Sadagura* fu întăia sa piesă originală. Ea avu un mare succes, căci autorul, biciuind xenomania, ridiculiza defectul ce aveau şi au încă unii din junii educaţi în străinatate de a găsi toate cele rele în ţara lor.

Aceste toate avură o influinţă mare asupra limbei. Dacă unele piese aveau oarecare espresii familiare, ele erau la locul lor şi îndată venea dialogul elegant, fără pretenţie şi natural. Comedia nu ajunsese a fi burlească, şi drama era tragică, fără a fi zbuciumată şi hidoasă. Publicul îşi aduce aminte de Poni — mort în floarea vrîstei — în *Angelo, Lazar păstorul* etc.; de Teodorini în *Jucătorul, Saul* etc.; cînd la teatru petreceam şi noi cîteva oare plăcute din cele multe neplăcute a vieţei !

Acum impresarii noştri, mulţămiţi că au pus temelia teatrului naţional, se retraseră. Alte direcţii îi urmară, care nu avură a se lupta cu greutăţile ce întîmpinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi şi d. M. Millo luă direcţia.

Negreşit că ea nu putea cădea în mai bune mîni. D. Millo, autor şi actor, era singur în stare a consolida edificiul, ridicat cu atîte ostenele. El ne arătă pe scenă mai multe piese, între care *Peatra din casă*, *Samson*, *Chiriţa*, *Nişcorescu* etc. avură

succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri, *l'enfant gâté*[1] a nostru, făcea că era destul să se arăte numele lui pe afiş, pentru ca să se împle sala, unde răsuna şi încîntătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Într-un cuvînt, teatrul romînesc era în floarea lui.

Dacă însă un curios ar fi observat cu sînge rece mersul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide. În adevăr, aveam o trupă recrutată dintre tineri înamoraţi de arta dramatică, aveam o sală spaţioasă, dar trupa actorilor nu avea decît aplaudele publicului, şi cînd se închidea porţile teatrului, oamenii aceştia rămîneau pe pavea, fără să se mai gîndească nime la dînşii. Sala, clădită într-un capăt departe de centrul oraşului, avea pe lîngă acesta şi alte defecte. Lăsînd că era lipsită de acustică, dar era umedă şi rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftiga, şi în curînd Poni, P. Niculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor etc. se făcură tristele ei victime!

Cu cine se înlocuia deşertul ce se făcea în rangurile acestor luptători? Cu alţi devotaţi tineri, care aveau aceeaşi perspectivă, lipsa şi oftiga!

Unii dezertară. Millo şi Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc. Alţii, înturnîndu-şi ochii lăcrîmaţi de la scena ingrată ce fusese primul şi singurul lor amor, fugeau cu o imprecaţie, *vade retro!*[2] şi căutau a găsi vro altă carieră care le promitea cel puţin un adăpost şi o bucată de pîne la bătrîneţă.

Aşadar, teatrul romîn începu a decădea, căci el nici era chip a se subţinea, fără un conservatoriu,

[1] Copilul răsfăţat (fr.).
[2] Înapoi! (lat.).

fără o şcoală care să formeze actori pentru a înlocui pre cei ce dezertau, pre cei ce mureau ! Şi dacă din cînd în cînd se mai da reprezentaţii romîne, ele erau numai o întreprindere hazardoasă a unor oameni curagioşi, pe care curînd o făcea să cadă indiferinţa Philamintelor[1] amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul naţional nu era de bon ton :

„C'est une chose, ma chère, horrible, une abomination ![2]
Pesemne n-ai băgat seamă că lui Jean îi zic Ion ?"[3]

Ştim că un proiect ce se făcuse pentru teatru zace îngropat în arhivele Ministeriului de Esterne, ca şi dorinţa esprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală pe locul teatrului vechi. Să sperăm că le va veni şi lor rîndul de a ieşi din mormîntul lor.

Pînă atunci, să vorbim de limbă şi de ortografia ei.

Nu ne vom încerca a dovedi origina limbei noastre ; filologi studioşi şi oameni mai competenţi decît noi au făcut-o aceasta. Vroim să vorbim numai de oarecari anomalii ce esistă în literatura limbilor, nu mai puţin curioaze decît acele ce uneori întîlnim în natură. Aşa d. e. vedem limba polonă scrisă cu *litere*, şi limba romînă cu *slove*, cînd ar fi trebuit să fie tocmai din contra.

Care să fi fost cauza acestei monstruozităţi, şi cui sîntem datori cu acest nou păcat ? Tot acelor cărora li sîntem datori multe de toate : clerului bigot şi ignorant. Papistii nu lăsară pre poloni să scrie cu slovele lor, temîndu-se de slavii ortodocşi, de

[1] De la Philaminte, pedanta ridiculă din comedia lui Moliere, *Femeile savante*

[2] „Este un lucru oribil, draga mea, o grozăvie !" (fr.).

[3] Gr. Alexandrescu (n. a.).

cari ei erau încungiuraţi. Grecii asemene îndemnară pre romîni să se servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare pintre ei o dată cu literele şi ritul apusean. Astfel slavul, adoptînd alfabetul latin, fu silit a-l împestriţa cu felurite semne, pentru ca să poată răspunde la pronunţa lui groasă şi guturală; iar romînul se văzu încărcat cu o mulţime de vocale urîte, cari nu erau ale lui; şi, fireşte, că limba lui cea pură se îngroşi şi se abastardi, încît acum, cînd am reluat literele străbune, ne găsim într-o mare vălmăşeală şi sîntem nevoiţi a întrebuinţa şi noi tot soiul de accente, cînd deasupra, cînd desubtul literelor, pentru ca să putem arăta tonurile acele groase, ce au prins rădăcină în limba noastră. Astă prozodie de *porunceală* se făcu cu atît mai grea, cu cît fiecare inventa o etimologie şi o tecnologie proprie a sa.

Ni aducem aminte că — sînt acum mai 20 de ani — noi am fost chiamat luare-aminte a literaţilor noştri asupra unei slove blăstemate[1], care s-a substituat mai la toate vocalele noastre şi care singură ne sileşte a orna aceste nenorocite vocale *qui n'en peuvent mais*[2], cu felurite căciule, care de care mai cornorate sau mai ascuţite. N-avem nevoie s-o mai numim; lectorii noştri o vor cunoaşte. Pînă cînd deci va veni timpul s-o alungăm ca să scăpăm de dînsa, s-avem răbdare, şi să ne servim pe vrute, pe nevrute cu accenturi, ferindu-ne însă de a abuza prea mult de ele.

Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile Romîniei alegîndu-se cîte un filolog, să se alcătuiască un comitet, care să stabileze o dată ortografia şi prozodia noastră; şi dacă s-ar face aceasta şi acei

[1] Litera ъ, (ier, cu valoare de *ă*).

[2] Care nu mai pot (trăi singure) (tr.).

bărbaţi învăţaţi ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ne-am mărturisi către ei simbolul credinţei noastre literare cam în felul următor :

„Credem în origina limbei romîne şi mărturisim literele străbune, dar nu ni plac inovaţiile nepotrivite cu natura limbei, şi anume :

1. Nu ni place întrebuinţarea consoanelor duple, ce sînt numai o învălmăşeală şi o greutate la învăţarea gramaticei. Numai la foarte puţine şi rare ziceri străine le-am priimi ca o esepţie.

2. Sîntem contra lui ŭ, pre care îl socotim numai o împlutură de prisos, şi nu l-am întrebuinţa decît ca să deosebim pluralul din singural, d. e. *eram eu, eramŭ noi* etc.

3. Nu ne putem învoi cu *ciune* şi cu *iune ;* pentru că dacă avem cîteva ziceri cu astă terminaţie, ni se pare că n-ar fi un cuvînt ca să ni lungim toate substantivele cu un cot mai mult, cînd mai ales ea nicicum nu le-ar face mai frumoase şi cînd în latina asemene terminaţie nu esistă.

4. Asemene, chiar subt ameninţarea de a fi numeraţi între ignoranţi şi ruginiţi, nu vom zice : *apt, aptiv, respept, carapter* etc., în loc de *act, activ, respect, caracter ;* căci dacă am zice aceasta, am fi siliţi să zicem poate şi *năciune* în loc de *naţie,* şi cine mai ştie cîte altele.

5. Mai credeam că dacă *ḑ* se pronunţă ca z în cuvintele ce derivă din latina, n-ar trebui a se scrie *vezănd* [1] în loc de vedănd etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a relua literele şi a lepăda slovele. Asemene ni se pare că nu e generos a abuza de bietul *d*. Să nu facem pre *Zoiţa*

[1] *Văzînd*

şi pre *Zamfira, Doiţa* şi *Damfira,* precum nu s-ar cuveni să scriem *ḑabală, ḑimbet, ḑiḑanie,* în loc de *zabală, zimbet, zizanie* etc. Dacă sîntem siliţi să zicem *zeamă de vardă* în loc de curechi murat, cel puţin să nu scriem *deamă de varză...*"

Punem capăt pentru astă dată acestei observaţii, fără a avea pretenţie de a impune cuiva ideile noastre, bune sau rele.

Din Moldova, nr. 5, 1862, pp. 76—79, continuînd în nr. 7, 1863, pp. 11—15 şi în *Lumina* (aceeaşi revistă cu titlul schimbat), nr. 10, 1863, pp. 55—57.

TRADUCERI

BALADA I

O ZÎNĂ

„...Regina Mab m-a vizitat ; Ea jace în somn să privigheză sufletul nemuritor"

Emile Deschamps[1], Romeo şi Iulia

Dragu-mi e visul cînd dimineaţă,
O mîndră zînă păşind abia,
Vine ca floarea, şi cu dulceaţă,
C-o diafană şi blîndă faţă,
Îşi pleacă fruntea asupra mea.

Ea atunci lira îmi acordează
Şi îmi rezice c-un glas uşor,
Povestiri multe ce-nminunează
Bravilor care nu mai viază,
Ce zac în ticnă în groapa lor.

Ea mă îndeamnă cătră cîntare,
Îmi ordonează ca să adun
Minuni vechi pline de-nfiorare,
Şi pe rînd vouă pe fiecare,
Tineri prietini, să vi le spun.

[1] Poet romantic francez (1791—1871).

Cînd în pustiuri merg cîteodată,
Îmi sprijineşte slăbitul pas,
Cu a sa rază înflacarată
Le luminează, mi le arată,
Din orice sunet face un glas.

Alină unda cea argintie,
Ieşind din valuri ce-n preajma-i salt,
Pentru a-mi face plăcerea vie
Face cucorul curînd să vie,
Ca să se puie pe turnul nalt.

Iarna la focu-mi ades se pune,
Mi-arată steaua ce se ivi ;
Poveşti bătrîne apoi îmi spune
Pînă cînd luna din cer apune,
Pîn-încep ochii a-mi adormi.

Cînd îmblu noaptea pintre ruine
Cătînd să aflu vechi suveniri,
Mîndra mea zînă îndată vine,
Şi apoi face pe lîngă mine
Să sune vîntul prin năruiri.

Amîndoi singuri — dulce păreche ! —
Ne punem iarna pe lîngă horn ;
Ea ca s-adoarmă a mea ureche,
Deşteapt-atunce pădurea veche,
Şi-n depărtare s-aude un corn !

Dragu-mi e visul cînd dimineaţă,
O mîndră zînă păşind abia,
Vine ca floarea, şi cu dulceaţă,
C-o diafană şi blîndă faţă,
Îşi pleacă fruntea asupra mea.

Albina romînească, nr. 13, 12 fevruarie 1839, pp. 49-50.

BALADA V

URIAŞUL

„Însăşi norii cerului să tem să nu viu
Ca să-mi caut vrăjmaşii în sînul lor"

Motenabbi[1]

Ostaşi ! Eu primii viaţa în Galiile mănoase,
Colo unde odată ai mei moşi locuia ;
Ei nu mai sînt acuma ! Ci numai a lor oase
Şi naltele morminte se văd încă în ea.
Colo eu raza zilei văzui întîia dată.
Abia născut fusesem, cînd tata m-a luat
În braţele-i vînoase ; şi-n marea îngheţată
M-a dus de m-a scaldat.

Căci tatul meu pe-atunce era voinic şi tare ;
Slăbi însă acuma de cînd a-mbătrînit,
Şi dezrădăcinează cu greutate mare
Stejarul ca să-l facă toiag de sprijinit !
Eu acum îi ţin locul ! Eu port armele sale,
Baltagul lui cel straşnic şi arcul ostăşesc,
Eu ! care stînd pe munte, picioarele pe vale
Îmi pun, de m-odihnesc.

[1] Montanebbi (Motennabi sau Mutanabbi), poet liric arab (915—965).

Cînd eram copilandru, mergeam des la primblare
Prin Alpii nèguratici drumul îmi deschideam,
Capul meu ca un munte prin nori făcea carare,
Suflam, şi-n atmosferă fulgerile stingeam.
Atunci îmi plăcea foarte să merg la vînătoare,
Ursu-n braţele mele înnăduşit murea ;
Să prind din fugă cerbii, ciute şi căprioare,
Era plăcerea mea.

Apoi cînd venea seara, mergeam la scăldătoare,
În valurile line a mărei mă băgam ;
Calare pe balene cu-a mele lungi picioare
Spumoasele ei unde pîn-în fund turburam.
Dar azi aceste jocuri nu îmi mai sînt iubite ;
Acum mi-e drag războiul, foc, sînge şi omor,
Ostaşi vitezi şi taberi, ucideri, morţi cumplite.
Chinul celor ce mor.

Cînd văd că-ncepe lupta, eu stau şi de departe
Privesc cum între dînşii se taie, se înjung ;
Atunce dacă-mi pare că are drept o parte
Alerg spre ajutoru-i, şi cum la ei ajung,
Precum secerătorul în spicele-aurite,
Ca trosnetul de iute în duşmani năpustesc ;
A lor scuturi şi arme, a lor zale-oţelite
Cu pumnul le turtesc.

Gol îmblu totdauna, pentru c-a mea vîrtute
Rîde d-ostaşii voştri cu fer înveşmîntaţi ;
Port numai două suliţi din doi fraseni făcute,
Şi ast coif ce-l trag lesne opt tauri înjugaţi.
Nu-mi poate opri calea tărie sau cetate ;
Ieu turnurile-n braţe, şi-n şanţuri le dobor,
Şi astfel — cu ruine după ce-s astupate —
Intru foarte uşor.

Dar timpul fuge, zboară, se trece-a mea junie !
Cum pre stejar usucă criveţii viforoşi ;
S-apropie sfîrşitul, şi moartea a să vie
Ca să mă ducă-acolo unde-s ai mei strămoşi !
Atunce voi c-onoare trupu-mi în groapă puneţi,
Şi de-a-ntreba drumeţul pre călăuzul său
Ce munte e acela ? Gîndind la mine, spuneţi
Că e mormîntul meu !

Albina românească, nr. 19, 5 mart 1839, pp. 73-75. Balada a fost mai întîi prelucrată liber de Negruzzi „în versuri... imitate din Victor Hugo", după propria-i mărturisire, într-o poezie intitulată *Uriaşul Daciei*, apărută în *Gazeta Teatrului Naţional*, nr. 10, 1836, p. 78.

BALADA VI

Domnului I. F.

LOGODNICA TRÎMBIȚAȘULUI

„Dulce e moartea vîind cînd iubești"

Desportes[1], Sonet.

„Domnul duce de Bretania
Aduna mai mulți voinici,
De la Nante la Mortania
Vasalii săi mari și mici.

Baroni cu frumoase arme
Ce șed în mîndre cetăți,
Toți oșteni fruntași ce-n larme
Au fost în mai multe dăți.

Pintre dînșii unul este
Cu care m-am logodit,
Între vitezi are veste
Și de toți este iubit.

[1] *Philippe Desportes*, poet francez din secolul al XVI-lea (1546—1606).

Poartă haine înfirate
De-i şi simplu trîmbiţaş,
Cine-l vede îl socoate
Capitan iar nu ostaş.

Cînd era ca să pornească,
M-am rugat lui Dumnezeu,
Sîntul înger să păzească
Pre scump logodnicul meu.

Pre duhovnicul părinte
Să se roage l-am rugat.
Cu smerenie ferbinte,
Pentru oricare soldat.

Şi la sînta născătoare
Trei făclii am hărăzit ;
Cu lacrimi şi cu ardoare
Să port am făgăduit

La grumazi sînte metanii ;
Şi pîn' va veni aici,
Să citesc numai cazanii
De-a sînţilor mucenici.

Ah, sînt pre nerăbdătoare
Să-l văd că s-a înturnat ;
N-am primit nici o scrisoare
De cînd d-aici a plecat !

O vasală pagi nu are,
Nici vasalul scutieri,
Cînd se află-n depărtare
Să-şi poată da-nştiinţări.

Astăzi de la bătălie
Toţi oştenii noştri vin,
El cu dînşii a să fie
Pe lîng-al nostru stăpîn.

Înaintea ducei poartă
Pagiul steagul său ducal,
Priviţi-i cum toţi pe poartă
Întră ca un mare val.

Vedeţi calul său în frunte
Pene roşi pe cap purtînd,
Cum trece-n fugă pe punte,
Tot sărind şi nechezînd.

Veniţi acum, surioare,
Vă grăbiţi a vă găti,
Trîmbeţa-i răsunătoare
De voiţi a auzi.

Mîndru să-l vedeţi cum vine
Sub coiful său de oţel,
Manta cusută de mine
Negreşit va fi pe el.

Vrăjitoarea blăstemată
Ieri aşa îmi proroci:
Din a trîmbacilor ceată
Unul, zise, va lipsi.

Dumnezeu să mă ferească!
Toată noaptea m-am rugat,
Sînţii îngeri să păzească
Pre al meu amorezat.

Însă baba-afurisită
Ţintirimu mi-arătă,
Şi c-o zîmbire cumplită,
Aste ea îmi cuvîntă :

«Tu nu mai gîndi la dînsul,
De mă crezi, copila mea ;
Că-n deşert îţi va fi plînsul,
Mîni aici te voi vedea !»

Dar ce gîndesc la-ntristare ?
S-aud tobele vuind,
Ostaşii întră calare ;
Se văd steaguri fîlfîind.

Intăi clerul naintează
Şi cu călărimea grea,
Apoi baronii urmează
Îmbracaţi în catifea.

Scutierii trec acuma
Purtînd paveze în mîni,
Călări pe cai albi ca spuma,
Şi urmînd p-ai lor stăpîni.

Văd armele strălucite
Vestiţilor templieri ;
De pe zalele-aurite
Se cunosc că-s cavaleri.

Corpul arcaşilor trece,
Toţi cu peptare de bou.
Car' de care se întrece
A s-arata un erou.

Ducele n-a să-ntîrzie !
Văd cavaleri şi ostaşi,
Lîngă el trebui să fie
Şi ceata de trîmbiţaşi.

Luaţi seama, surioare,
Să vedeţi pe-al meu iubit ;
Însă-l veţi cunoaşte oare ? —
Trîmbiţaşii au sosit..."

Ca să-l vadă să rădică,
Pintre gloată-l căuta ;
Dar leşină şi jos pică ! —
Iubitul ei nu era...

'Albina romînească, nr. 21, 12 mart 1839, pp. 81-82.

SATIRE ŞI ALTE POETICE COMPUNERI DE PRINŢUL ANTIOH CANTEMIR[1]

PREFAŢA AUTORULUI

Satiră se poate numi acea compunere care prin un stîl vesel, luînd în rîs demoralizaţia, stăruieşte a îndrepta naravurile omeneşti ; pentru aceasta, ea în scopul său e potrivită cu orice altă alcătuire morală, dar stilul ei fiind mai simplu şi vesel, se ceteşte cu plăcere, şi dezvălirile ei sînt mai nimerite, pentru că de luarea în rîs noi ne temem mai mult decît de orice pedeapsă.

Satira ş-a luat începutul său în priveliştile populare, unde, între actele tragediilor, se vîrea pentru înveselirea privitorilor reprezentaţii comice, în care feţele în chip de satiri, prin glume grosiere şi cu totul populare, prihăneau naravurile şi relele deprinderi a cetăţenilor. Aceste înfăţoşeri, romanii, urmînd grecilor, le întroduseră în priveliştile lor, iar apoi afară de privelişti, începură a face verse satirice. Un oarecare Luţilie deschise drumul lui Oraţie, Pers şi

[1] *Traduse din ruseşte de A. Donici şi C. Negruţi.* Iaşii. *La Cantora Foiei săteşti,* 1844.

Iuvenal[1], şi aceştia satiricilor italiani, franţezi şi de alte naţii.

Eu, în compunerele mele, am urmat mai ales pre Oraţie şi pre franţezul Boileau, de la carii multe am împrumutat, însuşindu-le cu obiceiurile noastre. Las pre cetitorii mei a judeca de izbutirea ce am făcut într-o asemenea nouă cercare pentru limba noastră. Noutatea întreprinderei poate că-mi va ierta greşalele stilului; iar acea ferită dezvălire a demoralizaţiei în faţă nu o vor critica iubitorii de virtute. De la demoralizaţi nu aştept nimic, căci şi lauda şi ocara, dragostea şi ura lor, deopotrivă le despreţuiesc.

[1] Poeţi satirici latini: *Caius Lucilius* (180—102 î.e.n.), *Quintus Horatius Flaccus* (65—8 î.e.n.), *A. Persius Flaccus* (34—62), *D. Junius Juvenalis* (50—127).

SATIRA I

CĂTRĂ MINTEA SA

O, minte crudă încă, a neştiinţei rod,
Astîmpără-ţi îndemnul ce-mi faci cătră condei!
Căci răpidele zile pot trece liniştite,
Şi slava se cîştigă şi fără de a scrie;
Iar căi se află multe ce cătră ea ne duc,
Pe care-un picior vrednic nu poate poticni.
Acea mai neplăcută e calea blăstămată
De cele nouă fete, ce îmblă tot desculţe.
Perdură mulţi puterea şi-n capăt n-au ajuns!
În trudă şi sudoare îţi trebui să te scalzi,
Şi care-i răsplătirea? Ocara şi despreţul!
Acela ce la masă pe cărţi se gîrboveşte,
Ţintind la slove ochii, nu locuieşte-n curţi,
Nu are grădini mîndre de marmuri strălucind,
Nici oile-nmulţeşte la turma părintească.
Dar adevărul este că muzele nădejde
Au mare în al nostru monarhul tinerel [1],
De dînsul ignorantul s-ascunde ruşinat;
În el Apolon află a slavei sale razem;
El foarte mult cinsteşte pre muzele fecioare,
Silind să îmmulţească poporul din Parnas,

[1] Petru II, născut la 12 octomvrie 1715 (n. trad.).

Iar răul e acesta că mulţi în domni fălesc
Sfiindu-se, acele ce în supuşi defaimă !
Eresul, dezbinarea sînt fiicele ştiinţei.
Mai mult minţeşte-acela ce e mai învăţat,
Şi care tot ceteşte curînd se face-ateu.
Criton, trăgînd metanii, oftează şi cîrteşte,
Rugîndu-şi sfîntul suflet cu lacrimi umilite
Să vadă cîte rele de la ştiinţă vin,
Cum oamenii printr-însa ades se rătăcesc.
Copiii noştri care erau mai înainte
Supuşi şi blînzi la toate, pe calea mîntuirei
Păşeau ca şi strămoşii, cu frică ascultînd
Idei şi lucruri care nicicum înţălegeau ;
Acuma prin biserici scot scandal din scriptură.
Răstălmăcesc şi cată să afle începutul,
Pricina şi sfîrşitul ; puţină cinste dînd
La tagma preoţească. Naravul acel bun
Cu totul îl perdură. Ei cfas nu vor să beie,
Şi n-ar mînca pastramă macar orice le-ai face.
Ei nu mai ştiu ce-i postul, şi luminări nu duc
La sfintele biserici, cum fac creştinii buni.
Socot că popii trebui să-şi caute de slujbă,
Iar nu să se îndeşe în trebi politicale ;
Şi zic cum că aceia ce lume-au părăsit
Nu trebuie să aibă orînde şi moşii.
Silvan o altă vină găseşte-nvăţăturei ;
Ştiinţa, zice, este a foametei pricină,
Noi am trăit în lume, latina neştiind,
În mai înbilşugare decît trăim acum.
Mîncam mai multă pîne în starea ignorantă,
Şi' hrana o perdurăm de cînd ştim limbi străine.
Cuvîntul meu de n-are putere şi temei
El însă nu jîgneşte pre nobilii barbaţi.
Prostimea numai cere în toate rînduială,
Iar disputa-nvăţată pre un boier nu prinde.
A nebunit acela ce îmblă ispitind

Puterea sufletească şi marginile ei ;
Şi cel ce în sudoare petrece întregi zile,
Dorind să afle cursul ş-a lumei armonie,
A lucrurilor reguli din latul univers,
Nu face decît nuca azvîrle pe pereţi.
Şi oare prin aceasta o zi cătră viaţă,
Sau o para în pungă va mai spori la mine ?
Pot să pricep mai bine cît fură într-un an
Vatavul şi chelarul ? Pute-voi să sporesc
Mai multe buţi la velniţi, mai multă apă-n iazuri ?
Nu este mai cuminte şi cel ce-şi frige ochii,
Suflînd cu nencetare cărbuni înflăcăraţi,
Ca să priceapă soiul şi firea de metal ;
Căci noi cunoaştem bine ce-i buche şi ce-i vede,
Şi osebim argintul din aur, din aramă.
Ştiinţa pentru boale şi cea de buruieni
Sînt iar minciuni. De pildă, te doare capul rău,
Un doctor îţi ia mîna, te pipăie la vînă,
Şi de-i vei da crezare pricina e din sînge.
Dacă slăbim, ne zice că sîngele-a stătut ;
La ferbinteală iarăşi pe loc îşi dă răspuns ;
Cînd trup viu înăuntru nu a văzut nici unul.
Şi-n vreme ce ne spune poveşti d-aceste multe,
Grăsimea pungei noastre se scurge într-a lui.
Să nu dormim noi noaptea la stele căutînd,
Ca să le aflăm cursul, să le găsim vro pată ?
Schimbîndu-ne odihna pe curiozitate,
Să ştim oare pămîntul se mişcă nencetat,
Sau luminosul soare ? Cînd noi dintr-un ceaslov
Putem şti ziua lunei şi ceasul cînd se pişcă !
Noi n-avem vro nevoie d-a lui Euclid ştiinţă,
Ca să-npărţim pămîntul în firte şi bucăţi,
Şi ştim făr' de algebră cîţi bani sînt într-un leu.
Silvan iubeşte numai ştiinţa acea care

Venitul înmulțește și scade cheltuiala ;
De nu se-ngroașă punga nu vede vrun folos,
Ci numai nebunie pentru societăți.
La față roșul Luca, ce hojma rîgîiește,
Ne spune că știința prietenia curmă ;
Că noi sîntem pe lume creați de Dumnezeu,
Cu darul cugetării obștește să trăim ;
Căci ce folos au alții, cînd eu închis în casă
Pe morți schimb adunarea acelor vii prieteni ?
Cînd nu mai este alta societatea mea,
Decît o calamare, hîrtie și condei ?
Viața este dată spre rîs și bucurie ;
De ce dar să o facem din cît e și mai scurtă ?
Să ne lăsăm plăcerea și ochii să stricăm,
Șezînd cu nencetare în cărți acufundați ?
Mai bine cu paharul să trecem nopți și zile ;
Căci rodul vițel este lăsat spre vesălie,
El vorba înviorează, pre oameni învoind,
A gîndurilor grele împrăștie-orice nor ;
El mîngîie saracii, pre slabi îi întărește,
Și inimile moaie gonind melancolia ;
Mai lesne amorezul, prin mijlocirea lui,
De la a sa iubită cîștigă-orice favor.
Cînd se vor trage brazde p-a cerului lățime,
Și-n loc de flori prin iarbă vor răsări tot stele,
Cînd rîu-și va întoarce al său curs îndărăpt,
Și vremile trecute din nou vor reveni,
Cînd va mînca monahul în post numai scrumbie,
Atunci lăsînd paharul m-oi apuca de carte.
Medor se jăluiește hîrtia că stricăm
Cu scrisul și tiparul ce nu sînt de folos,
Încît îi este teamă că n-a să mai rămîie
Cu ce să-și încrețească zulufii săi cei mîndri.
El nu dă pe Seneca [1] un funt de pudră bun,

[1] Filozof stoic roman (2—66).

Virgil un ban nu face mai mult decît Egor[1]
Şi Rex[2] e mai de treabă decît Ciceron foarte.
D-acest fel de cuvinte urechile-mi sînt pline.
Ascultă deci, o, minte, cum eu te sfătuiesc ;
Fii mută ca un peşte, şi nu mai tot vui.
Un scriitor se-ndeamnă prin laudă a scrie,
Iar fără ea tînjeşte, cînd alt folos nu are.
Şi pînă cînd tot hulă drept laudă să răbd ?
Să sufăr ca beţivul ce n-are vin de-ajuns,
Ca popa ce nu poate în praznice petrece,
Ca tîrgovăţul cărui lipseşte buna bere ?
Eu ştiu că tu poţi, minte, a-mi arăta curat
C-un desfrînat nu poate virtutea a slăvi,
Că scumpul, ipocritul, acel crescut în mode
Şi care altă grijă pe lume nu mai are,
Nu pot să nu hulească ştiinţa ; dar rău fac,
Căci vorba lor n-ascultă barbaţii înţălepţi.
Frumos tu judici, minte, aşa să fie trebui !
În veacul nostru însă, a răilor poveţe
Ţin duhul în strînsoare, împedecînd ştiinţa
Ce n-are-atîţa numai protivnici şi vrăjmaşi,
Cîţi eu în scurt aice acum am arătat,
Sau care puteam încă şi mai făţiş să-i număr.
Azi cumpăna-aurită a Temidei[3] se află
În mînile acelor ce raiul îl deschid
Şi care adevărul nu vor a-l auzi.
De vrei să fii episcop, c-o mantie vărgată
Înfăşură-ţi trufia, îţi pune-un lanţ de aur,
Sub mitră strălucită ascunde-ţi capul sec,
Şi subt o barbă lungă stomahul îmbuibat.
Diaconul să meargă cu cîrja înainte ;

[1] Vestit ciubotar pe atunce la Moskva (n. trad.)
[2] Croitor neamţ (n. trad.).
[3] Zeiţa justiţiei în mitologia greacă.

Te-ntinde într-o caretă, şi tot blagosloveşte
În dreapta şi în stînga, cînd eşti plin de venin.
Din aste te-i cunoaşte că eşti arhipăstor,
Şi toţi cu umilinţă ţi-or zice presfinţite.
Ce iesă din ştiinţă, şi ce folos aduce
Bisericei ? Aceia care sermonuri fac
A sfintelor locaşe averea nu sporesc,
Cînd numai din venituri mărirea lor se vede.
De vrei să te faci iarăş judecător dreptăţii,
Îţi pune o perucă, şi nu îngădui
Pre cel cu mîna goală sărman jăluitor,
Nu crede-ale lui lacrimi, el e deprins a plînge.
Cînd îţi cetesc docladuri, tu dormi pe jilţ în ticnă,
Şi de-ţi aduc aminte de vreun paragraf,
Din legile civile, din dreptul natural,
Nu-i asculta ; le spune c-aceste toate-s fleacuri,
Şi pentru cei în slujbă zadarnică povoară.
Diecilor se cade a răscoli hîrtii,
Judicătorul numai să ştie întări.
La noi n-a sosit vremea, în care-nţălepciunea
Preziduia în toate încununînd ştiinţa
Şi meritul oricărui, cînd toţi se sîrguiau
Cătră înaintare prin mijlocirea ei.
Departe sîntem încă de veacul cel de aur !
Trufia, lenea, banii opresc înţălepciunea ;
Şi ignoranţa ţine a-nvăţăturei loc !
Ea-n haine aurite, sub mitră se făleşte,
Ea judică norodul şi oştile comandă ;
Iar biata-nvăţătură în stremţe îmbrăcată,
Din orice casă este gonită cu ocări ;
De-a ei prietenie cu toţii se feresc ;
Ca cei care pre mare au suferit furtună
Şi nu vor să mai intre în slujbă marinară.
Toţi strigă : rod nu iesă de la adînci ştiinţi ;
Deşi-i de duh plin capul acelor învăţaţi,
Dar punga le-i deşeartă şi mînele lor goale.

Acela care ştie a fluiera în flaut
Trei, patru cînticele şi a dănţa uşor,
Care cunoaşte soiul de orice fel de vin,
Se-mbracă după modă şi mestecă cărţi bine,
De-i şi cu dinţi de lapte, oricare treaptă naltă
Îi pare foarte mică la vrednicia lui ;
Nu pot să-l cumpănească nici şepte înţălepţi.
La oameni nu-i dreptate ! un cleric sec răcneşte :
Eu încă nu-s episcop dar ştiu de rost ceaslovul,
Apostolul, psaltirea ca apa le cetesc,
Pre Hrisostom [1] trec lesne, deşi nu-l înţăleg. —
Oşteanul care poate abea numele-a-şi scrie
Pretinde ca să aibă a polcului comandă.
Copistul bănuieşte că nu-i judicător.
Boierul se-nciudează că nu-i în slujbă pus,
Cînd şepte boieri are trecuţi într-a lui spiţă
Şi două mii de oameni hrăneşte pe moşie,
Macar deşi nu ştie nici scrie, nici ceti.
Asemene cuvinte şi pilde auzind,
Astîmpără-te, minte, şi nu fi supărată
Că eşti necunoscută, căci pacinica viaţă
La cel care petrece în liniştit locaş,
Deşi urîtă pare, dar n-are-nvăluiri.
Dacă înţălepciunea a vrut să te-nzăstreze
Cu darurile sale, te bucură în sine
Şi cugetă în ticnă la rodurile ei.
Nu te-ncerca zadarnic la oameni să arăţi
Acele care lumea le sufere, le vede,
Şi care-n loc de slavă, ocară-ţi vor aduce.

[1] *Ioan Hrisostom* sau *Gură de aur* (347—407), autor al unor scrieri religioase.

SATIRA II

FILARET I EUGENIE

Filaret

Prietenul meu, spune-mi, de ce eşti întristat?
Te văd la faţă galbăn, iar ochii îţi sînt roşi,
Pare că noaptea-ntreagă nu ai dormit? Pe gînduri
Stai tocmai ca acela, ce vrînd a fi episcop
Îşi dărui zadarnic a sale erghelii. [1]
Tu poţi ca să te primbli cu patru cai în şir,
Să porţi bogate haine, şi slugile să-ţi fie
Înfăşurate-în aur. Au doar vinaţe scumpe,
Sau cărţi pe la dughene n-au mai rămas de joc?
Rudeniile, maica-ţi se află sănătoşi,
Norocul te adapă din cornu-nbilşugării,
Nimic nu te opreşte d-a vieţui-n odihnă.
De ce dar taci ca muţii şi nu zici un cuvînt?
Nu ştii cît preţuieşte un sfat prietenesc,
Şi cîtă mîngîiere ne-aduce-n mîhniciune
Cînd neopriţi de patimi păzim a lui urmare?

[1] Toţi cunosc pre fostul arhiepiscop R..., carele, dorind a se face cap bisericii ruseşti, dăruia cai din erghelille sale la toţi acei ce puteau să-l ajute (n. trad.).

A ! înţăleg pricina de ce eşti supărat.
Damon în aste zile se-naintă în rang,
Trifon primi cordonul, şi Tullie-o moşie ;
Iar falnicul tău nume şi slava strămoşască,
Rîvnirea-ţi acea multă spre binele obştesc,
Oricare vrednicie, uitate au rămas ;
Zavistnic nu eşti însă ca popii la soboare.

Eugenie

Ai cam gîcit în parte. Deşi n-am gelozie,
Dar simt cîtă ruşine, cît de cumplit afront
E pentru noi boierii, cînd văd un prost ţăran
Ce poartă semnul muncei pe mînele-i asprite,
Cînd văd pre altul care mergea la tîrg cu sacul,
Sau cela ce dăunăzi vindea la luminări,
Ori plăcintarul care striga ieri : La covrigi !
Cum au ajuns să fie în cele mai mari trepte,
Iar vechea mea nobleţă tînjeşte amărîtă,
Şi nu pot s-aduc ţării nici cel mai mic folos !
Din vremea Olgăi [1] încă avem strămoşi magnaţi ;
De-atunce pănă astăzi ei fură tot în slujbe,
Ţiind cele-ntăi posturi ale împărăţiei.
Vezi diplomele mele, urice, spiţe lungi ;
Mai jos decît namesnic [2] nici un străbun nu am.
Erau isteţi în pace şi vrednici la războaie,
Cu armele şi duhul odată strălucind.
Priveşte sala noastră şi vezi-i pe păreţi,
Tării, cetăţi cum sfarmă şi pre vrăjmaşi alungă.

[1] Olga, soţia lui Igor, fiiul lui Riurik, întăiul ţar rusesc. Ea fu ce întăi care, priimind credinţa creştinească, se botează sub nume de Elena. Începu a domni de la anul 950 d. H. (n. trad.).

[2] Namesnic, viţe-rigă. Acest titlu se dă mai nainte guvernorilor de provinţii (n. trad.).

În judicăţi ei iarăşi cu mînele curate,
Ocrotitori dreptăţii, pe-asupritori goneau,
Şi azi jăluitorii nu uită mila lor,
Iar vîrful tuturora a fost al meu părinte :
De cînd el nu mai este, rămase-mpărăţia
Chiar fără mîna dreaptă. El cînd se arăta,
Oricare se da-n laturi, i se-nchina plecat,
Mulţime d-aleşi oameni se tăvăleau pe urmă-i.
Cum se ivea de ziuă, la uşa lui grămadă
Sta cei pre care-acuma norodul îi cinstesc,
Ş-a cărora favoruri noi astăzi aşteptăm !
Pre slugi rugau cu daruri mijlocitori să fie ;
Iar dacă-al meu părinte cuvînt le adresa,
Uimiţi de bucurie ce-or face nu ştia ;
În lacrimi tuturora spuneau de norocirea
Ce-avură să vorbească cu omul acel mare ;
În casa lor atunce se bucurau cu toţi,
Părea că vro comoară ascunsă au găsit.
Deci judică tu însuţi cum trebuie să-mi pară,
Cînd sînt din aşa neamuri slăvite şi înalte,
Să văd c-am ajuns astăzi necăutat să fiu,
Şi nebăgat în seamă ca cel mai nensemnat ?

Filaret

A supărării tale am înţeles pricina.
Acuma să-mi dai voie să-ţi spun a mea părere,
Vestindu-ţi mai-nainte că eu despreţuiesc
Minciuna, linguşirea, viclene însuşiri,
Şi gura mea rosteşte ce inima îmi spune.
Nobleţa cum că este a slujbelor răsplată
Nu este îndoială ; folosul ei cunosc.
Asemenea cinstire îndeamnă pre cei mulţi
Spre fapte lăudate ; căci oamenii averea,
Plăcerile vieţii, şi traiu-n desfătare,

În vremile de astăzi atîta nu doresc,
Ca numele deşerte ş-al slavei pustiu fum.
Dar în zadar sînt toate, cînd cel ce le pretinde
Nu se va face însuşi la merite străbune
Destoinic cum se cade, prin osteneala sa.
Urice de vermi roase nu sînt mărturisiri
De vrednicia noastră ; virtutea este numai
Dovadă de nobleţa acea adevărată.
Spune-mi, lăsîndu-ţi lenea, povoara de oştean
Purtat-ai vreodată ? Gonit-ai pre vrăjmaşi ?
Asigurat-ai ţara lăţind a ei putere ?
La masa judicăţii uitat-ai părtinirea ?
Norodul uşurat-ai de dări, de asupriri ?
Sporit-ai cu-al tău merit al statului venit ?
Cu pilda ta-ndemnat-ai pre oameni la virtute,
Stîrpind prin sfaturi bune naravurile rele ?
Ştii a-ţi păstra curate şi cugetul şi mîna ?
Nu-ţi sînt supărătoare a celor săraci lacrimi ?
De eşti drept, nezavistnic, îndurător şi blînd,
De crezi că e ca tine fieştecare om,
Atunci cu bună seamă poţi zice că eşti nobil,
Poţi crede că cu Ector şi cu Ahil eşti rudă ;
Cezar şi Alexandru şi toţi bărbaţii mari
Că-ţi sînt strămoşi socoate-i de-ţi plac şi de-i voieşti.
Dar nu te foloseşte de-ai fi chiar fiiu de rege,
Cînd n-ai întru naravuri d-un cîne osebire.
Pe Neibuş [1] îl întreabă şi-ţi va mărturisi
Că-i place berea foarte, iar drojdiile nu ;
Cunoaşte el prea bine că nu este în drojdii
Nici gustul, nici dulceaţa care era în bere.
E mare osebire din nobili să te tragi
Şi însuţi să fii nobil. În slobozi şi în robi

[1] General-maior Neibuş, prietin autorului, mare iubitor de bere (n. trad.).

Acelaş sînge curge ; şi toţi au trup şi oase.
Cuvinte înşirate pe lîng-un falnic nume
Nu pot să tăinuiască a noastre răutăţi.
Iar relele naravuri la cei înţelepţi şterg
Aducerea-aminte de învechita slavă ;
Şi cioara lăudată cu penele străine
Rămîne fără ele de jale şi de rîs.
Nu este cu dreptate, nici trebui a uita
Şi slujba strămoşească la strănepot de merit ;
Întunecat e însă al nostru duh atunce
Cînd toată temelia pe spiţă răzămăm.
Înpovoraţi de vreme se darmă stîlpii vechi,
De nu le vom da sprijin cînd cere trebuinţa.
Strămoşii îţi lăsară fîntîni de apă limpezi,
Dar ca să bei din ele îţi trebui vas curat,
Şi să te pleci, căci apa în gură-ţi n-a veni.
Tu însuţi zici că slavă au cîştigat străbunii
Prin fapte lăudate şi prin naravuri bune :
Întru războaie unul a tras nevoi şi răni,
Pe mări s-a luptat altul cu valuri, cu vrăjmaşi.
Iar celalalt dreptatea a cumpănit-o bine,
Şi toţi deosebite au arătat talente,
De imitai acelor, cuvînt tu ai avea
Să strigi de ce ca alţii nu eşti recunoscut.
Ca aurul pre peatră, te cearcă tu pre sine
Să-ţi vezi a tînguirei ş-a sîngelui dreptate.
Pe cînd cucoşul cîntă la revărsat de zori,
Cînd soarele pe dealuri începe-a străluci,
Strămoşii tăi cu oastea ieşeau la cîmpul slavei,
Iar tu subt adamască cu sufletul, cu trupul,
Acufundat în pufuri, sălbatic horăieşti,
Şi tocmai dup-amiază deschizi înflaţii ochi,
Tragi o căscare lungă, mai dormi înc-o bucată,
Te scoli, te-ntinzi, trei ciferturi ; aştepţi ca să-ţi aducă
Cafeaua, ciocolada, sau ceaiul chinezesc.

Din aşternut îndată drept la oglind-alergi ;
Aici apoi e grija şi truda cea mai mare.
Spinarea îţi acoperi c-o haină femeiască,
Zulufii după reguli în rînduială-i pui,
Îi încreţeşti pe frunte, pe rumenii obrazi,
Ş-o parte după ceafă în săculeţ s-ascunde.
De astă iscusinţă se miră cei ca tine,
Iar tu te-ncînţi de sine precum un nou Narcis [1].
În strîmt pantof piciorul cu silă grămădind,
De bătături durerea te face-olog să îmbli.
Ţi-ai pus o haină care plăteşte o moşie,
Şi slugile asudă pănă ce te gătesc.
Cînd statul lor romanii au vrut să-ntemeiaze,
Atîta osteneală eu cred că n-au avut,
Cît cei ce au s-aleagă colorul hainei tale,
Caftanul cum să fie cu moda potrivit,
Cu vrîsta şi cu locul, cu timpul ce va fi.
În tîrg nu suferi verde, nici vara catifeaua,
Nici iarna să lucească nu vrei mătăsăria,
Ci toate să-şi păzească a sale legi şi rînd,
Precum păzeşte popa a tocei ceas ştiut.
Călătoria-ţi lungă prin ţările străine,
Cu-atîte cheltuiele şi trudă nencetată,
Se-ncheie într-aceasta că banii cheltuind,
Ai învăţat cum straiul pentru a fi frumos
Trebui să aibă falduri şi late şi vîrtoase ;
De buzunări, de mînici, ştiinţă ai deplină,
Şi decît Rex mai bine tu ştii să potriveşti
Croiala după modă, colorul după timp.
Iubeşti acele mese sătule şi beţive,
Unde o ceată mare de minciunoşi prieteni,
Cu-adimeniri viclene auzu-ţi măgulesc :

[1] În mitologia greacă : tînăr de o rară frumuseţe, iubit de nimfa Echo. Îndrăgostindu-se de propria-i imagine îşi privea chipul în apa unei fîntîni în care apoi s-a aruncat. A fost transformat în floarea care-i poartă numele.

Iar tu în îngînfare, cu capul ameţit,
Te înfli ca beşica, crezînd că nici subt umăr
Nu-i vrednic să-ţi agiungă oricare om pre lume.
Dar uită-te, o, viţă d-atîţa mari boieri !
Cum toţi aceşti prieteni ce-n faţă te slăvesc,
Îndată ce-s afară, te rîd şi te defaimă.
Curînd va sosi vremea să-şi bată gioc de tine
Şi-n faţă, cînd tu banii din pungă vei sfîrşi.
De buzele viclene şi vorbe dulci mă tem !
Iar tu grăbeşti sosirea acestei vremi fatale,
Căci cărţile pestriţe nu-ţi mai lipsesc din mînă.
Cu îmbe mîni împrăştii un bine-agonisit
Cu muncă şi sudoare de vechii tăi strămoşi.
Nu-i cea întăi moşie şi cea întăi gireadă
Trecute de la tine la mîna econoamă,
Ce se hrănea-nainte cu foi şi cu ciocan.
Înferbîntat de patimi, d-a lor dureri cuprins,
Adeseori obrazii puind pe braţe albe,
Petreci şi zi şi noapte în moală verşunie ;
Si numele acelor ce stau pe-ai tăi păreţi
În cadre aurite, abia le poţi ceti.
Îţi trebui înlesnire de ochi străini şi minte
Să poţi numi tu şanţul acel de apărare
Ce sapă la cetate ostaşul iscusit,
Să poţi cunoaşte unde e zidul zdruncinat
De straşnica izbire a boambelor aprinse,
Şi unde spart de mină s-a prăbuşit pămîntul ;
De ce aici o parte de oaste în *carré* [1]
S-aşează, iar dincolo se cere agiutor,
La cetele rărite de plumburi ucigaşe,
Şi-n ce putere încă se bizuie vrăjmaşul.
O mare iscusinţă şi multe însuşiri
Să aibă se cuvine un vrednic comandir.
C-o singură ochire el trebui să străbată

[1] Careu, pătrat (tr.).

A dușmanului planuri și cîmpul bătăliei.
(Un ceas de nengrijire e primejduitor !)
Să-ntîmpine oricare viclene uneltiri ;
Ostașii lui să fie întru îndestulare,
Și cătră el să aibă iubire, iar nu frică.
Pătruns d-a sa blîndeță, norodul mulțămit
Părinte să-l numească, de bine făcător ;
De el să se-ngrozească ai țării numai dușmani.
Înpodobit cu minte, știință, vitezie,
Să fie cu răbdare un lucru începînd
Pre care să-l sfîrșască cu grabă și curaj,
Precum din fulger cade înflăcăratul trăsnet.
Smerit în norocire, statornic în nevoie,
Nădejdea să nu-și peardă cînd soarta-l va lăsa.
Atîte științi nalte, atîte mari virtuți
A cărora nici nume n-ai auzit vrodată,
Socoți că-i greu să-ncapă în titvă muritoare,
Precum e greu vatavul să nu fie talhar,
Să nu mînînce bine un gros judicător.
Cum să-ți încredințeze corabie, cînd barcă
N-ai cîrmuit vrodată ? Pe iezușor la țară
Abia te sui în luntre și te întorci la mal,
Căci apa lui cea lină te împle de fiori.
Acel ce-ntăia dată călători pe mare
Statornic avu suflet și inimă de-aramă !
Împregiurat de moarte de pretutindeni ești !
C-o scîndură subțire de dînsa osebit
Cînd sufletul tău cere mai mare despărțire ;
Ideea morții numai în tremur te aduce.
Iar marturi viteziei nu ai decît pre robi,
Ce nu-ți întorc cuvîntul și cred orice le spui.
Mai multe daruri trebui un bun cîrmaci să aibă,
Deprins din crudă vrîstă cu unda-nșălătoare.
Cu-atît mai mult se cade să fie îndrăznet,
Cu cît talazul mării e mai primejdios.
Cînd creatorul vecinic a sa înțălepciune

Au însuflat-o lumei, şi toate-n armonie
Au rînduit să fie, el cerul presără
Cu stele luminoase spre a călăuzi
Pre călători pe ape cu acul cel magnetic,
Prin care sigur calcă a mărilor adîncuri,
Luînd călăuzire din cerul înstelat.
Cînd spaima îngrozeşte pre prostul marinar,
Cîrmaciul vrednic ştie de stînci să se ferească,
De ţărmurile-acele ce sînt primejdioase,
Şi scapă de furtună în portul cel dorit.
A urmări pre duşman şi vîntul a-i lua,
A se lupta cu dînsul la vreme priincioasă
E iarăşi vrednicie a celui ce comandă
Corabia pe mare ca oastea pe uscat.
Tu n-ai visat în viaţă ochiană şi compas,
Precum nu ştii ce este atacul şi asaltul.
A lui Adam urmaşii să judice e vrednic
Acel ce are suflet şi cugetul curat,
Ce nu se cîrmuieşte de mîrşav interes,
Şi nu socoate banii dovezi neprihănite.
De frică sau nădejde el nu se stăpîneşte,
Nu face osebire între frumos şi slut,
Bogatul şi săracul, cel înţălept sau prost,
Ţăranul şi boierul la el sînt deopotrivă ;
Dreptatea-i este numai iubită şi aleasă.
Şicana veninoasă şi bunul ei prieten
Diacul viclean, lacom, nu-l pot adimeni,
Deşi ei cu-amăgire orbesc pre orice om.
Judicătorul vrednic trebui să privigheze
Ca văduva săracă să nu se asuprească,
Nemernicul, orfanul să afle ajutor,
Iar cel ce-i împilează să fie pedepsit.
De legile naturei ştiinţă are bună,
Aşăzămîntul ţării desăvîrşit cunoaşte ;
Ucazele lui Petru care ne-au rennoit
Din mînă nu le lasă ; drept pravăţ îi slujesc.

Asemene plecare în tine nu se află :
Săracul varsă lacrimi, tu rîzi d-a lui durere,
Baţi robul fără milă, cu suflet înpetrit,
Pentru greşală mică : au nu-i ca tine om ?
Au nu ştii că cruzia la feare este dată ?
Deşi tu nu strîngi banii, dar cătră ei eşti lacom ;
Răsipitorul are iubire de argint,
Şi chipuri legiuite după a lui păreri
Sînt care pot să-i împle cu aur seaca pungă ;
El are trebuinţă de bani în toată vremea,
Căci fără ei degrabă plăcerile-i se sting ;
Cuvintele drept lege îi par arabiceşti.
Ei bine, zici, destoinic nu sînt d-acele locuri,
Dar nu pot purta oare ca Clit cheia de aur ?
Ce merite el are ? Ce slujbe a făcut ?
Şi dintre sfera noastră cu ce s-a osebit ?
Pe Clit lumina zilei în aşternut nu-l află ;
El cască cu răbdare şezînd prin anticameri ;
Spinarea nu îşi cruţă făcînd închinăciuni
Chiar muştelor ce zboară la nasul celor mari.
Clit are isteţie şi vorbele-şi măsoară ;
Pre toţi îi măguleşte, pre nimene nu crede,
În trebi numai s-arată adevăratu-i gînd.
El nu se tînguieşte oricît de-ar osteni ;
Neobosit, statornic, la ţelul său aleargă.
Norocul îi ajută, ş-acesta-i singur merit,
Pre care el îl cere de la iubiţii lui.
Clit însă are-n sine ceva de imitat,
Pentru acela care doreşte să petreacă
Viaţa lui la curte, căci altfel lîngă foc,
Aripile de ceară în grabă se topesc.
O gură mai păzită, o faţă ce uşor
Se poate din tristeţă schimba în bucurie,
Aşa precum prilejul sau trebuinţa cere ;
Prieteşug oricărui în faţă arătînd,
Smerenie, agerime şi duh pătrunzător.

Aceste-s atributuri ce trebuie la curte.
Iar cea mai lăudată a celuia e cale,
Ce fără de sfială vorbeşte adevăr,
Macar c-adese trebui să-l ţie mistuit,
Să nu-l îmbrace însă cu hainele minciunei.
Ferice cine ţine măsura cea de mijloc!
Cu minte cumpătată, la vorba lui plăcut,
Purtare delicată d-a pururea avînd;
Nu sfătuiesc pre nime ca să se linguşească,
Dar mi-e urîtă foarte deşearta fudulie.
La tine îns-aceste să caut nu cutez,
Am bună-ncredinţare că n-oi să le găsesc.
În scurt, zadarnic este a înşira mai multe
Cînd tu nu ai nici unul din darurile-aceste.
Îndreaptă-te, drăguţă, de vrei a fi ştiut,
Iar păn-atunce rabdă şi nu te supăra.
Defecturile tale subt strămoşeasca umbră,
De-ai fi în orice treaptă, nu pot să se dosească.
Curat trebui să fie acel ce s-a suit
La locul unde lumea se uită nencetat.
Să zicem c-ale tale purtări şi vrednicie
Destoinic te arată de-naintări, de slavă;
Deci carii cu nedreptul de ele te lipsesc
Sînt de jălit că-n tine folosul nu pricep,
Dar nu trebui să judeci, a lor greşală-i oare,
Sau tu te crezi pe sine mai mult decît ai merit?
Nu prinde gelozia pre un boier de neam,
Precum nu prinde şeaua şi frîul pre magar.
Ar fi mai de iertare la unul ca acela
Atunce să se plîngă cînd vede p-un nevrednic
Tîmpit întru naravuri precum şi întru neam,
Ce n-are vrun alt merit decît un orb noroc,
Ce nu-i iubit de nime, nici tării de vro treabă.
Dar cînd din înprotivă pre un barbat găseşte
Care prin fapte bune înalţă neamul său,
Atunci să-i pară bine de vrednicia lui.

De ce dar să te superi cînd vezi înaintarea
Lui Tullie, lui Trifon ? De ce să te mîhneşti ?
Ei prin purtări cinstite şi prin credinţa lor,
Ştiură să aducă la patrie folos.
Strămoşii lor, ce-i dreptul, nu sînt din vremea Olgăi,
Senatori şi namesnici puternici nu stătură ;
A lor cu-a ta nobleţă nu pot asemăna.
Dar asta nu-i nimică, căci ei şi-au început
Nobleţa de la sine, precum în vremea veche
Străbunii tăi, cînd rusii de greci se creştinară.
Ei nu erau atunce cum mai apoi au fost ;
Şi cel întăi dintr-înşii ce nobil s-a numit
Avea mai mică slavă şi nume decît Trifon.
Adam boieri pre lume nu a născut nici unul ;
Doi fii avu, din care unul era păstor,
Iar altul în sudoare cu sapa se hrănea ;
Şi Noe cînd potopul a înecat pămîntul
Scăpă plugari ca dînsul ce-aveau naravuri bune ;
Dintr-înşii toţi ne tragem. Şi unul mai curînd
Lăsă cimpoiul, sapa, iar altul mai tîrziu.

FABULA I

FOCUL ŞI STATUIA DE CEARĂ

Un vărsător de ceară ca meşter iscusit
A nimerit odată un chip desăvîrşit.
Delicateţa, părul şi zîmbitoarea faţă
Îi da înfăţoşarei un aer de viaţă,
Dar din nenorocire el chipul a lăsat
Pe lîngă foc la care a fost şi prelucrat.
Nu este de mirare că statuia de ceară
S-a risipit îndată aproape stînd de pară.
De ai făcut un lucru şi vrei ca să-l păstrezi
Pentru viitorie, apoi să depărtezi
Tot răul de-nainte-i şi orice-npedecare,
Căci altfel este numai zadarnică lucrare.

FABULA III

CĂMILA ŞI VULPEA

Cămila mult geloasă, văzînd un ţap odată
Cu coarnele cum bate de cîni încungiurat,
A început în sine a blestema pre soartă,
Zicînd : ce ticăloasă eu parte am luat !
Un trup frumos şi mare să fie fără coarne,
Să nu aib eu o armă ca slava să-mi lăţesc,
Ca duşmanii mei lesne în praf să se răstoarne !
(Geloşii felurite de pricini născocesc
Cînd vor să tot cîrtească.) Aşa se tînguieşte
Cămila, mergînd tristă cu capu-n jos plecat,
Dar o vicleană vulpe ce-n drum o întîlneşte,
Înpărtăşire multă la soartă-i a luat.
Cămila de-amăruntul îşi spune scîrba toată.
— Cunosc, răspunde vulpea, că mare ai cuvînt,
Dar eu am mijloc sigur ca să te fac cornată.
Colo-n pădurea ceea un loc e în pămînt.
De drum nu prea departe ; îl vei afla sub zare,
Se cheamă vizunie ; la ea oricine-a mers
Şi capul său plecîndu-şi a stat păzind răbdare,
Fără de prelungire cu coarne s-a ales,
Precum berbecii, boii şi ţapii dau dovadă.
Această sfătuire cămilei a plăcut ;

Clubul cărţii digitale 2022

Ea nici gîndea că leul în vizunii să şeadă,
Dar cine caută coarne la minte e cam scurt.
Cămila iute-aleargă, cu mare bucurie
Găseşte acea bortă sub nişte frasini vechi,
Şi capul îşi afundă îndată-n vizunie,
Iar leul cu cruzie o prinde de urechi.
Ea trage, el nu lasă, păn' ce-n sfîrşit, scăpînd,
Acasă se întoarce urechile lăsînd.
O, iubitori de slavă ! Pre voi v-am arătat,
Fiinţa de cămilă spre laudă v-am dat.
Cunoaşteţi că acela ce fala tot goneşte
Cu rîsul şi ocara ades se pomeneşte.

MELODII IRLANDEZE DE THOMAS MOORE [1]

MELODIA II

CÎNT OSTĂȘESC

Aduceți-vă aminte de slava lui Brien-Viteazul [2], macar că zilele eroului au trecut. Căzut în cîmpiile Mononiei [3], adormit într-un mormînt rece, nu va mai reveni la Chincora [4] !

A apus ace stea a războaielor care atît de ades a înundat cu razile sale cîmpul bătăii : dar îndestul din slava sa strălucește pe fiecare paloș pentru a ne călăuzi încă la biruință.

---

[1] Poet de limbă engleză (1779—1852), irlandez prin origine, aparținînd romantismului progresist. Cea mai importantă operă a lui Thomas Moore, *Melodii irlandeze*, a stimulat mișcarea națională de eliberare a poporului irlandez împotriva dominației engleze.

Negruzzi a făcut traducerea după o altă traducere, franceză, semnată de Louise Swinton-Belloc : *Les amours des anges et les mélodies irlandaises*, Paris, 1823. Melodiile tălmăcite de Negruzzi se află într-un caiet pe care e notată data de 8 mai 1839 (Biblioteca Academiei R.P.R., ms. nr. 409). Cum ele nu au fost publicate în timpul vieții lui Negruzzi, cele două melodii incluse în ediția de față au fost reproduse după ms. nr. 409

[2] Brien Borombe, mare monarc al Irlandei, care a fost ucis la războiul de Clontarf la începutul veacului XI după ce a biruit pe danezi în 25 rînduri (n.a.).

[3] Munster (n.a.). Provincie a Irlandei.

[4] Palatul lui Brien (n.a).

Oh, Mononie ! Oare pentru aceea natura podobi cu bogate văpsele cîmpii tăi, şi făcu dealurile tale atît de frumoase, pentru ca să vie un tiran spre a le vestezi cu urmele robiei ?

Nu, libertate ! Niciodată nu ne vom lăsa de zîmbirile tale. Mergi de spune danezilor răpitori că e mai dulce a sîngera un veac întreg pe altarul tău decît a dormi un minut în fere.

Nu uitaţi pe tovarăşii noştri răniţi care s-au înşirat lîngă noi în ziua peirei : în vreme ce muşchiul văii se văpsea de sîngele lor, ei nu s-au clătit, ci au învins şi au murit ! Soarele, care acum binecuvintează armele noastre prin lumina sa, i-a văzut căzînd în cîmpiile de Ossori.

Oh ! cînd el ne va lăsa în astă seară, să nu se rosească de a vedea că ei au căzut în zadar !

Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 409, f. 109 v-f. 110 r.

MELODIA XXXVII

ASUPRA MUZICEI

Cînd nemernicim nenorociţi prin viaţă, plîngînd tot aceea ce ne făcea a iubi traiul, dacă vro arie care ne era dragă în zilele copilăriei noastre vine la auzul nostru, oh ! cu ce îmbătare adunăm acoardele ce trezesc gînduri de multă vreme adormite şi rechemă zîmbire în ochii stinşi de lacrimi !

Suflarea binefăcătoare a cîntărilor auzite odinioară în ceasuri mai fericite e asemene zefirului ce lunecă suspinînd pe flori orientale pline de miroase. Adierea suspină încă, deşi florile sînt veştede şi fără viaţă ; astfel, cînd trece visul plăcerei, dulcele său suvenir învie în suflarea muzicei.

O, dumnezeiască muzică ! Graiul neputincios şi slab să retrage dinaintea magiei tale ! Pentru ce simtimentul ar mai vorbi vrodată, cînd tu poţi singură răsufla tot sufletul său ? Adimenitoarele vorbe a prieteniei ne înşală ; făgăzile amorului sînt şi mai amăgitoare. Ah, numai dulcele accent a muzicei poate mîngîia cu dulceaţă, fără a trăda vreodată !

Biblioteca Academiei R.P.R., ms. 409, f. 123 r.

GLOSAR

A

abastardi (după fr.), vb. IV refl. = a degenera.

achilon (fr.), s.n. = vînt de miazănoapte.

actă (lat.), s.f. = dosar.

adamască, s.f. = stofă scumpă de mătase, ţesută cu flori (fabricată altădată la Damasc).

aer (fr.), s.n. = arie, cîntec.

aferim (turc.), interj. (substantivizată uneori) = bun ! bine ! bravo ! admirabil !

agà (variantă pentru *agă*, s.m.) (turc.), s.f. = şef al agiei, avînd atribuţiile prefectului de poliţie de mai tîrziu.

agie (turc.), s.f. = organ administrativ pentru menţinerea ordinii publice ; poliţie.

alfavita (neogr.), s.f. = alfabet, abecedar.

am, ind. prez., pers. I sing. de la un inf. *ama*, vb. I (lat., it.) = iubesc.

ambiţiona, vb. I = a rîvni.

amfibiu, adj. = (despre o fiinţă) care poate trăi şi în apă şi pe uscat ; (fig.) care are o natură sau un aspect dublu.

anaforà (neogr.), s.f. = raport scris adresat domnitorului.

anagnost (vsl.), s.m. = dascăl (de biserică) ; ţîrcovnic.

ancoră, s.f. = scăpare, salvare.

antereu (turc.) s.n. = haină lungă pe care o purtau boierii romîni.

anticar, s.m. = cunoscător al antichităţii.

antrea (fr.), s.f. = intrare.

apreţui, vb. IV = a aprecia, a preţui.

aprod (magh.), s.m. = fecior de boier dat la curte pentru a sluji pe lîngă domn ca paj sau ca scutier.

arhon (neogr.), s.m. = titlu de politeţe, introdus în epoca fanariotă, cu care se adresa cineva unui boier.

arietă (fr., it.), s.f. = arie scurtă, uşor de executat.

armaş, s.m. = slujbaş cu atribuţii administrative şi judiciare ; *vel-armaş* sau *armaş-mare* = mare dregător care supraveghea închisorile şi execuţiile.

armăşel, s.m. = slujbaş subaltern al vel-armaşului, ori al armăşiei.

armături (cuvînt care traduce, probabil, pe fr. *armes*), s.f. plur. = stemă.

arnăut (turc.), s.m. = soldat mercenar, la început de origine albaneză ; servitor înarmat, ţinut de boieri.

ascultare, s.f. = ucenicie făcută de cel care voia să devină călugăr.

ascuţit, s.n. = ascuţiş.

asignaţie, s.f. = hîrtie-monedă, bancnotă.

asterofor, s.m. = purtător de stea.

atlaz (turc.), s.n. = ţesătură de mătase, lucioasă pe o singură faţă.

auzitor, s.m. = auditor.

B

banc (bancul faraо) (fr., germ.), s.n. = joc de cărţi.

barbuila (după fr.), vb. IV refl. = a se murdări, a se mînji.

basnă, s.f. = născocire, minciună.

baterie, s.f. = terasament care protejează tunurile în poziție de tragere.
bănui, vb. IV = a regreta.
becer, s.m. = bucătar domnesc.
belă (fr., it.), adj. f. = frumoasă.
beniș (variantă pentru *biniș*) (turc), s.n. = haină de modă turcească, lungă pînă la călcîie.
benoar (fr.), s.n. = lojă situată la nivelul parterului.
birău, s.m. = primar.
birbant (variantă pentru *berbant*, neogr., it.), s.m., adj. m. = om uşuratic, afemeiat, ştrengar ; răufăcător.
birbanterie (şi *birbantarie*), s.f. = berbanterie, purtare neserioasă, ştrengărească.
bivuaca (fr.), vb. I = (despre unităţi militare) a staţiona în afara localităţilor, în corturi sau sub cerul liber.
blondă (fr.), s.f. = dantelă albă de mătase.
bogoslov (vsl.), adj. = învăţat în teologie.
bold, s.n. = vîrf ascuţit ; imbold, îndemn.
buiurdisi (turc.), vb. IV = a transmite oficial (o hîrtie, o plîngere) autorităţilor inferioare.
burzului, vb. IV = a răscula, a răzvrăti.

C

cabaniță (turc.), s.f. = manta scumpă, purtată de domnitori sau boieri la solemnităţi.
cacom (turc.), s.m. = hermină, animal cu blană scumpă ; (s.n.) blana acestui animal.
caftan (turc.), s.n. = manta împodobită cu fire de aur sau de mătase pe care o purtau domnitorii şi demnitarii.
caicciu (turc.), s.m. = conducător, proprietar de caic (navă, vas de transport).
calamare, s.f. = călimară.
camaraș (variantă pentru *cămăraș*), s.m. = slujbaş la odăile domnitorului, în special la camera de dormit ; *camarașul al doile* se îngrijea de garderoba domnului ; *ca-*

maraș al ocnelor = boier însărcinat cu administrarea (pe seama domnului) a ocnelor de sare.

cantaridă, s.f. = insectă care, uscată și pisată, este folosită la prepararea unor medicamente.

cantoră (rus.), s.f. = contoar, birou, cancelarie.

capelă (it.), s.f. = pălărie (de damă).

capiște, s.f. (folosit de Negruzzi cu o nuanță peiorativă) = templu, lăcaș.

capitalie, s.f. = capitală.

capot (turc.), s.n. = un fel de manta boierească sau militară.

caracterisi, vb. IV = a caracteriza.

carte, s.f., în expresia *carte pestriță* = carte de joc.

catadicsi (neogr.), vb. IV = a găsi de cuviință.

catagrafie (neogr.), s.f. = recensământ.

căminar, s.m. = boier care se îngrijea de strîngerea dării pentru băuturile spirtoase.

cătăniță, s.f. = diminutiv de la *cătană*.

cătinel, adv. = încet, domol; tiptil.

cățuie, s.f. = vas în care se ard mirodenii.

ceapchin (variantă pentru *cepchen*) (turc.), s.n. = haină boierească scurtă, cu mînecile despicate.

cerca, vb. I = (tranz.) a suferi, a încerca; (tranz. și refl.) a se strădui, a se trudi.

cercare, s.f. = experiență.

cfas (variantă grafică pentru *cvas*, rus), s.n. = băutură răcoritoare, obișnuită la ruși.

chelar, s.m. = administratorul proviziilor unei gospodării boierești.

chiar-oscur (it.), s.m. = clarobscur.

chihrimbar, s.n. = chihlimbar.

chinchină, s.f. = arbore tropical, din scoarța căruia se extrag chinina și alte medicamente.

chirielă (fr.), s.f. = înșirare lungă.

chiroșcă (variantă pentru *piroșcă*), s.f. = colțunaș umplut.

chisnovat, adj. = poznaș, hîtru.

chizeşlui (variantă pentru *chezăşui*), vb. IV = a garanta, a-şi lua răspunderea.
cifert, s.n. = sfert.
cinovnic (rus.), s.m. = funcţionar de stat.
ciochină, s.f. = partea dindărăt a şeii.
ciocoi, vb. IV refl. = a se linguşi, a fi slugarnic.
cîrjaliesc (turc.), adj. = tîlhăresc, cumplit.
cişti, s.n. = sumă de bani plătibilă la date fixe şi reprezentînd o parte din arenda unei moşii.
cîtime, s.f. = cantitate.
clăti, vb. IV = (tranz.) a clătina; (tranz. şi refl.) a (se) zgudui, a (se) cutremura; (refl.) (despre copil în pîntecele mamei) a se mişca, a tresări.
clătire, s.f. = mişcare, schimbare; cutremurare, zguduire.
colizie, s.f. = încăierare, luptă.
colnic, s.n. = colină.
colniţă s.f. = deluşor, colnic.
columbelă (diminutiv de la *columba*) (lat. lit.), s.f. = porumbiţă.
colonelă (fr.), s.f. = coloneleasă, soţie de colonel.
comandir (rus.), s.m. = comandant.
comic, s.n. = ceea ce e propriu comediei, element sau efect comic.
comîndare, s.f. = praznic la înmormîntare.
companion (fr.), s.m. = camarad, tovarăş.
comunica (după lat. şi fr.), vb. refl. = a se cumineca, a se împărtăşi.
conglăsuire, s.f. = aprobare, acord unanim.
contradanţ (şi *contrădanţ*) (fr.), s.n. = dans asemănător cadrilului.
contuş (variantă pentru *contăş*) (pol. bulg.), s.n. = haină de lux, lungă şi blănită, purtată de boieri.
copcă, s.f. = săritură făcută de animale cînd fug.
corci, adj. = corcit.
cordea (şi *cordelă*) (neogr., turc.), s.f. = panglică îngustă, care serveşte ca ornament.

cornat, adj. = cornut.
cosmopolit, adj. = universal, care ține de mai multe culturi, internațional.
coti, vb. IV tranz. = a atinge, a lovi cu cotul pentru a-și face loc; (refl.) a-și face semn cu cotul, a-și da coate.
cotigi vb. IV, în expresia: *a nu mai avea încotro cotigi* = a se afla într-o situație fără ieșire.
coturn, s.n. = încălțăminte purtată în antichitate de actorii de tragedie.
credincer, s.m. = slujbaș la curte care se îngrijea de masa domnului.
crevat (variantă pentru *crivat*), s.n. = pat.
crohmală, s.f. = scrobeală albă.
crohmolit (variantă pentru *crohmălit*), adj. = scrobit, țeapăn.
cuceri, vb. IV. tranz și refl. = a (se) supune, a (se) închina.
cucerie, s.f. = cucernicie.
cupar, s.m. = boiernaș ajutor al paharnicului.
cuprindere, s.f. = conținut, cuprins (al unei opere).
cursier (fr.), s.m. = cal voinic și frumos.
cuțit, s.n. = sabie.
cuvînt, s.n. = motiv, rațiune, cauză, justificare.
cvadrat, adj. = patrat.

D

damigelă (it.), s.f. = domnișoară.
daraban, s.m. = soldat de gardă, ostaș.
darn, în loc. adv. în *darn* (it.) = în zadar, degeaba.
dasie (neogr.), s.f. = spirit aspru (‘), semn în scrierea greacă.
dată (pers. III sing., ind. prez. de la *data*) = datează.
dănțaș, (și *danțaș*) s.m. = dansator.
dănuitor, s.m. = donator.
degrăduire, s.f. = degradare.
delă (rus.), s.f. = proces, acțiune judiciară.
demoazelă (fr.), s.f. = domnișoară.

desmeți, vb. IV refl. = a se dezmetici.
deșanț (s.n.), în exprseia : *mi-i* sau *imi pare deșanț* = mă mir, mi se pare ciudat, straniu.
deșănțat, adj. = ciudat, straniu, nelalocul lui.
deșert, adj. = vanitos.
deștept, adj. = treaz.
devot (fr.), adj. = evlavios, cucernic.
dezvăli, vb. IV, tranz. și refl. = a (se) arăta, a (se) face cunoscut, a (se) revela.
diac (vsl.), s.m. = scriitor de cancelarie, copist.
dicasterie (neogr.), s.f. = tribunal bisericesc care judeca procesele de divorț.
dicoct (variantă pentru *decoct*), s.n. = băutură medicinală rezultată din fierberea unor plante.
dignitate (lat. lit.), s.f. = demnitate.
discurați, s.n. = descurajare.
dispoza (fr.), vb. I = a dispune (de ceva).
dispozat (fr.), adj. = dispus (să facă ceva).
dobîndă, s.f. = cîștig, profit ; pradă de război.
doclad (rus.), s.n. = raport, referat.
ducă (neogr., it.), s.m. = duce.
duium (turc), s.n. = mulțime, grămadă, gros.
dulamă (turc.), s.f. = haină de ceremonie purtată de domn și de boieri.
dulceață, s.f., în loc. adv. *cu dulceață* = cu drag, dulce.
dumica, vb. I = a tăia pe cineva în bucăți, a distruge, a nimici.
dvori (vsl.), vb. IV = a sluji, a servi.

E

ecces, s.n. = exces.
edecliu (și *edicliu*) (turc.), s.m. = slujitor la curtea domnească.
eglindisi (neogr.), vb. IV, refl. = a se distra.
egumen, s.m. = stareț.

eho (grec., rus.), s.n. = ecou.
epitalam, s.n. = cîntec de nuntă, poem în cinstea mirilor.
epitrahil, s.n. = patrafir.
ermitagiu (variantă pentru *ermitaj*) (fr.), s.n. = loc retras, sihăstrie.
evghenicos (neogr.), adj. = nobil.

F

falangă, s.f. = sul de lemn de care se legau picioarele condamnaților spre a fi bătuți la tălpi.
fanal (fr.), s.n. = felinar mare.
fanaragiu, s.m. = cel care se îngrijea odinioară de aprinderea felinarelor pe străzi, lampagiu.
farniente (it.) = lenevire, inactivitate.
favoritor, adj. = favorabil.
făgadă, s.f. = făgăduială.
făli, vb. IV tranz. = a glorifica, a preamări, a lăuda.
fericita, vb. I = a felicita.
fermenea (turc.), s.f. = haină de stofă, scurtă pînă la talie și brodată cu fir sau cu mătase.
fiacru (fr.), s.n. = trăsură, birjă.
fiasco (it.), s.n. = eșec, insucces.
fie, s.f. = fiică.
fieros, adj. = sălbatic, crud.
figura, verb. I refl. = a-ți imagina, a-ți închipui.
ființă, s.f. = prezență; *în ființă*, loc. adv. = în realitate, aievea.
filadă (neogr.), s.f. = broșură.
fiong (neogr., turc.), s.n. = fundă.
fire, s.f. = natură, caracter specific al unui lucru, calitate.
firtă (după germ.), s.f. = un sfert de pogon.
fiegmă (fr., gr.), s.f. = nepăsare, indiferență.
foburg (fr.), s.n. = mahala, cartier.
frasis (neogr.), s.f., *fras*, s.n. = frază.
frupt, s.n. = mîncare de dulce, carne, lapte, ouă sau pește, de la care creștinii ortodocși sînt opriți în timpul posturilor.

fugareț,-iță, adj. = care fuge repede.
fultuială, s.f. = umplutură pentru pușcă, făcută din cîlți, cîrpe, hîrtie și care se introducea peste alice sau peste pulbere.
fumuros, adj. = plin de fumuri, de pretenții, înfumurat.
funt (variantă pentru *pfund*) (germ.), s.m. = măsură de greutate (0,435 kg.).
fuzie, s.f. = fuziune.

G

galopadă (fr.), s.f. = cursă în galop.
gerg (it.), s.n. = jargon.
ghețată, s.f. = înghețată.
ghizdan, s.n. = ghiozdan, geantă pentru cărți.
ghizdav (vsl.), adj. = frumos, plăcut.
giubea (turc.), s.f. = haină largă și lungă de postav, purtată pe vremuri de boieri și boieroaice.
glasnică, s.f. = vocală.
goni, vb. IV = a urmări (un ideal, o țintă).
graf (germ.), s.m. = conte.
grosier (fr.), adj. = grosolan.
grosoman, s.m. = om corpolent, greoi; om mojic, grosolan.
gugiumană (turc.), s.f. = căciulă de samur purtată de domnitor și de boieri.
guvèrnie (variantă pentru *gubèrnie*) (rus.), s.f. = unitate teritorială administrativă în vechea Rusie.
gvardie (rus.), s.f. = gardă.

H

haiduc, s.m. = soldat infanterist sau de gardă în armata ungurească.
harșèa (variantă pentru *harșà*) (turc.), s.f. = bucată de postav sau de ált material, care se punea pe cal, sub șa.
hàtman (pol.), s.n. = (în orînduirea feudală) unul dintre cei dintîi boieri de Divan în Moldova, însărcinat de domn cu comanda întregii oștiri.

Clubul cărții digitale 2022

hatmanie (variantă pentru *hătmănie*) (pol.), s.f. = organ suprem de conducere şi organizare a oştirii.
hazardos (fr.), adj. = îndrăzneţ.
hălădui, vb. IV = a trăi liniştit, în voie.
hărăzit, adj. = devotat.
hobot, s.n. = văl.
hod (rus.), s.n. = mers, curs.
hojma, adv. = mereu, neîncetat.
honved (magh.), s.m. = nume purtat de soldaţii din infanteria maghiară în evul mediu.
hor (gr., rus.), s.n. = cor.
hudiţă, s.f. = ulicioară.
husar (magh.), s.m. = soldat din cavaleria maghiară.

I

i (vsl.), conj. = şi.
ienicer (şi *ianicer*) (turc.), s.m. = soldat din vechea infanterie turcească, recrutat dintre copiii turciţi ai populaţiilor creştine.
iciolan (variantă pentru *icioglan*) (turc.), s.m. = copil de casă, paj (la sultani şi la domnii romîni).
iehnea, s.f. = iahnie.
ierta, vb. I = a permite, a îngădui, a da voie.
industriaş, s.m. = cel care se ocupă cu industria, cu o meserie, cu un meşteşug.
institua, vb. I = a institui.
isnaf (turc.), s.n. = corporaţie, breaslă.
isnoavă (în loc. adv. de *isnoavă*) = din nou, iarăşi.
ispisoc (rus.), s.n. = act domnesc care servea ca titlu de proprietate, sau de privilegiu ; hrisov, uric.
ispită, s.f. = cercetare, experienţă.
ispiti, vb. IV. refl. = a se încerca.
ispitit, adj. = încercat, experimentat.
ispravnic (bulg., rus.), s.n. = şef al administraţiei şi poliţiei dintr-un judeţ.

isprăvnici, vb. IV (intranz). = a administra, a conduce (un județ); (tranz și refl.) = a (se) face ispravnic.

isprăvnicie, s.f. = instituția condusă de un ispravnic; reședința ispravnicului.

istov, s.n., în loc. adv. *de istov* = de tot, cu totul, cu desăvîrșire.

ișteli (vsl.), vb. IV = a vindeca.

Î

îmbi, num. = amîndoi, ambii.

îmmundirat (variantă pentru *înmundirat*), adj. = îmbrăcat cu mundir (tunică militară).

împlini, vb. IV = a obliga pe un datornic să plătească, a executa, a încasa (o datorie) cu forța.

împreună-lucra, vb. I = a colabora.

încălăfat (variantă pentru *încălifat*), adj. = (despre ciubuc) așezat într-un toc, într-o pungă.

îndămînă, adj. = potrivit, prielnic.

îndruga, vb. I = a toarce lînă sau cînepă în fire mai groase și mai puțin răsucite decît cele obișnuite.

înfirat, adj. = cusut sau brodat cu fir.

înformare, s.f. = formare.

înfrunt (postverbal de la *înfrunta*) (după fr.), s.n. = afront.

înhorbotat, adj. = împodobit cu horbotă, cu dantelă.

înpănășat (fr.), adj. = împodobit cu pene.

însemnător (și *însămnător*), adj. = important, însemnat.

însmălța (variantă pentru *smălța*), vb. I = a împodobi.

înșelat, adj. = înșeuat.

întiri, vb. IV = a alunga, a izgoni.

întîmpina, vb. I = a răspunde, a replica.

întrepriză (după fr.), s.f. = antrepriză.

înțepa, vb. I = a trage în țeapă.

învăluire, s.f. = turburare, frămîntare.

învioșa, vb. I = a înviora.
învita, vb. I = a îndemna la ceva, a provoca, a instiga.

J

jac, s.n. = jaf.
jalobă (variantă pentru *jalbă*), s.f. = plîngere, reclamație.
jăcui, vb. IV = a jefui.
juca (fr.), vb. I = a cînta.
jucăree, s. f. = jucărie.
jurnal în neființă = proces-verbal al instanței judecătorești, în care se constată absența uneia din părțile în litigiu.
jurui, vb. IV = a făgădui în mod solemn.
juruință, s.f. = promisiune solemnă, jurămînt.

L

landau (ori e cuvîntul francez *landau* și atunci trebuie pronunțat *landó*, ori e un împrumut direct din germ., *Landau*, oraș în care au apărut prima dată aceste trăsuri), s.n. = trăsură luxoasă cu două banchete așezate față în față.
larmă, s.f. = alarmă.
lavră (vsl.), s.f. = mănăstire.
lăncer (variantă pentru *lăncier*) (după fr.), s.m. = soldat din cavalerie înarmat cu lance.
leșeciu și *leficiu* (variante pentru *lefegiu*), s.m. = ostaș cu leafă, mercenar.
leguitor, s.m. = legiuitor.
leitenant (rus.), s.m. = locotenent.
lipcan (turc.), s.n. = ostaș dintr-un corp de călărași compus din tătarii de la Hotin și comandat de pîrcălabul de Hotin.

loghiotat (neogr.), s.m. = magistru, maestru ; titlu dat profesorilor greci în epoca fanariotă.

logofăt (neogr.), s.m. = titlu de mare demnitar în ierarhia boierilor romîni din timpul orînduirii feudale.

M

magazie, s.f. = magazin, prăvălie.

magnat, s.m. = nobil maghiar ; notabilitate, om cu vază.

magopaţă, s.f. = femeie desfrînată.

marşă, s.f. = marş.

masalagiu, s.m. = purtător de făclii, de torţe.

matimă (neogr.), s.f. = lecţie.

matostat (neogr.), s.n. = jasp (piatră semipreţioasă).

mazil, s.m. = membru al unui rang inferior al boierimii, format din boierii rămaşi fără slujbă şi din urmaşii acestora, sărăciţi.

mazilie, s.f. = mazilire, detronare, destituire.

mazurist s.m. = dansator de mazurcă.

mădular, s.m. = membru, persoană care face parte dintr-o organizaţie socială, politică sau culturală.

măscuit, adj. = mascat.

medecină (variantă pentru *medicină*), s.f. = medicament.

mehterbaşa (turc.), s.f. = capelmaistru.

mehterhanea (turc.), s.f. = fanfară turcească.

menţie, s.f. = menţiune.

mesteca, vb. I = a amesteca.

mestecat, adj. = amestecat.

meşteşugos, adj. = iscusit, îndemînatic, abil.

mince, s.f. = minge.

mirmidoni, s.m. = pitici, pigmei.

mister, s.m. = (în evul mediu, în ţările catolice occidentale) dramă religioasă cu subiecte din biblie.

mîrzac (tăt.), s.m. = nobil tătar, comandant al unei cete de ostaşi.
moină, s.f. = ţarină, pămînt arat, pămînt moale.
moşinoi s.n. = muşuroi.
moştean, s.m. = moştenitor, succesor.
mreji, vb. IV = a unelti, a umbla cu intrigi.
muhurdar (turc.), s.m. = păstrătorul sigiliului domnesc.
muzic, s.m. = muzician.

N

nadpis (rus.), s.n. = rezoluţie.
năbuşi, vb. IV = a năvăli, a invada.
nămi (variantă pentru *năimi*), vb. IV = a angaja, a închiria.
năruiri, s.f. = ruine, dărîmături.
năstăvi (vsl.), vb. IV = a îndemna, a sfătui.
nefiinţă, s.f. = absenţă, lipsă.
neglasnică, s.f. = consoană.
negreală, s.f. = cerneală.
nemernic, adj. = vrednic de milă, sărman, jalnic, străin, pribeag.
nemernici, vb. IV = a pribegi.
nesmintit, adv. = negreşit, neapărat.
novită (it.), s.f. (folosit mai ales la plural — *novitale*) = noutate, ştire de actualitate.

O

oară, s.f. = oră.
oborî, vb. IV = a doborî, a ucide.
ocoli, vb. IV = a apăra, a proteja, a ocroti.
omneputinţă, s.f. = atotputernicie.
ordonanţă (fr.), s.f. = reţetă medicală.
orindă (ucr.), s.f. = arendă.

ostenicios, adj. = obositor.

oşti, vb. refl. = a se lupta, a se bate în război.

oţări (variantă, poate numai grafică, pentru *oţărî*) vb. IV refl. = a se înfiora de groază.

ovilit (variantă pentru *ofilit*), adj. = palid, slab, lipsit de vigoare.

P

paşta, s.f. = încheietoare de metal la haine şi cingători, împodobită cu pietre scumpe.

pagi, s.m. = paj.

paharnic, s.m. = mare demnitar care administra viile şi pivniţele domneşti şi strîngea dările în natură datorate domnitorului din vinul produs în ţară.

palatin, s.m. = (în sistemul feudal apusean, împrumutat şi de polonezi) mare demnitar, de obicei guvernator al unei provincii.

palmac, s.n. = veche unitate de măsură pentru lungime (3,484 cm.), echivalînd cu a opta parte dintr-o palmă.

pambriu, s.n. = stofă de lînă.

panacee, s.f. = panaceu, leac despre care se credea odinioară că vindecă orice boală.

panţir (pol.), s.m. = soldat călăreţ îmbrăcat în zale ; funcţionar al poliţiei.

papist, s.m. = catolic.

papistaş, s.m. = catolic.

paradigmă, s.f. = exemplu, model.

paradosi (neogr.), vb. IV = a preda o disciplină, a învăţa pe altcineva.

parigorisi (neogr.), vb. IV = a mîngîia, a consola.

paroli (it.), s.n. = dublarea mizei la jocul de cărţi.

particip, s.n., în expresia : *a vinde participuri* (fr.) = a da lecţii.

pasport (fr.), s.n. = paşaport.

paţient, adj. şi subst. = persoană supusă unui supliciu; torturat.

pavea (fr.), s.f. = pavaj.

părelnic, adj. = imaginar, iluzoriu.

pătimaş, adj. = bolnav, suferind.

păuni, vb. IV refl. = a se împăuna, a se mîndri.

păzi, vb. IV = a păstra.

pedestru, adj. = care merge pe jos; (substantivat, m.) = pieton; (termen militar) pedestraş.

peptar (variantă pentru *pieptar*), s.n. = platoşă de metal sau de piele, cămaşă de zale purtată de ostaşi în evul mediu spre a-şi apăra pieptul.

percică, s.f. = cîrlionţ.

perispomen (neogr.), s.m. = (în scrierea greacă) accent circumflex (~)

perit (variantă pentru *pierit*), adj. = slab, palid, descompus (la faţă).

petrece, vb. III = a trece prin, a străbate.

pisar (rus.), s.m. = copist, funcţionar de birou.

pîrcălab, s.m. = comandant de cetate în evul mediu.

plai, s.n. = diviziune administrativă a unui judeţ (de munte).

plăieş, s.m. = (în evul mediu) locuitor de la graniţă însărcinat cu paza frontierei în regiunile muntoase.

plăviţ, adj. = blond.

pleaster, s.m. = plasture, bucată mică de pînză aplicată pe o rană.

plecare, s.f. = înclinare, predispoziţie; imbold, impuls.

plodi, vb. IV, refl. = a se naşte.

pod, s.n. = stradă (pavată de obicei cu scînduri).

pohace (variantă pentru *pogace*), s.f. = turtă.

pohod, s.n. (variantă pentru *povod*), (rus.), în expresia: *a duce un cal în pohod* = a duce un cal de căpăstru.

poiată (plur. *poieţi*), s.f. = coteţ pentru păsări; staul, grajd mai mic pentru vite.

polc (rus.), s.n. = regiment.

policandele (neogr.), s.n. plur. = policandre, candelabre cu multe braţe.

politie (neogr.), s.f. = oraş.

politmaistru (rus., germ.), s.m. = poliţai.

ponci (engl., fr.), s.n. = punci, băutură preparată dintr-un amestec de rom ori alte băuturi alcoolice, zahăr, lămîie, fructe, mirodenii.

pont (magh.), s.n. = punct, articol, paragraf.

pontator, s.m. = persoană care pontează (mizează) bani la jocurile de noroc.

pontifeci (plur., de la un sing. *pontifex* ca în lat.), s.m. = pontifi, şefi ai cultului.

popul, s.m. = popor.

popuri (fr.), s.n. = potpuriu.

porter (fr., engl.), s.n. = bere neagră.

port-franc (it.), s.n. = port în care mărfurile nu sînt supuse la taxe vamale.

posesor, s.m. = arendaş.

pospolit (pol.), adj. = care aparţinea unui corp de armată alcătuit din nobili polonezi, format din nobili polonezi.

postă (variantă pentru *poştă*) (fr.), s.f. = loc de popas, staţie, han unde călătorii găseau vehicole de transport în comun şi cai de schimb.

postelnic (vsl.), s.m. = (în organizarea feudală a ţărilor romîneşti) unul dintre marii boieri de Divan, avînd funcţia de mareşal al curţii şi de îngrijitor al camerei de dormit a domnului, iar în Moldova şi pe aceea de pîrcălab al ţinutului Iaşi; titlu onorific dat mai tîrziu boierilor care nu aveau atribuţii speciale.

postilion (fr.), s.m. = surugiu care conducea un poştalion.

povestaş, s.m. = povestitor.

prapur, s.n. = steag ostăşesc, flamură.

pravăţ, s.n. = călăuză, îndrumător, îndreptar

preferanţ (rus., fr.), s.n. = joc de cărţi.

prejudeţ (şi *prejudiţiu*), s.n. = prejudecată.

prelungire, s.f. = întîrziere, tărăgăneală.

prepune, vb. III = a bănui pe cineva, a presupune ceva.
prepus, adj. = suspectat, bănuit.
prepus, s.n. = bănuială, presupunere.
preterit (fr., lat. lit.) s.n. = (gram.) nume dat timpului verbal care exprimă în unele limbi o acțiune trecută.
prețuos, adj. = prețios.
prezent (fr.), s.n. = cadou, dar.
prezidui, vb. IV = a prezida.
pricinuire, s.f. = pretext, motiv.
priveală, s.f. = priveliște.
privedea (variantă pentru *prevedea*), vb. II refl. = a se oglindi.
proboscidă, s.f. = trompă.
prochimen (în expresia: *a veni la prochimen*), (neogr.) s.n. = subiect.
profora (neogr.), s.f. = pronunțare.
proforisi (neogr.), vb. IV. = a pronunța.
prohorisire (neogr.), s.f. = progres.
prost, adj. = simplu, naiv; (și substantivat) din popor, de jos, de rînd.
prostime, s.f. = gloată, norod, mulțime, sărăcime.
protosinghel (neogr.), s.m. = grad monahal.
providință, s.f. = providență.
publicație, s.f. = anunț, afiș, înștiințare publică.
pulpat, adj. = cu pulpe puternice, proeminente.
pungi, vb. IV = a pungăși.
punt (it.), s.n. = punct.

R

ragial (turc.), s.m. = ministru al Porții Otomane.
raita (magh.), interj. = strigăt folosit odinioară de paznicii de noapte.
rang (fr.), s.n. = șir de persoane.
rădiu (variantă pentru *rediu*), s.n. = pădure mică și tînără.
răpit (după fr. *ravi*), adj. = încîntat, fermecat.
răspintini (și *răspinteni*), s.f. = răspîntii.

rătez, s.n. = închizătoare primitivă de lemn sau oțel, pentru uși, porți, ferestre.
refugi, vb. IV, refl. = a se refugia.
relege, s.f. = religie.
repantir (fr.), s.n. = coafură femeiască.
retiradă (it.), s.f. = retragere.
retirat (fr., it.), adj. = retras.
rezon (fr.), s.n. = justificare, motiv.
rîsipuri (plur. de la *rîsipă*) s.f. = ruine.
rober (engl.), s.n. = reunire a trei partide la jocul de vist.
rolă, s.f. = rol.
romanț (it.), s.n. = roman.
rozetă (fr.), s.f. = rezedă, plantă cu flori galbene, plăcut mirositoare.
rufetaș, s.m. = țăran care lucra la ocnele de sare.

S

sàcos (neogr.), s.n. = veșmînt arhieresc de mătase.
sad, s.n. = plantație sădită de mîna omului ; răsad.
samur (turc.), s.m. = animal cu blană prețioasă ; (s.n.) blana prelucrată a samurului, de culoare cafenie.
saracin (it.), s.m. = sarazin, nume dat în evul mediu musulmanilor din Europa și Africa.
săneață (și *sineață*), s.f. = pușcă primitivă cu cremene.
sărărie, s.f. = loc unde se exploatează sarea, ocnă, salină.
sărindar, s.n. = rugăciune făcută de preot pentru morți, pentru bolnavi. În expresia *a da sărindar* = a plăti preotului pentru sărindar.
schilăvos, adj. = schilod, schilav.
scriitor(i), s.n. = masă de scris, birou.
sculă, s.f. = giuvaer.
seansă (fr.), s.f. = ședință.
seiz (turc.), s.m. = rîndaș, grăjdar (la curtea domnească).

seralie, s.f. = sarailie (prăjitură cu nuci și miere).

serdar (turc.), s.m. = (în sec. al XVII-lea) comandant de oaste, mai ales de călărime; (în sec. al XVIII-lea și al XIX-lea) boier de rang mijlociu.

sermon (fr.), s.n. = predică, discurs religios.

setleva, s.n. = joc de noroc.

sfîrșit, s.n. = scop, țintă.

shimatism, s.n. = schematism.

silavi (neogr.), s.f. = silabă.

simen (variantă pentru *seimen*), (turc.), s.m. = soldat din corpul de infanterie mercenară, folosit pentru garda curții domnești.

sîneață (și *sineață*), s.f. = pușcă primitivă cu cremene.

sintaxis (gr.), s.f. = sintaxă.

sirep (variantă pentru *sireap*), adj. = iute, sălbatic.

sîlnic (variantă pentru *silnic*), adj. = zorit, grăbit.

sîngeratic adj. = sîngeros.

slimui, vb. IV = a pune în cale, a urzi.

slobozie, s.f. = colonie, sat de coloniști (băștinași sau străini) care se bucurau un timp de scutire de bir sau prestații; libertate.

smolit, adj. = oacheș, brunet.

smreduit (vsl.), adj. = molipsit, contaminat.

solenel (fr.), adj. = solemn.

son (fr.), s.n. = sunet, ton.

spahiu (turc.), s.m. = cavalerist turc.

sparge, vb. III = a distruge, a nimici.

spargere, s.f. = distrugere, nimicire, zdrobire.

spartiat, adj. și subst. = spartan.

spatar (variantă pentru *spătar*), (neogr.), s.m. = înalt demnitar la curtea domnească, avînd la început funcția de a purta la festivități spata domnului, iar mai tîrziu pe aceea de șef al armatei și al poliției.

spăsi (vsl.) vb. IV refl. = a se pocăi, a se mîntui.

spleen (engl.), s.n. = plictiseală cauzată de lipsa unor preocupări serioase şi care duce la dezgust de viaţă.

staroste, s.m. = conducător al unei corporaţii, al unei bresle.

stîmpărat, adj. = temperat ; care nu e nici prea cald, nici prea rece, care are o temperatură moderată.

steag, s.n. = unitate militară mai mică ; ceată, trupă de oameni înarmaţi.

stim (ind. prez. pers. I sing., de la *stima*) = stîmez ; *stimă* = stimează.

stolnic (vsl.), s.m. = dregător care purta grija mesei domneşti ; bucătar.

stos, s.n. = joc de cărţi.

stravagant (it.), adj. = extravagant.

strica, vb. I = a ucide, a mutila.

stricare, s.f. = distrugere.

strîns, s.n. = boală de copii, care se manifestă prin violente dureri stomacale şi intestinale.

strînsură, s.f., în expresia : *oaste de strînsură* = (în organizarea militară a Moldovei feudale) oaste formată din ţărani, tîrgoveţi şi boieri cu slugile lor, care luptau alături de trupele regulate.

struluibat (variantă pentru *sturluibat*), adj. = neastîmpărat, zvăpăiat, năuc.

suitar (turc.), s.m. = bufon, măscărici.

sumeţ (variantă pentru *semeţ*), adj = mîndru, falnic, trufaş, îndrăzneţ, curajos.

sumeţi (turc.), vb. IV refl. = a se făli, a se îngîmfa.

sumeţie (variantă pentru *semeţie*), s.f. = mîndrie, fală ; curaj, avînt.

surguci (turc.), s.n. = mănunchi de pene purtat la turban, işlic sau căciulă, de sultani, domni romîni ori chiar de oşteni.

surnatural (fr.), adj. = supranatural.
suvaià (variantă pentru *suvai* și *sevai*) (turc.), s.f. = țesătură de mătase cu fir.
sved (cu un plural *sfezi*), s.m. și adj. = suedez.

Ș

șarmant (fr.), adj. = fermecător, încîntător.
șavgău (variantă pentru *șalgău*), (magh.), s.m. = lucrător în ocnele de sare.
șleahtă, s.f. = nume dat nobilimii poloneze, în special corpului de armată alcătuit din nobili polonezi.
șleahtic, s.m. = nobil polonez.
șlic (variantă pentru *ișlic*), s.n. = căciulă de blană sau de postav, de diferite forme și mărimi, purtată de domni, boieri, iar mai tîrziu și de alte categorii sociale.
șovăit, adj. = cotit, întortocheat, sinuos.
șulerie, s.f. = înșelătorie la jocul de cărți, trișare.

T

tamarin, s.m. = arbore exotic cu flori galbene.
tăbărî, vb. IV = a-și așeza tabăra, a cantona, a poposi.
tăbliță (fr.), s.f. = foi dintr-un carnet.
teme, vb. III tranz. = a suspecta pe cineva de infidelitate în dragoste, a fi gelos.
temelnic, adj. = temeinic.
templier, s.m. = membru al unui ordin de călugări militari care au participat la cruciade.
tertel (turc.), s.n. = șnur din fire (de mătase sau de aur) împletite, slujind la împodobirea marginilor unui veșmînt, ale unei perne etc.
tetrapod (gr.), s.n = piedestal cu patru picioare, pe care se așează diferite obiecte de cult.

ticăit, adj. = necăjit, nenorocit.
ticălos, adj. = vrednic de milă, nenorocit.
ticăloşie, s.f. = mizerie, nefericire, nenorocire.
ticăloşit, adj. = aflat în stare jalnică, mizerabilă.
tină, s.f. = noroi, murdărie.
tinde, vb. III = a întinde.
tinereţă (it.), s.f. = dragoste, tandreţe.
titulă, s.f. = titlu.
titvă, tidvă (variante pentru *tigvă*), s.f. = craniu, ţeastă.
toi, s.n. = ceată, grup.
tologi, vb. IV refl. = a se tolăni, a se întinde (pe iarbă).
toporăşiu, adj. = violet, de culoarea toporaşului.
tractir (rus.), s.n. = han, birt.
trage, vb. III = (tranz.) a atrage ; (refl.) a se retrage.
tratație în complect = judecarea procesului de către magistraţi în numărul prevăzut de lege.
trăsură, s.f. = trăsătură.
triler (germ.), s.n. = tril.
trup, s.n. = unitate militară, corp.
tulimean (şi *tuliman*), s.m. = ostaş din armata turcească.
turner (variantă pentru *turnir*), s.n. = serbare în evul mediu, în cursul căreia cavalerii se întreceau în lupte cu armele.
tuturat (variantă pentru *tutorat*), s.n. = tutelă.
tverdu (vsl.), s.m. = numele literei *T* din alfabetul chirilic.

T

ţigărit, adj. = slab, pirpiriu.
ţorţoani (variantă pentru *ţorţoane*), s.f. pl. = zorzoane, podoabe de prost gust.

U

ucaz (rus.), s.n. = ordin, decret, ordonanță.
unter-ofițer (germ., rus.), s.m. = subofițer.
urdie, s.f. = armată, oaste.
uric (magh.), s.n. = act de proprietate, hrisov, document.

V

valoră, s. f. = valoare.
vatav (variantă pentru *vătaf*), s.m. = logofăt, supraveghetor al argaților și feciorilor de la o moșie boierească.
văpsea (variantă pentru *vopsea*), s.f. = culoare, nuanță.
velit, adj. = (despre boieri) de rangul întîi ; mare.
velniță, s.f. = instalație rudimentară pentru fabricat rachiu sau spirt, povarnă.
verstă (rus.), s.f. = veche unitate de măsură pentru distanțe, folosită în Rusia, uneori și la noi, egală cu 1,067 km.
via, vb. I = a fi viu, a trăi, a viețui.
vicol, s.n. = viscol.
vioșie, s.f. = vioiciune, prospețime.
vist (fr., engl.), s.n. = joc de cărți.
visterie, s.f. = (în trecut) instituție care administra banii publici, minister de finanțe.
vizunie, s.f. = vizuină.
volonter (fr.), s.m. = voluntar.
vornic (vsl.), s.m. = (în vechea administrație a țărilor românești) mare demnitar la curtea domnească, însărcinat cu supravegherea curții, cu conducerea treburilor interne ale țării și cu atribuții judecătorești.
vreamăt, s.n. = freamăt.

zapcii, vb. IV = a încasa cu forța dările, a executa.
zapciu (turc.), s.m. = funcționar inferior de poliție, paznic, dorobanț.
zarif (turc.), adj. = elegant, nostim, frumos.
zavistnic, adj. = invidios, pizmaș.
zurbà (turc.), s.f. = revoltă, gălăgie, zarvă.

CUPRINS

Prefață III
Tabel cronologic XXXI

PĂCATELE TINEREȚELOR

AMINTIRI DE JUNEȚE

Cum am învățat romînește 3
Zoe 13
O alergare de cai (Скачка) 30
Au mai pățit-o și alții 61
Toderică 71

FRAGMENTE ISTORICE

Aprodul Purice 85
Alexandru Lăpușneanul 102
Sobieski și romînii 127
Regele Poloniei și domnul Moldaviei 135
Cîntec vechi 139

NEGHINĂ ȘI PĂLĂMIDĂ

Melancolia 145
Marșul lui Dragoș (Doină) 150

Doină nouă 153
Şalul negru 154

NEGRU PE ALB

(Scrisori la un prieten)

Scrisoarea II (Reţetă) 157
Scrisoarea IV (Un poet necunoscut) 160
Scrisoarea VI (Catacombele M. Neamţu) 166
Scrisoarea VII (Calipso) 171
Scrisoarea VIII (Pentru ce ţiganii nu sînt romîni) . . 174
Scrisoarea IX (Fiziologia provinţialului) 190
Scrisoarea XII (Pîcală şi Tîndală) 194
Scrisoarea XVII (Critică) 201
Scrisoarea XIX (Ochire retrospectivă) 204
Scrisoarea XXII (Istoria unei plăcinte) 213
Scrisoarea XXIII (Ἡ τὰν ἢ ἐπὶ τὰν) 216
Scrisoarea XXVII (Un proţes de la 1826) 219
Scrisoarea XXVIII (Pelerinagiu) 222

DIFERITE

„Trîizeci ani sau viaţa unui jucători de cărţi" (Prefaţă la ediţia I) 237
Cîntece populare a Moldaviei 239
[Scrisoare către Gh. Asachi] 249
Studii asupra limbei romîne 256

TRADUCERI

BALADE DE V. HUGO

Balada I (O zînă) 271
Balada V (Uriaşul) 273
Balada VI (Logodnica trîmbiţaşului) 276

SATIRE ŞI ALTE POETICE COMPUNERI DE PRINŢUL ANTIOH CANTEMIR

Prefaţa autorului 281
Satira I (Către mintea sa) 283

Satira II (Filaret i Eugenie) 290
Fabula I (Focul și statuia de ceară) 302
Fabula III (Cămila și vulpea) 303

MELODII IRLANDEZE DE THOMAS MOORE

Melodia II (Cînt ostășesc) 305
Melodia XXXVII (Asupra muzicei) 307

Glosar 309

Redactor responsabil : Constantin Mohanu
Tehnoredactor : Vasile Teodorescu

Dat la cules 13.03.1963. Bun de tipar 12.06.1963. Apărut 1963. Tiraj 50.140 ex. broşate. Hîrtie tipar de 50 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 15,77. Coli tipar 12. Planşe tiefdruck 1 A. nr. 4240/1963. C.Z. pentru bibliotecile mari 8R. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—32.

Tiparul executat sub comanda nr. 30.262 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — R.P.R.

Clubul cărţii digitale 2022